

ئابلز ئەمەت

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى
ئىزاھلىق لۇغىتى

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

نەشرىياتتىن

تەتقىقاتچى ئابلىز ئەمەت 1938 - يىلى 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ شىخابا تەۋەلىكىدىكى كۆنچى مەھەللىسىدە سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1955 - يىلى 8 - ئايدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك 2 - دارىلمۇئەللىمىنى پۈتكۈزۈپ، گۇچۇڭ ناھىيىلىك مەركىزىي باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، ئاندىن گۇچۇڭ ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدا ئىشلىگەن. 1984 - يىلى 4 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر تىلى - يېزىق خىزمىتى كومىتېتىغا يۆتكىلىپ، لۇغەت تۈزۈش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. پېشقەدەم تەتقىقاتچى ئابلىز ئەمەت ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر تىلى - يېزىق خىزمىتى كومىتېتى لۇغەت بۆلۈمىدە ئىشلىگەن مەزگىللەردە «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» (ئالتە توملۇق)، شۇنداقلا مەزكۇر لۇغەتنىڭ بىر توملۇق قىسقارتىلمىسى ۋە «خەنزۇچە - ئۇيغۇرچە پەن - تېخنىكا لۇغىتى» قاتارلىق كىتابلارنى تۈزۈشكە قاتناشقان؛ بۇ خىل ئىلمىي ئەمگەكلىرى بەدىلىگە 1988 - يىلى «ياردەمچى تەتقىقاتچى»، 1998 - يىلى «كاندىدات تەتقىقاتچى» ئۇنۋانلىرىغا ئېرىشكەن. ئۆز خىزمىتى جەريانىدا ئۇ روھىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ تىلى - يېزىق تەتقىقاتىغا بارلىقىنى بېغىشلاش ئاساسىدا «مىلادىيە، ھىجرىيە ۋە جۇڭگو سۇلالىلىرى يىلنامىسى كالىپندارى» (1985 - يىلى)، «باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تىلى - ئەدەبىيات ئىزاھلىق لۇغىتى» ۋە «ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تىلى - ئەدەبىيات ئىزاھلىق لۇغىتى» (1991 - يىلى)، «يىلنامە لۇغىتى» قاتارلىق كىتابلارنى تۈزۈپ نەشر قىلدۇرغان. بۇنىڭدىن باشقا يەنە «ئەرەب يېزىقى ۋە ئەبجەد»، «دۇنيادىكى ۋاقىت رايونلىرى»، «دېھلىق يىلىمۇ ياكى ئەجدىھا يىلىمۇ، غا جاۋاب» قاتارلىق ئىلمىي ماقالىلەرنى يازغان. قولىڭىزدىكى بۇ «لۇغەت» ئۇنىڭ ئەڭ يېڭى ئەمگەك مېۋىسىدۇر.

مۇندەرىجە

231	ق	1 ..... كىرىش سۆز ئورنىدا
269	ك	4 ..... لۇغەتنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە
290	گ	1 ..... ئا
299	ل	40 ..... ئە
301	م	52 ..... ب
318	ن	87 ..... پ
324	ھ	103 ..... ت
335	ئو	136 ..... ج
347	ئۇ	143 ..... چ
353	ئۆ	156 ..... خ
370	ئۈ	170 ..... د
372	ۋ	187 ..... ر
374	ئې	190 ..... ز
384	ئى	194 ..... س
398	ي	222 ..... ش
		227 ..... غ

لۇغەتنىڭ تۈزۈلۈشى ھەققىدە

1. «لۇغەت» كە 4000 دىن ئارتۇق ماقال - تەمسىل كىرگۈزۈلدى.
كىرگۈزۈلگەن ھەربىر ماقال - تەمسىل مەنبەلەرگە ئاساسەن ئىزاھلاندى.
شۇنداقلا ئىزاھلارنىڭ ئىخچام ۋە توغرا بولۇشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلدى.
2. «لۇغەت» تىكى ماقال - تەمسىللەر ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى.
3. «لۇغەت» كە كىرگۈزۈلگەن ماقال - تەمسىللەرگە بېرىلگەن ئىزاھلار - نىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىدە ئىستېمال مەنىسى ئاساس قىلىنىپ، چۈشىنىشلىك بولۇش ئىلگىرى سۈرۈلدى.
4. «لۇغەت» كە كىرگۈزۈلگەن ماقال - تەمسىللەر ئىزاھلانغاندا، تەڭداش ئىزاھلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا پەش (،) قويۇلدى. تەڭداش بۆلەكلەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا چېكىتلىك پەش (؛) قويۇلدى. ئىزاھ تۈگەپ مىسال ئېلىشقا توغرا كەلگەندە، ئىزاھتىن كېيىن قوش چېكىت (:) قويۇلدى.
5. «لۇغەت» كە كىرگۈزۈلگەن ۋارىيانتلىق ماقال - تەمسىللەرنىڭ ئەسلىي دەپ قارالغىنى ئىزاھلاندى، ۋارىيانتى دەپ قارالغىنى ئىزاھلانماي «قا-راك» سۆزى بىلەن ئالدىنقى ئىزاھلانغان ماقال - تەمسىلگە ھاۋالە قىلىندى.

ماددىي نەرسە ياكى ساختىلىق بىلەن قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابرۇيۇغنى ياشلىقتىن ساقلا،
چاپنىغنى يېغى چىغدىن (ساقلا)
بۇ، كىشىلەرنى ئۆز ئابرۇيىنى ياشلىق مەزگىلىدىن باشلاپ ساقلاشقا دەۋەت قىلىدۇ.

ئابرۇيۇم ئالچاپان
بۇ، ياخشى كىيىم - كېچەك ئادەمگە
ھۆسن ۋە زىننەت بېغىشلايدىغانلىقىنى،
ھۆرمەتكە ئىگە قىلىدىغانلىقىنى، شۇڭا تاش-قى كۆرۈنۈش، سالاپەتمۇ مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاپەت كۆرمەي دېسەڭ، ھوشيار بول
«ھوشيار بولساڭ، ئاپەت كۆرمەيسەن»
دېگەن ماقالىنىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئات ئاتاخمۇ ئىشەنچ قىلغىلى،
قاق قوزۇقنى باغلىۋەت
بۇ، ھەرقانداق بىر ئىشتا ھوشيار،
ئېھتىياتچان بولۇش، ھەرگىز بىخەستەلىك قىلماسلىق، ئېھتىمالغا يېقىن، كۈتۈلمىگەن ئاۋازچىلىك ۋە ئوڭۇشسىزلىقلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابدال ئاتقا مىنسە باي بولدۇم دەر،
چامغۇر ئاشقا كىرسە ماي بولدۇم (دەر)
بۇ، تۇرمۇشتا ئاز - تولا مەنپەئەت،
راھەتكە ئېرىشىپ، بۇرۇنقى رىيازەتلىك،
غۇربەتلىك كۈنلىرىنى ئۇنتۇغان كىشىلەر-
نىڭ ماختانچاقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابدال تەككىدە، ھاجى مەككىدە
بۇ، ھەركىم، ھەرنەرسە ئۆز خىلى،
ئۆزدائىرىسىدە، ئۆزىگە مۇناسىپ كېلىدىغان
ئورۇندا تۇرۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابدالغا كەپسەن بەرسە،
جىڭىڭ راستمۇ، دەپتۇ
بۇ، بىراۋنىڭ خالىسا نە ياردىمىگە مىن-
نەتدارلىق، رازىمەنلىك بىلدۈرۈشنىڭ ئور-
نىغا بەزى كىشىلەرنىڭ ئىنساپسىزلىق قىل-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابدالنىڭ دوستلۇقى كەنت كۆرۈنگۈچە
بۇ، بىر كىمگە ھاجىتى چۈشۈپ، ئى-
شنى پۈتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن
يۈز ئۆرۈپ، ئۆزىنى قاچۇرىدىغان كىشىلەر-
نىڭ يۈزسىز، نامەردلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئابرۇيىنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولماس
بۇ، ئادەم ئېسىل خىسلىتى بەدىلىگە
ئېرىشىدىغان ھۆرمەت، ئىناۋەت، نوپۇزنى

ئات ئايلىغانغا،

يول سارىخانغا

بۇ، گەپنى باشقىچە قىلىپ، يولنى باشقا ياققا سالىدىغان ئالانىيەت، لەۋزىدە تۇرمايدىغان، سەمىمىيەتسىز كىشىلەرنىڭ ئالدامچىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئايلىنىپ قوزۇقىنى تاپار

بۇنىڭ مەنىسى «ئات ئايلىنىپ ئوقۇرد» نى تاپار» دېگەن تەمسىلنىڭ ئىزاھى بىلەن ئوخشاش:

ئېسىمدە، سەن شۇ چاغدا -

سولانماستا، دېگەنتىڭ قۇلقىمغا شۇنى ئاستا. «ئۆچىدۇ ئۆتمۇ ئاخىر يېنىپ - يېنىپ، تاپىدۇ قوزۇقىنى ئات ئايلىنىپ».

ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار

بۇ، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئۆز يۇرتىنى، قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ، باشقا ياققا كەتكەنلەر ئاخىر ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئەقىل تېپىپ يۇرت - ماكانغا، ئىش ئورنىغا قايتىپ كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئايىغان ئات مىنەر،

كىسىم ئايىغان تون كىيەر بۇ، ئېھتىياجلىق مال - مۈلۈك، نەرسە - كېرەك، بۇيۇملارنى تېجەپ، ئاسراپ ئىشلەتكەندە ئۇنىڭدىن ئۇزاق مۇددەت پايدىلانغىلى، ئورۇنسىز چىقىملارنى تېجەپ قالغىلى، ھال - كۈنىنى ياخشىلىغىلى بولمىدى.

ئات ئازسا، تايغا ئەگىشەر

بۇ، ئادەم ياشانغانسېرى ئەقىل - ئىدراك ئىقتىدارى تۆۋەنلەپ، ياشلارغا، ھەتتا بالىلارغا ئەگىشىپ ئىش قىلىدىغانلىقىنى، بالىلىق مېجەزگە كىرىپ قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئالساڭ ئاي كېڭەش،

خوتۇن ئالساڭ يىل (كېڭەش)

بۇ، ھەرىكەت كۆڭۈلدىكىدەك خوتۇنغا ئېرىشىش ئۈچۈن ئالدىراغۇلۇق قىلماي، ئۇزاق ئويلىنىپ، كۆپ سىردىشىپ، بىر - بىرىنى چۈشەنگەندىن كېيىن توي قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئالساڭ مىنىپ كۆر،

چىنە ئالساڭ چېكىپ (كۆر)

بۇ، ھەرقانداق نەرسىنى سېتىۋالدىغان چاغدا ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ كۆرۈش لازىملىقى، تاشقى كۆرۈنۈشىگە قاراپلا سېتىۋالغاندا زىيان تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئالساڭ يېقىندىن ئال،

خوتۇن ئالساڭ يىراقتىن (ئال)

بۇ، يىراقتىن ئات ئالغاندا قاچسا تۇتماق، يوقالسا تاپماق مۇشكۈل؛ يېقىن يەردىن خوتۇن ئالغاندا ئورۇنسىز بېرىش - كېلىش، قۇرۇق گەپ - سۆز كۆپىيىپ، باش ئاغرىقى، ئاۋازچىلىك تۈگىمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

رىلىسىمۇ، خەلقئالەم ئالدىدا ئوسال بولسىدە.
مۇ، بىرەر ئىشتا كەتكۈزۈپ قويسىمۇ، گۈ.
ناھىنى گەدىنىگە ئالمايدىغان، چوڭچىلىق
قىلىپ، ئۆزىنى ھېچكىمگە تەڭ قىلماي،
ھېچكىمگە گەپ بەرمەي يۈرىدىغان كىشىلەر.
نىڭ مەنمەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتقا مىنگەشمە،

مىنگەشكەندىن كېيىن ئۈندەشمە
بۇنىڭ مەنىسى «ئات كەينىگە مىنگەش-
مە، مىنگەشكەندىن كېيىن ۋاي دېمە» دېگەن
تەمسىل بىلەن ئوخشاش بولۇپ، بىر ئىشقا
ئالدىراپ تۇتۇش قىلماسلىق، تۇتۇش قىلغان
ئىكەن، قەتئىي ئىرادە باغلاپ تۇرلۇك قىد-
يىنچىلىقلارغا چىداش ۋە يېرىم يولدا يالتى-
پىۋالىماي، ئاخىرىغىچە داۋاملاشتۇرۇش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتقا ئېگەر كېرەك،

ئېگەرگە ئەر (كېرەك)

بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشتا ئۈنىڭغا
لازىملىق ماتېرىيال ۋە ئۇنى جايىدا ئىشلىتە-
لەيدىغان ئادەم بولغاندىلا ياخشى نەتىجە ھا-
سىل قىلغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئات قولدا سىنىلار،

دوست يولدا، قۇش ئوۋدا (سىنىلار)
بۇ، ھەرقانداق نەرسىنىڭ پاراملىق -
پارامسىزلىقى ئىشلىتىلىش جەريانىدىن؛ ئا-
دەمنىڭ سەمىمىي - سادىق، ۋاپادار ياكى
ۋاپاسىزلىقى ئەمەلىيىتىدىن مەلۇم بولىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئايغىنى تاي باسار

بۇ، بالىلار ئاتنىڭ ئىزىنى باسىدۇ،
ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ داۋاملاشتۇرىد-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات - ئەر كىشىگە قانات

بۇ، قاتناش قوراللىرى ماشىنىلاشمى-
غان دەۋرلەردە ئات ئەڭ ياخشى ۋە تېز قات-
ناش قورالى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ.

ئات - بىر قىلىقى يات

بۇ، ئات ئۆي ھايۋىنى بولسىمۇ، يەنىلا
ئادەم بىلەلمەيدىغان يوشۇرۇن خۇبىي بولىد-
دۇ، ئۇنىڭدىن سەگەك بولۇش كېرەك دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات تاپقۇچە ئېشەك مىن

بۇ، تۇرمۇشتا ھەركىم ئۆزىنىڭ ئەھۋال-
لىغا يارىشا ئىش كۆرۈش، زورمۇزور سۆ-
لەتۈزلىق قىلماسلىق كېرەك، ياخشى تاپ-
قۇچە، تېپىلغىنىغا شۈكۈر قىلىش كېرەك،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات تاپقۇچە ئېگەر تاپ

بۇ، ھەرقانداق ئىشنى باشلاشتىن بۇ-
رۇن زۆرۈر تەييارلىق بولۇش، چوڭ نەتىجە
يارىتىش ئۈچۈن كىچىك ئىشلارنى ياخشى
ئىشلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتتىن چۈشسە ئۈزەڭگىدىن چۈشمەسى

بۇ، ئەمىلىدىن، نام - ئابروۋىدىن ئاي-

قىنى، كىشىلىك تۇرمۇشتا ئادەملەر بىلەن مۇناسىۋەت قىلغاندا ھوشيار، سەزگۈر بو- لۇپ، كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىكلەردىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتنىڭ تەپكىنىگە ئات چىدايدۇ بۇ، بىر تۈردىكى ھايۋانلار بىر - بىر- نىڭ تېپىكلىرىگە چىدىغاندەك، مەرد ئادەم- لەر ئۆزئارا جىدەللىشىپ، زىيان - زەخمەت- كە ئۇچراپ قالسىمۇ، ئاداۋەت ساقلاشماي، كەڭ قورساقلىق بىلەن بىر - بىرىنى ئەپۈ قىلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتنىڭ تەپكىنى ھار ئەمەس، ئېشەكنىڭ تەپكىنى ھار بۇ، مەرد، باتۇر، ياخشى ئادەملەرنىڭ ئۆزئارا قىلغان - ئەتكىنى، خاپىلىقى بىر - بىرىگە ئېغىر كەلمەيدۇ؛ يات - غەيرى، يامان ئادەملەرنىڭ قىلغان - ئەتكىنى ياخ- شىلارغا ھار كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئۆلسە ئىتنىڭ تويى بولار بۇ يەردە، ئات - ئەل - يۇرتنى سۆيىدىغان، ئاق كۆڭۈل، مەرد - سېخى، ياخشى ئادەملەرنىڭ سىمۋولى؛ ئىت بولسا قارانىيەت، رەزىل، نىيىتى يا- مان ئادەملەرنىڭ سىمۋولى. بۇ تەمسىلنىڭ مەنىسى ياخشىلار بەختسىزلىككە، پېشكەك- لىككە، زىيانغا ئۇچرىسا، ۋاقىتسىز قازا قىلسا، يامان ئادەملەر گويا تويى بولغاندەك خۇش بولۇپ، گۈل قەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىد- ىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات كىشەشكىچە، ئادەم سۆزلەشكىچە بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر ئادەمگەرچىلىك قائىدىسى بويىچە سالامد- شش، ئەھۋاللىشىش، سىردىشىش ئارقى- لىق بىر - بىرى بىلەن تونۇشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات كىشىنىشىپ تېپىشار، ئادەم سىردىشىپ بۇنىڭ مەنىسى «ئات كىشەشكىچە، ئا- دەم سۆزلەشكىچە» دېگەن تەمسىلنىڭكى بى- لەن ئوخشاش.

ئات مىنىپ ئاتامغا باقمىدىم بۇ، ھوقۇق، مەرتىۋە، بايلىققا ئېرىش- كەندە ئۆتمۈشىنى ئۇنتۇپ، ئاتا - ئانا، ئۇ- رۇق - تۇغقان، يېقىنلىرىدىن يۈز ئۆرۈيدى- غان، ئۇلارغا مېھىر - شەپقەت قىلمايدىغان ئادەملەرنىڭ ئالا كۆڭۈللۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتنى بەيگىدە سىنا، مەردنى مەيداندا بۇ، ئاتنىڭ ياراملىق - يارامسىزلىقى چاچقاندا، بەسلەشكەندە مەلۇم بولغىنىدەك، مەرد ئادەم ئېغىر كۈنلەردە ئەل - يۇرت ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلىغان باتۇرلۇق ئى- شىدىن مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ- رىدۇ.

ئاتنى تەپمەيدۇ دېمە، ئىتنى چىشلىمەيدۇ (دېمە) بۇ، ئات بىلەن ئىت ھايۋان بولغاچقا، ئۇنىڭدىن دائىم ھەزەر ئەيلەشنىڭ مۇھىملى-

زورلۇقى بالىدىن - بالغا ئوتتۇرا،
خەلقنىڭ قەلبىدە جاراھەت ئىزى بولۇپ،
يامانلىقتىن دېغى قالدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئات ئىگىسىنى ئات كەينىگە
مىنگەشتۈرمەپتۇ

بۇ، بىراۋنىڭ مال - مۈلۈك، نەرسە
- كېرەك، جابدۇق - سايمانلىرىنى ئارىيەت
ئېلىپ قايتۇرۇپ بەرمەي، ئۆزىنىڭ قىلىۋا-
لىدىغانلارنىڭ مۇتتەھەملىك، يولسىزلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئات يوق يەردە ئېشەكمۇ ئات

بۇ، ئات تېپىلمىغان ئەھۋالدا ئېشەكنى
ئاتنىڭ ئورنىدا ئىشلەتكىلى بولغاندەك،
ئىختىساسلىق كىشىلەر بولمىغان ئەھۋالدا
ئاددىي ئادەملەرمۇ زۆرۈر تېپىلغاندا ئۆزىنىڭ
ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، ھاجەت-
تىن چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا - ئانا دۇئاسى

ئوتقا - سۇغا پاتۇرماس

بۇ، ئاتا - ئانىلارنىڭ تەلىمىنى، نەسە-
ھىتىنى ئاڭلاپ شۇ بويىچە ئىش قىلغان پەر-
زەتلىر ھەرگىز يامان كۈنگە قالمايدۇ،
بەختسىزلىككە ئۇچرىمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاتا - ئاناغا دېيەلمىگەن گېپىڭنى

مورا بېشىغا يېزىپ قوي

بۇ، بىراۋغا يۈزمۇيۈز دېيىشكە ئوڭاي-
سىزلىنىدىغان مەقسەت، مۇددىئانى مەلۇم

ئاتنىڭ يامىنى ئالا،

خوتۇننىڭ يامىنى بالا

بۇ، خۇيلۇق (چىچاڭشىيدىغان، تەپ-
كەك...) ئات خەۋپلىك بولۇپ، جانغا ئەسە-
قاتماي، ئاۋارچىلىك كەلتۈرىدىغانلىقىنى؛
ئەدەپ - ھاياسىز، ئەخلاق - پەزىلەتسىز،
ئار - نومۇسنى بىلمەيدىغان، بىشەم، ھازا-
زۇل خوتۇن ئەرنىڭ جېنىغا جاپا، ئاپەت
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ھارسا ئېغىل ياخشى،

پاتقاققا شېغىل (ياخشى)

بۇ، ھەرقانداق ئىش ۋە نەرسىلەرنىڭ
ئەمەلىي ئەھۋالىغا، ئېھتىياجىغا قاراپ چارە
قىلىش، تەدبىر قوللىنىش كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئات - ھارۋاڭ كەتسىمۇ كەتسۇن،

غاڭزاڭنى چالا قاقما

بۇ، ھەرقانداق بەدەل تۆلەشتىن يانماي
ئىرادە باغلىغان ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىپ
نەتىجە قازىنىش، ئوتتۇرا يولدا تاشلاپ قوي-
ماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئات ئېغىنغان يەردە تۈك قالدۇ،

ئوق تەگكەن يەردە ئىز (قالدۇ)

بۇ، كىشىلىك تۇرمۇشتا ئادەملەر ياخ-
شىلىق ياكى يامانلىق ئەمەللىرى بىلەن ئەل
- يۇرت ئىچىدە تونۇلىدۇ، ياخشىلارنىڭ
ئىش - ئىزلىرى تىلدىن تىلغا مەدھىيىلە-
نىپ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ياخشىلىقتىن
داڭقى قالدۇ. يامانلارنىڭ دەرد - ئەلىمى،

قىلماسلىق، ئۇنداق ئىش - ھەرىكەت ۋە ئادەملەردىن ھەزەر ئەيلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا رازى - خۇدا رازى

بۇ، ئاتا - ئانىنى رازى قىلىش پەرزەنتلەرنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان قەرزى، مەجبۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى، ئاتا - ئانىنى رازى قىلغان پەرزەنتلەردىن خۇدامۇ، ئەل - يۇرتمۇ رازى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا سۆزى ئېتىلغان ئوق

بۇ، ئاتىنىڭ گەپ - سۆزى، نەسىھىتى پەرزەنتلەر ئۈچۈن مۇقەددەس قارار، ئۇنى ئۇلۇغ، ئەھمىيەتلىك بىلىش، ئەستە ساقلاش، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا قارغىشى ئوق،

ئاتا قارغىشى دوق

بۇ ماقالىنىڭ خەلق ئارىسىدا «ئاتا قارغىشى ئوق، ئاتا قارغىشى پوق» دېگەن ۋارد. يانتىمۇ بار بولۇپ، بىر نۇقتىدا فېئوداللىق ئەر - ئاياللار ئورنى قارشى ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان، يەنە بىر نۇقتىدا، «يىگىت سۆزىدىن قايتماس، يولۋاس ئىزىدىن» دېگەندەك، ئاتىنىڭ ئاسانلىقچە ئاغزىدىن «سۆز» چىقارمايدىغانلىقى، ئەمما ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن «سۆز» نىڭ ئاتقان ئوقتەك يانمايدىغانلىقى، ئەمما ئانىنىڭ باغرى ئاتىغا نىسبەتەن يۇمشاق بولغاچقا، ئاچچىقى كەلگەندە ئاغزىدىن چىقىرىپ تاشلىغان «سۆز» دىن ئەقىل

شەرتلىك بەلگە قالدۇرۇش ياكى ئىما - ئىشارە ئۈسۈلى بىلەن چۈشەندۈرۈش لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا - ئانىم يانچۇقۇمدا،

ئۇرۇق - تۇغقان ساندۇقۇمدا

بۇ، يانچۇقىدىكى پۇلى ئاتا - ئانىدىن، ساندۇقىدىكى مالىنى ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن ئەلا كۆرىدىغان، ھەممە ئىشتا پۇلى ئالدىنقى ئورۇنغا قويدىغان ۋاپاسىزلىق ۋە ئاچكۆزلۈكنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا بالىسى بولغۇچە،

يۇرت بالىسى بول

بۇ، ھەرىكەت ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلەمەي، ئەل - يۇرت ئۈچۈن كۆيۈنۈپ، ياخشى ئىش قىلىدىغان، پەزىلەتلىك، ئۇلۇغۋار كىشىلەردىن بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا بولمىغان ئاتا قەدرىنى بىلمەس

بۇ، ئاتا - ئانىلىرىنى قەدىرلىمەي، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلماي، بويۇنتاۋلىق قىلىپ قاشتىدىغان، ۋاپاسىز، نادانلار ئاتا - ئانىنىڭ ياخشىلىقىنى، ئۇلۇغلىقىنى، ئاتا - ئانا بولۇشنىڭ تەسلىكىنى ئوي - ئوچاقلىق بولۇپ، پەرزەنت كۆرگەندىلا چۈشىنىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا دۈشمىنى ئۈزۈڭگە دوست تۇتما

بۇ، ئاتا خالىمىغان ئىشنى قىلماسلىق، ئاتا يامان كۆرگەن، تاپتىن چىققان، ئاداۋەتخور ئادەملەر بىلەن باردى - كەلدى

ئانا كۆرگەن تون پىچار
بۇ، ئاتىنىڭ تەربىيىسىدە يېتىلگەن
پەرزەنت كەسىپ ئەھلى بولىدۇ؛ ئانىنىڭ
تەربىيىسىدە يېتىلگەن پەرزەنت تۆشۈك
ئىشلىرىغا پىششىق، يىپ - يىڭنە ئىشىغا
ماھر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ باردا دوست ئىزدە،

ئېتىڭ باردا يول (ئىزدە)

بۇ، ھەركىم دوست - يار، لايىقىنى،
ئاتا - ئانىسىنىڭ باردا تاللاش، ئۆيلۈك -
ئوچاقلق بولۇش كېرەكلىكىنى؛ ياش ۋاقتىدا،
مادار، ئىمكانىيەتنىڭ باردا تىرى-
شىپ ئۆگىنىش، ئەقىل تېپىپ، نەزەر دا-
ئىرىنى كېڭەيتىش، بىرەر ئىشنىڭ بېشىنى
تۇتۇپ ئىگىلىك تىكلەپ، كەسىپ قىلىش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ بازار، ئاناڭ بازار

بۇ، ئورۇنسىز، كۆڭۈلسىز ھەر قانداق
بىر ئىش ۋە زىياندىن ساقلىنىش ئۈچۈن
سودا - سېتىق، ئېلىم - بېرىم، ئىقتىد-
سادىي مۇناسىۋەتلەرنى ئادەم كۆپ يەردە،
تېخىمۇ مۇھىمى بازاردا قىلىش كېرەكلىكى-
نى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭغا نېمە قىلساڭ،

بالاڭدىن شۇنى كۆرسەن

بۇ، ھەركىم ئاتا - ئانىسىنى قەدىر-
لەش، ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىپ رازى
قىلىش كېرەكلىكىنى؛ ياخشىلىق قىلغان
ھالاۋەت، يامانلىق قىلغان مالاھەت كۆرىد-
غانلىقىنى؛ ئاتا - ئانىنى قاقشاتقان، رەد-

تىزگىنىنى قولغا ئالغان ھامان يېنىۋالىدۇ-
غانلىقى، قىسقىسى، 10 ئاي قورساق كۆتۈ-
رۈپ، ئاچچىق تولغاق يەپ تەۋەللۈت قىلغان
ئانىنىڭ ھەرقانچە «ئەسكى» بالسىغىمۇ
كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە چىدىمايدىغانلىقى
قەيت قىلىنىدۇ.

ئانا كەسپى بالغا مىراس

بۇ، ئاتىنىڭ ياخشى ياكى يامان ھۈنەر
- كەسپىنى بالىسى ئىگىلەيدۇ. ئاتىنىڭ
ياخشى كەسپىنى ئۆگەنگەنلەر روناق تاپىدۇ،
يامان كەسپىنى ئۆگەنگەنلەر خاراپ بولىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانا كەسپىنى تاشلىغان،

پېشانىسىنى قاشلىغان

بۇ، ئاتا - بوۋىسىنىڭ ھۈنەر - كەس-
پىنى ئىگىلىمىگەن، ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىل-
مىغان پەرزەنتلەر غۇربەتچىلىكتە قالىدۇ،
ئۆمۈر بويى پۇشايىماندا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

ئانا كەمچىلىكى ئەمەس، لاتا كەمچىلىكى

بۇ ماقالىنىڭ «ئادەم ئەسكىسى ئەمەس،
كىيىم ئەسكىسى» ياكى «ئادەم ئەسكىسى ئە-
مەس، لاتا ئەسكىسى» دەيدىغان ۋارىيانتلىرىد-
مۇ بار بولۇپ، بىراۋنىڭ كىيىمىگە قاراپ
مۇئامىلە قىلىش توغرا ئەمەسلىكىنى، ئەس-
كى كىيىم كىيىۋالغان ئادەملەر ئىچىدىمۇ
گۈزەل ئەخلاقلىق، يۈكسەك پەزىلەتلىك،
پاك ۋىجدانلىق، بىلىم ئىقتىدارلىق نى - نى
ياخشى ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.
ئانا كۆرگەن ئوق ياسار،

قان، ئۇلارنىڭ قولى بولۇپ قوۋمىغا تالاپەت يەتكۈزگەن ۋىجدانسىز ئادەملەرگە قىلىنغان كىنايىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ ئۆلسە ئۆلسۇن،
ئاتاغنى كۆرگەنلەر ئۆلمىسۇن
بۇ، خەلق ئاتا - ئانىدىنمۇ ئۇلۇغ تۇردى.
دىغانلىقىنى، خەلقنىڭ ئامانلىقى ئاتا - ئانىنىڭ ئامانلىقىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، پەقەت خەلق ئامان بولغاندىلا خاتىرجەملىك، بەختلىك تۇرمۇش بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتامنىڭ تاپقىنى ئانامنىڭ
«بارىكاللا» سىغا يەتمەپتۇ
بۇ، ئائىلىسىگە، تۇرمۇشىغا كۆيۈن-مەي، ھەشەمەتچىلىك، ئابىرۇپپەرەسلىككە بېرىلىپ، ئېرىنىڭ تاپقىنىنى كىيىم - كېچەك، زىبۇ زىننەتكە، ئۆزىنى ياساشقا سەرپ قىلىپ، ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ قانداق بولۇشىغا پەرۋا قىلمايدىغان ئاياللارنىڭ ماخ-تانچاق، بەتخەجلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتامنىڭ ئۆلگىنى ئانامغا ياراشتى،
چەلىپكىنى ئىتلار تالاشتى
بۇ، بىراۋنىڭ پېشكەللىككە، ئوخۇش-سىزلىققا، زىيانغا ئۇچرىشى يەنە بىرىگە ئوخۇشلۇق، خۇشاللىق، پايدا - مەنپەئەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتامنىڭ ئۆلۈشى بىلىسىم،
بىر ناۋاق كېپەككە سېتىپ بېرەردىم
بۇ، ھەر قانداق بىر كىشى كەلگۈسىدە

جىتكەن كىشى بالىلىرىدىن ياخشى ئاقىۋەت كۆرىمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ كىم بولسا،
سەن شۇنىڭ ئوغلى
بۇ، ھەرقانداق جانلىق ئاز - تولا بولسىمۇ، ئۆز نەسلىنى تارتىدۇ. ئادەملەر قانداق ئائىلىدىن چىققان بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئىشقىلىپ ئاتا - ئانىسىغا ۋادىسىلىق قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاغمۇ يەر، ئاناغمۇ يەر)
بۇ، يەر ئاتا - ئانىدەك مېھرىبان، سېخى، تىرىكچىلىكنىڭ دەسمايىسى ئىكەنلىكىنى، كىشىلەرگە تۈگىمەس مەنپەئەت بېرىدىغانلىقىنى، ئەجىر قىلغانلارنى نا ئۈمىد قويمىدايدىغان ئالتۇن قوزۇق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاڭ مىراب بولغۇچە،
يېرىڭ باشتا بولسۇن
بۇ، بىرەر ئىشتا ئاتا - ئانىنىڭ ئەمەلىگە، باشقىلارنىڭ خەيرىغاھلىقى - ئىلمىغا تايىنىپ نەتىجە يارىتىش، ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشىش خىيالىدا بولغاندىن كۆرە، ئۆز كۈچىگە، ئۆزىنىڭ نەبىئى ئىمكا-نىيىتىگە تايىنىپ نەتىجە يارىتىش، تىرىكچىلىك قىلىش ھالال بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاغنى ئۆلتۈرگەنگە ئاناغنى يەر
بۇ، پايدا - مەنپەئەتنى دەپ ئەل،
خەلق دۈشمەنلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتا

ئانىسى بولۇشقا قىزى يىغلاخۇ
 بۇ، ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنى زىيادە
 ئەركە، قىلىقسىز ئۆگەتمەي، ئەدەپلىك،
 ئەخلاقلىق تەربىيەلەش، ئۇلارنىڭ
 ئۇششاق - چۈششەك تالاش - تارتىشلىرىغا
 ئورۇنسز بولۇشۇپ، جېدىلىگە ئارىلاشماستىن
 لىق كېرەكلىكىنى، بالىلارغا بولۇشۇش بىر
 خىل ناچار ئادەت بولۇپ، چوڭلار ئوتتۇردىن
 سىدا ئاغرىق - ئاداۋەت پەيدا قىلغاندىن باش-
 قا، بالىلارنى بۇزىدىغانلىقى، بېشىم قىلىپ
 قويدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىسى تۇرۇپ، ئوغلى سۆزلىگەندىن بەز
 بۇ، ئاتا - ئانىسى، مۇيسىپت، چوڭ-
 لار بار سورۇندا ئۇلارنى بىر چەتكە قايرىپ
 قويۇپ، ھېچكىمگە گەپ بەرمەي مەمەدانى
 لىق، بىلەرمەنلىك قىلىدىغان يېتىم ئاقسا-
 قال، ئاتىكاچى، ئەدەپسىز، نادانلار بىلەن
 ئالاقە قىلماسلىق، ئۇلارغا ئارىلاشماستىن،
 ئۇلاردىن يىراق تۇرۇش كېرەكلىكىنى بىل-
 دۈرىدۇ.

ئانىسى غورا يېسە،
 بالىسىنىڭ چىشى قاماپتۇ
 بۇ، بەزى ئاتا - ئانىلار ئەسكى ئىشلار-
 نى قىلسا ئۇنىڭ ئىزا - ئاھانىتىنى بالىلىرى
 تارتىپ، خەلقىئالەم ئالدىدا نومۇسقا قالىدۇ.
 خانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىلىق يېتىم - كۈل يېتىم،
 ئانىلىق يېتىم - گۈل يېتىم
 بۇ، ئانىسىز بالىلار ئاتىنىڭ تۇرمۇش
 ھەلەكچىلىكىدە تالانىڭ ئىشلىرى بىلەن بو-

يۈز بېرىدىغان تاسادىپىي ھادىسىلەرنى ئال-
 دىن بىلەلمەيدىغانلىقىنى؛ كۈتۈلمىگەن ھا-
 دىسە يۈز بەرگەندە پۇشايمان قىلىش، ئەپ-
 سۇسلىنىش پايدىسىز ئىكەنلىكىنى؛ ئېھتىد-
 مالغا قارشى ھوشيار، ئېھتىياتچان، تەد-
 بىرلىك بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتا ئۆلمەي، ئاتا قەدرىنى بىلمەس
 بۇ، ھەركىم بېشىغا كۈن چۈشكەندە،
 كەلگۈلۈك كەلگەندە، ئاتا - ئانىدىن ئايرىل-
 غاندا كۈن كەچۈرۈشنىڭ، تىرىكچىلىكنىڭ
 تەسلىكىنى بىلگەندە ئاتا - ئانىنىڭ قەدرى-
 نى، ياخشىلىقىنى چۈشىنىدۇ، دېگەن مەنىدە
 نى بىلدۈرىدۇ.

ئانىدىن ھىممەت، ئوغۇلدىن خىزمەت
 بۇ، ئاتا - ئانىلار پەرزەنتلىرىنى تەربى-
 يەيدىغانلىقىنى، ئىللىق مېھرى بىلەن
 غەمخورلۇق قىلىپ ئۆستۈرىدىغانلىقىنى؛
 پەرزەنتلەر بۇنىڭغا جاۋابەن ئاتا - ئانىنىڭ
 خىزمىتىنى قىلىپ ئۇلارنى رازى قىلىش
 كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىسى ئاتالمىغان قوغغۇزنى،
 بالىسى ئېتىپتۇ توڭگۇزنى
 بۇ، ئەجدادلار قىلالمىغان، ئەمەلگە ئا-
 شۇرالمىغان ئىشلارنى ئەۋلادلار قىلالايدىغان-
 لىقىنى، ۋۇجۇدقا چىقىراالايدىغانلىقىنى،
 ئەۋلادلار ئەجدادلاردىن ئېشىپ كېتەلەيدىغان-
 لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىسى بولۇشقا قىزىڭ ئوغلى ئۇرۇشقا،

بۇ، قۇرۇق نام - ئاتىقى بار، لېكىن ئەمەلىي كۈچى، ھوقۇقى، ھۆرمەت - ئىنا-ۋىتى، بىلىم - ئىقتىدارى، خىزمەت تۆھپىسى، دەسمايىسى، ئەھمىيىتى، رولى يوق. لۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتالمىغاننىڭ ئوقى ئالتە غۇلاچ كېتەر بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، دائىم لاپ سۆزلەپ، ئاغزىدا شەھەر ئالىدىغان، ئەمەلىيىتى يوق پوچىلارنىڭ ماختانچاقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتالمىغان ئوقىدىن كۆرىدۇ،

چىچالمىغان پوقىدىن (كۆرىدۇ)

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغانلار ئۆزىنىڭ قاپىلىيەتسىزلىكىگە تەن بەرمەي، ئىشنىڭ ئاقىۋىتى يامانلاشقاندا باشقىلاردىن كۆرىدىغان، ئۆزىنى ئاقلاپ، مەسئۇلىيەتنى ئۆزىگە ئارتىپ قويدىغان سەمىمىيەتسىز ئادەملەرنىڭ يارامسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتالمىغان ئوقىدىن كۆرىدۇ،

قايتىپ كېلىپ خوتۇنىدىن (كۆرىدۇ)

بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغانلار ئۆزىنىڭ يارامسىزلىقىغا تەن بەرمەي، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندا ئايالىدىن كۆرىدىغان، ئۆزىنى ئاقلاپ ئايالى بىلەن جېدەللىشىدىغان نامەردلەرنىڭ يولسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتقان ئوق قايتىپ كەلمەس

بۇ، ئېغىزدىن چىققان سۆزى، ۋەدىنى قايتۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى، گەپنى بايقاپ سۆزلەش كېرەكلىكىنى، ئېيتىلغان

لۇپ كېتىشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تۆشۈك، يىڭنە ئىشلىرىنى بىلىمىگەنلىكى سەۋەبلىك كىيىم - كېچەك، يۈرۈش - تۇرۇش، يېمەك - ئىچمەك جەھەتلەردە غورىگىل، ئاچ-توق، روھى سونۇق، غەمكىن ئۆتىدىغانلىقىنى؛ ئاتىسىز بالىلار ئانىنىڭ مېھرىبانلىقى، جانكۆيەرلىكى، غەمخورلۇقى، بالا تەربىيەلەشكە، ئۆي ئىشلىرىغا ماھىرلىقى بىلەن ئاتىسىز بالىلارغا قارىغاندا ياخشىراق كۈن كەچۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتىنىڭ بەرگىنى كۆرۈملۈك،

ئەرنىڭ بەرگىنى ئۆمۈرلۈك

بۇ، ئاتا - ئانا قىزلىرىنى ياتلىق قىلغاندىن كېيىن ئۇلارغا داۋاملىق ئىقتىسادىي ياردەم بېرەلمەيدىغانلىقىنى، ياردەم بەرگەن تەقدىردىمۇ ئاندا - ساندا، ۋاقىتلىق بولىدىغانلىقىنى، ئۇلارغا پەقەت ئېرىلا ئۆمۈرلۈك ئەسقاتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتىنىڭ كۆڭلى بالدا،

بالىنىڭ كۆڭلى دالدا

بۇ، ئاتا - ئانا پەرزەنتىنىڭ بەختى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر تىرىشىپ - ئىش - جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتىدۇ، ئۇلارنىڭ سۈيىدە ئېقىپ، ئوتىدا كۆيىدۇ؛ بەزى بالىلار چوڭ بولۇۋالغاندىن كېيىن، ئويۇن - تاماشا، ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلىپ، ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئەجرىنى، ئۈمىدىنى ئۇنتۇپ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلماي، ئۇلارنى رازى قىلماي قاقشىتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتاقتا بار، ساناقتا يوق

قولدىكىگە كۆزى چۈشىدىغان تەمەخورلار.
دىن ھەزەر ئەيلەش، يىراق تۇرۇش كېرەك.
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاج توق بىلەن ئوينىماس

بۇ، ① ئاج ئادەم ھەمىشە قورسىقىنىڭ
غېمىدە باشقا ئىشلارنى ئويلىمايدۇ، ئويۇن
- تاماشىنى خالىمايدۇ. ھېچكىم بىلەن ئارە-
لاشمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ②
كۆچمە مەنىدە، يوقسۇل، نامراتلار ئۆز خە-
لى، قاياشى بىلەن ئارىلىشىشنى، ئۆزئارا
ھال - مۇڭ، ھەمدەم بولۇشنى ياخشى كۆ-
رىدۇ. ھەرگىز بايلار، يۇقىرى تەبىقىدىكى-
لەر بىلەن ئارىلاشمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاجچىق ئالدىدا، ئەقىل كەينىدە
«ئاجچىق ئالدىدا يۈرىدۇ، ئەقىل كەي-
نىدە» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاجچىق ئالدىدا يۈرىدۇ،
ئەقىل كەينىدە (يۈرىدۇ)

بۇ، ھەر قانداق ئىشتا سالماق، ئېغىر
- بېسىق بولۇش، ئويلىنىپ ئىش قىلىش،
ئالدىراڭغۇلۇق، قىزىققانلىق، تېرىككەك-
لىك قىلماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاجچىق ئەقىلنى كېسىدۇ

بۇ، خاپىلىق، پەرىشانلىق تۈپەيلىدىن
كېلىپ چىققان ئالدىراڭغۇلۇق، يەڭگىللىك
ئادەمنىڭ زېھنىنى چاچىدۇ، ئەقىلدىن
ئازدۇرىدۇ، ھەسرەت - پۇشايماندا قالدۇرىد-
ۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

سۆزگە ئىگە بولۇش كېرەكلىكىنى؛ ئۆتۈپ
كەتكەن ۋاقىت، ئۆمۈر قايتىپ كەلمەيدىغان.
لىقىنى، شۇڭا ئۆمۈرنى ئاسراش، قەدىر-
لەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتمىشنىڭ پۈتەر، ئالتىنىڭ قالار

بۇ، يۈز - ئابروۋى بار، پۇلدار، باي-
لارنىڭ ئىشلىرى زىيانغا، كاشلىغا ئۇچرىد-
ماي ھايالىسىز پۈتىدۇ؛ يولى يوق، ئادەتتە-
كى پۇقرالارنىڭ ئىشلىرى زىيانغا، كاشلى-
غا ئۇچراپ پۈتمەيدۇ، يۈرۈشمەيدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاتمىش ياشلىقتىن سورىما،

ئالتە ياشلىقتىن سورا

بۇ، ئەقىل ياشانغانلاردىلا بولماستىن،
بەلكى كىچىك ۋە ياشلاردىمۇ بولىدىغانلىقى-
نى، ئادەم قېرىغاندا ئەقلى ئىقتىدار جە-
ھەتتىنمۇ چېكىنىدىغانلىقىنى، شۇڭا ئە-
قىل، مەسلىھەتنى چوڭلادىنلا ئاڭلىماي،
كىچىكلەردىنمۇ ئاڭلاش كېرەكلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاج بەچچىغەردىن قاچ بەچچىغەر

بۇ، ① ئۇزاق ۋاقىت ئاج قالغان ئادەم
ئاچلىقنىڭ، يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى ئۈنتۈ-
مايدۇ، مول ئوزۇق - تۈلۈككە، مال -
دۇنياغا ئىگە بولسىمۇ، كۆڭلىدە يوقسۇز-
لۇققا قېلىش ۋە ھىممىسىدىن خالىي بولالماي-
دۇ، شۇڭا قورسىقى تويىسىمۇ، كۆزى توي-
مايدىغان ئاج كۆزلەردىن يىراق تۇرۇش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② قول - ئىلىكىدە
يېتەرلىك مال - دۇنيا تۇرۇقلۇق خەقنىڭ

ئاچچىق كەلگەندە ئەقىل قاچىدۇ
«ئاچچىق ئەقىلنى كېسىدۇ» نىڭ ئىزا-
ھىغا قاراڭ.

ئاچچىقنىڭ دورىسى - سۈكۈت
بۇ، ئادەم بىرەر ئوڭۇشسىزلىق، كۆ-
ڭۈلسىزلىك، خاپىلىققا دۇچ كەلگەندە تې-
رىكمەي، ئاچچىقلانماي، ئۆزىگە ھاي بې-
رىپ، سەۋرچان، ئېغىر - بېسىق، سالماق
بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچچىقنىڭ كەلگەندە لېۋىڭنى چىشلە
بۇ، بىرەر خاپىلىق، قايغۇ، غەزەپ،
رەنجىشكە ئۇچرىغاندا يېنىكلىك، ئالدى-
راڭغۇلۇق قىلماي، ئېغىر - بېسىق،
سەۋر - تاقەتلىك، تەمكىن بولۇپ، ئۆزىنى
تۇتۇۋېلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچچىق يۇتماق - تاغ يۇتماق
بۇ، بىرەر خاپىلىق، قايغۇ، دەرد -
ئەلەم، ئىنتىقام تۈپەيلىدىن بولغان غەزەپنى
يۇتماق، ئاچچىقىغا ھاي بەرمەك - خۇددى
تاغنى تالقان قىلغانغا ئوخشاش كۈچلۈك بىر
نەرسە ئۈستىدىن غالىب كېلىش روھى بىلەن
ئاچچىقنى يېڭىشنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ قالغان ناماق تاللىماپتۇ
بۇ، ① يوقسۇزلۇقتا قالغان كىشى تې-
مە تاپسا شۇنى يەپ، قورسىقىنىڭ تويغىنىغا
قانائەت قىلىپ، تاماقنى ئىلغىمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: قىيىنچى-
لىقتا قالغان يوقسۇللار جان ساقلاش ئۈچۈن
ئېرىشكەن تېرىكچىلىك شارائىتىغا شۈكۈر

قىلىپ، ئىش، ئورۇن، مەرتىۋە قوغلاشماي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچ كۆز تويماس، بېخىل بېيماس
بۇ، ① كۆزى ئاچ، نەپسى يامان ئادەم-
لەر يېمەك - ئىچمەكنى كۆرگەندە نەپسىنى
يىغالمايدۇ، تويغىنىنى بىلمەيدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: پىخسىق،
دۇنيا خورلارنىڭ مال - مۈلكى كۆپەيگەنسى-
رى شۈكۈر - قانائەت قىلماي، تېخىمۇ كۆ-
پەيتىشكە، بېيىشقا تىرىشىدۇ، ئەمما بېخىل-
لىقىدىن راۋاج تاپالمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاچلىقتا تۇتقان قاچاغنى توقلۇقتا ئۇنتۇما
بۇ، يوقسۇزلۇق، جاپا - مۇشەققەتلىك
ئېغىر كۈنلەردە شۇغۇللانغان كەسپىنى، كە-
چۈرمىشلەرنى ئۇنتۇماي، باياشات، بەخت-
لىك، راھەت كۈنلەرگە ئېرىشكەندە ئەس-
لەش، ياد ئېتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاچلىقتىن خۇمارلىق يامان
بۇ، ئوزۇقلىنىش، يېمەك - ئىچمەك،
قورساق تويغۇزۇش ئارزۇ، تەشئالىقتىن
كۆرە، ئىشقى - مۇھەببەت، يار ۋەسلىگە
يېتىش، كەيپ قىلىش، ھاۋايى - ھەۋەس
ئىستىكى، تەلپى كۈچلۈك بولىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاچلىقتىن ئۆلسەڭمۇ،
ئانا - ئاناڭنى تاشلىما

بۇ، يوقسۇزلۇق ۋە نامراتلىقتىن ھەر قانچە قىيىنچىلىق تارتسىمۇ زارلانماي، ئاتا - ئانىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، ئۇلارنى رازى قىلىش، بالىلىق بۇرچىنى ئادا قىلىش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاج نېمىنى يېمەيدۇ،

ئەل نېمىنى دېمەيدۇ

«ئاج نېمىنى يېمەيدۇ، توق نېمىنى دېمەيدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاج نېمىنى يېمەيدۇ،

توق نېمىنى دېمەيدۇ

بۇ، يوقسۇزلۇقتا قالغان كىشى تاماق تاللىماي، يېگىلى بولىدىغان ھەر قانداق يېمەكلىكنى يەۋېرىدۇ؛ تۇرمۇشى ياخشى، «توققۇزى تەل» كىشىلەر باياشات، خاتىر - جەملىكتىن باشقىلارنىڭ ئەيىب، قۇسۇرىنى كۈچىلاپ، ياخشى - يامانلىرى توغرىسىدا سۆز - چۆچەك قىلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاجنىڭ دەردىنى توق بىلمەس

بۇ، ① يوقسۇزلۇقتىن قورسىقى تويماي ئۆتۈۋاتقان بىچارىلەرنىڭ ئەھۋالىنى «توققۇزى تەل»، قورسىقى توق كىشىلەر چۈشەنمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: بېشىغا كۈن چۈشمىگەن، تۇرمۇشى باياشات، توققۇزى تەل، غەمىز كىشىلەر يوقسۇل، نامراتلارنىڭ يوقسۇزلۇق تۈپەيلىدىن بېشىغا كەلگەن كەلگۈلۈك، قىيىنچىلىقلىرىنى چۈشەنمەيدۇ، يار - يۆلەك بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاجنىڭ كۆزى ئاشتا،

توقنىڭ كۆزى ئۈستۈشتا

بۇ، ئۇزاق ۋاقىت ئاچ قالغان ئادەم ئاچلىقنىڭ دەردىنى ئۈنتۈمايدىغانلىقىنى، مول ئوزۇق - تۈلۈككە ئېرىشىشىمۇ، يەنىلا دىققەت - ئېتىبارى ئاشقا مەركەزلىشىدۇ. غاھلىقىنى، قورسىقى توق، غەمىز ئادەم «توقلۇقتىن شوخلۇق چىقار» دېگەندەك، كىيىم - كېچەك، ھەشەم - دەرەمگە بېرىلمىدىغانلىقىنى، يۇقىرى تۇرمۇش مەنىسىدە ئىنتىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاجنىڭ ئۆزى تويىسىمۇ، كۆزى تويىماس

بۇ، ① كۆزى ئاچ، نەپسى يامان ئادەم - لەر يېمەك - ئىچمەكنى كۆرگەندە نەپسىنى يىغالمىدۇ، قورسىقى تويىسىمۇ تويىمىغاندەك، يېگۈسى كېلىپ ئۆزىنى تۇتالمىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: پۇل - مالغا تويمايدىغان دۇنياخورلارنىڭ مال - مۈلكى كۆپەيگەنسېرى شۈكۈر قىلماي، ئاچ كۆزلۈك قىلىپ، تېخىمۇ كۆپەيتىشكە، يېشىقا ئۇرۇنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاج ئۆيدە قېتىق ئۇيۇماس

① يېمەك - ئىچمەك جەھەتتە ئۆزىنى تۇتالمىدىغان، كۆزى ئاچ، ناسناس ئادەم - لەرنىڭ ئۆيدە ھېچ نەرسە تۇرمايدۇ، ھېچ نەرسە ساقلىيالمىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: يوقسۇز، نامراتلارنىڭ تۇرمۇشى يوقسۇزلۇقتىن ئالدى - كەينى ئۇلاشماي قىيىنچىلىق، غورىگىل ئۆتكەچكە، ھېچقانداق نەرسىنىڭ ئېشىنىش ئىمكانىيىدى.

تى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاج ئېيىق ئوينىماس بۇ، پايدىسىنى كۆرۈۋاتقان، مەنپەئىتى تېگىۋاتقان ئادەمنى رازى قىلماي، ئېھتىيا- جىنى قاندۇرماي تۇرۇپ، يەنە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشقا، نەپ ئېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاختارمىنىڭ چالمىسى يامان، خوتۇن كىشىنىڭ لالمىسى (يامان)

بۇ، يەر كۈچسىزلىنىپ قۇۋۋىتى قال- مىغاندا بەزلىشىدۇ، ئاغدۇرغاندا چالما بو- لۇۋالىدۇ، چالمىلىق يەر تېرىقچىلىققا پايدى- سىز، ئۈنۈمسىز بولۇپ، يانچىمىسا بولماي- دۇ؛ گەپ تاپقۇر، ساياق ئايال لالما كېلى- دۇ، ئۆيمۇئۆي قاتراپ پىتنە - پاسات تارقى- تىپ، ئائىلىلەرنىڭ ئىتتىپاقىنى، مەھەل- لىنىڭ تىنچلىقىنى، خاتىرجەملىكىنى بۇزى- دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاخشىمى خوتۇننىڭ سۆزى راست، كۈندۈزى ئانىنىڭ سۆزى (راست)

بۇ، ئائىلىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگى- رى سۈرۈش ئۈچۈن كۈندىلىك ئىشلاردا ئايا- لىنىڭ سۆزىنى قوللاپ كەتمەي، ئانىنىڭ مەسلىھەت، يوليورۇقلىرىغا ئەمەل قىلىپ، ئانىنىڭ ئابروۋىنى ئۆستۈرۈش، سۆزىنى ھەرگىز رەت قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىل- دۈرىدۇ.

ئاخىرەت ئىززىتى كېرەك بولسا، يېقىرلار بىلەن كېڭەش قىل

بۇ، ھەركىم ھاياتلىقىدا قەدىرلىنىپ، ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن ياشىشى ئۈچۈن خەلق ئاممىسى بىلەن قەلبداش بولۇپ، ئەل - يۇرتنىڭ غېمىنى يەپ، ياخشى ئىشلارنى قىلىپ، كېلەچىكى ئۈچۈن ئاساس يارىتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاداشقانغا ياماشقان

بۇ، ئازغان، خاتالاشقان كىشى قىلىم- شىنى تونۇپ، توۋا قىلىپ، توغرا يولىنى تېپىۋالمىغاندا پالاكەتتىن، پېشكەللىكتىن قۇتۇلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئادەم بىلەن، پىستە بادام بىلەن

بۇ، ① ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەر- كىم ئۆز خىلى، تەڭتۇشى بىلەن ئارىلاشقان- دا، داستىخانغا تىزىلغان مېۋە - چېۋە، قەنىت - گىپزەكتەك بىر - بىرىگە ماس- لىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: كىشىلىك تۇرمۇشتا ھەر قانداق ئادەم جاما- ئەتكە ئارىلىشىپ، چىقىشىپ ئۆتۈش لازىم- لىقىنى، جامائەتتىن ئايرىلىپ قالماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئەپتىدىن بىلىنەر

«كۆز - قەلب دېرىزىسى» بولغىنىدەك، ئادەمنىڭ تاشقى قىياپىتى - ئەپتىگە قاراپ خاراكتېر - ئالاھىدىلىكىنى بىلىۋې- لىش مۇمكىن، ئەپتىگە ئاساسلىنىپ ئىچكى دۇنياسىنى تولۇق بىلىپ كەتكىلى بولمىسە- مۇ، پسخولوگىيە نۇقتىسىدىن چىقىرىلغان ھۆكۈم ئاساسەن توغرا چىقىدۇ. ئادەتتىكى

شەپقەت كەلمەيدىغانلىقىنى، شۇنچا مۇناسىدە -
 ۋەتتە ئادەمنىڭ سىرتىغا، گەپ - سۆزىگە
 ئىشىنىپ ئالدىنقىلىقىنى، رەھىم - شەپ-
 قەت، ياخشىلىق قىلماسلىق كېرەكلىكىنى
 بىلدۈرىدۇ.

تۇرمۇشتا، بالىلىرى قاغىر قاقشانتا -
 شان ئاتا - ئانىلارنىڭ: «ئىست، ھايۋان
 بالىسى باقمامچۇ سېنى باققۇچە...» دەپ ۋايى-
 ساشلىرى ئەنە شۇنىڭغا قارىتىلغان.

ئادەم بالىسىنىڭ باھاسى ئىلىم بىلەن
 بۇ، ئىلىمنىڭ ئۇلۇغلىقىنى، ئىلىم
 كىشىگە چەكسىز كۈچ - قۇدرەت، ئەقىل -
 پاراسەت، شان - شوھرەت ئاتا قىلىدىغانلىقى-
 قىنى، ئادەم ئىلىم ئىگىلىگەندىلا ھەر قانداق
 مۇشكۈلات ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدۇ -
 خانلىقىنى، يۈز - ئايرۇي، ھۆرمەتكە سازا -
 ۋەر بولىدىغانلىقىنى؛ بىلىمىسىز، نادانلىق
 ئىنسان ئۈچۈن مەھكۈملۈك بولۇپ، ئەۋلاد -
 تىن - ئەۋلادقا خارلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ -
 دۇ.

ئادەم بولمىساڭ ئەقلىڭ بىلەن،
 ئەخمەق بولمىساڭ ساقلىڭ بىلەن
 بۇ، ھەركىم كىچىكىدىن باشلاپ ئەخ-
 لاق، مەدەنىيەتتە ئۈزلۈكسىز تەربىيىلىنىپ
 يېتىلىشىنى، گەپ - سۆزدە، ئىش - ھەرىد -
 كەتتە كۆپ ئويلىنىپ، ئەقىل ئىشلىتىش -
 ڭى؛ ئەقىلسىزلىق بىلەن ياشىغان ئادەم
 ھەممە ئىشتا كەمسىتىلىپ، مەسخىرىگە
 ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.
 ئادەم تىلىدىن كېتەر،
 ھايۋان مۇخگۈزىدىن (كېتەر)

گەپ - سۆزلىرىمىزدە كۆپ تىلغا ئېلىنىدۇ -
 خان: «قارا، ئەپتىڭگە، نېمىگە ئوخشاپ
 قاپسەن؟»، «ئۇنىڭ كۆزلىرى جالانتىڭ -
 كىگە ئوخشايدىكەن»، «ئۇنىڭ تۇرقى ئوغ -
 رىنى ئەسلىتىدۇ» دېگەندەك ئىبارىلەر «ئا -
 دەم ئەپتىدىن بىلىنەر» نىڭ ئىزاھى بولالايدۇ -
 دۇ. دېمەك، بۇ ماقالدا ئادەمنىڭ ياخشى -
 يامان، سەمىمىي - سەمىمىيەتسىز، خۇشا -
 مەتچى ياكى غۇرۇرلۇق دېگەندەك ئالاھىدىدە -
 لىكلىرى ئەپتىدىن بىلىنىدىغانلىقى مۇئەييەن -
 يەنلەشتۈرۈلگەن.

ئادەم ئەتكەنگە تەزىم ئەت
 بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر
 بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەپ قەدىرلىشىدۇ ياكى
 بىر - بىرىنى مەنسىتمەي كەمسىتىشىپ
 پەسلىك قىلىشىدۇ، مۇبادا بىر كىم سېنى
 ھۆرمەتلەپ قەدىرلىسە، سەنمۇ ئۇنى ئىززەت -
 لەپ قەدىرلىگىن، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ -
 دۇ.

ئادەم بالىسى دۇكان كۆرمىگۈچە
 ئادەم بولماس
 «مۇساپىر بولمىغۇچە مۇسۇلمان بول -
 ماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئادەم بالىسىنى باقساڭ
 ئاغزى - بۇرنۇڭنى قان ئېتەر،
 ھايۋان بالىسىنى باقساڭ
 ئاغزى - بۇرنۇڭنى ياغ ئېتەر
 بۇ، يامان ئادەم ھايۋاندىن بەتتەر ۋەھ -
 شى، قارانىيەت، ياۋۇز بولىدىغانلىقىنى،
 ئۇنىڭدىن كىشىلەرگە ياخشىلىق، رەھىم -

يېتەرلىك شارائىت دائىرىسىدە ياخشى ئاسرىلىپ، ئوبدان كۈتۈلۈش ئارقىلىق ئەت ئېلىپ يوغىنايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمگە ئەقىل كېرەك، پاتقاققا شېغىل (كېرەك)

بۇ، ئەقىل ئادەمنىڭ قەلبىنى يورۇتۇپ دىغان چىراغ، كەم بولسا بولمايدىغان مەنىدە. كۈچ. شۇڭا، بىلىش، پىكىر قىلىش قابىلىيىتىگە ئىگە بولغان ئادەم ئەقىلگە تايىدۇ. نىپ ھايات كەچۈرىدۇ؛ شېغىل پاتقاقنى قات تۈرۈشنىڭ بىردىنبىر ئامىلى. شېغىل يات قۇزۇلغان يەردە پاتقاق ھاسىل بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنى ئارزۇ ئۇچۇرىدۇ، قۇشنى قانات (ئۇچۇرىدۇ)

بۇ، ئارزۇ - ئۈمىد دېمەكتۇر. ئۈمىد - ئىنساننىڭ قانىتى. ئۈمىدۋار ئادەم ھەر قانداق ئىشتا پەللىمۇ پەللى ئۆرلەپ، نەتىجە قىازىنىپ، شان - شۆھرەتكە ئېرىشىدۇ؛ قانات - قۇشنىڭ يەلكىنى. قانات سىز قۇش ئۇچالمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنى غەم يەيدۇ،

تۆمۈرنى نەم (يەيدۇ)

بۇ، غەم - ئادەمدىكى روھىي يۈك، تۆمۈرنى خورىتىدىغان زىيانداش، نەم - مېتال، ياغاچ قاتارلىقلارنى چىرىتىدىغان زىيانلىق ئامىل ئىكەنلىكى، شۇڭا ئادەم ئۆز ھاياتىدا دۇچ كەلگەن ئوڭۇش.

بۇ، ئەقىلسىز ئادەم ئويلىماي سۆزلەپ قويۇپ، ئۆز ئاغزى بىلەن بالاغا قېلىش بىلەن ئۆمۈر بويى پۇشايىمان يەيدىغانلىقىنى؛ ئۈسكەك، خۇيلۇق ھايۋان ئۆزىنىڭ يامان خۇبى بىلەن ھالاك بولىدىغانلىقىنى؛ شۇڭا ھەرىكەت - سۆز، ئىش - ھەرىكەتتە ئېھتىياتچان بولۇپ، پاراسەت، سەزگۈرلۈك بىلەن ئىش كۆرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم خىسلىتىنىڭ بىرى ئۆزىدە بولسا،

توققۇزى توندا

بۇ، ياخشى كىيىم ئادەم ھۆسننىڭ مۇھىم بىر قىسمى سۈپىتىدە كىشىگە زىنەت بېغىشلايدىغانلىقى، مەلۇم ھۆرمەتكە ئىگە قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن سالاپەت، تاشقى كۆرۈنۈشمۇ مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمدە يۈز بولمىسا، جىنىمۇ قورقىدۇ

بۇ، يۈزسىز، مۇتەھەم ئادەم نەپسىنى قاندۇرۇش، پايدا - مەنپەئەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن ئىنساپسىزلىق ۋە ھەممە ئەسكىلىك لىرىنى قىلىدۇ، ئەخلاق، ئار - نومۇس، قائىدە - يوسۇننىمۇ بىلمەيدۇ، پۈتۈن خەلقنى قاقشىتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم قۇلاقتىن سەمىرىدۇ،

ھايۋان تۇياقتىن (سەمىرىدۇ)

بۇ، پاساھەتلىك ياخشى سۆز، پەندى - نەسىھەت، ئىللىق مۇئامىلە ئادەمنىڭ روھىنى ئۆستۈرۈپ، كۆڭۈل ئازادلىكى، مەندى ۋى خۇشاللىق ۋە بىلىم ئانا قىلىدۇ؛ ھايۋان

بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ تېشىغا باقماي، ئىچىگە باق
بۇ، بىر ئادەمنىڭ ياخشى - يامانلىقىنى
بىلىشتە، ئۇنىڭغا باھا بېرىشتە ئۇنىڭ تەقى
- تۇرقىغا قاراپ ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئا-
دەمگەرچىلىكى، ئىنسانپەرۋەرلىكى، ئەخلاق
- پەزىلىتى، بىلىملىكلىكىدىن ئىبارەت
ئىچكى دۇنياسىغا قاراش لازىملىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئادەمنىڭ جېنى چىقسا،
گالزاتنىڭ كۈلكىسى كېلەر
بۇ، مەلۇم ئادەم بىرەر ئىشقا ئالدىر-
غاندا، قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەندە ئۇنىڭغا
تەخمىنەن، قولمۇ قول ھەمكارلاشمايدىغان،
ھەتتا ھېسداشلىقمۇ قىلمايدىغان گىرى ئا-
دەملەرنىڭ بىغەملىكىنى، پەرۋاسىزلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ دېگىنىگە قارىما،
قىلغىنىغا قارا
بۇ، بىر ئادەمنىڭ ياخشى - يامانلىقى-
نى، پەزىلەتلىك ياكى پەزىلەتسىزلىكىنى
ئۇنىڭ سۆزىگە ئەمەس، بەلكى ئىش - ھەرىد-
كىتى، كۆرسەتكەن نەتىجىسىگە قاراش ئار-
قىلىق ئۆلچەش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ قىممىتى سۆز بىلەن،
ئاشنىڭ نەمى تۈز (بىلەن)
بۇ، ئادەم تۈرمۈشتە ئۆزىنىڭ
ئىززەت - ھۆرمىتى، ئابروۋىيى، كەم سۆز-
لۈكى بىلەن، پاساھەتلىك، مەتتىقلىق،

سىزلىقلارغا سەۋرچان بولۇشى، كۆڭلى -
كۆكسىنى كەڭ تۇتۇشى، ئورۇنسىز غەم،
خىياللارنى قىلماسلىقى، سالامەتلىكىنى
ئاسرىشى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ ئادەملىكى
ئىچىقى كەلگەندە بىلىنەر
بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ئادەم
دۇچ كەلگەن ھەر قانداق بىر ئىشتا ئېغىر
- بېسىقلىق بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش، ئاچ-
چىقىغا ھاي بېرىپ، تەمكىن بولۇشتەك ئې-
سىل خۇي - پەيلى، ياخشى پەزىلىتى ئارقى-
لىق تونۇلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ ئالدى گۈل، كەينى تىكەن
بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەر قان-
داق ئادەم كەمچىلىك، خاتالىقتىن خالىي
بولالمايدۇ؛ كىشىلەر ئادەتتە بىراۋنىڭ كەم-
چىلىك، خاتالىقى ئۈستىدە يۈز تۇرانە سۆز-
لەشكە پېتىنالمىدۇ، يوق يەردە ئارقىدىن
گەپ قىلىشنى ياقتۇرىدۇ، بىر - بىرىنى
ئورۇنسىز رەنجىتىپ، چىشىغا تېگىپ قو-
يۇشتىن ئېھتىيات قىلىدۇ دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە،
ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا
بۇ، ئىنسان مۇرەككەپ شەيئى بولغاچ-
قا، ئۇنىڭ ئەيىب - قۇسۇرى، خۇي - مە-
جەزى، قىلىقلىرىنى تاشقى كۆرۈنۈشىدىن
بىلىشكە بولمايدىغانلىقىنى؛ ھايۋاننىڭ ئە-
يىب - قۇسۇرى، خۇي، ئىللەتلىرىنى تۈر-
قىدىن، ئەپتىدىن بىلگىلى بولىدىغانلىقىنى

گۈزەل نۇتۇق قابىلىيىتى بىلەن قەدەرلىنىدۇ، تونۇلىدۇ؛ تۈزى تەكشۈلگەن غىزانىڭ تەمى مەزىزلىك، يېيىشلىك بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ كىچىكى بولغۇچە،

ئىتنىڭ كۈچۈكى بول

بۇ، چوڭلارنىڭ ھە دېگەندە كىچىكلەر-نى بوزەك قىلىدىغانلىقى، قارشىلىق قىلالايدىغانلىقىدىن پايدىلىنىپ قالايمىقان ئىشقا بۇيرۇيدىغانلىقى، شۇڭا ئۇلار تېزراق چوڭلار قاتارىغا ئۆتۈپ ھۆرمەتكە ئېرىشىش، ئىختىساسلىق بولۇشقا تىرىشىش لازىملىقىنى، ئىختىساسلىق بولالمىغان، ھۆرمەتكە ئېرىشەلمىگەن، قەدەر - قىممىتى يوق كىشى ھەر جەھەتتىن ئېتىبارسىز قارىلىپ، ئۇنى ھېچكىم كۆزىگە ئىلمايدۇ، مەنسىتمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنىڭ يېتى يوق،

ئالتۇننىڭ دېتى (يوق)

بۇ، ئادەم ئۆزئارا تونۇشۇپ سىرداشسا، بىر - بىرىنى چۈشىنىپ، باردى - كەلدى قىلىشقا ئۇرۇق - تۇغقاندىك بولۇپ كېتىدۇ؛ ئالتۇن بۇلغانسىمۇ، ئۆزىنىڭ تەركىبىنىڭ ساپلىقى بىلەن داتلاشمايدۇ، چىرىمەيدۇ، سۈپىتى ئۆزگەرمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنى نومۇس ئۆلتۈرەر،

توشقانى قومۇش (ئۆلتۈرەر)

بۇ، ئىنساننىڭ قەدىر - قىممىتى، ئىززەت - ئابرويى ئەخلاق ۋە ئار - نومۇس.

چانلىقى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ، پىرىش شىپ، تاپتىن چىققان، نومۇسنى يوقاتقان كىشى خەلقئالەم ئىچىدە رەسۋال شىپ، ئىزا - ئاھانەتلىك كۈنگە قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەمنى ئۈمىد ياشىتىدۇ،

غەم قاقشىتىدۇ

بۇ، ئۈمىدلىك ئادەم ھەر قانداق ئىشتا ئۇتۇق، نەتىجە قازىنىپ، بەختلىك ياشايدۇ؛ غەملىك ئادەمنىڭ روھى يۈكى ئېغىرلاپ، تەشۋىش بىلەن زارلىنىپ، ھەسرەت چېكىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئۆلمەس، رىزقى تۈگىمەس

بۇ، ئادەم ھايات بولسىلا تىرىكچىلىك ئىمكانىيىتىگە ئېرىشەلەيدۇ، ئىشلەپ، چېرىنى بېقىپ، تۇرمۇشنى قامدىيالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم ئۆلمەس، كۆزى تويماس

بۇ، تىرىكچىلىك ھەلەكچىلىكىگە بېرىلگەن ئادەم تۇرمۇشنىڭ ياخشىلانغىنىغا، تاپاۋىتىگە قانائەت قىلماي، تېخىمۇ ھاللىق ئۆتۈشكە، يېيىشقا ئىنتىلىدۇ، كۆپلىپ مال - دۇنيا، تەئەللۇقات توپلاشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم يەرنى ئالدىمسا،

يەر ئادەمنى ئالدىمسا

بۇ، يەر ئىنساننىڭ تىرىكچىلىك قىلىش مەنبەسى، بايلىقى بولۇپ، ئۇنىڭدىن قانچىلىك نەپكە ئېرىشىش سىڭدۈرۈلگەن ئە

جىرگە باغلىق، يەرگە تىرىشىپ، تۇجۇپىدە -
لەپ ئىشلىگەندىلا يەرمۇ كىشىلەرنى نا ئۇ -
مىد قويمىدۇ، تېگىشلىك مەنپەئەتكە ئېرىش -
تۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادىمى يوق ئۆيدە

ئۆچكىنىڭ ئېتى ئابدۇراخمان

بۇ، بىر يۇرت ياكى بىر مەھەللىدىكى
جامائەتنىڭ ئىچىدە بىرەر بىلىملىك، ئوقۇ -
مۇشلۇق، دانا، ئۆلىما كىشى بولمىسا، بىر
قارىتۇرۇك، نادان كىشى ئالىم ئاتىلىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارپا تاپساڭ ئاتقا بەر،

سامان يېسۇن كالىلار

بۇ، ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى، خۇشاللىق -
قىنى كۆزلەپ، پەرزەنتلىرىگە كۆيۈنمەيدى -
غان، كارى بولمايدىغان، ئاتلىق مېھرىنى
سىڭدۈرۈپ، بۇرچىنى ئادا قىلمايدىغان باغ -
رى قاتتىق، تاش يۈرەك كىشىلەرنىڭ خۇي
- پەيلىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارپا تېرىپ بۇغداي ئالىمەن دېمە

بۇ، ئەقىلدىن تاشقىرى پايدا - مەنپە -
ئەت قوغلىشىدىغان، ئاز ئەجىر قىلىپ كۆپ
نەپ ئۇندۇرۇش غەرىزىدە بولغان ھىيلىگەر،
ساختىپەزلەرنىڭ شۇملۇقى ئەمەلگە ئاشماي -
دۇ، بەتتىيەتنىڭ ئىشىدىن ھېچقانداق نەت -
جە چىقمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارپا - تېرىق ئاش ئىكەن،

ئۈنچە - مارجان تاش (ئىكەن)

بۇ، ئىنسان ئاشقا تايىنىپ ياشايدىغان -
لىقىنى، ئاش بولمىسا جان ساقلىغىلى،
كۈن كەچۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى؛ قىم -
مەت باھالىق زىبۇزىننەت بۇيۇملىرىنى ئاش -
لىقنىڭ ئورنىدا يېڭىلى بولمايدىغانلىقىنى،
شۇڭا ئاشلىقنى قەدىرلەپ، زايە قىلماسلىق
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارپا چامدا پۇل،

كۆمۈر كاندا (پۇل)

بۇ، ھەر نەرسە ئۆزىنىڭ چىققان، پەيدا
بولغان، ساقلانغان يېرىدە ئەتىۋارلىق، خې -
رىدارلىق بولىدىغانلىقىنى، باشقىلارنىڭ
ئۇنى ھەقسىز، سەۋەبسىز ئىگىلىۋالالماي -
دىغانلىقىنى، ئېلىۋېلىشىغا يول قوي -
ۇلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئۇ كۆزىنى مېنىڭدىن قاچۇرغان ھالدا
يەرگە قارىغىنچە روھسىزلىق بىلەن:

— مۇدىر، «ئارپا چامدا پۇل، كۆمۈر
كاندا (پۇل)» دېگەندەك، بۇ نەرسىلەرنىڭ
ھەممىسى ئىسكىلاتتا، بىز ئىگىدارلىق قى -
لالمايمىز، — دېدى.

ئارتۇق دۇنيا باشنى يارماس

بۇ، تۇرمۇشتا كېرەكلىك بولغان ھەر
قانداق بىر نەرسىنىڭ زاپاس، ئارتۇق بولغى -
نى كىشىگە ھەرگىز زىيادىلىك قىلمايدۇ،
ئۇ بەرسىز لازىم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئارتۇق دۆلەت باش يارماس

«ئوشۇق دۆلەت باشنى يارماس» نىڭ

ئىزاھىغا قاراڭ.

ئارغامچاڭنىڭ پۇلى تۇرۇپتۇرسۇن،

كۇلامنىڭ پۇلىنى بەر

بۇ، بىراۋنىڭ كۆپلىگەن ياردىمى، ياخ-

شلىقىغا ئېرىشىپ، ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق

بىلدۈرمەي، كۆز يۇمۇۋېلىپ، ئۆزىنىڭ بە-

راۋغا قىلغان ئازغىنە ياردىمى، ياخشىلىقىد-

ىنى ھەر ۋاقىت ئاغزىدىن چۈشۈرمەي پەش

قىلىدىغانلارنىڭ مىننەتخورلۇقىنى

بىلدۈرىدۇ.

ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان يوق

بۇ، كۈچ - قۇۋۋەت ۋە ماددىي شارا-

ئىت يوق تۇرۇقلۇق ئەمەلگە ئاشمايدىغان

ئارزۇ، تىلەكتە بولۇش - قۇرۇق خام

خىيال ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئارىدا قاڭشار بولمىسا،

ئىككى كۆز بىر - بىرىنى يەر

«ئوتتۇرىدا قاڭشار بولمىسا، ئۇ كۆز

بۇ كۆزنى يەيدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئارىسالدى ئېشەكنى بۆرە يەپتۇ

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشقا ئىككىلىد-

ىنىپ، كۆڭۈل توختالمايدىغان، جۈرئەت

قىلالمايدىغان، تۇراقسىز، مەيدانىز ئادەم-

لەر پالاكتەك ئۇچراپ، زاۋال تاپىدۇ، دې-

گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز بولسا كۆپكە ناۋاپ قىل

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئېرىشكەن ماد-

دىي شارائىتىغا، تۇرمۇش ھالاۋىتىغا سى-
ساپ، قانائەت بىلەن قاراپ، ئاچ كۆزلۈك،
نەپسانىيەتچىلىك قىلماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز بولسۇن، ساز بولسۇن

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى باشلىغاندا

سان قوغلاشماي، سۈپىتىگە كۆڭۈل بۆلۈپ،

پاراملىق، ئەستايىدىل، پۇختا قىلىش كې-

رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز سۆزلەپ، كۆپ ئاڭلا؛

ئاز يە، كۆپ چاينا

بۇ، ئادەم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە

كەمتەر، كەم سۆز بولۇپ، پېشقەدەم، ئا-

قىلارنىڭ نەسىھەتلىرىنى كۆپ ئاڭلاپ، مە-

مەدانلىق قىلماسلىقىنى؛ تۇرمۇشتا ئاددىي -

ساددا، پاك ياشاپ، ئەقىل بىلەن ئىش قى-

لىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز سۆزلە، ئۇز سۆزلە

بۇ، ئادەم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە

كەمتەر، كەم سۆز بولۇپ، مەنتىقىلىق،

پاساھەتلىك، چىرايلىق سۆزلەش كېرەكلى-

كىنى بىلدۈرىدۇ.

ئازغا قانائەت قىلمىغان كۆپتىن قۇرۇق قالار

بۇ، ئاز نەرسىدىن كۆپ نەرسىلەر ھا-

سىل بولىدىغانلىقىنى، ھەركىم ئۆزىنىڭ

ئېرىشكەن تاپاۋىتىنى ئاز كۆرمىي، قانائەت

قىلغاندا كەلگۈسىدە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ تاپا-

ۋەتكە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئازنى دەپ كۆپتىن قۇرۇق قاپتۇ

جىق يېگەن نېمە (يەر)
«ئاز يېگەن كۆپ يەر، كۆپ يېگەن
نېمە يەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاز يىغساڭمۇ ھالال يىغ
بۇ، ھەركىم ئەقىل - پاراستىگە تايىد.
نىپ، توغرا كەسىپ بىلەن تىرىكچىلىك
قىلىپ، ئاز تاپسىمۇ باشقىلارنى ئالدىماي،
قاقتى - سوقتى قىلماي، پاكلىق بىلەن ئې-
رىشكەن ئەجىر مېۋىسى ئارقىلىق بېيىش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاستا ماڭغان تاغ ئاشار،
يۈگۈرگەن باغ (ئاشار)

بۇ، ① سەپەردە ئالدىراپ ماڭغاندا كا-
شىلىغا ئۇچراپ مەنزىلگە يېتەلمەيدۇ؛ ئالدى-
رىماي، سالماق ماڭغان ئادەم مەنزىلگە خا-
تىرچەم يېتەلمەيدۇ؛ ② كۆچمە: ئادەم ھەر
قانداق بىر ئىشنى ئېغىر - بېسىق، سەۋر-
چانلىق بىلەن ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرغاندىلا
نەتىجە قازانغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاستا ماڭغانمۇ ماڭغان،

توختاپ قالغان يامان

بۇ، ① ئادەم ئالدىراپ، تېز مېڭىپ،
يېرىم يولدا ھېرىپ توختاپ قالغاندىن كۆ-
رە، ئاستا بولسىمۇ، توختىماي ماڭسا سەپ-
رى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدۇ؛ ② كۆچمە:
ئادەم ھەر قانداق بىر ئىشنى باشلىغاندا غەي-
رەتلىك، ئىرادىلىك بولۇپ، ئىشەنچى بو-
شاشتۇرماي، ئاخىرغا قەدەر بەرداشلىق بې-
رىپ داۋاملاشتۇرغاندىلا نەتىجە قازانغىلى بو-

بۇ، كىشىلىك تۇرمۇشتا بۇرۇننىڭ ئۆ-
چىنىلا كۆرۈپ يىراققا نەزەر سالمايدىغان،
كۆز ئالدىدىكى كىچىككىنە مەنپەئەتنى دەپ
كەلگۈسىدىكى چوڭ پايدىنى ئويلىمايدىغان،
نەزەر دائىرىسى تار كىشىلەرگە قارىتىلغان
بولۇپ، بۇنداقلارنىڭ ھېچقانداق نەتىجىگە
ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز ئېشىم - غوۋغىسىز بېشىم

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋال-
لى، ماددىي شارائىتىغا يارىشا پىلانلىق ئىش
كۆرۈپ ياشىغاندا، تۇرمۇشى خاتىرجەم، با-
ياشاتلىقتا ئۆتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز يەپ ئاسان تىرىل

بۇ، ھەركىم تاپقان تاپاۋىتى، ماددىي
شارائىتىغا يارىشا ئىش كۆرۈپ، قانائەتچان-
لىق بىلەن ئاددىي - ساددا ياشاپ، كۆڭۈل
ئاغرىقى، خاپىلىقتىن ساقلىنىش كېرەكلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاز يېگەن كۆپ يەر،

كۆپ يېگەن نېمە (يەر)

بۇ، تاپقىنىغا، نورمال ئۆتۈۋاتقان كۈ-
نىگە قانائەت قىلغان كىشىنىڭ تۇرمۇشى
كۈنسېرى روناق تاپىدۇ، قانۇنىيەتلىك ئىش
ئۇزاق داۋاملىشىدۇ، ھالال نېسىۋىسىگە،
كۆرۈۋاتقان كۈنىگە رازى بولماي، ئاچ كۆز-
لۈك، نەپسانىيەتچىلىك قىلغان كىشىنىڭ
تۇرمۇشى زاۋال تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاز يېگەن كۈندە يەر،

لىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاسقۇدا گۆش بولسا،

بىر كۈنى مېھمانغا يارايتۇ

بۇ، ① ئۆيدە يېمەك - ئىچمەك مول

ۋە زاپاس بولسا، ساھىبخان كۈتۈلمىگەندە

كەلگەن مېھماننى تەمتىرىمەي ئوبدان كۈتە.

لەيدۇ؛ ② كۆچمە: بىراۋغا قىلىنغان ياخ.

شىلىق، ئۆتكۈزۈپ قويغان ئالغۇ - بەرگۈ

ھامان قايتىدۇ، ھاجەتكە، ئېھتىياجغا

ئەسقاتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈر

رىدۇ.

ئاسمان بېسىۋالسا،

ئاستىدا يېتىپ مانتا يەر

بۇ، تۇرمۇشتا چېچىلاڭغۇ، ھېچنەپ.

مىدىن غەم يېمەيدىغان، كەلگۈلۈككە پەرۋا

قىلمايدىغان، ئادەتتىن تاشقىرى بىغەم ئا.

دەملەرنىڭ بېپەرۋالىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق

«ئاسمان يىراق يەر قاتتىق، ئۆلەي دەپ.

سەم جان تاتلىق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ك.

شىلەر ماڭا ئوغرىكەن دەپ، نەپرەت بىلەن

قاراپ تۇرۇشاتتى، بۇ ھال مەن ئۈچۈن ئاس.

مان يىراق، يەر قاتتىق بولدى، ئىزا -

ئاھانەتنىڭ ھەر قانداق تاياق - توقماقتىنمۇ

ئېغىر ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىل.

دىم.

ئاسمان يىراق يەر قاتتىق،

ئۆلەي دېسەم جان تاتلىق

بۇ، يىرەر ئىشنىڭ بېسىمى، تۈرتك.

سى تۈپەيلىدىن نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى
بىلەلمەي، ئامالسىزلىقتىن گاڭگىراپ قال.
غان كىشىلەرنىڭ باش قېتىنچىلىق ئەھۋال.
نى بىلدۈرىدۇ.

ئاسمان يىقىلىپ چۈشسە

ئاستىدا يېتىپ مانتا يەر

«ئاسمان بېسىۋالسا، ئاستىدا يېتىپ

مانتا يەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاش بەرگەن قازاننى چاقما

بۇ، باشقا كۈن چۈشكەندە، ئېغىر كۈن.

لەردە جانغا ئەسقاتقان كىشىنى ياكى كەسپ.

نى ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشكەندە ئۇنتۇماس.

لىق، يۈز ئۆرۈمەسلىك، ۋاز كەچمەسلىك

كېرەك دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش بەرگەنگە مۇشت بەرگەن

بۇ، بىراۋنىڭ باققان، تەربىيىلىگەن

ئەجرىگە، ياخشىلىقىغا ۋاپاسزلىق، ۋەجدان.

سىزلىق قىلغان قارا يۈز، ناھەلىلىكىنى

بىلدۈرىدۇ.

ئاش بولسا ئىش بولمىسا،

ياز بولسا قىش بولمىسا

بۇ، ئىشلىمەي، بىكار يۈرۈپ يېيىشنى

ياخشى كۆرىدىغان، ئويۇن - تاماشىغا ئام.

راق، راھەت - پاراغەتنى ئىزدەيدىغان،

ئىش خۇش ياقمايدىغان، بىكار تەلەتلەرنىڭ

ھۈرۈنلۈك پىسخىكىسىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش پەيغەمبەر، نان ئەۋلىيا

بۇ، ① ئاش - ئوزۇق ھاياتلىقتا ھەم -
مىدىن ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى، ئۈنۈڭسىز ئادەم
ياشىيالمىدىغانلىقىنى، ئاش - ناننى قەدىر -
لەش، ئىسراپ قىلماسلىق ھەممىدىن ئەۋ -
زەل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە:
تۇرمۇشتا قولۇم - قوشنا، يېقىنلار ئوتتۇ -
رىسىدا باردى - كەلدى مۇناسىۋەت قىلمايدى -
غان، يېمەك - ئىچمەك، ئوزۇقنى چىڭ
تۇتىدىغان، باشقىلارغا نەپ بەرمەيدىغان قىز -
غانچۇقلارنىڭ پىخسىقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش تەڭ، نان تەڭ،

سول نېمىشقا كەڭ

بۇ، تۇرمۇشتا توغرا بولمىغان ئىش -
ئەمگەك، ھەق - دارامەت تەقسىماتىدىكى نا -
ھەقچىلىك ئىستىلىنى؛ كۆز بويامچىلىق بى -
لەن ئاز ئەمگەك قىلىپ باشقىلارنىڭ مەنپە -
ئىتىگە چاڭ سالىدىغان ساختىپەزلەرنىڭ
ئىش - ئەمىلىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشنى كۆرسە ئىچىڭ تاز،

ئىشنى كۆرسە قېچىڭ (تاز)

«ئاش بولسا ئىش بولمىسا، ياز بولسا
قىش بولمىسا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاش قەدىرىنى بىلمىسەڭ،

ئاچلىق بەرسۇن جازاغنى

بۇ، تۇرمۇشتا ئاز - تولا ياخشى كۈنگە
ئېرىشىپ، ئۆتمۈشىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئاش
- ئوزۇقنى ئىسراپ قىلىدىغان ئازغۇنلار ئا -
خىر يامان كۈنگە قېلىپ، ئاچلىقنىڭ، يوق -
مۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاش قەدىرىنى بېگەن بىلمەس،
تاپقان بىلەر
بۇ، ھەر قانداق نەرسىنىڭ قەدىر -
قىممىتىنى ئەجىر قىلغان، شۇ نەرسىنى
ئىشلەپ تاپقان كىشى بىلىدۇ، ئەجىر قىل -
ماي، بىكاردىن نەپكە ئېرىشكەنلەر ئۇنىڭ
قەدىر - قىممىتىگە يەتمەيدۇ، دېگەن مەنىدە -
نى بىلدۈرىدۇ.

ئاش كەلسە ئاغزىڭنى ئاچ،

سۇ كەلسە سۇڭگۈچىنى (ئاچ)

بۇ، ئېرىشكەن رىزقى، مەنپەئەتنىڭ
كېلىش مەنبەسىنى سورىماي بەھرىمەن بو -
لۇش، خاپىلىق، ھادىسىگە دۇچ كەلگەندە
ئېھتىياتچانلىق بىلەن بىر تەرەپ قىلىش كې -
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ

بۇ، بىرەر پايدا - مەنپەئەت، ياخشى
كۈنگە ئېرىشكەندە يېقىن - يورۇق، قېرىند -
داشلىرىدىن يۈز ئۆرۈيدىغان، رەھىم -
شەپقەت، ياخشىلىق قىلمايدىغان، ئىنساپ -
سىز، بېخىللارنىڭ نامەردلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش كەلسە يە، سۆز كەلسە دە

بۇ، داستىخان ئۈستىگە، تاماق تۆپىدە -
سىگە كەلگەندە تارتىنماي يېيىش كېرەكلى -
كىنى، گەپكە گەپ كەلگەندە ئىككىلەنمەي،
ئۇيالىماي، يۈرەكلىك دەپمىش كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاشنى باداغدىن سورا،

- شارائىتنىڭ يېتەرلىك بولۇشىغا باغلىق.
ماددىي شەرت - شارائىتى بولمىغان كىشىدە
ئارزۇ - تىلەكمۇ بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاشقان - تاشقان بارات تازنىڭ
بۇ، ئىجتىمائىي تۈرمۇشتا پايدا - مەن-
پەئەت، راھەت، ھالاۋەت، ياخشىلىققا ئال-
دامچى، قارارنىيەت، «نوپۇزلۇق» لار ئې-
رىشىپ، دەردۇبالا، جاپا - مۇشەققەت،
تارتقۇلۇق ئاجىز، بىچارە، مىسكىنلەرگە قا-
لىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشناغۇ ئىشىنىپ ئەرسىز قالما
بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ تۈرمۇش ئىشى-
نى ئەستايىدىل ئويلاپ بىر نىيەتكە كېلىشى
لازىملىقىنى، ھېسسىياتقا بېرىلىپ ئۈجمە
كۆڭۈللۈك قىلغاندا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچ-
راپ، پۇشايماندا قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

ئاشقچىلىقتا ئۆلۈم كۆزگە كۆرۈنمەس
بۇ، ئىشقى - مۇھەببەت ۋەسلىگە يەت-
مەكچى بولغان ھەقىقىي ئاشىق ئۈچۈن ھەر
قانداق خەۋپ - خەتەر، جاپا - مۇشەققەت
توسالغۇ بولالمايدۇ، بارلىقىنى بېغىشلاپ
ھەممىدىن كېچىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

ئاشىققا باغداد يىراق ئەمەس
بۇ، يارىنى، مەشۇقىنى كۆرمەك بول-
غان، بىرەر نەرسىگە ئىشتىياق باغلىغان
كىشىگە ھەر قانداق قىيىنچىلىق، جاپا -

ئىشنى كارداغدىن (سورا)
بۇ، ھەر ئىش، ھەر نەرسىنى شۇ
ئىش، شۇ نەرسىنىڭ ئەھلىدىن، كۆپىنى
كۆرگەن كىشىدىن سوراپ بىلىش كېرەكلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشنى سىڭگەندە ماختا،
خوتۇنى ئۆلگەندە (ماختا)
بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى، نەرسىنى
ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈپ، نەتىجىسىگە قاراپ
خۇلاسىلەش؛ دوستى، ھەمراھى، يوق
يېرىدە، كەينىدىن تەرىپلەش كېرەك، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشنى كۆرۈپ ئىشنى ئۈنۈم
بۇ، بىرەر پايدا - مەنپەئەت، ياخشى
كۈنگە ئېرىشكەندە كەسپىنى تاشلىماسلىق،
كەسپىدىن يۈز ئۆرۈمەسلىك كېرەك، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش ئۆتتە، ئىش لاپقۇت
بۇ، بىراۋ بىلەن ماددىي ۋە جىسمانىي
جەھەتتە ئالغۇ - بەرگۈ، ھەمكارلىق مۇنا-
سۋىتى قىلغاندا ھەر قايسىسىنى ئۆز يولى
بىلەن ۋاقتىدا قايتۇرۇش، ئادىل بىر تەرەپ
قىلىش، ئىككى تەرەپ بىر - بىرىنى نارا-
زى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاش يوق، ئىشتەي يوق
بۇ، يوقسۇزلۇقتا يەي دېسە غىزا بول-
مىغاندىكىن ئۇنىڭغا بېقىپ كىشىدە ئىشتەي-
مۇ بولمايدۇ، شۇنىڭدەك بىرەر ئىشتا ئارزۇ
- تىلەكنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ماددىي شەرت

كېسەللىككە دۇچار بولىدۇ. ئەمما ئۇشتۇم-
تۇت يىقىتقان كېسەللىك ھەر قانچە داۋالان-
غان تەقدىردىمۇ تەدرىجىي شىپا تاپىدۇ، شۇ-
ئا ئاغرىق كىشى كېسەللىككە جىددىي مۇئا-
مىلە قىلىپ داۋالانىش بىلەن بىر چاغدا
ساقىيىشنى سەۋرچان پوزىتسىيىدە تۇرۇپ
كۈتۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىق قالسۇمۇ، ئادەت قالماس
بۇ، ئاغرىغان كىشى كۆڭۈل قويۇپ دا-
ۋالانىسلا كېسىلىدىن قۇتۇلىدۇ؛ ئەمما ئۇ-
نىڭ ئۆزىگە خاس تۇرمۇش ئادىتى، خۇي -
مىجەزى، خاراكتېر، ئالاھىدىلىكى ئاسان-
لىقچە ئۆزگەرمەيدۇ. «ئەسكى» خۇي - مى-
جەزگە پەندى - نەسەت، تەربىيىلەرمۇ كار
قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىق كېلەر ئاشتىن،
بالا كېلەر قياشتىن
بۇ، نەپسىنى يىغماي ئۇچرىغانلىكى
نەرسىنى يېگەن كىشى ئاسانلا ھەر خىل كې-
سەللىككە دۇچار بولىدۇ، شۇڭا ھەركىم
سالامەتلىكىنى ئاسراپ، نەپسىنى يىغىش
كېرەك؛ كۈتۈلمىگەن ئۆچ - ئادا-
ۋەت، خەۋپ - خەتەر، كۆڭۈلسىز ئىشلار
كۆپىنچە ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىنلىرىدىن
كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىقنىڭ تۈزەلگۈسى كەلسە،
نېۋىپ ئۆزى كېلەر
بۇ، بىرەر قىيىن ئىشنىڭ ھەل بولغۇ-
سى كەلگەندە كاشىلىسىز ئۆزلۈكىدىن
ئوڭغا تارتىپ، تۈرلۈك شەرت - شا-

مۇشەققەت، ئارىنىڭ يىراقلىقى توسالغۇ بو-
لالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاشقىلىق ئاسان، جۇدالىق تەس
بۇ، بىرەر ئىش، نەرسىگە ئىشتىياق
باغلاش، كۆڭۈل بېرىش، قىزىقىش ئوڭاي،
لېكىن ئۇنىڭدىن ئايرىلىش (ھىجران)
مۈشكۈل بولۇپ، كىشىگە ئېغىر كۆڭۈل-
سىزلىك كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئاشقىلىق يولى - ئازاب يولى
بۇ، بىراۋغا كۆڭۈل بېرىش، مەپتۇن
بولۇش، سۆيگۈ رىشتىسىگە باغلىنىش ئا-
شققا نىسبەتەن جاپالىق، مۈشكۈل، قىيىن-
چىلىق ئۆتكىلى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىق بولساڭ ئۆلۈپ قۇتۇل،
قەرزدار بولساڭ بېرىپ (قۇتۇل)
بۇ، سالامەتلىكىنى ئاسرىمىغان كىشى
ئاغرىققا دۇچار بولىدۇ، داۋالانمىسا ھاياتىغا
خەۋپ يېتىدۇ؛ تۇرمۇشى پىلانسىز، چېچىد-
لاڭغۇ كىشى قەرزدار بولىدۇ، قەرزنى تۆل-
مەي بولمايدۇ؛ دېمەك، ئاغرىش ۋە قەرزدار
بولۇشنىڭ ھەر ئىككىسىلا ئىنسان ئۈچۈن
بىر - بىرىدىن پەرقى يوق ئاقىۋەت ئىكەنلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىق پاتمانلاپ كىرەر،
مىسقاللاپ چىقار
بۇ، ئادەم سالامەتلىكىنى ئاسرىمىسا-
لىق، مىجەز تەڭپۇڭلۇقىنىڭ بۇزۇلۇ-
شى سەۋەبلىك بىردىنلا كۈتۈلمىگەن ئېغىر

رائىتلار ئەپلىشىپ، ئوڭۇشلۇق يۈرۈشىدە -
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغرىقنى يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا
بۇ، ھەر قانداق ئەيىبلەك، يامان ئىش -
نى بىراۋدىن يوشۇرۇپ، ئۇزاق ۋاقىت خۇ -
پىيانە تۇتقىلى بولمايدىغانلىقىنى، خۇپىيانە
تۇتۇلغان قىڭغىر ئىش ھامان بىر كۈنى خەل -
قىئالەم ئالدىدا ئاشكارىلىنىپ، رەسۋا بولىد -
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: كۈنلار «ئاغرىقنى
يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا» دېگەندەك، ھۆ -
كۈمەت دائىرلىرى قۇمۇل قوزغىلىڭغا دا -
ئىر خەۋەرلەرنى پۈتۈن كۈچى بىلەن چەك -
لەشكە ئۇرۇنسىمۇ، ئەمما ھۆكۈمەتنىڭ ئۆ -
رۈمچى ئەتراپى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ تەرەپ -
لەردىن ھەربىي كۈچ ئاجرىتىپ قۇمۇل تە -
رەپكە يولغا سېلىۋاتقانلىقى ھەممە ئىشنى
ئاشكارىلاپ قوياتتى.

ئاغرىماس بېشىمغا ئالتە تاياق
بۇ، تۈز كۆڭۈللۈك بىلەن بىراۋنىڭ
ئىشىغا ئارىلىشىۋالغان كىشى ئىناقمۇ تەتە
بىسھۈدە كۆڭۈلسىزلىككە ئۇچراپ، كۆڭۈل -
چەكلىك تۈپەيلىدىن كۈتۈلمىگەن ئاۋارچى -
لىك، باش ئاغرىقىغا قالىدىغانلىقىنى بىلدۈ -
رىدۇ.

ئاغزى ئاشقا نەگكۈچە
بۇرنى ئاۋۋال ئاشقا تېكىپتۇ
«يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە بۇرنى
قاناپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاغزىدا بار، كۆڭلىدە يوق

بۇ ئېيتقانلىرى بىلەن ئەمەلىيىتى
بىر - بىرىگە قارىمۇ قارشى كىشىلەرنىڭ
سەمىمىيەتسىزلىكىنى، ۋاپاسىزلىقىنى
بىلدۈرىدۇ:

ئوينغۇچ ئوبدان نېمە،
يازلىقى بار، كۈزلۈكى يوق.
يېڭى يار ئوبدان نېمە،
ئاغزىدا بار كۆڭلىدە يوق.

ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق،
قوينىدا پالتا - پىچاق

بۇ، قارىماققا ئوچۇق چىراي، خۇش
پېئىل كۆرۈنگەندەك قىلغان بىلەن ماھىيەت -
تە دائىم باشقىلارنىڭ بەختىگە، شاد - خۇ -
راملىقىغا، قازانغان نەتىجىسىگە، شان -
شۆھرەتلىرىگە چىدىماي، ھەسەتخورلۇق قىد -
لىپ، سۈيىقەست، رەزىللىك بىلەن شۇغۇل -
لىنىدىغان كىشىلەرنىڭ ھىيلىگەرلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىدىن ھەسەل تامىدۇ،

كۆڭلىدىن زەھەر (تامىدۇ)

«ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق،
قوينىدا پالتا - پىچاق» نىڭ ئىزاھىغا قا -
راڭ.

ئاغزى شېكەر، دىلى زەھەر

«ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق، قوينىدا
پالتا - پىچاق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاغزى قايماق، كۆڭلى مايماق

«ئاغزىدا كۈلكە - چاقچاق، قوينىدا
پالتا - پىچاق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

كۆتىنى باسسا ئاغزى
بۇ، مۇناسىۋەتتە ئار - نومۇستىن كې-
چىپ، ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ ئايمايدى-
غان، پۇرسەت تاپسا بېشەملىك بىلەن باشقىد-
لارنى ھاقارەتلەپ، ئېغىز ئاچۇرمايدىغان جا-
ۋىلداق ئادەملەرنىڭ ئۆكتەملىكىنى بىلدۈردى-
دۇ.

ئاغزى ئوچۇق ئاچ قالماس

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە گەپ -
سۆزگە دىققەت قىلىدىغان، ئۆزىنىمۇ، باش-
قىلارنىمۇ ئايايدىغان، ئېھتىياتچان، پاسا-
ھەتلىك سۆزلەيدىغان، ئاغزى لەۋەن، ئىش-
چان، تېتىك كىشى ھەر قاچان مەئشەتتىن
مەھرۇم بولماي، توق ياشايدۇ، دېگەن مەنىد-
نى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزى يۇمشاق گۆش يەپتۇ،

ئاغزى قاتتىق مۇشت (يەپتۇ)

بۇ، مۇناسىۋەتتە كەمتەر، چىقىشقا،
گېپى يۇمشاق كىشى مەئشەتتىن قىسىلماي
توق ياشايدۇ؛ كىشىلەر بىلەن چىقىشالمايدى-
غان، تەكەببۇر، قوپال، مەمەدان ئادەم تاس-
قىلىپ، دەشنام - ئاھانەت ئاڭلاپ، خار -
زەبۇنلۇقتا قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈردى-
دۇ.

ئاغزى يۇمشاق موزاي

قوش ئەمچەك ئېمەر

بۇ، ① تىلى يۇمشاق، ياۋاش موزاي
ئۆز ئانىسىنى ئەمگەندىن باشقا يات ئىنەك-
لەرنىمۇ ئېمەلەيدۇ؛ ② كۆچمە: باشقىلار
بىلەن چىقىشىپ، مۇناسىۋەتتە مۇلايىم بو-

ئاغزىڭ ئەپچىل بولغۇچە،

قولۇڭ ئەپچىل بولسۇن

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەر ۋا-
قت ئېھتىياتچان، كەم سۆز بولۇپ، كۆپ
سۆزلەشتىن ساقلىنىش، ئەقىلنى كۆپرەك
ئىشلىتىپ، ئىجتىھاتلىق، ئىشچان، تېتىك
بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىمدىن چىقتى، ساقلىمىغا ياماشتى

بۇ، باشقىلارنىڭ ئىشىغا، سۆھبىتىگە
ئارىلىشىۋالدىغان، سۆزىگە لوقما سالىد-
غان، گېپىنى تارتىۋالدىغان كىشىلەرنىڭ
ئاتىكاچىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىمغا كەلدى دەپ دەۋەرمە،

ئالدىمغا كەلدى دەپ يەۋەرمە

بۇ، ھەركىم گەپ - سۆزدە ئېھتىيات-
چان بولۇپ، ئويلىنىپ سۆزلەش، قالايمى-
قان سۆزلەپ بالاغا قېلىشتىن ساقلىنىش؛
قالايمىقان ئوزۇقلانماي، ئەھۋالىغا قاراپ
ئوزۇقلىنىپ، ئاغرىپ قېلىشتىن ساقلى-
نىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىمغا كەلدى دەپ سۆزلىسەڭ،

ئەلدە ئابىرۇيۇڭ بولماس

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە گەپ -
سۆزگە دىققەت قىلماي، كۆپ سۆزلەيدىغان،
كۆڭلىگە نېمە كەلسە ئويلانماي دەۋرىدىغان
كىشىنىڭ خەلقئالەم ئىچىدە ھېچقانداق
ئىززەت - ھۆرمىتى، ئىناۋىتى بولمايدىغان-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاغزىنى باسسا كۆتى،

- ھۆرمىتى چەكسىز بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاقنىڭ سەتلىكى بىلىنمەس،
قارىنىڭ چىرايلىقلىقى (بىلىنمەس)
بۇ، ئاق كۆڭۈل، دىيانەتلىك ئادەمنىڭ
كۆرۈمىسىزلىكىنى ئېسىل پەزىلىتى بىلىدۇ.
دۈرمەيدۇ؛ نىيىتى يامان، رەزىل ئادەمنىڭ
گۈزەللىكى ئۇنىڭ ياۋۇزلۇقىنى ياپالمايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاقنىڭ ئېتى، قارىنىڭ ئوتى
بۇ، گۈزەل، چىرايلىق ئاياللار ھۆسن
- جامالى، ناز - خۇلقى بىلەن كىشىنى
مەپتۇن قىلىدۇ، ھۆسنسىز، كۆرۈمىسىز ئا-
ياللار ئۆزىنىڭ پاك قەلبى، چىن مۇھەببىتى
بىلەن كىشىنى كۆيدۈرىدۇ، ھۇزۇر بېغىش-
لايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاقىل بولساڭ مەزۇر بولما پارىغا
بۇ، ھەركىم خىزمىتىنىڭ قۇلايلىقى-
دىن، ھوقۇق، مەرتىۋىسىدىن پايدىلىنىپ،
نەپسانىيەتچىلىك قىلماسلىقى، پايدا - مەن-
پەئەتنى دەپ ئاينىماسلىقى، پاك - دىيانەت-
لىك بولۇپ، ئادىل، توغرا يول تۇتۇشى
لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاقلىغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز
بۇ، چېچەن، دانا ئادەم ھەر ۋاقىت
ئۆزىگە گەپ كەلتۈرمەيدۇ. سەزگۈرلۈكى،
ئەقىللىقلىقى بىلەن كىشىنىڭ كۆڭلىدىكىنى
تېپىپ ئىش قىلىدۇ؛ ئەقىلسىز ئادەم ئۆز-
ىنىڭ دۆنلۈكى، نادانلىقىدىن باشقىلارنىڭ

لۇپ، ئىناق، ئىتتىپاقلىشىپ ئۆتكەن كى-
شىنىڭ ھەممە ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق بولۇپ،
تۇرمۇشى غەمىسىز، توق ياشايدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاق سۆيدۈرەر، قارا كۆيدۈرەر
«ئاقنىڭ ئېتى، قارىنىڭ ئوتى» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاققا قارا يوق، قارىغا چارە يوق
بۇ، ① ئاققا قارا مىلەنسە، يۇيۇپ ئا-
قارتقىلى بولىدۇ، قارىنى ھەرگىز ئاق قىل-
غىلى بولمايدۇ؛ ② كۆچمە: پاك نەرسىگە
داغ يۇقمايدۇ، پاسكىنا نەرسىنى ھەرگىز
پاك قىلغىلى بولمايدۇ؛ ③ كۆچمە: ئاق كۆ-
ڭۈل كىشىلەر قارانىيەت بولمايدۇ، قارانى-
يەت ئادەم ئاق كۆڭۈل بولالمايدۇ؛ ④
كۆچمە: دوستنى قارىلاشقا بولمايدۇ، دۈش-
مەنى ئاقلاشقا بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاق قويدىن قارا قوزىمۇ تۇغۇلىدۇ
بۇ، ئېسىل نەسەبتىن ھامان ئېسىل
ئەۋلادنىڭ تۇغۇلۇشى ناتايىن، شۇ ئائىلىنىڭ
ئارزۇسىغا خىلاپ ھالدا يامان، يارىماس ئەۋ-
لادمۇ تۇغۇلۇپ قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاق كۆڭۈلنىڭ ئېتى ھارماس،
كىسمى تۈزۈماس
بۇ، پاك دىيانەتلىك، پەزىلەتلىك، ياخشى
ئادەمنىڭ ئەل ئىچىدە مۈشكۈلى ئاسان،
ئىشى ئوڭۇشلۇق، توققۇزى ئەل، ئىززەت

بۇيرۇقى، ھەيدەكچىلىكى، دەككە - دەشندە -
مىسىز ئىش قىلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاقىلاردىن ھۆرمەت يانار،
نادانلاردىن كۈلپەت (يانار)
بۇ، بىلىملىك، دانالاردىن كىشىلەرگە
ھەر ۋاقىت رەھىم - شەپقەت، ياخشىلىق
كېلىدۇ؛ بىلىمسىز، قارا قورساقلاردىن
كىشىلەرگە ھەر ۋاقىت دەرد - ئەلەم، خاپى-
لىق كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاق ئىت، قارا ئىت
ھەممىسى بىر ئىت

بۇ، ① ئىتنىڭ كۆرۈنۈشى، رەڭگى
ئوخشاشمىسىمۇ، ھايۋانلىق خۇسۇسىيىتى
بويىچە ھەممىسى بىر ئىت ئىكەنلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ. ② كۆچمە: ئىتتىپاقلىققا، ئەل -
يۇرتنىڭ مەنپەئىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىدۇ.
غان يامان نىيەتلىك، سۈيىقەستچى، بۇزۇق
ئادەملەرنىڭ كۆرۈنۈشى، جىنسىي، مىللە-
تى ئوخشاشمىسىمۇ، ماھىيەتتە ئۇلارنىڭ
مۇددىئاسى ئوخشاش، بىردەك بولغان دۇش-
مەن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاق ئىت كەتسە، قارا ئىت كېلىدۇ

بۇ، بىر سۈيىقەستچى، قارانىيەت يو-
قالسا، ئۇنىڭ ئورنىنى ئۇنىڭدىنمۇ يامان،
ياۋۇز ئەسكىسى ئىگىلەيدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئاكاڭ بىلەن ئويناشما،

شىللىپاتاڭ يەيسەن؛

يەڭگەڭ بىلەن ئويناشما،

نوغۇچ بىلەن يەيسەن

بۇ، كىمكى چوڭلارنىڭ، باشلىقنىڭ

ياكى خانىملىرىنىڭ چىشىغا تېگىپ، ئۇلار-

نى خاپا قىلسا، ھەر تەرەپتىن زەربىگە ئۇچ-

راپ، تۈگىمەس كۆڭۈلسىزلىككە دۇچار بو-

لىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاكاڭ كىمنى ئالسا، يەڭگەڭ شۇ

بۇ، يۇرتنى كىم سورىسا، كىم رەھ-

بەر، كىم باشلىق بولسا، ئۇنىڭ كىم بولۇ-

شىدىن قەتئىينەزەر شۇنىڭغا بويسۇنۇش،

ئىتائەت قىلىش لازىم، دېگەن قۇلچىلىق خا-

ھىشىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاكا - ئۇكىنىڭ ئازارى بولسىمۇ،

بىزارى يوق

بۇ، قېرىنداشلار ئۆزئارا بىر - بىرى

بىلەن سەۋەبلىك ياكى سەۋەبسىز يىرىكىدۇ.

شىپ، رەنجىشىپ قالغان تەقدىردىمۇ، قې-

رىنداشلىق مۇھەببىتى، رىشتىسى ئۈزۈل-

مەيدۇ. بىر - بىرىگە نىسبەتەن قارشىلىق،

ئۆچ - ئاداۋىتى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى

بىلدۈرىدۇ.

ئاكا - ئىنى يامان دەپ،

تۇغقاننى نەدىن تاپسىن

بۇ، بىر ئائىلىنىڭ جەمەتلىرى بىر -

بىرى بىلەن ئورۇنسىز ئۆچلىشىپ، ئاداۋەت-

لىشىپ، يامانلاشماسلىق، كۆڭۈلدە كىر

ساقلىماي، ئۆزئارا ئىتتىپاقلىشىپ، كۆي-

ۈنۈپ، بىر - بىرىنى قەدىرلەپ، ئىناق

- ئەمىلى، مەجەز - خۇلقى، ئەخلاق -
ئىستىلى بويىچە يېتىلىپ، ئاتىنىڭ ئىش -
ئەمىلىنى داۋاملاشتۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئالتە ئاي ئاتقان پاختا
بىر پوغا يارىماپتۇ
«ئالتە ئاي ئاتقان پاختا بىر چاپانغا
يەتمەپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالتە ئاي ئاتقان پاختا
بىر چاپانغا يەتمەپتۇ
بۇنىڭ «ئالتە ئاي ئاتقان پاختا بىر پوغا
يارىماپتۇ» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، بىر
رەر ئىشتا ئۇزاق ۋاقىت ئەمگەك سەرپ قىل-
لىپ، ئاقىۋەتتە ئەجىرگە لايىق نەتىجە،
كۆزلىگەن ئۈنۈمگە ئېرىشەلمەي، ئارماندا
قېلىشتەك مۇۋەپپەقىيەتسىزلىكنى
بىلدۈرىدۇ.

ئالتە ئاي ياز ئىشلەپ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ
بۇ، بىرەر ساھە، بىرەر كەسىپ ياكى
باشقىلار ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئىشلەپ، ئەجىر
قىلىپ، ئاقىۋەتتە ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەي،
قۇرۇق قول بولۇپ، داغدا قالغانلىقتىن-
سى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە تەخكەم بار، ئات ئالىمەن،
يەتتە تەخكەم بار، قىز ئالىمەن
بۇ، بىرەر ئىش قىلماقچى بولغان كى-
شى ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ،
كۈچ - مادارىغا يارىشا ئىش كۆرۈش، كۈچ

ئۆتۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاڭلىغان سۆزنىڭ ئىگىسى يوق
بۇ، ئىشەنچلىك بولمىغان، ئېقىپ
يۈرگەن سۆزلەر خەتەرلىك بولىدىغانلىقىنى،
بۇنداق ئىغۋا، ئەپقاچتى سۆزلەرنى ئاڭلى-
ماسلىق، ئۇنىڭغا ئىشەنمەسلىك، ھوشيار
بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاڭلىغان قۇلاقتا گۇناھ يوق
بۇ، بىراۋنىڭ ئەپقاچتى گېپىنى ئاڭلى-
غان كىشى ئەيىبكار بولمايدۇ، ھەممە ئەيىب
گەپ توشۇغان كىشىدە. گەپ توشۇپ، سۈ-
خەنچىلىك قىلىش - تىنچ، ئىتتىپاقلىققا
بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان ئەڭ يامان ئەسكى
ئادەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالاقىدا ئېلىشنىڭ بولسا،
بىر كۈنى ئەسقاتىدۇ
بۇ، بىراۋغا قىلىنغان ياخشىلىق، ئۆت-
كۈزۈپ قويغان ئالغۇ - بەرگۈ بىر كۈنى
بولمىسا، بىر كۈنى قايتىدۇ، ئۇ ھامان ھا-
جەتكە، ئېھتىياجغا ئەسقاتىدۇ، ھەرگىز بىر
كار كەتمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالا قۇيرۇقنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق
«ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چار قۇيرۇق»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چار قۇيرۇق
بۇ ماقالىنىڭ «ئالا قۇيرۇقنىڭ بالىسى
چار قۇيرۇق» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ،
ھەر بىر پەرزەنت ئۆز ئاتا - ئانىسىنىڭ ئىش

- قۇدرىتى يەتمىگەن، شەرت - شارائىتى يار
بەرمىگەن ئىشقا بەل باغلىماسلىق،
كۈچىمەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە كۈنلۈك مېھمان

بۇ، ھايات ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ قىممەت-
لىك، ئۆمۈر ئىنتايىن چەكلىك بولۇپ، ئۆ-
نى قەدىرلەش تولىمۇ زۆرۈر. شۇڭا ھاياتنى
مەنلىك ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ۋاقىتنى ئىسراپ
قىلماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە ئۆچكىگە يەتتە تېكە

بۇ، ھەر قايسى كەسپ، ھەر قايسى
ساھەلەردە ئەمەلىي ئىشلىگۈچىدىن باشقۇر-
غۇچىنىڭ كۆپ بولغانلىقىنى، پۇقرادىن ئە-
مەلدارنىڭ جىقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتە ياشلىق كەلسە،

ئاتمىش ياشلىق ئالدىغا چىقىپتۇ

بۇ، ئەل - يۇرت ئۈچۈن بارلىقىنى
بېغىشلىغان قەھرىمان، تۆھپىكارلار خەلق-
نىڭ چەكسىز ئىززەت - ھۆرمىتىگە سازا-
ۋەر بولۇپ، يۇقىرى مەرتىۋە بىلەن قەدىرل-
نىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ھاجى پا-
تەھدىن كېيىن داستىخان ئۈستىدە، بىز
ئۇيغۇرلاردا «ئالتە ياشلىق كەلسە، ئاتمىش
ياشلىق ئالدىغا چىقىپتۇ» دېگەن گەپ بار ئى-
دى. بىز پەتىگە بارغۇچە ئۆزىڭىز كەپسىز،
دېدى.

ئالتۇن ئالما، دۇئا ئال

بۇ، ھەر قانچە كۆپ مال - دۇنيا تاپقان-
دىن كۆرە، ئاتا - ئانىنىڭ رازىلىقىنى،

رەھىمىتىنى ئالغانغا تەڭ بولالمايدىغانلىق-
قىنى، ئاتا - ئانىنىڭ، خەلقنىڭ رەھىمىتى،
رازىلىقى مال - دۇنيادىن ئەلا، ئۇلۇغ ئى-
كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن باشلىق داداڭ بىلەن قالغىچە،

پاخما باشلىق ئاناڭ بىلەن قال

بۇ، ئانىسىدىن ئايرىلىپ، ئاتىنىڭ قو-
لىغا قالغان پەرزەنت ئۆگەي ئانىنىڭ ئالدىدا
خارلىنىدۇ؛ ئاتىسىدىن ئايرىلىپ، ئانىنىڭ
قولغا قالغان پەرزەنت ئۆگەي ئاتىدىن خار-
لىق كۆرمەي، ئانا مېھرىگە قېنىپ ئەركىن
ئۆسىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن بېشىڭ ئامان بولسا،

ئالتۇن تاۋاقتا سۇ ئىچەرسەن

بۇ، ھايات ۋە سالامەتلىك، ساغلاملىق
ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ زور بايلىق بولۇپ،
ئادەم سالامەت بولغاندىلا ئەمگەك قىلىپ،
ماددىي تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئارقىلىق كۆ-
ڭۈلدىكىدەك ھايات كەچۈرەلەيدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن كۆرگەندە پەرىشتە يولدىن ئېزىپتۇ

بۇ، پۇل، مال، بايلىق، پايدا - مەنپە-
ئەتنى كۆرگەندە نەپسانىيەتچىلىك كويىدا
ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ، ئار - نومۇستىن
كېچىدىغان، قارانىيەت، شەخسىيەتچىلەر-
نىڭ ئاچ كۆزلۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇننىڭ قەدىرىنى زەرگەر بىلۈر

بۇ، ئېسىل نەرسىنىڭ قەدىر - قىممىتى-
تىنى، ياخشىلىقىنى شۇ نەرسىنىڭ ئەھلى،

ئالدىرىغان شەيتاننىڭ ئىشى
بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشتا ئالدىراقسان.
لىق قىلىش ئەقىلسىزلىقنىڭ بېشارىتى بولۇپ،
ئۇ كىشىگە كۈتۈلمىگەن ئوڭۇشسىز-
لىق ۋە ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىغان مۇرادىغا يەتمەس
بۇ، ھەر قانداق ئىشتا ئالدىراڭغۇلۇق
قىلماي، سالماق، ئېغىر - بېسىق بولۇپ،
ئەقىل بىلەن ئىش قىلىش كېرەكلىكىنى،
ئالدىراڭغۇلۇق قىلغان كىشى پېشكەللىك،
ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ تۈگمەس ھەسرەت-
كە قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىغاننىڭ ئوشۇقى تېپىپتۇ
بۇ، ئالدىراقسان ئادەمنىڭ قىلغان ئى-
شىدىن ھەر قاچان يۈچۈك چىقىپ، پېشكەل-
لىك، مۇۋەپپەقىيەتسىزلىك يۈز بېرىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىغاننىڭ ئېشىكى يېتىۋاپتۇ
«ئالدىرىغاننىڭ ئوشۇقى تېپىپتۇ» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالدىرىغان يولدا قالار،
ماڭغىلىغان ئۆيگە بارار
بۇ، ھەر قانداق چاغدا ئالدىراپ - تې-
نەپ ئىش قىلغان كىشى ئارا يولدا قېلىپ،
مەقسىتىگە يېتەلمەي، مەغلۇپ بولىدۇ؛
سەۋرلىك، ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن ئىش
قىلغان ئادەم نەتىجە قازىنىپ مەقسىتىگە يې-
تەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن شۇغۇللانغان كىشى، ماھىرى
بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن ئوتتا بىلىنەر، ئادەم مېھنەتتە
بۇ، ئالتۇننىڭ ساپلىقى ياكى ساپ ئە-
مەسلىكى تاۋلاشتىن مەلۇم بولىدۇ؛ ئادەم-
نىڭ ئىشچان ياكى ھۇرۇن ئىكەنلىكى ئىش
- ئەمگەكتە مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز
بۇ، ھەركىم، ھەر نەرسە ئۆز دائىرى-
سىدە ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئورۇندا تۇ-
رۇش، بىر - بىرىگە ماس، چۈپ - چۈپكە
كېلىش ئارقىلىق يارىشىدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئالتىنچى ئايدا ئالتە چاپان،
ئون ئىككىنچى ئايدا كالتە چاپان
بۇ، ھەر ئىش، ھەر نەرسىنى ھەددە-
دىن ئاشۇرۇۋەتمەي، لايىقىدا، ئەقىلگە
مۇۋاپىق، ئەمەلىيەتكە ماسلاشتۇرۇپ قى-
لىش، ئۆز شارائىتىغا يارىشا كىيىنىپ يۈ-
رۈش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدى چاق نەدە ماڭسا،
كەينى چاق شۇ ئىزدا ماڭىدۇ
بۇ، باشتىكىلىرى قانداق يول تۇتسا، ئۇ-
نىڭ كەينىدىكىلىرى شۇنداق يول تۇتىدۇ؛
باشقۇرغۇچى نەگە باشلىسا، باشقۇرۇلغۇچى-
لار شۇ يەرگە ماڭىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئالدىرىغان ئىشقا شەيتان ئارىلىشىپ،
بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى ياخشى ئوي-
لانماي، ئەقلىنى ئىشلەتمەي، ئالدىراشغۇ-
لۇق بىلەن قىلغاندا يامان نىيەتلىك ئەسكى
ئادەملەرنىڭ ئازدۇرۇشىغا ئۇچراپ، كۈتۈل-
مىگەن كۆڭۈلسىزلىك، مەغلۇبىيەت يۈز بې-
رىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىماڭ ئاستا كېلەر،

تېخىرقىماڭ تاڭلا (كېلەر)

بۇ، ھەركىم بىراۋنىڭ بېشىغا كەلگەن
كەلگۈلۈك، ھادىسىگە ھەيران قالماي، مەس-
خىرە قىلماي، ئۆزىدىكى ئەيىب، ئىللەتلەر-
نى تۈزىتىپ، كۈتۈلمىگەن كەلگۈلۈككە دۈ-
چار بولۇشتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئالدىرىماڭ يارەي،

سىزگىمۇ بىر كۈن بارەي

«ئالدىرىماڭ ئاستا كېلەر، تېخىرقى-
ماڭ تاڭلا كېلەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالدىڭ پۈتتى، ساتتىڭ يىتتى

بۇ، ئېھتىياج ئۈچۈن سېتىۋېلىنغان
نەرسە تۇرمۇشتىكى ھاجەتنى تەمىنلەپ،
يوقلۇقنى تولدۇرىدۇ؛ ئېھتىياجلىق نەرسە-
نى بىھۈدە سېتىپ قولىدىن چىقىرىۋېتىش،
مېلىنى يوقاتقانلىق بولۇپ، ئېلىنغىنى پايدى-
دا، سېتىلغىنى زىيان، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئالدىڭغا ماڭساڭ، كەينىڭگە قارا

بۇ، ① بىرەر ئىشنى قىلىشتا مۇۋەپپە-

قىيەت قازىنىشنى ئويلاش بىلەن بىر چاغدا،
يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئوڭۇشسىز-
لىقلارغىمۇ سەل قارىماي، تەجرىبىلەرنى يە-
كۈنلەپ تۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛
② كۆچمە: ھەركىم ياخشى كۈنگە، توق
تۇرمۇشقا ئېرىشكەندە ئۆتمۈشىنى، جاپا -
مۇشەققەتلىك كۈنلىرىنى ئۇنتۇماسلىق كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالدىماققا كىچىك بالا ياخشى،

خۇدا ئۇرسۇن قاقباشنى

بۇ، كىچىك بالىنى، ئىش كۆرمىگەن،
ساددا ئادەمنى گوللىماق ئاسان، لېكىن بې-
شىدىن ئىش ئۆتكەن، كۆپىنى كۆرگەن قۇۋ
ئادەمنى گوللىماق تەس دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئالدىمغا كەلدى دەپ يېمە،

ئاغزىمغا كەلدى دەپ سۆزلىمە

«ئاغزىمغا كەلدى دەپ دەۋەرمە، ئال-
دىمغا كەلدى دەپ يەۋەرمە» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ.

ئالدى ئىشىكتىن يىغىنە پاتمايدۇ،

ئارقا ئىشىكتىن ھارۋا قاتنايدۇ

بۇ، كۆرۈنۈشتە نەپسىگە بېرىلمەيدى-
غان، ئادىل، پاك - دىيانەتلىك بولۇۋې-
لىپ، ئەمەلىيەتتە ھوقۇقىغا تايىنىپ نەپ-
ئېلىشقا ئادەتلەنگەن پارىخورلارنىڭ نەپسانى-
يەتچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالسا بازىرى، ئالمىسا سازىبى

بۇ، ئېھتىياجلىق، سۈپەتلىك، ئېسىل

غىشلاپ، پايدىلىق ياخشى ئىشلارنى قىلغان
كىشى خەلقنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپ
شاد - خۇرام ياشايدۇ؛ خەلققە زىيانلىق،
رەزىل ئىشلارنى قىلغان كىشى خەلقنىڭ لە-
نەت - نەپرىتىگە ئۇچراپ، نەزەردىن چۈش-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالماقنىڭ بەرمىكى بار،
چىقماقنىڭ چۈشمىكى (بار)
بۇ، تۇرمۇشتا كىشىلەر بىلەن ئالغۇ -
بەرگۈ قىلغاندا بىراۋدىن ئالغان پۇل ياكى
باشقا نەرسىلەرنى قەرەلىدە قايتۇرۇش،
قەرزنى سۆرمەسلىك كىپرەك دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالۋاغنى گالۋاڭ تۆلەيدۇ
بۇ، ئاجىز، يوقسۇللار كۈچ - قۇدر-
تى بار ئىمتىيازلىق كىشىلەرنىڭ پايدا -
مەنپەئىتى، بەختى ئۈچۈن ھەر جەھەتتىن
بوزەك بولىدۇ، ھەر خىل بەدەل تۆلەيدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

بۇيرۇق كەلسە يۇقىرىدىن بىر تىيىد-
لىك ئالۋاغغا،
«بىرنى يۈز قىپ چېچىڭلار، بۇ ئال-
ۋاغنى گالۋاڭغا»
ئۈندۈرۈڭلار نېسۋە دوتەي، ئامبال
ھەم ۋاغغا،
تۆلىمىسە ھەيدەڭلار زىندان بىلەن گو-
داڭغا.

ئالغۇچى دېسەك، ئاۋۋال بەر
بۇ، بىرەر نەرسە ياكى پايدا - مەنپە-
ئەت، نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئالدى بى-

نەرسە ھەر ۋاقىت خېرىدارلىق، ئالارمەن
كۆپ بولىدىغانلىقىنى، ئېھتىياج چۈشمە-
گەن، سۈپەتسىز، ناچار نەرسە خېرىدار-
سىز، ئالارمەن يوق، كاسسات بولىدىغان-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالسام، بەرمىسەم
بۇ، تۇرمۇشتا كىشىلەر بىلەن ئالغۇ -
بەرگۈ قىلغاندا بىراۋدىن ئېلىشنىلا بىلىپ،
بېرىشنى بىلمەيدىغان، ئالغاننى بەرگۈچە بې-
شى ئاغرىيدىغان ئادەملەرنىڭ سەمىمىيەت-
سىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالغاندا بىسىمىلا،
بەرگەندە ئەستاغپۇرۇللا
بۇ، بىراۋغا ھاجىتى چۈشكەندە چىراي-
لىق سۆز بىلەن نەپكە ئېرىشىۋېلىپ، قاي-
تۇرغۇسى كەلمەيدىغان، بەرگۈچە قارشىلىق
قىلىپ ئاچچىقلىنىدىغان كىشىلەرنىڭ ئالغۇ
- بەرگۈدىكى يولسىزلىق، بىشەملىك،
ساختىپەزلىك قىلمىشىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالغۇچە ئالمان، بەرگۈچە بەزگەك
«ئالغاندا بىسىمىلا، بەرگەندە ئەستاغ-
پۇرۇللا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالغۇچە ياپىر، بەرگۈچە كاپىر
«ئالغاندا بىسىمىلا، بەرگەندە ئەستاغ-
پۇرۇللا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئالغۇچى ئالغان ئالمان،
قارغۇش ئالغان يامان
بۇ، بارلىقىنى خەلق مەنپەئىتىگە بې-

«ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ» نىڭ ئىزا-
ھىغا قاراڭ.

ئانا ئايغىدا جەننەت بار
بۇ، ھەر قانداق ئانا ئۆز پەرزەنتىنى
ساغلام، ياراملىق قىلىپ ئۆستۈرۈشتە بار-
لىقىنى بېغىشلايدىغان كۆيۈمچانلىق قەلبى
ۋە ئىللىق مېھرى بىلەن پەرزەنتلەر ئۈچۈن
جەننەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانا كۆرۈپ قىز ئال،
قىرغاق كۆرۈپ بۆز (ئال)
بۇ، رەختنىڭ سۈپەتلىك ياكى سۈپەت-
سىز توقۇلغانلىقى قىرغىقىدىن مەلۇم بول-
غىنىدەك؛ قىز بالىنىڭ ياخشى - يامانلى-
قى، ئەخلاقلىق ياكى ئەخلاقسىزلىقى ئان-
دىغا ۋە ئۇنىڭ تەربىيىسىگە مۇناسىۋەتلىك
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاناخمۇ پۇل، ئاناخمۇ (پۇل)
بۇ، پۇل تۇرمۇشتا تىرىكچىلىكنىڭ
بىردىنبىر مۇھىم ۋاستىسى بولۇپ، ياتنى
ئۆز، ئۆزنى يات قىلىدىغان، يوقنى بار،
بارنى يوق قىلىدىغان، «ھەممىگە قانداق»
بولغان ماددىي ئامىل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاناخنى داداخغا پەردازسىز كۆرسەتمە
بۇ، تۇرمۇشتا ئادەم ۋە نەرسىلەرنى ئۆز
لايىقىدا ياساپ، پەردازلاپ، گىرىم قىلىپ
چىرايلىق، گۈزەل تۇتقاندا ھۆسنىگە ھۆسن
قوشۇلۇپ، باشقىلارنىڭ زوقىنى كەلتۈرە-
لەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

لەن تېگىشلىك بەدەل تۆلەش، نەپ يەتكۈ-
زۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئالىم بولساڭ ئالەم سېنىڭكى
بۇ، ئىنسان ئۈچۈن ھاياتلىقتا بىلىم
ئېلىش ھەممىدىن مۇھىم ئۇلۇغ ئىش، ئادەم
بىلىملىك (ئالىم) بولغاندىلا ھەممىگە ئېرى-
شەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئامانەتكە خىيانەت
بۇ، بىراۋنىڭ ئىشەنچىنى، ئۈمىدىنى
يەرگە ئۇرغانلىقى، يامان نىيەت، قارا يۈز-
لۈك، سەمىمىيەتسىزلىك قىلغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ:

ئامانەتكە خىيانەت
نامەرد ئىشىدۇر.
پالاكەتنىڭ ئامرىقى
قورققان كىشىدۇر.

ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ
بۇ، تەلەپلىك ئادەمگە ئۈستى - ئۈستى-
گە بەخت، ئامەت كېلىپ، ئىشلىرى ئوڭغا
تارتىپ، راۋان يۈرۈشىدىن ئىشلىرىنى،
مېلىغا - مال، پايدا ئۈستىگە پايدا قوشۇ-
لۇپ، تۇرمۇشى روناق تاپىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئامەت كەلسە، ئىشىك - تۇغۇلۇكتىن كىرەر
«ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ» نىڭ ئىزا-
ھىغا قاراڭ.

ئامەت كەلگەندە قاپمۇ تولىدۇ،
خۇرجۇنمۇ (تولىدۇ)

تاپتىن چىقىپ ئەخلاققا خىلاپ ئىشلار بىلەن شەرمەندىلىك ئاقىۋەتكە قالىدىغانلىقىنى بىل- دۇرىدۇ.

ئانىسى تەپكەن موزاينىڭ گۆشى ئاغرىماس «ئانىنىڭ تەپكىنىگە ئات چىدايدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئانىسى غورا يېسە قىزىنىڭ چىشى قاماپتۇ «ئانىسى غورا يېسە، بالىسىنىڭ چىشى قاماپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئانارنى چۆلگە تىك، ئەنجۈرنى كۆلگە بۇ، ① تىكىلگەن دەرەخنىڭ تۇتۇپ ئايىنىشى سۇ، تۇپراق، كىلىمات قاتارلىق بىر قانچە شارائىتقا مۇناسىۋەتلىك. ئانار قۇرغاقچىلىققا (سۇسىزلىققا) چىداملىق؛ ئەنجۈر - نەملىككە (سۇغا) موھتاج بولۇش. تەك ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە. شۇڭا كۆچەتنى ئۆزىنىڭ ئۆسۈش شارائىتىغا ماسلاشتۇرۇپ تىكىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ھەركىم بىرەر ئىش قىلماقچى بولسا ئورۇن - ماكان، پەيت - پۇرسەت، ئەمەلىي شارائىتقا قاراش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانت ئىچكۈچىنى يامان دەپسەڭ، قان ئىچكۈچىگە ئۇچىراسەن بۇ، بىراۋنى ئەسكى، يامان دەپ نەپەرەتلىنىپ بىزار بولسا، ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر ئەسكىگە يولۇقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانانڭ ئۆگەي بولسا تويۇڭ بۇزۇلار بۇ، ئۆگەي ئانىنىڭ پەرزەنتلەرگە كۆيۈنمەيدىغان، شەپقەت قىلمايدىغان، بەختلىك بولۇشىنى خالىمايدىغان، دائىم خارلاشنى، ئازابلاشنى، رەزىللىكنى ياخشى كۆرىدىغان ئۆچمەنلىك تەبىئىتىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانام بارغۇچە لەيلىقازاق تۈزۈپتۇ بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشقا سۇسلۇق قىلماي، ياخشى ئويلىنىپ، پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، دەرھال ئىش كۆرۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانامنىڭ ئۆلۈشىنى بىلسەم، بىر تاۋاق كېپەككە سېتىپ بەيتتىم «ئانامنىڭ ئۆلۈشىنى بىلسەم، بىر تاۋاق كېپەككە سېتىپ بەردىم» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئانا بۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگىروينىڭ سامان بولماس بۇ، ۋەتەندە تىنچ - ئىتتىپاقلىق مۇھىتى بولغاندىلا كىشىلەر شاد - خۇرام، بەختلىك تۇرمۇش شارائىتىغا ئېرىشەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانىسى باشلىمىغاننىڭ ئالمىسى چوڭ بۇنىڭ «ئانىسى باشلىمىغاننىڭ ئەمچىكى چوڭ، دادىسى باشلىمىغاننىڭ پوردىقى» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئانا - ئانىغا نىسبەتەن پەرزەنتنى چىڭ تۇتۇپ، قاتتىق باشقۇرۇپ تەربىيەلەش ئىنتايىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا سەل قارالسا، بالىلار

ئانت ئىچكۈچىگە كۆنمىسەڭ،

قان ئىچكۈچى كېلەر

«ئانت ئىچكۈچىنى يامان دېسەڭ، قان

ئىچكۈچىگە ئۇچراسەن» نىڭ ئىزاھىغا قا-

رالڭ.

ئانىنى ئانى تاپمىساڭ،

قىيامەتتە سورىقى بار

بۇنىڭ «بوزەكنى بوزەك قىلمىساڭ قى-

يامەتتە سورىقى بار» دېگەن ۋارىياتىمۇ بار

بولۇپ، ئاجىز، يوقسۇللارنى ھەر كىمنىڭ

بوزەك قىلغۇسى كېلىدۇ، بوزەك قىلمىسا

كۆڭلى ئەمەن تاپمايدۇ، دېگەن مەنى-

نى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋايلىماي ئۇرۇۋىدىم،

ئاغرىماي ئۆلۈپ قالدى

بۇ، ھەر قانداق ئىشقا ئېھتىيات بىلەن

مۇئامىلە قىلىشنى، مۇبادا ئېھتىياتسىزلىق

قىلغاندا ئۇنىڭدىن يامان ئاقىۋەت كېلىپ

چىقىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال تائام، ئاندىن كالام

بۇ، ھەر قانداق ۋاقىتتا تاماق يېيىش،

ئوزۇقلىنىش بىرىنچى ئورۇندا، ئىش - ھە-

رىكەت ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى

بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال تام ئەت، ئاندىن باغ (ئەت)

بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشتىن بۇرۇن

ئالدى بىلەن ئۇنىڭ زۆرۈر تەييارلىقلىرىنى،

شەرت - شارائىتىنى ھازىرلاپ، ئاندىن رەس-

مى ئىشلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال چىققان قۇلاقتىن

كېيىن چىققان مۇخگۈز ئېشىپ كېتىپتۇ

بۇ، شاگىرتلار ئۇستازلاردىن، ئەۋلاد-

لار ئەجدادلاردىن، كېيىنكىلەر ئالدىنقىلار-

دىن ئېشىپ كېتىش تارىخى ئەمەلىيەت ئى-

كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال ئويلا، ئاندىن سۆزلە

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىش - ھەرىكەت

ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزگەندە كەمتەر، ئېھ-

تىياتچان، ئېغىر - بېسىق بولۇپ، كۆپرەك

ئەقىل ئىشلىتىش، ئالدىراشغۇلۇق قىلماس-

لىق، كەم سۆز بولۇش كېرەكلىكى-

نى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋۋال ئۆزۈڭگە باق،

ئاندىن ناغرا قاق

بۇ، ئۆزىنىڭ ئەيىب - قۇسۇر، نۇق-

سانلىرىنى كۆرمەي، باشقىلارنىڭ ئەيىب -

قۇسۇر، نۇقسانلىرىغا سەپسالدىغان، سۆز

- چۆچەك قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ داۋراڭچى-

لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغ ئاتلىمىسا، باش يۈگۈرمەس

بۇ، ① بىرەر نەتىجىنى قولغا كەلتۈ-

رۈش، مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن سەۋەب قى-

لىش، ئىزدىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىد-

دۇ. ② پۇقرالار ئۆزىنىڭ ھال - ئەھۋالىنى

يۇقىرىغا مەلۇم قىلغاندىلا، ئاندىن ھاجىتى

ھەل بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغ تەگدى، بالا تەگمىسۇن

بۇ، بىر ئىشنىڭ ئاقىۋىتى يامانلىق ۋە

ئاي تۈندە كېرەك،

ئەقىل كۈندە (كېرەك)

بۇ، ئاي كېچە ئالسىنى يورۇتىدىغان
ئىككىنچى قۇياش، ئاي بولمىسا كېچىنى قا-
راڭغۇلۇق قاپلىغاندەك؛ ئەقىل ئىنساننىڭ
بىلىش، پىكىر قىلىش قابىلىيىتى، زېھىن
چىرىغى. شۇڭا ئادەم ئەقىلگە موھتاج ئى-
كەنلىكىنى، ئەقىلگە تايىنىپ ياشايدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايدا كەلگەنگە ئايلاق،

كۈندە كەلگەنگە تايلاق

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە چەكتىن
ئېشىپ كەتكەن ھەر قانداق ئىشنىڭ قىممى-
تى، ئەتىۋارى، ھۆرمىتى، لەززىتى بولماي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايدا يېگەن توق، كۈندە يېگەن ئاچ

بۇ، قانائەتلىك، سەۋرلىك ئادەم تاپقان-
دا يېسىمۇ، يەنىلا يېگەن - ئىچكەندەك كۆز
- قارنى توق بولىدۇ؛ قانائەتسىز، ئاچ كۆز
ئادەملەر دائىم يەپ - ئىچىپ تۇرىسىمۇ،
يەنىلا يېمىگەن - ئىچمىگەندەك ئېچىرقاپ
تۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايرىلغانغا ئۆلمەيمەن،

ئەقىدەمگە يىغلايمەن

بۇ، بىراۋنىڭ مۇھەببىتىگە، دوستلۇ-
قىغا، ياردىمىگە ئېرىشىۋېلىپ، ئاقىۋەتتە
نامەردلىك، ۋاپاسىزلىق قىلىدىغان كىشى-
لەرنىڭ يۈزسىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

كۆڭۈلسىزلىك بىلەن ئاخىرلاشماسلىقى ئۇ-
چۈن ئوڭۇشسىز ئامىللارنىڭ ئالدىنى ئې-
لىپ، بۇرۇنراق چارە - ئامال قوللىنىش
لازمىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغقا تارتساڭ باشقا يوق،

باشقا تارتساڭ ئاياغقا (يوق)

بۇ، نامراتلىق، كۆپ پەرزەنتلىك بو-
لۇش تۈپەيلىدىن تاپقنى ئېھتىياجى تەمىن
ئېتەلمەي، نورمالسىز تۇرمۇشتا ئۆتۈۋاتقان-
لارنىڭ ئەھۋالىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغقا چىقماي، باشقا يوق

بۇ، ھەر قانداق ئاتا - ئانا ئالدى بىلەن
پەرزەنتلىرىنىڭ غېمىنى يەپ، كەم - كۈت-
سىنى تەل قىلىپ، ئاندىن ئۆزلىرىنىڭ غې-
مىنى يەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاياغ يۈگۈرۈكى ئاشقا،

ئېغىز يۈگۈرۈكى باشقا

بۇ، ھەركىم ئويلانماي، يېنىكلىك قى-
لىپ، كەلسە - كەلمەس، قالايمىقان سۆز-
لىسە يامان كۈنگە قالىدىغانلىقىنى؛ زېرەك،
ئېغىر - بېسىق، ئىشچان، تېتىك، مۇلايىم
بولغاندىلا ياخشى كۈن كۆرىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئاپال كىشى دۈنى قورقۇتىدۇ

بۇ، بىر قىسىم بىشەم، غەرەز ئوقىماي-
دىغان، جېدەلخور ئاياللارنىڭ ئۆكتەملىك
خۇسۇسىيىتىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايىنىپ كەتكەن دوست ئەمەس
بۇ، ھالاۋەتتە بىللە بولۇپ، مۇشەققەت
تە يۈز ئۆرۈيدىغان، ئىچ - سىرىنى ئىگىلەپ
زىيانكەشلىك، دۈشمەنلىك قىلىدىغان قارا.
نىيەت ئادەمنى دوست دەپ ئىشىنىشكە بول.
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايىنىڭ بېشىدىن قورققۇچە
بەشىدىن قورق

بۇ، بىرەر ئىش قىلغاندا پەيتنى چىڭ
تۇتماي، ئىشىنىڭ دەسلىپىدە ۋاقتىنى ئۆتكۈ.
زۈۋۇتتەپ، كېيىن ئالدىرىغاندىن كۆرە، ھەر
ئىشىنىڭ پەيتنى دەسلىپىدە چىڭ تۇتۇپ،
ۋاقتىنى كەتكۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايىنىڭ ئون بەشى ئايدىڭ،
ئون بەشى قاراڭغۇ

بۇ، ۋەزىيەت ھەمىشە بىردەك تۇرۇ.
ۋەرمەيدۇ. يامان ئەھۋالنىڭمۇ ياخشى ئەھ.
ۋالغا ئۆزگىرىدىغان، قولدىن كەتكەن
بەخت، تەلەپنىڭمۇ قايتىدىن قولغا يېنىپ
كېلىدىغان ۋاقتى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئايىساڭ ئۆتسەن، يامىساڭ پۈتسەن
بۇ، تۇرمۇشتا ھەممە ئادەم بارغا قانا.
ئەت قىلىپ، ئادەبى - ساددا، پىلانلىق،
ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئائىلە باشقۇرغاندا
تۇرمۇشى كەڭتاشا، كۆڭۈللۈك، خاتىرجەم
ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايىرىلغاننى قار باسار،
بۆلۈنگەننى بوران

بۇ، ئىتتىپاقلىق، بىرلىكنىڭ ئىنسان
ئۈچۈن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، ئاممىدىن ئاي.
رىلغان كىشىنى نەس بېسىپ بەختسىزلىككە
ئۇچرايدىغانلىقىنى، ئامما بىلەن ئىتتىپاقلى.
شىپ ئىناق ياشىغان كىشى ھەر جەھەتتىن
روناق تاپىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئايىرىلغاننى ئېيىق يەر،
بۆلۈنگەننى بۆرە (يەر)

«ئايىرىلغاننى قار باسار، بۆلۈنگەننى
بوران» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئاي قوتانلىسا ئايدا ياغار،
كۈن قوتانلىسا كۈندە (ياغار)

بۇ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئۇزاق مۇددەت.
لىك ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش پائالىيىتى
جەريانىدا تەبىئەت ھادىسىلىرىدىن ھاسىل
قىلغان تەجرىبە ئەمەلىيىتى ئارقىلىق ھاۋا
رايىدا يۈز بېرىدىغان ئۆزگىرىشلەرنى كۆزدە.
تىپ يەكۈنلىگەن خۇلاسىە ھۆكۈمىنى بىلدۈ.
رىدۇ.

ئاي كۆرۈپ كۈن ئال

بۇ، ۋاقتىنىڭ ھەممىدىن قىممەت ئى.
كەنلىكى، بىرەر ئىش قىلغاندا زۆرۈر بول.
غان پەيتنى قولدىن بەرمەي چىڭ ئىگىلەپ،
يىل ئىچىدە ئايىنى، ئاي ئىچىدە كۈننى تال.
لاش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىيازلىقى توخۇ تويماس

بۇ، يىلنىڭ بېشى ئوزۇق - تۈلۈك،
يەم - خەشەك ئاياغلاشقان قۇرۇقچىلىق،
سېرىقتال مەزگىل بولغاچقا، ئادەم، ھاي-
ۋان، قۇش قاتارلىق جانلىقلار ئۈزۈكچىلىك
تۈپەيلى توپغۇدەك ئوزۇقلىنالمىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىيازنىڭ ئاپتېپىغا كېلىنىڭنى سال،
كۈزنىڭ ئاپتېپىغا قىزىڭنى (سال)

بۇ، ئەتىيازنىڭ ئاپتېپى خام، شامال-
لىق بولغاچ، ئادەمنى چىقىپ، كۆيدۈرۈپ
ئوڭنى قارايتىۋېتىدۇ؛ كۈزنىڭ ئاپتېپى
پىشقان، تىنىق بولغاچ، تۈرلۈك كېسەل-
لىكلەرگە شىپا بولۇپ، ئادەمگە ياقىدۇ، بە-
دەننى ساغلاملاشتۇرىدۇ، دېمەك، مۇشۇ
خۇسۇسىيەت بويىچە كېلىنلىرىنى ئاسرى-
مايدىغان، كۆيۈنمەيدىغان قېيىنلارنىڭ
شەخسىيەتچى، زالىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەجەل كەلسە ئەقىل قاچار

بۇ، ئۆمرى ئاخىرلىشىپ، كۆرىدىغان
كۈنى تۈگىگەن ئادەم جان قايغۇسىدا ئەس -
ھوشىنى يوقىتىپ، ئەقلى ئىشلىمەيدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئۆپكە ياخشى
بۇ، كېيىن كېلىدىغان پايدا، كەلگۈ-
سىدىكى مەنپەئەتتىن ھازىرقى، كۆز ئالدى-
دىكى دەمال جانغا ئەسقاتىدىغان مەنپەئەت
ئەلا، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىگەن تۇرۇپ قوشناڭغا باق

بۇ، بىرەر ئىش قىلىشتا ۋەزىيەتكە قا-
راش، ۋەزىيەتكە ماسلىشىش، ئامما بىلەن
بىللە بولۇش، ئاممىدىن ئايرىلماسلىق كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىگەن ئوڭمىغان كەچ ئوڭماس

بۇ، ھەركىم بالىلىق چېغىدىن باشلاپ
يامان ئادەت، بۇزۇق ئىشلاردىن ئۆزىنى تار-
تىپ، ئەدەپلىك، قائىدە - يوسۇنلۇق بولۇپ
يېتىلمىسە، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۆگەن-
گەن خۇي، ئادەتلىرىدىن ۋاز كېچەلمەي،
يامان نام - ئاتاق بىلەن دۇنيادىن ئۆتىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەتىيازدا قۇيماق يەپ،

كەچ كۈزدە كېكىردىم

بۇ، ھەمىشە بىر ئىشنى ئويلىماي قى-
لىپ قويۇپ، نەتىجىدە ئۇنىڭ خاتاسىنى ۋاق-
تى ئۆتكەندىن كېيىن ھېس قىلىپ پۇشايم-
خان يەيدىغان كىشىلەرنىڭ پەسسىز-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق دوستتىن ئەقىللىق دۈشمەن ياخشى
بۇ، دوستلۇق - ئەقىل - پاراسەت
ئۈستىگە قۇرۇلۇپ داۋام قىلىدىغانلىقىنى،
ھېسسىيات بىلەن بولغان ئىش ئۇزاق داۋام
قىلمايدىغانلىقىنى، شۇڭا ئەخمەق، نادان
بىلەن دوست بولماسلىق كېرەكلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئەخمەققە توقماق

بۇ، ئەخمەق ئادەم ئەقىلسىز، نادان
بولغاچقا، زېھنى ئاجىز، غەرەز ئوقمايدۇ،
ئىززەتنى بىلمەيدۇ، دەككە - دەشنىم بەر-
سىمۇ ھار ئالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد-
دۇ.

ئەخمەققە يۈز بەرمە، ئابدالغا سۆز (بەرمە)
بۇ، ئەقىلسىز، نادان كىشىلەرگە ھەد-
دىدىن زىيادە چىراي ئېچىپ، ئارىلاشما-
لىقىنى، ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلىپ كەتمەس-
لىكىنى، شۇنداقلا ئۇچرىغانلا ئادەمگە ئىچ
سىرنى ئېيتماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق كۈندۈزى چىراغ ياقىدۇ،
يېغى تۈگەپ كېچىسى ئايغا باقىدۇ
بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەم كېيىن-
لىكىنى ئويلىماي، تۇرمۇشتا بەت-تەخەجلىك
قىلىپ تىپىقىنىنى بۇزۇپ - چېچىپ تۈ-
گىتىدۇ، كېيىن يوقسۇزلۇق تۈپەيلىدىن
قىيىنلىق موھتاجلىق دەردىنى تارتىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەجەل يەتمەي جان چىقماس،
بېخىل بايدىن نان (چىقماس)

بۇ، ئادەم پېقىرلىق، يوقسۇزلۇق تۈر-
مۇشتا ئۆتسىمۇ، قازا يەتمەسە ھەرگىز ئۆل-
مەيدۇ؛ بېخىل ئادەم ھەر قانچە بېيىسىمۇ،
پېقىر، مىسكىنلەرگە قىلچە نەپ بەرمەيدۇ،
رەھىم قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەجىرلىك كىشى نائۇمىد قالماس

بۇ، ئىشلىگەن، ئەمگەك قىلغان، تەر
تۆككەن ئادەم چوقۇم ئەجىرگە يارىشا نەپكە
ئېرىشىدۇ، ھەرگىز قۇرۇق قول قالمايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەجىلى پۈتكەن قاغا قارچۇغا بىلەن ئوينا-
ر، پالاكەت باسقان، زاۋال تاپقان ئا-
دەم ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزىنى ئۆزى ھالا-
كەتكە تۇتۇپ بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئەخمەق ئەلچى ئىككى تەرەپنى بۇزار
بۇ، قولدىن ئىش كەلمەيدىغان، ئە-
قىلسىز، نامەرد كىشىلەر بىلەن مۇناسىۋەت
قىلغاندا ھەر قانداق ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇر-
غىلى بولمايدۇ، روياپقا چىقىش مۇمكىنچى-
لىكى بار ئىشىمۇ ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقتىن ئەقىل سورىما

بۇ، ئەقىلسىز، نادان كىشىلەر ھەر
قاچان باشقىلارغا توغرا، ئاقىلانە مەسلى-
ھەت، كۆرسەتمە بېرەلمەيدۇ، ئەكسىچە تۈ-
گىمەس ئاۋازچىلىككە دۇچار قىلىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەردىنى تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەق ئۆتۈكىنىڭ تېشىدىن قاشلار بۇ، ئەقىلسىز ئادەم ھاماقەت بولغاچقا، ھەمىشە ئويلماي، ئەقلىنى ئىشلەتمەي، خا- تا ئىش قىلىپ قويۇپ، باشقىلارنىڭ مەسخە- رىسىگە، كۈلكىسىگە قالدىغانلىقىنى بىل- دۈرىدۇ.

ئەخمەق ئىتنى يول قېرىتار بۇ، پىلانىسىزنىڭ ئىشى پۈتمەيدۇ، بىر ئىشنى نەچچە قېتىم قىلسمۇ، ئۇنىڭدىن نەتىجە چىقىرالماي، ئۆمرى مۇۋەپپەقىيەت- سىزلىك بىلەن ئاخىرلىشىدۇ، دېگەن مەنى- نى بىلدۈرىدۇ.

ئەدەپتىن ئەمىر ئۇلۇغ بۇ، ئەدەپلىك بولۇش ئۈچۈن قائىدە - يوسۇنغا، قانۇن - تۈزۈمگە، بۇيرۇققا ئەمەل قىلىش ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىل- دۈرىدۇ.

ئەدەپنى ئەدەپسىزدىن ئۆگەن بۇ، ئەدەپنى ئۆگىنىش ئۈچۈن ئەدەپ- سىزلەرنىڭ ئەخلاقسىزلىق ئىش - ھەرىكە- تىنى سەلبىي دەرسلىك قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەدەپسىزلىكىدىن داۋاملىق ئىبرەت ئېلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر ئارىسىز بولماس، يىگىت يارىسىز (بولماس) بۇ، ۋىجدانى بار، ئىنساپلىق ئادەم ھەر قاچان ئار - نومۇسلىق، ئەلىدۇ؛ قۇرامىغا

ئەخمەق مېھمان ساھىبخاننى كۈتەر بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەم ئۆزى- نىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىماي، مۇناسىۋەتسىز ئىشقا ئارىلىشىۋېلىپ، تېگىشلىك بولمىغان ئىشلار بىلەن ئاۋارە بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقنى ئەيىبلەمەي ئىشقا سال بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەم ماختاش- نى، گوللاشنى، كۆپتۈرۈشنى ياخشى كۆرىد- دۇ. شۇڭا بۇ خىل ئادەملەرنى ئالداپ - ئۇچۇرۇپ، لاپ بىلەن ئىشلەتكەندە ھارغىنى- نى بىلمەي ئىشلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقنىڭ ئەقلى چۈشتىن كېيىن بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەم ئاقىۋۇر- تىنى ئويلماي قىلغان ئىشنىڭ خاتاسىنى مۇۋەپپەقىيەتسىزلىككە ئۇچرىغاندا سېزىپ، نەجىرىبە - ساۋاققا ئىگە بولۇپ، ئەس - ھوشىنى تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقنىڭ چوڭ - كىچىكى يوق بۇ، ئەقىلسىز ئادەم چوڭ ياكى كىچىك دەپ ئايرىلمايدۇ، پەقەت ھاماقەتلىك بىلەن قىلىپ يۈرگەن ئەخمەقە ئىشلىرى ئەخمەق- لىقىنى بىلدۈرىدۇ، دېگەننى بىلدۈرىدۇ.

ئەخمەقنىڭ دوستى كۆپ بۇ، ئەقىلسىز ئادەم ئۆزىنىڭ ھاماقەت- لىكىدىن ھېمىسىياتقا بېرىلىپ، كۆرۈنگەن ئادەم بىلەن دوست بولىدىغانلىقىنى، ئاقى- ۋەتتە ۋاپاسىزغا ئۇچراپ ساختا دوستلۇقنىڭ

يېتىپ ئۆيلەنمىگەن مەرد ئوغۇل ھەر قاچان
جورسىز - خوتۇنسىز قالمايدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر دېگەن بېرىم خۇدا
بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا بىر ئائىلىگە
نەسبەتەن ئەر كىشى ئاياللارنىڭ ئۆمۈرلۈك
ھەمراھى، مۇرەببى ئىكەنلىكى، ئايال كى-
شى ئېرىگە سەمىمىي، سادىق، ۋاپادار بو-
لۇش بىلەن ئىناقلىقنى قولغا كەلتۈرۈپ،
كۆڭۈللۈك ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

ئەردىن قالغان ئەر ئەمەس،
دان بەرمىگەن بەر (ئەمەس)

بۇ، تۇرمۇشتا ھەركىم بىر - بىرىدىن
كېيىن قېلىشنى خالىمايدۇ، كۈنئېرى باش-
قىلاردىن ئۆتۈپ كېتىشتەك رىقابەت بەيگە-
سىدە ياشايدۇ؛ بەر ئىشلىگەننى بىلىدۇ،
ئەمگەك قىلغاننى نا ئۈمىد قويمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرزان بىلەن قىممەتنىڭ بازاردا نەرخى بار
بۇ، ① بازاردىكى ھەر قانداق ئېسىل
- ناچار مالنىڭ خېرىدارلار قويغان ئۆزىگە
تۆشلۈك باھاسى بولىدۇ؛ ② كۆچمە: ئەسكى
ئادەم بىلەن ياخشى ئادەمنىڭ قىممىتى ئال-
تىچىدە بەلگىلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى تېتىماس
بۇ، ③ قېرى، ئورۇق مالنىڭ گۆشى
ئەرزان بولىدۇ ۋە شورپىسىنىڭ تەمى يول-

مايدۇ؛ ② كۆچمە: مەنپەئەت بەرمەيدىغان
سۈپەتسىز، ناچار مالنىڭ باھاسى تۆۋەن بو-
لىدۇ؛ ③ كۆچمە: جاپا تارتماي، تەر تۆك-
مەي، ئەجىر قىلماي، بىكاردىن كەلگەن
تەييار نەرسىنىڭ قەدىر - قىممىتى، ئەتىۋا-
رى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى يوق
«ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى تېتىد-
ماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئەرسىز خوتۇن - يۈگەنسىز بايتال
بۇ، نوختىسىز ئات ھەر تەرەپكە كې-
تىپ قالىدۇ، قېچىپ كەتسە تۇتقىلى بولماي-
دۇ؛ تۈل ئايال ئىگىسىز، ساياق بولىدۇ،
كۆڭلى خالىغان ئىشنى قىلىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر كۈنلىسە ئۆي تۈزۈلىدۇ،
خوتۇن كۈنلىسە ئۆي بۇزۇلىدۇ

بۇ، ① ئەر كىشى خوتۇننى باشقۇرسا
ئۆيى گۈللىنىپ، روناق تاپىدۇ، خوتۇن كى-
شى ئېرىنى باشقۇرسا ئىناقلىق بۇزۇلۇپ،
ئۆيى تۈزۈيدىغانلىقىنى؛ ② بىر ئۆيدىكى ئەر
- خوتۇن بىر - بىرىنى چۈشىنىپ، ھۆر-
مەتلىشىپ، بىر - بىرىگە ئىشىنىپ، يول
قويۇشۇپ، كەڭ قورساقلىق بىلەن ئىش كۆ-
رۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەركىشى تۆشۈككە ئارىلاشسا
سۈپىسىدا ئۇن قالماس

بۇ، ئەر كىشى خوتۇننىڭ ئىشىغا،
قازان بېشىغا ئارىلىشىۋالسا ئىنتىپاقسىز-

لىق تۇغۇلۇپ، كۆڭۈلسىز ئىشلار يۈز بېرىدۇ، ئۆيىنىڭ بەرىكىتى كۆتۈرۈلۈپ، پەر-زەتتەرگە تىنچلىق، خاتىرجەملىك بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەر كىشىگە يەتمىش تۈرلۈك ھۈنەر ئاز بۇ، ھەر ئادەم ياشلىقىدىن باشلاپ پۇر-سەتنى قولدىن بەرمەي كۆپلەپ بىلىم ئې-لىش، ھۈنەر - كەسىپ ئۆگىنىش كېرەك-لىكىنى، قانچىكى كۆپ ئۆگەنسە كۆپلۈك قىلمايدىغانلىقىنى، بەلكى كېلەچىكىگە پايدىلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرگە بىر نۆۋەت، يەرگە بىر نۆۋەت بۇ، ھاياتلىقتا ئادەم ھەمىشە بىر خىل ئۆتۈۋەرمەيدۇ، جاپا - مۇشەققەت، رىيازەت-تىن كېيىن ھالاۋەتكە، بەخت - ئامەتكە مۇيەسسەر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن، يەر قىلغانمۇ خوتۇن

بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا ئايالنىڭ ئائىلىدىكى رولىنىڭ مۇھىملىقىنى، ئائىلىدەكى تۇرمۇشنىڭ ھەر جەھەتتىن ياخشى - يامان بولۇشى، تاپقان - تەرگەننىڭ بەرىكىتى ئايالغا باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ سۆزى ئۆلگۈچە، ئۆزى ئۆلسۇن بۇ، ھەر قانداق ئادەم بىرەر ئىشتا ۋە-دەسىگە، لەۋزىگە قەتئىي ئەمەل قىلىشى، ئۆلۈم ئالدىدىمۇ ۋەدەسىدىن، لەۋزىدىن قەتئىي يانماسلىقى كېرەك، دېگەن مەنىنى بىل-

دۈرىدۇ.

ئەرنىڭ غېمى ئەلدە

بۇ، يۇرتىنى سۆيىدىغان پەزىلەتلىك، ئالىيجاناب ئادەم ھەر قاچان ئۆز يۇرتىنىڭ غېمىنى يەيدۇ، يۇرتىغا كۆيۈنىدۇ، يۇرتى ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ كۆڭلى ئەۋرىشىم

بۇ، خەلقنى سۆيىدىغان پەزىلەتلىك، ئاق كۆڭۈل ئادەمنىڭ ھەر قاچان باغرى يۇم-شاق بولۇپ، ئۆز خەلقىگە مېھىر - شەپقەتتىن ئايىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ ئۆزى ئەمەس، سۆزى

بۇ، ھەر قانداق بىر ئادەمگە نىسبەتەن ۋەدەسىگە ۋاپا قىلىش، لەۋزىگە ئەمەل قىلىش ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، سۆزدىن يېنىۋالماي، ئۇنى ئەمەلدە كۆرسەتتىش ھەقىقىي ئەرلىك خىسلەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ ئېزىتقۇسى خوتۇن

بۇ، ھەر قانداق بىر ئەر كىشى خوتۇن كىشىنىڭ ھىيلە - مكرىسى، ئازدۇرۇشى، ئالدىشىغا ئۇچرايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەرنىڭ يالغىنى - ئۆلگىنى

بۇ، ھەر بىر ئادەمگە نىسبەتەن ھەق، راست سۆزلەش، توغرا ئىش قىلىش، مەنمى بولۇش ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكى.

ئەسكى تامدا قۇشقاچ تولا،
نامراتقا پۇتلاش (تولا)

بۇ، تام كونىرىغاندا كامار كۆپىيدۇ،
قۇشقاچ ئۇۋىلىغاندا ئەسكى تامغا ئولشىدۇ؛
ئادەم نامراتلاشقاندا تۇرمۇش قولاشماي،
يوقسۇزلۇق دەردى قىينايدۇ، ھەر تەرەپتىن
غەم بېسىپ كاشلا ئاۋۇيدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئەسكى تۇماققا سېسىق كالا خېرىدار
بۇ، ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە يارىشا تەڭدە
شى، خىلى بولىدۇ، ئۆزى ياخشى كۆرگەر
لايىقى، جۈپتى چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل
دۈرىدۇ.

ئەسكى چاپان ئىچىدە ئادەم بار
بۇ، كەمبەغەل، نامرات، ئېتىبارسىز
ئائىلىدىنمۇ نى - نى ياراملىق، قابىلىيەت
لىك، مەشھۇر ئادەملەر تېپىلىدۇ، دېگەر
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسكى چاپان يامغۇردا ياخشى،
يامان تۇغقان ئۆلگەندە (ياخشى)
بۇ، ھەر نەرسىنىڭ قەدرى شۇ نەرسە
لازىم بولغاندا بىلىنىدۇ؛ ئۇرۇق - تۇغقان
قېرىنداشلار ھەر قانچە يامان، ئەسكى بول-
سىمۇ، باشقا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسكى ھارۋا يول بۇزار،
يامان ئادەم يۇرت (بۇزار)

نى، يالغانچى، ئالدامچى ئادەمنىڭ ئەل ئىد-
چىدە ئۆلۈك - تىرىكىنىڭ ھېچقانداق ئەتە-
ۋارى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەزرائىل جان دېسە،
بەش بالا نان دەيدۇ
بۇ، يوقسۇزلۇق تۈپەيلىدىن تۇرمۇش-
نىڭ قىيىنلىقى، جان بېقىشنىڭ تەسلىك-
نى، يوقسۇللار ئۈچۈن كۈن كەچۈرۈش ئۆ-
لۈمىدىنمۇ ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەزمە ئويلانغۇچە،
تەۋەككۈلچى مەقسىتىگە يېتىپتۇ
بۇ، ھەر ئادەم بىرەر ئىشنى قىلىشتا
جۈرئەتلىك، چەبەس، چاققان، پەم - پارا-
سەتلىك، تەدبىرلىك بولۇش لازىملىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئەستىرىدىن پەۋزى چوڭ
بۇ، قىلغان ئىشنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالغا
ئۇيغۇن كەلمىگەنلىكىنى، قاملاشمىغانلىقى-
نى، چاك باسماي، قېلىپتىن چىقىپ كەت-
كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسسالا مۇئەلەيكۇم دېسە،
بەش تەڭگەمنى بەر دەپتۇ
بۇ، ھەر كىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتكە
دېققەت قىلىشنى، بىغەرەز، نائىسناپ ئادەم-
لەرگە يېقىنچىلىق قىلماسلىقىنى، مۇبادا
چىراي ئېچىپ، يېقىنچىلىق قىلغاندا ئۇلار-
دىن قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئەس - ھوشى يوق ئادەمنىڭ كۆزى كامارغا ئوخشايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىل تۈزۈماس، بىلىم خورماس بۇ، ئەقىل - ئىنساننىڭ بىلىم ئىگىلىكىدەن لايىھىلىنغان، پىكىر، تەپەككۈر قىلىدىغان زېھنى قايىلىيىتى. ئادەم بىلىم ئىگىلىسە، تەپەككۈر قىلسا ئەقلى، بىلىمى كېمەيمەي، تېخىمۇ تەرەققىي قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلدىن ئارتۇق بايلىق يوق بۇ، ئەقىل - ئىنساننىڭ تەپەككۈر قىلىدىغان زېھنى قايىلىيىتى. ھەركىم تۈر-مۇشتا قايىلىيەتكە تايىنىپ ياشىغاچقا، ئۇ ئادەم ئۈچۈن تۈگىمەس مەنىۋى بايلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلسىز باشنىڭ دەردىنى پۈت تارتىدۇ بۇ، ئويلىماي، ئەقىل ئىشلەتمەي قىلغان ئىشتىن ياخشى نەتىجە چىقمايدۇ. ئەگەر سىچە بىر مۇنچە كاشلا، ئاۋارچىلىك يۈز بېرىدۇ. بۇنىڭ زىيىنىدىن ئەتراپتىكىلەرمۇ خالىي بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلسىزنىڭ پەمى يوق، تۈتۈكنىڭ چەمى يوق

بۇ، ئەقىلسىز ئادەم ھەر قانداق ئىشتا پەم - پاراسەتسىز، چارە - تەدبىرسىز بولىدۇ، ئاپقۇنىنىڭ بەرىكىتى بولمايدۇ، تۈر-مۇشى ئىلگىرى باسماي، نامراتلىقتىن قۇتۇلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

لىدۇ؛ يامان، ئەسكى ئادەملەر دائىم خەلققە زىيانلىق، بۇزغۇنچىلىق خاراكتېرىدىكى ئىشلارنى قىلىپ، ئەلنىڭ ئامانلىقىغا، خەلپە تىرىكچىلىكىگە پاراكەندىچىلىك سالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەشمىدە قىشلاپ، پوسكامدا يازلاپ بۇ، تاپشۇرۇلغان بىرەر ئىشقا ئاتلىنىپ ئۇنى بېجىرمەيلا ئارا يولدا باشقا بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىدىغان كىشىلەرنىڭ ھەمدەم خىياللىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقلى كورنىڭ كۆزىمۇ كور بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ئەقىل-سىز، نادان ئادەم ھەر ۋاقىت ياخشى - ياماننى پەرق ئېتەلمەي، ھەق - ناھەقنى ئايرىيالماي ھېسسىياتىغا تايىنىپ ئىش كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقلى يوق باشتىن سۈيى يوق قاپاق ياخشى بۇ، كاللىسى ئىشلەيدىغان، زېرەك، چېچەن ئادەم خاسىيەتلىك ئىش - ئىزلىرى بىلەن ئەل ئىچىدە ماختىلىدۇ؛ كاللىسى ئىشلەيدىغان، ئەخمىق، نادان ئادەم مەس-خىرىلىك ئىش - ئەمىلى بىلەن خارلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىل بولمىسا، كۆز دېگەن نام تۆشۈكى بۇ، ئەقىل - ئىنساننىڭ بىلىش، پىكىر قىلىش، چۈشىنىش قايىلىيىتى بولۇپ، كۆزنىڭ كۆرۈشى ئەقىلگە باغلىق ئىكەنلىكى، كۆزى كۆرگەن بىلەن ئەقلى،

ئەقىللىقنىڭ ئېتى ھارماس، تونى تۈزۈماس
«ئاق كۆڭۈلنىڭ ئېتى ھارماس، كىم-
يىمى تۈزۈماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئەقىللىق ئويلىماي ئىش قىلماس
بۇ، كالىسى ئىشلەيدىغان، چېچەن،
زېرەك ئادەم ئۆزىگە نىسبەتەن ھەر ۋاقىت
تەلەپچان بولۇپ، ھەر بىر ئىشنى ئەتراپلىق
ئويلىنىپ ھوشيارلىق بىلەن ئىشلەيدىغانلىق-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىللىق ئۆزىنى ئەيىبلەر،
ئەقىلسىز ئۆزىگىنى (ئەيىبلەر)
بۇ، كالىسى ئىشلەيدىغان، چېچەن،
زېرەك ئادەم ھەر ۋاقىت تەلەپچانلىق بىلەن
ئىش كۆرىدۇ؛ كالىسى ئىشلەيدىغان،
ئەخمەق، ھاماقەت، نادان ئادەم دائىم ئۆزى-
نى قالىتىس چاغلاپ، باشقىلاردىن قۇسۇر
تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىل ياشتا ئەمەس، باشتا
بۇ، ئەقىل ياشقا باغلىق ئەمەس، ئىند-
ساندىن ھەر قانداق ياشتا ئەقىللىق ئادەم
چىقىدۇ، ياشانغان ئادەمنىڭلا ئەقىللىق بو-
لۇشى ناتايىن، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگرى تاياقنىڭ ئۇچى بۇرنۇڭنى يارار
بۇنىڭ «ئەگرى تاياق بۇرنۇڭنى يارار»
دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، قانۇنسىز قىل-
لىنىغان ناتوغرا، ساختا ئىش ئادەمنى ھەر
ۋاقىت كاشىلا، ئاۋارچىلىك، زىيان - زەخ-
مەت، كۆڭۈللىرىگە دۇچار قىلىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلسىزنىڭ ئېپى يوق،
تىڭشىغۇدەك گېپى يوق
بۇ، ئەقىلسىز ئادەم پەم - پاراسەت-
سىز، چارە - تەدبىرسىز بولىدۇ. ئەل ئى-
چىدە گېپى ئۆتمەيدۇ، ئىناۋەتسىز بول-
مايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز
«ئاقلىغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇ-
رۇز» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: «ئاقلىغا ئىشا-
رەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز» دەپ، مېنىڭ دې-
مەكچى بولغانلىرىمنى كۆڭلۈڭ تۇيۇپ تۇر-
دۇ - بۇ، لېكىن بىلمەسكە، ئۇقماق سې-
لىماتىسەن. ئوچۇق دېۋىتەي، ئىككى يىل
بولدى، مەن ساڭا كۆيۈپ قالدىم، سەن قاچ-
تىڭ، مەن قوغلىدىم، دەردىمنى ئۆزۈم بى-
لىمەن، - دېدى زېۋىدە خېنىم ھېيتەمگە يې-
لىنىپ.

ئەقىللىق بولاي دېسەڭ،

ئەقىلسىزدىن ئۆگەن

بۇ، ئەقىللىق بولۇش ئۈچۈن ئەخمەق-
لەرنىڭ ھاماقەتلىك، نادانلىققا ياتىدىغان
ئىش - ھەرىكەتلىرىنى سەلبىي دەرسلىك
قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەقىلسىزلىقىدىن ئىب-
رەت ئېلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەقىللىق خوتۇننىڭ سادىغىسى بول
بۇ، ئەرلەر كالىسى ئىشلەيدىغان،
زېھنى ئۆتكۈر، چېچەن، زېرەك خوتۇنلارنى
قەدىرلەپ، ئەتىۋارلاپ، ھۆرمەتلەيدىغان
لىقىنى ۋە بارلىقىنى بېغىشلايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

لىقنى، شادلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ؛ رەقىبىلەر پاراكەندىچىلىك، قالايمىقانچىلىق، ئەنسىزلىك، خارابلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل بار يەردە ئەر بار
بۇ، خەلق ئارىسىدىن نى - نى ئالىيچا-
ناپ، پەزىلەتلىك، قەيسەر، باتۇر ئادەملەر
چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل باسمىغان يەردە كۆپ يۈرمە
بۇ، ئادەم ئولتۇراقلاشمىغان، چەت -
ياقا، يالغۇز جايلارغا بارماسلىق، ھەمراھ-
سىز تەنھا يول يۈرمەسلىك كېرەك، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل بىلەن ئەر
بۇ، ھەركىم جامائەتكە ئارىلىشىپ،
ئامما بىلەن چىقىشىپ، ئىناق - ئىتتىپاق
ئۆتكەندىلا يۈز - ئابروى، ھۆرمەتكە ئېرى-
شىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل بىلەن ئۆلۈم بەجايىكى توي
بۇ، ھەرۋاقىت ھەممە ئىشتا ئاممىدىن
ئايرىلماي، جاپادىمۇ، راھەتتىمۇ جامائەت
بىلەن بىللە بولۇش لازىم، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ: يوقسۇ، ئاغىچا، دەدى توختى-
شىياز، يىلتىز بىلەن غول ئامان بولسا تې-
رەكنىڭ بېشى يەنە ئۆسۈۋېرىدۇ. يىلتىز
بىلەن غول بولمىسا تېرەكتە باش نېمە قىل-
غاي! «ئەل بىلەن ئۆلۈم بەجايىكى توي»
دەپتىكەن، نېمە بولساق بىللە بولايلى!

ئەگرى قوزۇققا دوناي توقماق
بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى قىلىشتا
قارشى تەرەپنىڭ ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىپ،
ماھىرلىق بىلەن ئۆزلىرىنى باپلاش كېرەك-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگرى كىشى ئازىدۇ،
توغرا كىشى ئۈزىدۇ
بۇ، شەخسىيەتچى، قارانىيەت، يامان
ئادەم بۇزغۇنچىلىق كەلتۈرىدىغان ئىشلارنى
قىلىپ تاپتىن چىقىدۇ؛ ئاق كۆڭۈل، سە-
مىي ئادەم باشقىلار ئۈچۈن بارلىقىنى بې-
غمىلاپ، خاسىيەتلىك ئىش - ئىزلىرى بى-
لەن ئەل ئىچىدە يۈز تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئەگرىنىڭ سايىسىمۇ ئەگرى
بۇ، تاپتىن چىققان، قارانىيەت، شەخ-
سىيەتچى ئادەمنىڭ ئۆزىدىن باشقا يەنە ئەۋلا-
دىمۇ تاپتىن چىققان، قارانىيەت، شەخس-
ىيەتچى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل ئارىلىغان سىنچى،
توقاي ئارىلىغان ئويچى
بۇ، يۇرت كۆرگەن ئادەمنىڭ كۆزى
ئېچىلىپ، نەزەر دائىرىسى كېڭىيىپ، كۆپ-
نى بىلىدۇ؛ باغ ۋە ئورمان كەزگەن ئادەم
يالغۇزلۇق تۈپەيلىدىن خىيالپەرەس بولىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل ئامانلىق تىلەر،
دۈشمەن يامانلىق (تىلەر)
بۇ، خەلق تىنچ، خاتىرجەم، مۇقىم.

ۋەتكە قالدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل قايان، سەن شۇيان

بۇ، ھەر قانداق بىر كىشى تۇرمۇشتا جاپادىمۇ، راھەتتىمۇ ئامما بىلەن بىللە بو- لۇپ، ئاممىنىڭ رايى بويىچە ئىش قىلىپ، ئاممىدىن ئايرىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىل- دۈرىدۇ.

ئەل قوزغالسا تەخت قوزغىلار

بۇ، قەيەردە زۇلۇم كۆپەيسە، شۇ يەردە قارشىلىق كۈچىيدۇ، خەلق ئىتتىپاقلى- شىپ، بىر نىيەتكە كېلىپ كۈرەش قىلسا، مۇقەررەر ھالدا غەلبە قىلىدۇ، دېگەن مە- نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل قىساسۇ مەنەلھەق

بۇ، قىساس ئېلىش ھەق ۋە توغرا، ئىنتىقام ئېلىش قىلىشقا تېگىشلىك ئىش، قىساس بەرىبىر ئېلىنماي قالمايدۇ، ئىنتى- قام ئېلىش يوللۇق، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد- دۇ: ئالەمنىڭ ھەرىكەت قانۇنىيىتىدە «ئەل- قىساسۇ مەنەلھەق» دەۋر قىلىپ تۇرىدۇ. باشقىلارغا ئورا كولىسا، شۇ ئورغا ئۆزى چۈشىدۇ، مۇبادا ئۆزى چۈشمەي قالسا، ئۇ- نىڭ پۇشتى - پاناھىنىڭ بېشىغا كېلىدۇ، دېدى شەيخ سۇلايمان بوۋايغا.

ئەلگە باققان خار بولماس

بۇ، ھەرىكىم يۈرتىنى، خەلقىنى سۆ- يۈپ، بارلىقىنى خەلقىگە بېغىشلاپ، ئىتتى- پاقلىقنى قوغدىغاندىلا ئىززەت - ھۆرمەتكە ئېرىشىپ، قەدىر - قىممىتى بىلەن ياشايدۇ.

ئەل جېنى بىلەن، ھەشىقىز ئېرى بىلەن بۇ، ئاپەتلىك ئېغىر كۈنلەردە خەلق جان كۆچۈرۈش غېمى بىلەن بولۇۋاتقاندا، بىغەم، بىپەرۋا ئادەملەر ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇپ پەرۋا قىلمايدۇ، دېگەن مە- نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلچىگە ئۆلۈم يوق

بۇ، بىرەر ئىشنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا ۋاسىتە، كېلىش- تۈرگۈچى بولغان كىشىدىن ھەر قانداق سە- ۋەب بىلەن ئاغرىنىشقا بولمايدۇ، دېگەن مە- نىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلدىن ئەلگە نەپ

بۇ، ھەرىكىم ئۆز ئارا ئالدى - ساتتى، ئالغۇ - بەرگۈ قىلغاندا ئادەمگەرچىلىك يۈ- زىسىدىن بىر - بىرىگە تەشەببۇسكارلىق بى- لەن پايدا - مەنپەئەت يەتكۈزۈش كېرەكلى- كىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل رەھىمىتى - خۇدا رەھىمىتى

بۇ، ھەر قاچان خەلقنىڭ، جامائەتنىڭ ئارزۇ - ئۈمىدى، رازىلىقى بويىچە قىلىن- غان ئىش ئاللاننىڭ رازىلىقى، رەھىمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل سۆيىمگەن ئەر - مېۋىسىز قاقشال دەرەخ

بۇ، خەلققە ئاسىيلىق قىلغان، يۈز ئۆ- رۈگەن، زىيان سالغان ئادەم ئىنسانىي قەدىر - قىممىتىدىن مەھرۇم بولۇپ، خۇددى مې- ۋىسى يوق قۇرۇپ قالغان دەرەختەك ئاقىدۇ.

دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەلگە بىر نۆۋەت، ئەرگە بىر نۆۋەت
«ئەرگە بىر نۆۋەت، يەرگە بىر نۆۋەت»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مەن بۇ كەمگىچە كۆپ-
نىڭ داستىخانغا داخىل بولۇپ، كۆپىنى
كۆرۈپ، تېگىشلىك ئىززەت - ھۆرمەتكە
سازاۋەر بولغانمەن، «ئەلگە بىر نۆۋەت،
ئەرگە بىر نۆۋەت» دېگەندەك، ماڭمۇ بىر
نۆۋەت كەلدى، مېھمانلارنى ئېپى - سېپىدا
ئۇزاتمىسام ئۇيانقا قالمەن، دېدى تىللا-
خان.

ئەلگە قوشۇلساڭ ئەر بولسەن،
ئەلدىن ئايرىلساڭ يەر (بولسەن)

بۇ، يۇرتىنى، خەلقىنى سۆيۈپ، خا-
سىيەتلىك ئىش قىلىپ، پىداكارلىق كۆر-
سەتكەنلەر نام - شوھرەت، ھۆرمەتكە سازا-
ۋەر بولىدىغانلىقىنى؛ يۇرتىدىن، خەلقىدىن
يۈز ئۆرۈگەن، خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان-
لىق ئىش قىلىپ، ئىتتىپاقلىقنى بۇزغانلار
لەنەتكە ئۇچراپ، زاۋال تاپىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە،
سۇغا كىرسەڭ بېلىڭچە

بۇ، ھەركىم قەيەرگە بارسا، قانداق
ئىش قىلسا شۇ يەرنىڭ شارائىتى، ۋەزىيىتى-
گە ماسلىشىش، ئەمەلىيەتتىن چەتنەپ، ئا-
لاھىدە بولۇۋالماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

ئەلگەككە چىقىپ ئەرگە تېگىپتۇ

بۇ، قىلىۋاتقان ياكى قىلماقچى بولۇ-
ۋاتقان ئىشنى ئاياغلاشتۇرماي تۇرۇپ، باش-
قا بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىدۇ.
غان كىشىلەرنىڭ بىخەتەر، بىپەرۋالىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئەلگە ياققان خار ئەمەس

«ئەلگە ياققان خار بولماس» نىڭ ئىزا-
ھىغا قاراڭ.

ئەلنىڭ جېنى چىقسا،

گالۋاڭنىڭ كۈلكىسى (چىقار)

بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەت ئادەملەر
خەلقىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپ، مۈشكۈل
ئىشلارغا دۇچ كەلگەندە ئوڭشاشقا ماسلاش-
ماي، پىداكارلىق كۆرسەتمەي، بىخەتەرلىك
بىلەن بىپەرۋا پوزىتسىيە تۇتىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئەلنىڭ قۇلقى ئەللىك

بۇ، خەلق، ئامما بۇزۇق، ئەسكى ئا-
دەملەرگە نىسبەتەن ھامان سەزگۈر ئىكەنلى-
كىنى، ھوشيار، زېرەك بولىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

ئەل ھىممىتى دەريا

بۇ، خەلقىنىڭ دوستقا ۋە ئاق كۆڭۈل،
سەمىمىي كىشىلەرگە نىسبەتەن قوينى
كەڭ، مېھىر - شەپقىتى چەكسىز، مەرھە-
مىتى، ياخشىلىقى، ياردىمى ھېسابسىز ئە-
كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەل ئۈچۈن ئەل بول،

ئادەم ھۈرۈنلۈك خۇي - پەيلى بىلەن كىشىلەرگە ئاۋارچىلىك، كاشلا تۇغدۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەك قىلساڭ يەر سېخى

بۇ، يەر ئىنسانلار ئۈچۈن تۈگمەس بايلىق. ھەركىم جاپادىن قاچماي، يەرگە تۈجۈپىلەپ ئىشلىسە، ئىشلىگەن ئەجرىگە تۈشلۈك نەتىجىگە، مەنپەئەتكە ئېرىشىدۇ، ھەرگىز قۇرۇق قول، نائۇمىد قالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەكنىڭ نېنى تاتلىق، ھۈرۈننىڭ جېنى (تاتلىق)

بۇ، جاپادىن قاچماي ئىشلەپ ئېرىشكەن نېمەت كىشىگە تەم، لەززەت، ھۈزۈر بېرىشلايدۇ؛ ئىش خۇش ياقمايدىغان ئېرىندە چەك ئادەم ئاچ قالسىمۇ بىكار يۈرۈشنى خالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەك يەردە قالماس

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشقا سەرپ قىلىنغان ئەجىر، سىڭدۈرۈلگەن ئەمگەك ھەرگىز بىكار كەتمەيدۇ، كىشىگە ھۈزۈر - ھالاۋەت بېغىشلايدۇ، بەخت ئاتا قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمەلى يوق سۈپىدىن،

تۇخۇمى يوق توخۇ ياخشى

«ئەل سۆيىمگەن ئەر - مېۋىسىز قاق - شال دەردە» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بولمىسا يەر (بول)

«ئەلگە قوشۇلساڭ ئەر بولسەن، ئەلدىن ئايرىلساڭ يەر بولسەن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

ئەل ئىچى ئالتۇن بۆشۈك

بۇنىڭ «ئەل قوينى ئالتۇن بۆشۈك» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، خەلقنىڭ ھىممىتى، مېھرى - شەپقىتى زور بايلىق، خەلق دوستقا، سەمىمىي، ئاق كۆڭۈل ئادەمگە قوينىنى كەڭ ئېچىپ، ئىللىقلىق ئاتا قىلىدۇ، غەمخورلۇقىنى ئايمىيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەك بىلەن ئەر كۆكرەر،

يامغۇر بىلەن يەر (كۆكرەر)

بۇ، ئەمگەك ئىنسانلارغا بەخت ئاتا قىلىدۇ، ئەمگەك قىلغان، ئىشلىگەن ئادەم شاد - خۇرام، باياشات ياشايدۇ؛ سۇ ۋە يامغۇر جانلىقلار ئۈچۈن ھاياتلىق بېرىدۇ، سۇغا، يامغۇرغا قانغان يەر يېشىللىققا پۈر-كىنىپ، چىمەنلىككە ئايلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمگەك قىلساڭ ئاتنىڭ چىقار،

قىلمىساڭ چاتنىڭ (چىقار)

بۇ، ئەمگەك قىلغان، ئىشلىگەن ئادەم ئۆز ئەجرىدىن ھۈزۈرلىنىپ، شاد - خۇرام، كۆڭۈللۈك ياشاپ، شان - شۆھرەت، ياخشى نام قازىنىدۇ؛ ئەمگەكنى خالىمايدىغان، ئىشلىمەيدىغان، ئىشتىن قاچىدىغان

باتۇر چۈشىدە دۈشمەن كۆرەر
بۇ، قەيسەر، جەسۇر ئادەم ئەل - يۈرت
نىڭ ئامانلىقىنى، تىنچ، ئىتتىپاقلىقىنى
قوغداش ئۈچۈن ھەر ۋاقىت ھوشيار بولۇپ،
دۈشمەنگە قارشى سەزگۈرلۈكىنى بوشاشتۇر.
مايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇرغا ئوق كار قىلماس
بۇ، قەيسەر، جەسۇر ئادەمگە ھەر قانداق
قارشىلىق، سۈيقەست، زىيانكەش-
لىك، خەۋپ - خەتەر تەسىر كۆرسىتەلمەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇرلۇق بىلەكتە ئەمەس، يۈرەكتە
بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشنى قىلىشتا
قەتئىي ئىرادە، جاسارەت، قەيسەرلىك زۆ-
رۈر ئىكەنلىكىنى، ئۈنىڭسىز جىسمانىي
كۈچكە تايىنىپلا باتۇرلۇقنى ئەمەلدە كۆر-
سەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇرلۇق بىلەن بۆرە تۈت،
ئەقىل بىلەن تۈلكە (تۈت)
بۇ، دۈشمەننى يوقىتىشتا جۈرئەت،
جاسارەت، غەيرەت بولۇشتىن باشقا، يېتەر-
لىك پەم - پاراسەت، يۈكسەك چارە - تەدبىر
بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

باپكار قېرىسا بۆزدىن كېتەر،
زەرگەر قېرىسا كۆزدىن (كېتەر)
بۇ، ھۈنەرۋەن - كاسىپلارنىڭ ماھىر-
لىقى ياشقا، جىسمانىي قۇۋۋىتىگە باغلىق
ئىكەنلىكىنى، ياشانغانسىرى كۈچىدىن،
كۆزدىن ئاجىزلاپ، ئىشنى كۆپ، تېز، چى-
رايلىق، نەپىس قىلالمايدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

باتۇر جەڭدە، ھۇرۇن كاڭدا
بۇ، قەيسەر، جەسۇر ئادەم ھەر قانداق
خەۋپ - خەتەر، قىيىنچىلىقلاردىن قورقماي
باتۇرلۇق بۇرچىنى ئادا قىلىدۇ؛ قورقۇن-
چاق، يۈرەكسىز، ئاقىنچى ئادەم ئېرىن-
چەكلىك، تەييار تاپلىق قىلىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

باتۇر چامدايدۇ، قورققان توختايدۇ
«باتۇر جەڭدە، ھۇرۇن كاڭدا» نىڭ ئى-
زاھىغا قاراڭ:

- ئۈكۈم قاندا، كۆڭلىڭىزنى چۈش-
نمەن، «باتۇر چامدايدۇ، قورققان توختايدۇ»
دېگەن گەپ بار، كىشى ئالدىغا قاراش
كېرەك. مەڭ! بۇ خەتلەرنى بىر ئوقۇپ چى-
قىڭ، - ئالىم ئاكا قانداق بىر سىقىم
خەتلەرنى تۇتقۇزۇپ قويدى.

لازم ئەمەس، لازم قاپاق»

بار بارى بىلەن، يوق ھالى بىلەن
بۇ قولدا بار، ھاللىق ئادەم بايلىقىنى
تېخىمۇ كۆپەيتىشنىڭ كويىدا غەم يەيدۇ؛
قولدا يوق، نامرات ئادەم يوقسۇزلۇق، پې-
قىرلىق تۈپەيلىدىن تىرىكچىلىك، جان پې-
قىش كويىدا غەم يەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

بار پۇلۇمنى ئوغرى ئالدى،
قالغىنىنى رەمچى

بۇ، مەلۇم بىر سەۋەب تۈپەيلىدىن يو-
قىتىش، زىيان بولغاننىڭ ئۈستىگە تۆپىلەپ
يەنە بىر يوقىتىش، زىياننىڭ يۈز بەرگەنلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

بار تاۋىقىم، يان تاۋىقىم،
بولمىسا ئارىدا سۇن تاۋىقىم

بۇ، بىراۋنىڭ ياخشىلىقىنى، ياردىم-
نى، سوۋغا - سالىمىنى قوبۇل قىلىپ،
زىياپىتىگە داخىل بولۇپ، ئۇنىڭغا يارىشا
جاۋاب قايتۇرمىغاندا ئوتتۇرىدىكى يېقىنچى-
لىق بۇزۇلۇپ، باردى - كەلدى مۇناسىۋەت
ئۈزۈلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بار چاغدا ھورى چىقىدۇ،
يوق چاغدا شورى (چىقىدۇ)

بۇ، جاپادىن قاچماي ئىشلىگەن، ئەجىر
قىلغان ئادەم غەمىسىز، باياشات ياشاپ داڭقى
چىقىدۇ؛ جاپادىن قېچىپ ئىشلىمىگەن ئادەم
يوقسۇزلۇق، نامراتلىقتىن قۇتۇلالماي كا-
شىلىسى، چاتقى چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى

باتۇرنى مەيداندا سىنا،
سۆزمەنى دەۋادا (سىنا)

بۇ، ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ قورق-
ماس، جەسۇرلۇقى بىرەر كەسكىن ھەرد-
كەت، خەۋپ - خەتەرلىك پەيتتە مەلۇم بو-
لىدۇ؛ سۆزگە ماھىر، گەپدان كىشىنىڭ
ئاتقىلىقى بىرەر مۇرەسسە، كېلىشىم، دەۋا
سورۇنلىرىدا مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

باجا باجنى كۆرسە، تاپىنى قىچشار
بۇنىڭ «باجا باجنى كۆرسە كۆتى قى-
چشار» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئىك-
كى باجا بىر - بىرىنى كۆرمىسە، ئىزدەش-
مىسە، ئۆزئارا سېغىنىپ تۇرالمايدۇ، باردى
- كەلدى قىلىشقا ئالدىرايدۇ، كۆرۈشكەندە
چىدىماسلىقتىن ھەسەت قىلىشىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارات ئېيىدا قۇيماق يەپ،
سەپەر ئېيىدا كېكىرىپتۇ

«ھوشۇر ئېيىدا قۇيماق يەپ، سەپەر
ئېيىدا كېكىرىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

باراڭ لازم ئەمەس، قاپاق لازم
بۇ، ھەرقانداق بىر ئىشتا رەڭۋازلىق،
شەكىلۋازلىق، ساختىلىق، ھىيلە - مېكىر
ئىستىللىرى ئەسقاتماي، راستچىللىق، توغ-
رىلىق، سەمىمىيلىك، ھەققانىيلىق كېرەك
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ:

گەپنى مەن لىلا قىلاي،
سەن مەيلى تۈر - تۈرمە قاپاق.
بۇ زامان باشقا «پاراڭ -

بىلدۈرىدۇ.

بارچە گۇناھ ئۆزۈمدە تۇرۇپ،

قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي

بۇ، ھەركىم ئۆزى سادىر قىلغان سە-

ۋەنلىك، كەمچىلىك، خاتالىقنىڭ دەردىنى

ئۆزى تارتىش لازىم، بۇنىڭ سەۋەبىنى باش-

قىلاردىن كۆرۈشكە، باشقىلارغا دۆڭگەشكە

بولمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

«توۋا خۇدايىم، بارچە گۇناھ ئۆزۈمدە

تۇرسا، قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي، دېگەن-

دەك، تاغامنىڭ ئاچچىقى تېخى يانماپتۇ -

دە! «ئىچىمدىن خۇددى ئۆپكەم ئاغزىمدىن

قېچىپ چىقمۇنغاندەك بىر ئۇھ ئېيتىلىپ

چىقتى.

باردا بولدۇرۇڭ - بولدۇرۇڭ،

يوقىدا قاراپ ئولتۇرۇڭ

بۇ، تۇرمۇشتا پىلانسىزلىق، چېچىلاڭ-

غۇلۇق قىلىپ، تاپقىنىنى بۇزۇپ - چې-

چىپ، كېيىنلىكىنى ئويلىماي، بەتخەجلىك

قىلغانلار يوقسۇز كۈنگە قېلىپ، ئاچلىق،

موھتاجلىقتا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-

رىدۇ.

بار دەپ تۆككە، يوق دەپ كۆيمە

بۇ، ھەركىم قولىدىكى بايلىقىنى،

ئىقتىسادىنى پىلانلىق، تېجەشلىك بىلەن

ئىشلىتىش، بۇزۇپ - چېچىپ ئىسراپ قىل-

ماسلىق، نامراتلىقتا ئۆتۈۋاتقان كەمبەغەل،

يوسفۇللارنى كۆزگە ئىلماي مەسخىرە قى-

لىپ، ئۆزىنىڭ بايلىقىدىن كۆرەنمەپ كە-

مەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بار دەپسە بېرىدۇ، يوق دەپسە قەسەم

بۇ، ھال - ئوقىتى ياخشى مەرد ئادەم

باشقىلاردىن ھېچ نەرسىنى ئايىمايدۇ،

سورىغىنىنى بېرىدۇ. نامراتلىقتا ئۆتۈۋاتقان

كەمبەغەل ئادەم پېقىرلىقتىن بىراۋغا لەۋزىد.

دىن باشقا ھېچ نەرسە بېرەلمەيدۇ، دېگەن

مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارغا رازى بول، يوققا سەۋر قىل

بۇ، تۇرمۇشتا چېچىلاڭغۇلۇق، بەت-

خەجلىك، ئىسراپخورلۇق قىلماي، بار -

يوققا شۈكۈر - قانائەت قىلىپ، پىلانلىق،

تېجەشلىك بىلەن ئائىلە باشقۇرۇش كېرەك

دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارلىق بەزدۈرىدۇ، يوقلۇق ئۆگىتىدۇ

بۇ، ئادەم «توققۇزى تەل» بولغاندا بې-

خىللىشىپ، باغرى قاتىدۇ، يېقىنلىرىدىن

زېرىكىدۇ؛ ھېچ نەرسىنى بولمىغاندا يوق-

سۇزلۇققا كۆنىدۇ، موھتاجلىقتىن ھەممىنى

قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-

دۈرىدۇ.

بارلىق بولساڭ بېشىڭنى سىلايدۇ،

يوقلۇق بولساڭ بېشىڭ سىغمايدۇ

بۇ، ئادەم بېيىغاندا ھەركىمنىڭ خېرى-

دارلىق قىلغۇسى، يېقىنلاشقۇسى كېلىدۇ؛

نامراتلىق، يوقسۇزلۇق، موھتاجلىق كۈنگە

قالغاندا جان ساقلاشقا ئىمكان تېپىلمايدۇ،

دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارلىق ئوخشىتار، يوقلۇق قاقشىتار

بۇ، ئادەم بېيىغاندا ھەممە ئىشقا قۇد-

ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ لەۋز قىلىش كېرەكلىكىنى؛ ئەمەلگە ئاشۇرالمىدىغان ھەر قانداق بىر ئىشقا ئەمەلىيەتتىن ھالقىپ، ئالدىنلا ئىپادە بىلدۈرمەسلىك، ئالدىراپ قەسەم قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بار نېمىنى دېگۈزمەيدۇ،
يوق نېمىنى يېگۈزمەيدۇ

بۇ، ئادەم بېيىپ، «توققۇزى تەل» بولغاندا ھەر قانداق گەپنى دېيىشكە جۈرئەت قىلالايدۇ؛ ئادەم نامراتلىق، يوق-سۈزلۈك تۈپەيلىدىن ھەر قانداق نەرسىنى يېيىشكە مەجبۇر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارنى ئايمىما، يوققا كايىما

بۇ، بىرەر ئىشتا ھەر كىم ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا، شارائىتىغا قاراپ ئىش كۆرۈش، قولىدىن كەلمىگەن، چامى يەتمەگەن، شارائىتى يار بەرمىگەن ئىشقا كۈچ-مەسلىك، ئاۋارە بولماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بارنى كۆرسە كۆرەلمەيدۇ،
يوقنى كۆرسە بېرەلمەيدۇ

بۇ، بەزى خەسسى ئادەملەرنىڭ باشقىد-لارغا نەپ، ياردەم بەرمىگەننىڭ ئۈستىگە باشقىلارنىڭ ھاللىنىپ كېتىشىگە چىدىماي ئىچى تارلىق قىلىدىغان ھەسەتخورلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

رتى يېتىدۇ، ھەر قانداق ئىشنى يۈرۈشتۈرەلەيدۇ، ھەممىنى خۇش قىلالايدۇ؛ نام-راتلاشقاندا ھېچقانداق ئىشقا قۇدرىتى يەتمەيدۇ، ھەر قانداق ئىشى يۈرۈشمەيدۇ، ھېچكىمنى خۇش قىلالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارلىق ياراشتۇرىدۇ،
يوقلۇق تالاشتۇرىدۇ

بۇ، ئادەم بېيىپ، «توققۇزى تەل» بولغاندا ھەممە كىشى يېقىنلىشىپ، ئىتتىپاق بولۇپ، مۇناسىۋىتى قويۇقلىشىدۇ؛ يوقسۇزلۇقتىن، نامراتلىقتىن كىشىلەر ئۆزئارا يىراقلىشىدۇ، يىرىكلىشىدۇ، زىتلىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بار ماختانسا ئېچىلىدۇ،

يوق ماختانسا چېچىلىدۇ

بۇ، ماددىي شارائىتى ياخشى، ھاللىق ئادەم ماختانسا چانمايدىغانلىقىنى؛ كەمبەغەل، نامرات ئادەم ماختانسا مەسخىرىگە قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بارماقنىڭ كەلمىكى بار

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە بىراۋىدەن بېرىش - كېلىشىنى نورمال قىلىش كېرەكلىكىنى؛ بىراۋىنىڭكىدە مېھمان بولغاندا باشقىلارنىمۇ چاقىرىپ مېھمان قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بارمايمەن دېگەن تۈگمەنگە
يەنە قېتىم بېرىپتۇ

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشقا ئويلىنىپ،

بارنىڭ مايىقى تېگەر،

يوقنىڭ تايىقى (تېگەر)

بۇ، قولى ئوچۇق، مەرد، غەنىينىڭ

ھەركىمگە پايدا - مەنپەئەت، ياخشىلىقى تې-

گىدۇ؛ بېخىل، پىخسىق، نامراتنىڭ كى-

شىگە تاپا - تەنە، ئاھاننى يېتىدۇ، دېگەن

مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بارنىڭ ئىشى پەرمان بىلەن،

يوقنىڭ ئىشى ئارمان (بىلەن)

بۇ، ھوقۇقدار، پۇلدار، بايلارنىڭ ھەر

قانداق ئىشى سۆز، ئىشارەت، بۇيرۇق بى-

لەن يۈرۈشىدۇ؛ كەمبەغەل، نامراتنىڭ ھەر

قانداق ئىشى يوقسۇزلۇق، موھتاجلىق دەس-

تىدىن يۈرۈشمەي، ئائۇمدىلىك، ھەسرەت

ئىچىدە ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بار ئوخشىتىدۇ، يوق قاقشىتىدۇ

«بارلىق ئوخشىتار، يوقلۇق قاقشى-

تار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: يوتقانغا قاراپ

پۇت سۇنۇش كېرەك، دېدى بىر ئايال دەر-

ھال گەپنى ئۇلاپ، «بار ئوخشىتىدۇ، يوق

قاقشىتىدۇ»، دېھقاننىڭ دولىسىغا كۈننىڭ

سېرىقى چۈشۈۋىدى، سېلىم باقاش چېغىدا

گۈلدەك توي قىلىۋاتامدۇ، ھەممىنى قىل-

غان ئايسخان.

بارىغا پانتەھ، يوقىغا ئەنە

بۇ، ھەركىم ئېرىشكەن تاپاۋىتى، باي-

لىقىغا شۈكۈر قىلىپ شۇنىڭغا تۇشلۇق ئىش

كۆرۈپ، ئېھتىياجىدىكى كەملىكىنى تەدرى-

جى تولۇقلاش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بارنى ئوغرى ئالدى،

قالغىنىنى رەھمال

«بار پۇلۇمنى ئوغرى ئالدى، قالغىنى-

نى رەھمى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بار - يوقنى بىلمەيدۇ،

ھەسەل تارتىدۇ كۆڭلۈم

بۇ، تاپاۋىتى، شارائىتى بىلەن ھېساپ-

لاشماي، ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئارزۇ - ئىس-

تەك، شېرىن خىيال بىلەن ئىش كۆرىد-

غان، تەييارغا ئامراق ئادەملەرنىڭ تەمەخور-

لۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

بازاردا مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە بىر كىشى

بۇ، نۇرغۇن ئادەملەر ئىچىدە سىرداش-

قان، ئەسقاتقان ئادەم دوستلۇققا يارايدۇ،

چىن مۇھەببەت چىراي تاللىمايدۇ، ھەر-

كىمنىڭ ياخشى كۆرگىنى گۈزەل كۆرۈن-

ىدۇ، ئۆمۈرلۈك جۈپتى بولىدۇ، دېگەن مە-

نىنى بىلدۈرىدۇ.

باش بولغان بوش بولماس

بۇ، باشقۇرۇش تالانتىغا ئىگە، قابىل-

يەتلىك ئادەم رەھبەر بولالايدۇ؛ رەھبەر

بولغان ئادەمنىڭ بوش ۋاقتى بولمايدۇ، ئى-

شى كۆپ بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈر-

ىدۇ.

باشتا سۇ بولسا، ئاياقتا نان بولىدۇ

بۇ، تىرىكچىلىك، جۈملىدىن دېھقان

چىلىق سۇغا موھتاج. سۇ بولغاندا دېھقانچى-

لىق ئوخشايدۇ، تىرىكچىلىك روناق تېپىپ

مولچىلىق بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈر-

باشتا قاتتىق ئىش،
ئايغدا تاتلىق ئىش

بۇ، جاپا - مۇشەققەتتىن قاچماي، ۋا-
قىتنى چىڭ تۇتۇپ ھالال تەر تۆكۈپ ئىشلىد-
گەن ئىشنىڭ ئاقىۋىتى ھۇزۇر - ھالاۋەتلىك
بولۇپ، باياشاتلىق قۇچاق ئاچىدۇ، ئادەم
قىلغان ئەجرىنىڭ، تارتقان جاپاسىنىڭ را-
ھىتىنى كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باشتا گەپ بولسا، ئايغدا ئۇن يوق
بۇ، ھەر قانداق ئىش ئوچۇق - ئاشكا-
را، ئۆزئارا كېڭىشىش ئاساسىدا مەسلىھەت
بىلەن قىلىنسا ئاخىرىدا ھەرگىز چاتاق چىق-
مايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باشتا گەپ بولمىسا،
ئايغدا سۆز بولمايدۇ

«باشتا گەپ بولسا، ئايغدا ئۇن يوق»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

باي توختىغا قاراپ: «باشتا گەپ بول-
مىسا، ئايغدا سۆز بولمايدۇ، بىز ئوبدان-
راق كىلىشىۋالايلى، كۈزدە قونقىمغا قوناق
بېرىسەن، ئەگەر بېرەلمىسەڭ ئۈچ مويى-
رىڭ مېنىڭ بولىدۇ» دەپتۇ.

باش نىل تارازىسىدا تارتىلىدۇ
بۇ، بىراۋنىڭ ئەقىللىقلىقى، كالىسى-
نىڭ ئۆتكۈرلۈكى ئۇنىڭ پەم - پاراسى-
تى، گەپ - سۆزى، زېرەكلىكى بىلەن ئۆل-
چىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باشقا كەلگەندە باتۇر

بۇ، ھەركىم بىرەر قىيىن، مۇشكۈل
ئىشقا دۇچ كەلگەندە نىجاتلىق تېپىش ئۈچۈن
ئەقلىنى ئىشلىتىشكە، تەدبىر كۆرۈشكە
مەجبۇر بولۇپ، ھەممە ئىشنى ئۆزى ھەل
قىلىشقا كىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد-
دۇ: ئۇ ئۆزىدە مۇشۇنچىلىك كۈچ - قۇۋ-
ۋەتنىڭ بارلىقىغىمۇ ئىشەنمەيتتى. راست
ئەمەسمۇ، ئۇ دەسلەپ قورققان ئىدىغۇ، لې-
كىن كۈنلار «باشقا كەلگەندە باتۇر» دېگەن-
دەك، ئۇ رەقىبى بىلەن ئېلىشقانسېرى بوش
تۇرسا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەنگەنىدى.

باش قەيەردە بولسا، پۇت شۇ يەردە
بۇ، باشتىكىلەر قانداق يول تۇتسا،
كەينىدىكىلەر شۇنداق يول تۇتىدۇ، رەھ-
بەر، باشلىق نەگە باشلىسا پۇقرا، ئامما شۇ
ياققا ماڭىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باش لىڭشىتقانغا بۆك كۈنرىماس
بۇ، بىراۋنىڭ سۆزىگە مەيلى قانداق
بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، «ھەئە، خوپ،
ماقۇل، ئوبدان، شۇنداق» دەپ ئىپادە بىلدۈ-
رۈشتىن كىشىگە ھېچقانداق زىيان يەتمەيدى-
غانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

باش بېرىلسا بۆك ئىچىدە،
قول سۇنسا يەك (ئىچىدە)
بۇ، بىر ئائىلە كىشىلىرىنىڭ ئەيىب -
قۇسۇرلىرى، جاڭجال - ماجىرالىرى سىر
بولۇپ ئائىلە ئىچىدە قالىدۇ، تاشقىرىغا
چىقمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ، تۇجۇپىلەپ پەرۋش قىلىنغان، ئۇ
 چىر سىڭدۈرۈلگەن ئىگىلىك گۈللەپ ياشناپ
 دۇ، تۈگىمەس مەنپەئەت بېرىدۇ؛ ئەكس
 ھالدا بولۇشىغا قويۇۋەتكەن، پەرۋش قىلىند
 مىغان، ئاسرايمىغان ئىگىلىك زىيان كەل
 تۈرۈپ چىقىرىپ كىشىنى ھەسرەتتە قويد
 دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باقالنىڭ ئالدى ياخشى،
 قاسساپنىڭ كەينى (ياخشى)

بۇ، مېۋىنى ئەتىگەندە، دەسلىپدە ئال
 خاندا يېڭى، سەر خىلىنى تاللاپ سېتىۋالغى
 لى بولىدۇ؛ گۆشنى كېيىنرەك، ئاخىرىدا
 ئالغاندا سېمىز، كۆڭۈلدىكىدەك ياخشى يې
 رىنى سېتىۋالغىلى بولىدۇ، دېگەن مە
 نىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا بالا بولغۇچە، ئانىسى موما بولار

بۇ، ھەر قانداق ئانا پەرزەنتىنى تەربى
 يىلەپ قاتارغا قوشقۇچە بارلىقىنى پەرزەنتى
 ئۈچۈن بېغىشلاپ، ياشلىق باھارى، كۈچ -
 قۇۋۋىتىدىن ئايرىلىپ قېرىپ مۈكچىيدۇ،
 دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا بولسا شوخ بولسا،
 بولمىسا يوق بولسا

بۇ، ئەس - ھوشى جايىدا ئەمەس، دەل
 دۇش، دۆت، لايغىزەل بالا ئەمەلىيەتتە ئانا
 - ئانىغا يۈك ئىكەنلىكى، شۇڭا بالىلارنى
 چاققان، جەبدەس، جۇشقۇن، زېرەك قىلىپ
 تەربىيەلەش ھەممىدىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى
 بىلدۈرىدۇ.

باغقا كىرگەن ئالما كۆرەر،
 چۆلدە قالغان سالما (كۆرەر)

بۇ، كىمكى ئاممىدىن ئايرىلماي، ئىد
 لىم - مەرىپەتكە بېرىلگەندە ئەل ئىچىدە
 قەدىرلىنىپ، باياشاتلىقتا تۇرمۇشنىڭ ھالا
 ۋىتىنى كۆرىدۇ؛ ئاممىدىن ئايرىلىپ، بىد
 لىمىسىز، نادانلىق بىلەن ياشىغاندا نامرات
 لىقتىن تۇرمۇشنىڭ جاپاسىنى تارتىدۇ، دې
 گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ھاياجان ئىلكىد
 دە، دەرھەقىقەت، كۈنلار «باغقا كىرگەن
 ئالما كۆرەر، چۆلدە قالغان سالما كۆرەر»
 دېگەندەك، بۈگۈن شەھەرگە كىرىپلا جاناننى
 كۆردۈم، دەپ ئاستا شوۋىرلىدى.

باغلىغان ئىت ئوۋغا يارىماس

بۇ، ئوقۇتماي، ھۈنەر - كەسىپ بىلەن
 تەربىيەلەنمەي، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىن
 ئايرىلىپ، بېكىنىمچىلىك، قامال ئىچىدە يې
 قىلغان بالا قابىلىيەتسىز چوڭ بولۇپ،
 ھېچنېمىگە يارىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ
 رىدۇ.

باغنى باقساڭ باغ بولار،
 پاتمان - پاتمان ياغ (بولار)

بۇ، ھەركىم پايدا كۆرۈۋاتقان نەرسىد
 ىدىن داۋاملىق پايدىلىنىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا
 ئاز - تولا چىقىم قىلىپ، بەدەل تۆلەپ،
 ئەجىر سىڭدۈرگەندىلا داۋاملىق ھۇزۇر -
 ھالاۋىتىنى كۆرەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىل
 دۈرىدۇ.

باقساڭ باغ بولىدۇ،
 باقساڭ داغ (بولىدۇ)

بالا بولسا شوخ بولسۇن،

بولمىسا يوق بولسۇن

«بالا بولسا شوخ بولسا، بولمىسا يوق

بولسا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مەن بالىلار-

نىڭ ئەركىن، شوخ ئۆسۈشىنى خالايمەن،

خۇدا ساقلىسۇن ئېزىلەڭگۈ، قۇلدەك ئېگە-

لىپ تۇرىدىغان بولۇپ قېلىشتىن، «بالا

بولسا شوخ بولسۇن، بولمىسا يوق بولسۇن»

دېگەن گەپ بىكار چىقمىغان.

بالا زاكىسىدىن مەلۇم

بۇ، بالىنىڭ چوڭ بولغاندا ياراملىق

ياكى يارامسىز ئادەم بولىدىغانلىقى ئۇنىڭ

كىچىك ۋاقتىدىكى ئىش - ھەرىكىتىدىن مە-

لۇم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا - قازا باينىڭ يېنىغا كېلەر،

كەمبەغەلنىڭ جېنىغا (كېلەر)

بۇ، پۇلدارلار مال - دۇنياسىنىڭ كۈ-

چى بىلەن ھەرقانداق خەۋپ - خەتەر، ھادى-

سىلەردىن ئۆزلىرىنى ساقلاپ قالىدۇ؛ كەم-

بەغەل، يوقسۇللار نامراتلىق تۈپەيلىدىن

كەلگۈلۈك، ھادىسىلەردىن ئۆزىنى ساقلاپ

قېلىشقا قۇربى يەتمەي ھاياتىدىن ئايرىلىدۇ،

دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: بەگلەر بىلەن باي

غوجاملار بولسا ئۆز پەرزەنتلىرىنى بۇ ئىشقا

يېقىن يولاتمىغاننىڭ ئۈستىگە كەمبەغەللەر-

نىڭ بالىلىرىنى تۇتۇپ بېرىشتە ئەڭ ئەشەد-

دىي قەللاپ سۈپىتى بىلەن نۇرغۇن ئولجا -

ئۈنۈملەرگە ئىگە بولماقتا، «بالا - قازا باي-

نىڭ يېنىغا كېلەر، كەمبەغەلنىڭ جېنىغا»

دېگەن ئەھۋاللار ئەمەلدە ئىسپاتلانماقتا ئى-

دى.

بالا - قازا دەرەخ بېسىمى

ئادەم قېشىدا

بۇ، بالا - قازا، كېلىشمەسلىكنى ئال-

دىن كۆرگىلى، مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ؛

ئۇ بىپەرۋا، بخۇد، گالۋاڭ، ئېھتىياتسىز

ئادەملەرگە يېقىن، ئېھتىياتچان، ھوشيار-

لاردىن يىراق تۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-

رىدۇ.

بالا - قازا قاش - كىرىپكىنىڭ ئارىسىدا

بۇ، بالا - قازا، كەلگۈلۈك ھوشيارلى-

قىنى يوقاتقان، ئېھتىياتسىز، بىپەرۋا، بى-

خۇد، گالۋاڭ ئادەملەرگە كۆزنى يۇمۇپ

ئاچقۇچە يولۇقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈر-

ىدۇ.

بالا - قازا كەلسە، قوشلاپ كېلەر

بۇ، بىتەلەي ئادەمنىڭ بەختى، ئامىتى

قاچسا، ئۈستى - ئۈستىگە نەس بېسىپ،

ئىشلىرى چېپىگە تارتىپ يۈرۈشمەيدۇ، كۆ-

ڭۈلسىزلىك، كەلگۈلۈكتىن خالىي بولالماي-

ىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا - قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس،

پۇت - قولىنى ساڭگىلىتىپ (كەلمەس)

بۇ، ھەركىم كۈتۈلمىگەن تاسادىپىي

ھادىسە، پېشكەللىككە يولۇقماسلىق ئۈچۈن

ھەر ۋاقىت كېلىشمەسلىكنىڭ ئالدىنى ئې-

لىپ، ئېھتىياتچان بولۇپ، ھوشيارلىقىنى

بوشاشتۇرماسلىق لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا قۇش ئۇچۇشى بىلەر،

قونۇشى بىلمەس

بۇ، ئادەم بىرەر كەلگۈلۈككە دۇچار بولغاندا ئۇنىڭ تۈپەيلىدىن كېيىنكى ئىشلەردىمۇ تۆپە - تۆپىلەپ ئويلىمىغان پېشكەللىك، مۈشكۈللۈككە دۇچ كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: قانداق قىلىشنى، بالىلىرىمغا نېمىدەپ تەسەللى بېرىشنى بىلەلەيمەي تۇرۇپ قالدىم. «بالا كەلسە قوشلاپ كېلىدۇ، بىر - بىرىنى باشلاپ كېلىدۇ» دېگەندەك، ئۈستى - ئۈستىلەپ بولۇۋاتقان بۇ سورۇقچىلىق ھەقىقەتەن مېنى گاڭگىرىتىپ قويغانىدى.

بالاڭنىڭ ئوينىشىغا باق،
قازىنىڭ قاينىشىغا (باق)

بۇ، ھەر ئادەم پەرزەنتىنىڭ ياراملىق، ياخشى ئادەم بولۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭ ھەر بىر ئىش - ھەرىكىتىنى ئەستايىدىل كۆزىتىشى، كونترول قىلىشى، مەيلىگە قويۇۋەتمەسلىكى كېرەك؛ تاماق ئەتكەندە ئوتنىڭ نورمال كۆيۈشىگە، قازانغا دىققەت قىلىپ، تېشىپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالاڭ ئۆلسە ئەرگە باق،
ئېرىڭ ئۆلسە يەرگە (باق)

بۇ، بالىسى تۇرمىغان ئايال پەرزەنتلىك بولۇش ئۈچۈن ئەرگە يېقىنلىشىش كېرەك؛ ئېرى ئۆلگەن تۇل ئايال ئۆزىنىڭ ئار - نومۇس، پاكلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن نا - مەھرەمدىن يىراق بولۇپ، ئىستىقبالىنى ئويلاش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ، ئۆسمۈرلەر ھەر قانداق ئىش - ھەرىكەتكە ئىنتىلىشچانلىق بىلەن قىزغىن ھەۋەس قىلىدۇ، ئىشنىڭ ئالدىنى كۆرۈپ، كەينىنى ئويلىمايدۇ، بۇ بالىلاردىكى گۆدەكلىك خۇسۇسىيەتنى بىلدۈرىدۇ.

بالا، قىلغان ئىشى چالا

بۇ، بالىلار ئادەتتە ئويۇنغا ئامراق كېلىدۇ، قۇرامىغا يەتمىگەچكە، ئەقىل، پەم - پاراستى كەمچىل بولىدۇ، شۇڭا تاپشۇرۇلغان ئىشنى كۆڭۈل قويۇپ، پۇختا، تەل - تۆكۈس ئىشلىمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا كەلسە قوش، ئامەت كەلسە تاق
بۇ، ئاپەت، قازا غايىبانە ھادىسە. كىمكى ھوشيارلىقىنى يوقىتىپ، بىخەستەلىك قىلسا ئاسانلا ئۈستى - ئۈستىلەپ بالاغا يولۇقىدۇ؛ ئامەت بىر خىل جاپالىق ئەجىرنىڭ نەتىجىسى. ئۇ ئىشچانلارنىڭ ئەمگەك بەدىلىگە كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا كەلسە قوشلاپ كېلەر،
ئامەت كەلسە خۇشلاپ (كېلەر)

بۇ، بىخۇدلىق قىلىپ، ھوشيارلىقىنى يوقاتقان، بىخەستەلىك قىلغانلارغا ئۈستى - ئۈستىلەپ كەلگۈلۈك، ھادىسىلەر يولۇقۇپ تۇرىدۇ، ئەمما كەلگەن ئامەت بىردەملىك، ۋاقىتلىق بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالا كەلسە قوشلاپ كېلىدۇ،
بىر - بىرىنى باشلاپ كېلىدۇ

لىق، ياخشى ئادەم بولۇپ چىقىشى ئۈچۈن كىچىك ۋاقتىدىن تارتىپ تەربىيىنى كۈچەي-تىش كېرەك؛ ئۆيلەنگەن كىشى ئەر - خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتكە باشتىنلا دىققەت قىلىپ، ئۆزئارا ئىناق، سەمىمىي بولۇشقا ئادەتلىنىش لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي بايغا باقار، سۇ سايغا ئاقار

بۇ، سۇ يۆنىلىشى بويىچە يۇقىرىدىن پەسكە ئاقتىغانلىقى مۇقەررەر بولغىنىدەك، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە پۇلى بار، مەرتىۋەلىك ئادەملەر ھەر ۋاقىت پۇلدار، مەرتىۋەلىكلىرىگە بولۇشۇپ، ئىش - ھەرىكىتىنى قوللايدۇ، بىر - بىرىگە پايدا يەتكۈزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي بايغا يېتەي دېسە،

باي قوپۇپ خۇداغا يېتەي دەيدۇ

بۇ، ئاچ كۆز ئادەملەر بېيىغانچە تېخىدۇمۇ چىرىكلىشىپ باشقىلارغا تەڭلىشىشكە، ھالقىپ كېتىشكە تىرىشىدۇ؛ مال - دۇنيا - سى ھېسابىغا يەتكەنلەر ھەسەتخورلۇقتىن ئورۇن، مەرتىۋە كويىدا ئەمەلدار بولۇشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: «باي - بايغا يېتەي دېسە، باي قوپۇپ خۇداغا يېتەي دەيدۇ» دېگەندەك، بىر سۆزمۇ بار. بۇ ھەم كۆپ يىللىق سىناقلاردىن ئۆتكەن ھېكمەتلىك سۆز بولۇپ، مەنە جەھەتتە، بايلارنىڭ بايلىق كۆپەيتىش ئارزۇسى چەكسىز بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

بالا يىغلىمىغۇچە ئانا ئەمچەك سالماس بۇ، كۆزلىگەن نەرسىنى قولغا كەلتۈرۈش، مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ھەرىكەت ئۆز ئەھۋالىنى، ھاجىتىنى يۇقىرىغا ئېيتىپ، ياردەم بېرىشنى ئۆتۈنۈش، ھەل بولۇشنى تەلپ قىلىش لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالىلىق ئۆي بازار،

بالسىز ئۆي مازار

بۇ، پەرزەنتى بار (بالىلىق) ئۆي شاد - خۇرام، قايناق، كۆڭۈللۈك بولىدۇ؛ پەرزەنتى يوق (بالسىز) ئۆيدە گۆرستاندەك جىمجىتلىق، مەيۈسلۈك، مۇھەببەتسىز، كۆڭۈلسىز ھالەت ھۆكۈم سۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: «بالىلىق ئۆي بازار، بالسىز ئۆي مازار» دېگەن سۆزلەر بۇ ئۆيدە قېنى؟

«ئىھ - ئىھ» لىغان ئۇنلەر، قايسىبىر - رىنىڭ قاتتىقراق ئىڭرىغان ئاۋازى ئاڭلانغا - ندى، دادىسى قارغاشقا باشلىدى.

بالىنى ئىشقا بۇيرۇ،

كەينىدىن ئۈزۈك يۈگۈر

بۇ، بالىلار قۇرامىغا يەتمىگەچكە، گۆدەكلىكىدىن كەم ئەقىل، ئۇنتۇغاق، ئويۇنغا ئامراق بولۇپ، تاپشۇرۇلغان ئىشنى چالا قىلىدۇ. شۇڭا ئارقىدىن تۈزەتمە بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بالىنى ياشتىن ئۆگەت،

خوتۇننى ياشتىن (ئۆگەت)

بۇ، ئاتا - ئانا پەرزەنتلەرنىڭ يارام -

مەتكە ئۇچرىماي ئۆزىنى ساقلاپ قالالايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بايغا كۈندە بايرام، كۈندە توي،
كەمبەغەلگە كۈندە قايغۇ، كۈندە ئوي
بۇ، پۇلدار ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشى مال
- دۇنياسىنىڭ كۈچى بىلەن ھېيت ۋە توي
بولغاندەك غەمسىز، شاد - خۇرام ئۆتىدۇ؛
يوقسۇللار يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىدە كۈن كە-
چۈرۈشى تەس بولۇپ، جان بېقىش كى-
يدا غەم - ئەندىشە بىلەن ياشايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي قەيەردە بولسا، ۋاي شۇ يەردە
بۇ، پۇلدار ئادەم قانچە بېيىسىمۇ، بې-
خىللىشىپ باشقىلارغا نەپ بېرىشنى خال-
مايدۇ، «توققۇزى تەل» بولماي يوقسۇزلۇق-
تا قالغاندەك ئۇچرىغانلا ئادەمگە قاقشايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي مېلىنى سۆزلەر،
گاداي مۇغنى (سۆزلەر)
بۇ، پۇلدار ئادەملەر مال - دۇنياسى-
نىڭ كۆپلۈكىنى داۋراڭ سېلىپ ماختىنىد-
دۇ؛ كەمبەغەل، يوقسۇللار يوقسۇزلۇق،
نامراتلىق كەچۈرمىشلىرىدىن دادلىنىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باينىڭ ئارغامچىسى بولسا،
كەمبەغەلنىڭ كۈلىسى بار
بۇ، پۇلدار ئادەملەرنىڭ مال - دۇنيا،
تەللىۋاتى بولسا، كەمبەغەل، نامراتنىڭ
سۆزلىك ئىشچان روھى بىلەن ئۆزىگە تۇش-

باي بولسا بۆلۈپ بەرمەس،
گاداي بولسا ئۆلۈپ (بەرمەس)

بۇ، ھەركىم ھالالدىن تەر تۆكۈپ،
ئىشلەپ تاپقان مال - دۇنياسىنى باشقىلارغا
بىكاردىن - بىكار بۆلۈپ بېرىشنى خالىماي-
دۇ؛ كىشى نامراتلىق كۈنگە قالغاندا موھ-
تاجلىق تۈپەيلىدىن ئۆلۈۋېلىشنى خالىماي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي بىلەن دەۋالاشما،
باتۇر بىلەن چېلىشما

بۇ، پۇلدار ئادەم ماددىي كۈچىگە تايى-
نىپ ھەر جەھەتتىن ئۈستۈنلۈككە ئېرىشە-
لەيدۇ؛ كۈچتۈڭگۈر ئادەم جىسمانىي كۈچىگە
تايىنىپ ھەممىنى يېڭەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بايدىن ئەمەلدار چىقسا،

كەمبەغەلدىن دانا چىقار

بۇ، مال - دۇنياسى كۆپ پۇلدار ئا-
دەملەر بايلىقىنى ھوقۇق، مەرتىۋىگە بېغىش-
لاپ مەنەپكە ئېرىشەلەيدۇ؛ يوقسۇل، نام-
راتلار بار - يوققا قانائەت قىلىشتەك غەيرى-
تى، سەۋرچانلىقى، ئىشچانلىقى، ئىجتىھاد-
تى ئارقىلىق تۇرمۇش تەجرىبىسى بىلەن دا-
نىشەن بولالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

بايدىن بالا - قارا قورقار

بۇ، پۇلدار ئادەملەر مال - دۇنياسى-
نىڭ كۈچى بىلەن ھەر قانداق خەۋپ - خە-
تەر، كەلگۈلۈك، ئاسادىپىي ھادىسىلەرگە
پەرۋا قىلمايدۇ، ھېچقانداق زىيان - زەخ-

لۇق تىرىكچىلىك قورالى بار، دېگەن مەنىدە نى بىلدۈرىدۇ.

باينىڭ خەزىنىسى نامرات بۇ، پۇلدار ئادەم مال - دۇنيا، بايلىق - نى كەمبەغەل، يوقسۇللارنىڭ ئەمگەك ئەج - رىگە تايىنىپ توپلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

باينىڭ ئېشىدىن كەمبەغەلنىڭ مۇشتى ياخشى

بۇ، پۇلدار ئادەمنىڭ بىرەر پايدا - مەنپەئەت، ياردىمىگە بەدەلسىز ئېرىشكە - لى بولمايدۇ، ئېرىشكەن تەقدىردە تاپا - تەنە، مىنىتى تۈگىمەيدۇ؛ كەمبەغەلنىڭ ئىش - ھەرىكىتى، ياردىمى مىنىتەتسىز، خالىس بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

باينىڭ ياتقۇسى كەلمەس، يالختۇشنىڭ قوپقۇسى

بۇ، پۇلدار ئادەم مال - دۇنياسىنىڭ بىخەتەرلىكىنى، ئوقىتىنى راۋاجلاندۇرۇش - نى ئويلاپ تىنىم تاپمايدۇ؛ ئېرىنچەك، سالتاڭ ئادەم ئىشتىن قېچىپ مىدىرلىغۇسى كەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

باي بۇرتنىڭ ئوزۇقى، باتۇر بۇرتنىڭ قوزۇقى

بۇ، مال - دۇنيا، بايلىق ئەلنىڭ تۈر - مۇش مەنبەسى، مولچىلىقنىڭ كاپالىتى، با - ياشاتلىقنىڭ ئاساسى، جىددىي پەيتلەردە مەردلىك، باتۇرلۇق كۆرسەتكەنلەر ئەلنىڭ پەخرى، تۇۋرۇكى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بەتتەرنىڭ بەتتىرى بار بۇ، بىرەر يامان ئەھۋالغا گىرىپتار بولغان كىشى ئۇنىڭدىنمۇ يامان ئەھۋال بو - لىدىغانلىقىنى ئويلاپ يېتىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بەتتىيەتنىڭ يولى تار

بۇ، بىراۋغا يامانلىق ئويلايدىغان سۈيى - قەستچى، قارانىيەت ئادەملەر ئاخىر چىقىش يولى تاپالماي، خەلقئالەم ئالدىدا شەرمەندە بولۇپ، تېگىشلىك جازاسىنى تارتىدۇ، دې - گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەختسىز قىز تېزەك تەرگىلى چىقسا، كالىلار سۇغا تېزەكلەپتۇ

بۇنىڭ «بىتەلەي قىز تېزەك تەرگىلى چىقسا، موزايىلار سۇغا تېزەكلەر» دېگەن ۋا - رىياتتىمۇ بار بولۇپ، ئامىتى قاچقان، بەختسىز ئادەمنىڭ قىلغان ئىشلىرى ھەمىشە چەپىگە تارتىپ، ئوڭۇشسىزلىق، پېشكەل - لىكىگە ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بەختسىزنىڭ بېغىغا مۆلدۈر ياغار

«بەختسىز قىز تېزەك تەرگىلى چىق - سا، كالىلار سۇغا تېزەكلەپتۇ» نىڭ ئىزاھى - غا قاراڭ.

— بەخت، نەگە بارىسەن؟

— دوقا ماڭلايغا

بۇ، نەزەرگە، ئېتىبارغا ئېلىنمايدى - غان، كۆرۈمىسىز، ئاددىي ئادەملەرگە ئا - مەت، تەلەي نېسىپ بولۇپ، ۋاقتى كەلگەندە كۆزگە كۆرۈنۈپ قولىدىن ئىش كېلىدىغان

ياراملىق ئادەم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرسە قولىدىن ئالار،

بەرمىسە يولىدىن ئالار

بۇ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەم
پەم - پاراستى ئارقىلىق ھەر باب بىلەن
پايدا مەنپەئەتكە ئېرىشەلەيدۇ؛ قولىدىن ئىش
كەلمەيدىغان، بىلىم - ئىقتىدارسىز ئادەم
جان بېقىش يولىنى ئىزدەپ قايغۇرۇپ ئۆت-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرسەك يەيمەن، ئۇرساڭ ئۆلمەن

بۇ، بىرەر ئىشقا ئىچى قايىنمايدىغان،
ئىش خۇش ياقمايدىغان، تەمەگۈيلۇققا ئادەت-
لەنگەن، ھېچكىمدىن ئۇيالمايدىغان، ھۇ-
رۇن ئادەملەرنىڭ تەييارتاپلىقىنى، بىغەرەز-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرسە يېمەس، تاپسا قويماس

بۇ، ئەقىللىق ئادەم بايلىققا ئېرىشكەندە
بەتخەجلىك قىلماي پىلانلىق، ئىقتىسادچىل-
لىق بىلەن ئىش كۆرىدۇ؛ ئەخمەق ئادەم
بايلىققا ئېرىشكەندە ھەشەمەتچىلىك، دام-
خورلۇق بىلەن بۇزۇپ - چېچىپ تۈگىتىد-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرگەن ئالغانغا يېقىپتۇ،

بەرمىگەن دەريادا ئېقىپتۇ

بۇ، بىراۋغا شەپقەت قىلغان، ياردەم
بەرگەن كىشى ھەركىمگە ياقىدۇ، ماختىلىد-
دۇ؛ بېخىللىق، پىخسىقلىق قىلغان كىشى
ھەركىمگە ياقمايدۇ، قارغىشىغا ئۇچرايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرگەن باتۇر ئەمەس،

سورىغان باتۇر

بۇ، قولىدا بار، ھالى ياخشى ئادەم
ئۈچۈن بىراۋغا ياردەم بېرىش ھېچ گەپ ئە-
مەسلىكىنى، قولىدا يوق ئادەم بىرەر نەرسە-
گە ھاجەت بولغاندا بىراۋدىن ياردەم سورا-
ش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ، جۈرئەت تەلەپ قى-
لىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرگەن بەگكە ياراپتۇ،

بەرمىگەن كىمگە (ياراپتۇ)

بۇ، سورىغاننى بەرگەن كىشى ھەممىگە
ياخشى كۆرۈنىدۇ، ماختىلىدۇ؛ بەرمىگەن
كىشىنى ھېچكىم ياخشى كۆرمەيدۇ، ماختى-
مايدۇ، ياقتۇرمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

بەرمەس قىزنىڭ تويۇلۇقى ئېغىر

بۇ، ماقۇل بولمىغان ئىش، بەرگۈسى
كەلمىگەن نەرسىنىڭ شەرتى، تەلپى يۇقىد-
رى، چىقىمى ئېغىر، باھانىسى كۆپ بول-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەرمەسنىڭ ئېشى پىشماس،

ئوچاق پېشىدىن چۈشمەس

بۇ، بەرگۈسى كەلمىگەن، قارشى ئې-
لىشىنى، مېھمان قىلىشنى خالىمىغان ئادەم-
نىڭ پوزىتسىيىسى ساختا، مۇئامىلىسى
سۇس، باھانىسى كۆپ بولىدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

بەرمىگە بىرىمۇ كۆپ،

ئالماققا ئونمۇ ئاز

بۇ، بىراۋغا بەرگەن بىر تەڭگىلىك

بەش قولنىڭ قايسىسىنى چىشلىسەڭ
ئوخشاش ئاغرىيدۇ
بۇ، ئاتا - ئانا ئۆز پەرزەنتلىرىنى بىر -
دەك كۆرىدۇ، قايسىسىغا زىيان - زەخمەت
يەتسە ئوخشاشلا ئىچى ئاغرىيدۇ، دېگەن مە -
نىنى بىلدۈرىدۇ.

بەش ئۆچكىگە ئالتە تېكە
«ئالتە ئۆچكىگە يەتتە تېكە» نىڭ ئىزا -
ھىغا قاراڭ.

بەگ بىلەن ئېلىشىپ بولماس،
دەرەخ بىلەن چېلىشىپ (بولماس)
«باي بىلەن دەۋالاشما، باتۇر بىلەن
چېلىشما» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بەڭگىنى بالام دېمە،
بۇقنى كالام دېمە
بۇ، كەيپىكە، ھەۋەسكە بېرىلگەن بالا
تاپتىن چىقىدۇ، ئىشقا خۇشى يوق، ھۇ -
رۇن، يارامسىز ئادەم بولۇپ قالىدۇ. ئاتا
- ئانا بۇنداق بالىدىن بىزار بولىدۇ؛ بۇقا
ياۋاش كالىلارنى كۆرگەندە بۇقلىقى ئەزۋەي -
لەپ، باشقۇرۇشقا كۆنمەيدۇ، ئىشلەتكىلىمۇ
بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەل باغلىغان بىلەن ئەر ئەمەس،
چاچ تارىغان بىلەن خوتۇن (ئەمەس)
بۇ «ئەر» دېمەكلىك بىلەن ئەرلىك
ئۆلچىمىگە توشمايدىغان ئەرلەرمۇ بار، «خو -
تۇن» دېمەكلىك بىلەن ئاياللار ئىچىدىن ئەر -
لەرنى بېسىپ چۈشىدىغان نى - نى ئاياللارمۇ
چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

نەرسە بېخىل، پىخسىق ئادەملەر ئۈچۈن نا -
ھايىتى نۇرغۇن كۆرۈنىدۇ؛ بىراۋدىن ئال -
ماقچى بولغاندا ئون تەڭگىلىك نەرسىمۇ ئاز -
لىق قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەزىدە خۇدا بىلەن روسۇل،
بەزىدە دۇتار بىلەن ئۇسسۇل
بۇ، ئىشلەشنى بىلگەن ئادەم دەم ئې -
لىشىنىمۇ بىلىشى، ھەر ۋاقىت دەم ئېلىش
بىلەن ئىشلەشنى تەڭ ئېلىپ بېرىشى كې -
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بەزىدە مېھمان كېلىدۇ
قۇيۇپ قويغان ئۆپكىدەك،
بەزىدە مېھمان كېلىدۇ
يۈگۈرۈپ قويۇپ تەپكۈدەك
بۇ، تويۇقسىز، ۋاقتىسىز، تەكرار
كەلگەن مېھمان ئۆي ئىگىسىنى تەڭلىكتە
قالدۇرۇپ، خۇش ياقماسلىقىنى، خالىماس -
لىقىنى، بىزارلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ،
مېھماننىڭ ھۆرمىتى، ئىززىتى، نەزەرگە
ئېلىنمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بەش قول بىردەك ئەمەس
بۇ، ① بىر ئاتا - ئانىدىن تۇغۇلغان
قېرىنداشلار بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدۇ،
ھەر خىل ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ئۆزئارا
پەرقلىنىدۇ؛ ② بىر تۈردىكى ھەر قانداق
نەرسىنىڭ چوڭ - كىچىكى، ئۇزۇن -
قىسقىسى، ياخشى - يامىنى، ئەرزان -
قىممىتى، ئېغىر - يېنىكى بولىدۇ، بىر -
دەك، ئوخشاش بولۇشى ناتايىن، دېگەن مە -
نىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ دورەم تۇرمىدى قاراپ مۇلايىم.
«بوغۇزلايمەن دېسەڭ، قويمۇ تىپىرلار» -
دېگەندەك، ئۇمۇ قىلدى گەپنى ئاشكار.

بوغۇزنى پۈتۈن يېسە،
ئايغىدىن تۈتۈن چىقار

بۇ، تاماقنى ئالدىرماي، چايناپ يېگەن.
دە ئادەمگە لەززەت بېرىدۇ، سالامەتلىككە
پايدىسى كۆپ بولىدۇ؛ كىمكى تاماقنى ئال-
دىراپ، چاينىماي يېگەندە ھەزىم بولالماي،
ئوغا بولىدۇ، سالامەتلىككە تەسىر يېتىپ
كېسەللىككە دۇچار بولىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بوغۇمىسىز يەرگە پىچاق سالما

بۇ، ھەر ئىشنى پەيتىدە، ۋاقتىدا، با-
دىدا، جايدا قىلىش، گەپنى ئۆتىدىغان يەر-
گە قىلىش، پەيتى ئۆتكەندە قىلغان ئىش ۋە
سۆز پايدىسىز ئاقىۋەتنى كەلتۈرىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بولسا بولار، بولمىسا ئىز پۇلى (بولار)

بۇ، بىر ئىشقا ئىخلاى قىلمايدىغان،
ئىشتىياق باغلىمايدىغان، قوللىنىڭ ئۈچىدا
ئىشلەپ ۋاقتىنى ئۆتكۈزىدىغان، پايدا - زى-
يانغا كۆيۈنمەيدىغان كىشىلەرنىڭ مەسئۇلى-
يەتسىزلىكىنى، بىپەرۋالىقنى، بوشاڭلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

بولسا ھەر نېمە ئوخشايدۇ

بۇ، پۇل - بايلىق، ماددىي شارائىت
تەل بولغاندىلا ھەر قانداق ئىش ۋۇجۇدقا
چىقىدۇ، ھەممە ئىش يۈرۈشۈپ، گۈل -

بورىچى ھالۋىچى بولسا،

كۆزىنى چاپاق بېسىپتۇ
بۇ، بىر كەسىپ ئەھلى ئۆز كەسىپنى
ياراتماي، قىلىپ باقمىغان باشقا بىر يېڭى
كەسىپ بىلەن شۇغۇللانسا، ئۇ كىشى ئىشنى
ئاقىتۇرالمى نەس باسدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بوزەكنى بوزەك ئەتسەڭ،

ئۇۋالىغا قالسەن

بۇ، ياۋاش، بىچارە، ئاجىزلارنى ئانىي
تاپماسلىق، كىمكى ئۇلارغا ئازار بېرىپ،
ئانىي تېپىپ ئۇۋال قىلسا، ياخشى كۈن
كۆرمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بوزەكنى تاپسام،

بۇرنىغا يىپ ساپسام

بۇ، ياۋاش، ئاجىز، بىچارىلەرنى تاپ-
قاندا ئۇلارنى بۇردا قىلىپ، ھىيلە - مەكىر
بىلەن نەپ ئالمىسا قاناتت قىلمايدىغان مەك-
كار ئالدامچىلارنىڭ خۇي - پەيلىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

بوش تاغار ئۆرە تۇرمايدۇ

«قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرماي» نىڭ ئى-
زاھىغا قاراڭ.

بوغۇزلايمەن دېسەڭ، قويمۇ تىپىرلايدۇ

بۇ، بىر ئۇغا يولسىزلىق قىلىپ، بىھۇ-
دە بوزەك قىلىمەن دېگۈچىگ ھېچكىم قاراپ
تۇرمايدۇ، كۈچى يەتسىمۇ قارشىلىق
كۆرسىتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛
ئۆزى قويدەك ياۋاش بىزنىڭ گۈلئايىم،

گۈلگە كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بولۇمسىزنى بولدۇرالمىدىم،
خۇرجۇن - قاچىسىنى تولدۇرالمىدىم
بۇ، قولدىن ئىش كەلمەيدىغان، ئىش-
نىڭ يولىنى بىلمەيدىغان، راۋاج تاپمىغان،
پەم - پاراستى يوق قابىلىيەتسىز ئادەملەر-
نى ھەر قانچە يۆلىسىمۇ، بەربىر ئۈنۈمى
بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بولدىغان زىرائەت كۆكىدىن مەلۇم
بۇ، زىرائەتنىڭ ئوخشايدىغان، ئوخشى-
مايدىغانلىقى ئۇنىڭ مايسىسىدىن مەلۇم بول-
غىنىدەك، بالىنىڭ چوڭ بولغاندا ياراملىق
ياكى يارامسىز ئادەم بولىدىغانلىقى ئۇنىڭ
كىچىك ۋاقتىدىكى ئىش - ھەرىكىتىدىن مە-
لۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بويتاقنىڭ تاپقىنىنى ئىت يەر،
ياقىنىنى پىت(يەر)

بۇ، بويتاقلىق تۇرمۇشنىڭ قۇلايسىز،
چىچىلاڭغۇ ئىكەنلىكىنى، بويتاق كىشى تاپ-
قىنىنى پىلانلىق، مۇۋاپىق ئىشلىتەلمەي،
بۇزۇپ - چېچىۋېتىپ تۇرمۇشى كۆڭۈلسىز
ئۆتىدىغانلىقىنى، مەينەتچىلىككە قالىدىغان-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بويىدا ئىللىتى بارنىڭ ئايغى سىرقىرار
بۇ، بىرەر گۇناھ ياكى سەۋەنلىك ئۆت-
كۈزۈپ قويغان ئادەم تەبىئىي ھالدا ئۆزىنىڭ
ئەيىبلىك قىلمىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆز - ئۆ-
زىدىن خاتىرجەم بولالماي قورقۇنچ ئىچىدە
ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بويىنى ئېگەلمىسەڭ، قولىنى سۆي
بۇ، بىراۋنى بىرەر ئىشقا سالالماي،
گەپكە كىرگۈزەلمەي، قايىل قىلالماي قال-
غاندا يېلىنىپ - يالۋۇرۇشتىن باشقا چارە
يوق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە قول ئۇزاتما
بۇ، ھەر ئادەم ئۆز خىلى، ئۆز قاياشى
بىلەن ئارىلىشىش، مۇناسىۋەت قىلىش، ما-
دارىغا قاراپ ئىش كۆرۈش، سۆزى ئۆتمەيدى-
غان، كۈچى يەتمەيدىغان، ئەمەلگە ئاشمايدى-
غان ئىشقا ئۇرۇنۇپ ئاۋارە بولماسلىق كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە ئېسىلما
«بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە قول ئۇزاتما»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بويۇمغا بويى ماس كەلدى،
مىجەزىمىز تەس(كەلدى)

بۇ، ئادەم جورا تاللاشتا قامىتى،
ھۆسن - جامالى، مال - دۇنياسى، جەمئى-
يەتتىكى ئورنى جەھەتتىن ئۆزىگە لايىق كې-
لىدىغان جۈپتىنى تاپالايدىغانلىقىنى، لېكىن
مىجەزى، خۇي - پەيلى ئۆزىنىڭكىگە ئوخ-
شىشىدىغان خوتۇننى تاپالمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

بوي يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق
«بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە قول ئۇزاتما»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

مەي باشقىلارغا قىلغان ئۇۋالچىلىق، ناھەق
ئىشلىرىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇزۇقنىڭ خوتۇنى بۇزۇق
بۇ، ھەر قانداق بىر ئايالغا ئېرىش
مىجەز - خۇلقى، ئەخلاق - ئىستىلى، ئىش
- ئەمىلى تەسىر قىلىدىغانلىقى، يامان،
ئەسكىنىڭ ئايالى ۋاپاسىز، ئەسكى بولىدۇ-
غانلىقى، ياخشى ئەرنىڭ ئايالى ھەر جەھەت-
تىن ياخشى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇغداي پاتىمغان ئاغزىمغا،
موزاي بېشى بوش كەلدى

بۇ، كۆرۈنۈشتە ھېچكىمدىن نەپ، ئا-
رىلىق ئالمايدىغان پاك - دىيانەتلىك قىياپەت-
كە كىرىۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە پايدا - مەنپە-
ئەت كويىدا نەپسانىيەتچىلىك قىلغان كىشى-
لەرنىڭ پارخورلۇق قىلمىشىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇغداي نېينىڭ بولمىسا،
بۇغداي سۆزۈك يوقمىدى؟

بۇ، بىراۋنىڭ ھاجىتىنى، قىيىنچىلى-
قىنى ھەل قىلالىمىغان، دەردىگە دەرمان بو-
لالىمىغان تەقدىردىمۇ، كۆڭۈلگە تەسەللى
بولغۇدەك سۆزۈك بولسا قىل، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇغداينىڭ بارار يېرى تۈگمەن
بۇ، ئادەم تۇغۇلۇپ ئۆلگەنگە قەدەر ھا-
ياتلىق پائالىيەتتە پاكلىقنى، سەمىمىيلىك-
نى ئۇنتۇپ، نام - شۆھرەتكە بېرىلگەن بى-

بوي ئىشلىمەس، قول ئىشلەر
بۇ، ئادەم بويۇق بولغان بىلەن ئەقلى،
پەم - پاراستى بولمىسا، قولىدىن ئىش
كەلمەيدۇ، لېكىن بويىسىز بولسىمۇ، ئەق-
لى، پەم - پاراستى بولسىلا قولىدىن ئىش
كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ دۆلەت سەندە تۇرماس،
بۇ مەينەت مەندە

بۇ، ئادەم ئۆمۈرۋاپەت جاپا - مۇشەق-
قەتلىك قىيىن تۇرمۇشتا ئۆتۈۋەرمەيدۇ-
غانلىقىنى، راھەت، ھالاۋەت كۆرىدىغان
ياخشى كۈنلەرگىمۇ ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

بۇرنىغا يېمىگۈچە موللا بولماس

بۇ، ھەركىم بېشىدىن بىرەر ئىسسىق
- سوغۇق كۈننى كەچۈرمىگۈچە، يېڭىلىش،
مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىمىغۇچە، ئەقىل، تەج-
ربە - ساۋاققا ئىگە بولالمايدۇ، تۇرمۇش-
نىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇرۇنقا خاپا بولسام، ساقال چىقتى

بۇ، بىرەر كېلىشمەسلىك، ئوڭۇش-
سىزلىققا يولۇققاننى ئاز دەپ، تۆپىلەپ يەنە
بىر ئوڭۇشسىزلىق، كېلىشمەسلىككە يو-
لۇققانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇرۇن تاغ ئايلىنىپ كەلسە،

ھازىر باغ ئايلىنىپ كېلىدۇ
بۇ، بىراۋنى بوزەك ئەتكەن، قاقشات-
قان، زىيانغا ئۇچراتقان كىشى ئۇزاق ئۆت-

لەن ئاخىر ئەجەلنىڭ تۈگمىنىدە يانچىلىپ
تۇپراققا ئايلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇغداينىڭ باھانىسىدا
قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشتا بىرەر ياخ-
شى، رەھىمدىل، شەپقەتلىك ئادەمنىڭ خا-
سىيىتىدىن باشقىلارمۇ ياخشىلىققا ئېرىد-
شىپ، پايدا - مەنپەئەتتىن بەھرىمەن بولىد-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇقا بويىغا يىغار،
ئابدال قويىغا (يىغار)

بۇ، مەرد كىشى ئەل - يۇرتقا كەلگەن
خەۋپ - خەتەر، قىيىنچىلىق، ئاپەتلەرنى
يېڭىش بۇرچىنى باتۇرلۇق بىلەن زىممىسىگە
ئېلىپ ھۆرمەت تاپىدۇ؛ نادان كىشى مەنپە-
ئەت كويىدا قۇۋلۇق قىلىپ، قاقتى - سوق-
تىلىق بىلەن پۇل - مال، بايلىق توپلايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇقا قېرىسا، بۇرنى قېرىماس

بۇ، ① ئەركەك ھايۋانلاردىكى ئورتاق
خۇسۇسىيەت بولۇپ، جىسمانى تەرەپتىن
ئاجىزلاشمۇ، سەزگۈ تەرەپتىن ئاجىزلاش-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: ئەر
كىشى قېرىسىمۇ، كۆڭلى، ھېسسىياتى،
شەھۋاتى نەپسى قېرىمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بۇقا مۆرىدۇ، پۈتى تىترەيدۇ

بۇ، دائىم چوڭ سۆزلەپ، پو ئاتىد-
غان، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، ئاغزى

باتۇر ئادەملەرنىڭ كۆرەڭلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇقنى كالام دېمەڭ،

سازەندىنى بالام (دېمەڭ)

«بەڭگىنى بالام دېمە، بۇقنى كالام
(دېمە)» نىڭ ئىزاھىغا قارالغۇ: ئانامۇ تولا
نەسبەت قىلىپ ماڭا ئاڭلىتالمىغاندىن كې-
يىن ئاخىر «بۇقنى كالام دېمەڭ، سازەندى-
نى بالام (دېمەڭ)» دېگەن گەپ راست ئى-
كەن - دە، شۇنچە گەپ قىلسام ئاڭلىمى-
دىڭ، ئەمدى قالغىنىنى ئۆزۈڭ بىل، -
دەپ قېيىداپ گەپ قىلماس بولۇۋالدى.

بۇقنى ھۆركىرەتكەن ئىككى تېشى

بۇ، ① ئەركەك ھايۋانلاردىكى ئورتاق
خۇسۇسىيەت بولۇپ، پىچىلمىغان كالىلار
جىنسى كۈچىنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن ھۆركى-
رەيدۇ؛ ② كۆچمە: كىشىنى چوڭ سۆزلەت-
كەن، مەنئەلىك، يۈز - ئابىرۇيلۇق قىل-
دۇرغان شۇ كىشىنىڭ قولىدىكى مال
- دۇنياسى، مەنسىپى ئىكەنلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

بۇلبۇلغا باغ ياخشى،

كەكلىككە تاغ (ياخشى)

بۇ، ① قۇشلارنىڭ ياشاش، ماكانلى-
شىش ئالاھىدىلىكى ھەر خىل بولىدۇ.
قۇشلار ئۆزىنىڭ ياشاپ كەلگەن ماكانىنى
تاشلىمايدۇ، باشقا يەرگىمۇ كۆنمەيدۇ؛ ②
كۆچمە: ھەر قانداق كىشىگە ئۆزىنىڭ تۇغۇ-
لۇپ ئۆسكەن يېرى، يۇرتى ياخشى كۆرۈنىد-
دۇ، ئۆز يۇرتىنى تاشلاپ، كىشىنىڭ يۇر-

تەدا ياشاش مۇساپىرچىلىقىنى كەلتۈرىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ يەردە ئوغرى يوق،
ھېلى قويغان ھېلى يوق
بۇ، كۆرۈنۈشتە ئالتۇن كۆرسىمۇ كۆز
قىرىنى سالمايدىغان پاك دىيانەتلىك بولۇۋې-
لىپ، ئەمەلىيەتتە كىشى كۆرمىگەندە ئۈچ-
رىغاننى ئالماي قويمايدىغان سەمىيەتسىز
ئادەملەرنىڭ ئالا كۆڭۈللۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە بار يەردە قان بار
بۇ، تاپتىن چىققان بۇزۇق، ياۋۇز،
لۈكچەك ئادەملەر بار يەردە ھەر قانداق يامان-
لىق، زىيان - زەخمەت، قان تۆكۈلۈش
ھادىسىلىرى يۈز بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بۆرە بالىسى تاغقا قاراپ ھۇۋلار
بۇ، يولدىن چىققان بۇزۇق، يامان ئا-
دەمنىڭ نەسلى ۋەھشىي، قارانىيەت بولۇپ،
ئەسلىنى ئۇنتۇمايدۇ، باشقىلارنىڭ قىلغان
ياخشىلىق، شەپقىتىگە دۈشمەنلىك قىلىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە تاپسا تەڭ ئورتاق،
قاغا تاپسا دەرەخ بېشىدا
بۇ، ئۆزى ئىشلىمەي، ئەجىر قىلماي،
باشقىلارنىڭ نەرسىسىگە، تاپاۋىتىگە شېرىك
بولدىغان، ئۆزىنىڭ نەرسىسىنى، تاپاۋىتى-
نى يوشۇرۇپ، قاچۇرۇپ، باشقىلارغا نەپ
بەرمەيدىغان، پىخسىق ئادەملەرنىڭ ئۈس-
تاتىلىق، ھىيلىگەرلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە قېرىسا قويلقى بار
بۇ، ① قېرىغان بۆرە تۈلكىگە ئوخشاش
قۇۋ، ھىيلىگەر بولۇپ، قويلارنى شەپسىز
تۇتالايدۇ؛ ② كۆچمە: قېرىغان ئادەمنىڭ
كەچۈرمىشى كۆپ، تەجىربىلىك بولۇپ،
ھەر قانداق ئىشنى پەم - پاراسەت بىلەن
ئەپچىل ھەل قىلالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ: بوۋاي، پۈتۈن ئۆمرۈم باشقىلارغا
تەرمىنى ئاققۇزۇش بىلەن ئۆتتى. ئەمدى
ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنى قانخور گو-
مىنداڭغا ئوق ئېتىش بىلەن ئۆتكۈزەي، مې-
نى قېرى دەمسىزا، «بۆرە قېرىسا قويلقى
بار» دېگەننى ئاڭلىمىغانمىدىڭىز، قېرى
بولساممۇ ئىككى گومىنداڭچىغا تېتىيمەن!
دېدى ئۇنىڭغا.

بۆرە قېرىسا، ئىتلىقى بار
«بۆرە قېرىسا قويلقى بار» نىڭ ئىزا-
ھىغا قاراڭ.

بۆرە قېرىسا، ئىتنىڭ كۈلكىسى كېلەر
بۇ، بىراۋنىڭ ئوڭۇشىزلىق، پېش-
كەللىككە ئۇچرىشى يەنە بىرىگە ئوڭۇشلۇق،
خۇشاللىق، خاتىرجەملىك كەلتۈرىدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە قېرىسىنى ئالدايدۇ
بۇ، شەخسىيەتچىلىك، نەپسانىيەتچى-
لىك تۈپەيلىدىن كىشىلەر پايدا - مەنپەئەت،
نەپ تالىشىپ، بىر - بىرىگە يۈز - خاتىر
قىلماي، يول قويۇشماي ساختىپەزلىك قى-
لىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

لۇق تېپىلىدۇ، دېدى شائىر كۆپچىلىككە
ئاڭلىتىپ، ئاندىن ۋەزىن ئاھاڭدا تەسەر-
لىك داۋام قىلدى، شۇنداق بولغىنىمىز ئۇ-
چۈن ئاخىر قالغان كۈنىمىز مۇشۇ!

بۆرىمۇ يولدىشىغا قەست قىلماس
بۇ، ئاق كۆڭۈل، مەرد ئادەملەر ئۆز
قايىشلىرىغا ھەرگىز زىيانكەشلىك، ئۇۋال
قىلمايدۇ، يامان نىيەتتە بولمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرىنىڭ ئاغزى يېسىمۇ قان، يېمىسىمۇ قان
بۇ، دۈشمەن - رەزىل، سۈيىقەستچى
بولغاچقا، ئۇ خەلققە يامانلىق، زىيانكەشلىك
قىلىسىمۇ، قىلمىسىمۇ ھامان شۇملۇقى، قا-
رانىيەتلىكى بىلىنىپ تۇرىدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

بۆرىنىڭ بالىسى بۆرە
بۇ، دائىم كىشىگە يامانلىق قىلىدۇ-
غان، قارانىيەت، سۈيىقەستچى ئادەمنىڭ
نەسلى ھامان ئەجدادىنىڭ رەزىل خۇي -
پەيلىگە ۋارىسلىق قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بۆرىنىڭ خىرىس قىلغىنىدىن،
تۈلكىنىڭ ھىجايىغىنى يامان
بۇ، دۈشمەننىڭ ئاشكارا ھۇجۇمى قور-
قۇنچلۇق بولمايدۇ، ئەكسىچە يوشۇرۇن قىل-
غا ھىيە - مىكىرلىك سۈيىقەستى قور-
قۇنچلۇق بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە يۇغىنى پاختىيىتىپ،
ئورۇقلۇقىنى بىلدۈرمەس
بۇ، مەرد، نومۇسچان ئادەم نامرات-
لىق، يوقسۇزلۇق كۈنگە قالغان تەقدىردى-
مۇ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك، سىرىنى يو-
شۇرۇپ، بىچارە، ئاجىزلىقىنى بىلىندۈر-
مەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرىدىن قورققان قوي باقماس
بۇ، ئۆلۈمدىن، خەتەردىن، زىياندىن،
كۈشەندىدىن قورققان كىشى ھېچ ئىش قى-
لالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆرە يوق جاڭگالدا مايىمۇن پادىشاھ
«ئادىسى يوق ئۆيدە ئۆچكىنىڭ ئېتى
ئابدۇراخمان» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئۇلار
ئۇنى «ئابلابەگ» دەپ كۆككە كۆتۈرەتتى. بۇ
خۇددى «بۆرە يوق جاڭگالدا مايىمۇن پادى-
شاھ» دېگەندەك، ئۇ بىردىنلا بۇ شەھەرنىڭ
ئوچىسى بولۇۋالدى. دەرۋەقە «ئوچىنىڭ ھە-
- ھۇچىسى، ئوچىنىڭ پۈۋلەكچىسى» بول-
غىنىدەك، ئۇنىڭ ئەتراپىدا پايىپتەك بولۇپ
يۈرىدىغان چاپانچىلارمۇ كۆپەيدى.

بۆرىسى يوق جاڭگال بولماس،
ئوغرىسى يوق يۇرت (بولماس)
بۇ، دۇنيادا بۆرىسىز جاڭگال بولمىغى-
نىدەك؛ ھەر قانداق يۇرتتا كىشىنى
قاقتى - سوقتى، بوزەك قىلىدىغان، قاران-
يەت، يولدىن چىققان ئادەملەرنىڭ بارلىقى-
نى بىلدۈرىدۇ: «بۆرىسى يوق جاڭگال،
ئوغرىسى يوق يۇرت» بولمىغاندەك ھەممە
يەرنىڭ پىتى - پاستىچىلىرى ئۆزىگە تۇش-

بۆشۈكتە كىرگەن خۇي ئۆلگەندە چىقار
«سۈت بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن
چىقار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بۈركۈتتىن سارمۇ بوغولسۇ
بۇ، يۈز - ئايرۇپلۇق، يۇقىرى مەرتىبە
ئۆپكەن، ئېسىل ئائىلىدىن قابىلىيىتى يوق،
قولدىن ئىش كەلمەيدىغان، يارامسىز ئەۋ-
لادلارنىڭمۇ تۇغۇلۇپ قالدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

بۈگۈنكى ئىشنى ئەتىگە قويما
بۇ، ھەر ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا پۈتكۈزۈپ
بولۇش، ھەرگىز ئاشۇرۇپ ياكى يېرىم يولدا
تاشلاپ قويماسلىق لازىم. ئىشنى ۋاقتىدا
بېجىرىپ پۈتكۈزمىگەندە، كېيىنكى ئىشلار-
نىڭ ئورۇندىلىشىغا تەسىر يەتكۈزىدىغانلىقى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

بۈگۈن ماخا، ئەتە ساخا
بۇ، ھەرخىل كەلگۈلۈك، ھادىسىلەر
تۈپەيلىدىن بىراۋنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە
تېخىرقىماسلىق كېرەك، چۈنكى، باشقىلار-
نىڭ بېشىغا كەلگەن كېلىشمەسلىك قىسمەت-
لەر كۈتۈلمىگەندە ئۆزىنىڭ بېشىغا كېلىپ
قالدىغانلىقىنى ئويلاش كېرەكلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

بۈگۈن مېھمان، ئەتە خامان
بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر
ئۈچۈن ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك ئەخلاق
ئۆلچەملىرىدىكى قائىدە - يوسۇن، ئاڭلىق-
لىقنىڭ مۇھىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۈگۈن ئۆتسە، ئەتىگە خۇدا پادىشاھ
بۇ، ھەركىم تىرىكچىلىكتە سالامەتلىك-
كىنى ئويلاش، ھاياتلىقنىڭ قەدىر - قىممىتى.

بۆك ئال دېسە باش كېسىپتۇ
بۇ، بىرەر ئىش قىلغاندا ھەددىدىن ئا-
شۇرۇۋېتىدىغان، ئەمەلىيەتتىن چەتلەپ ئىن-
تايىن چېكىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىدىغان ئادەم-
لەرنىڭ سولچىل، ئالدىراغچۇلۇقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

بۆكىنى ئەكەل دېسە،
بېشىنى كېسىپ كەپتۇ
«بۆك ئال دېسە باش كېسىپتۇ» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

بۆلۈنگەننى بۆرە يەر
بۇنىڭ مەنىسىنى «ئايىرىلغاننى قار با-
سار، بۆلۈنگەننى بوران» نىڭ ئىزاھىغا قا-
راڭ.

بۆلۈنگەننى بۆرە يەر،
ئايىرىلغاننى ئېيىق (يەر)
«ئايىرىلغاننى قار باسار، بۆلۈنگەننى
بوران» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بۈركۈت بوراندىن قورقماستىن،
باتۇر ئۆلۈمدىن (قورقماستىن)
بۇ، كىشىلەردە بولۇشقا تېگىشلىك جاپا
- مۇشەققەتتىن باش تارتمايدىغان، قىيىن-
چىلىقتىن قورقمايدىغان، غەيرەتلىك، قەي-
سەرلىك، جەسۇرلۇق روھىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىپ ھەر قانداق خەۋپ - خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىلدىن پۇل ئالماق،

پېتىر ناندىن قىل ئالماق

بۇ، خەسسى ئادەم مال - دۇنيا، باي - لىق توپلاش كويىدا پىخسىقلىق قىلىپ باش - قىلارغا نەپ بېرىشنى خالىمايدۇ؛ ئۇلاردىن نەپ ئېلىش پېتىر ناندىن قىل سۇغۇرغاندەك ئىنتايىن مۈشكۈل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىل سىقىمىنىڭ تېشىنى يالار

بۇ، پىخسىق، خەسسى ئادەم ھەر ۋا - قىت بېيىش كويىدا يېمەي - ئىچمەي پىش - شىقلىق قىلىپ باشقىلارغىمۇ نەپ بەرمەي، بايلىق توپلاشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىلنىڭ بېغى كۆكەرمەس

بۇ، پىخسىق، ئىچى تار ئادەم پىششىق - لىقىدىن ھەسەتخور كېلىدۇ. بۇنداق ئادەم - لەرنىڭ ئىش - ھەرىكىتى ئىلگىرى باسماي - دۇ، تۇرمۇشى روناق تاپمايدۇ، دېگەن مەنى - نى بىلدۈرىدۇ.

بېخىلنىڭ ئىشىنى قىلغۇچە،

سېخىلنىڭ ئېتىنى يېتىلە

بۇ، بىراۋغا رەھىم - شەپقەت، ياخشى - لىق قىلمايدىغان، مال - دۇنيا، بايلىق - نى دەپ ئاجىزلارنى قاقتى - سوقتى قىلى - دىغان پىخسىق ئادەملەرنىڭ ئىشىنى قىلىپ ياشىغۇچە، ئەل - يۇرتنىڭ غېمىنى يەيدى - غان، قولى ئوچۇق مەردلەرنىڭ خىزمىتىنى

تىنى بىلىش، كۈننىڭ ئۆتكىنىگە شۈكۈر قىلىش، كېيىنكى ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا كۆ - رۇش، بىھۆدە باش قاتۇرماسلىق لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېتى ئەدەپ كۆرمىگەن،

كۆتى تەرەت (كۆرمىگەن)

بۇ، باشتىن - ئاخىر تەربىيە كۆرمى - گەن، تەربىيىنى قوبۇل قىلمىغان كىشىلەر - نىڭ ئەخلاق ئۆلچىمىدىن چىقىپ كەتكەن سەلبىي ئوبرازىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىل بايدىن سېخى گاداى ياخشى

بۇ، ئىچى تار، پىخسىق ئادەم ھەر قان - چە بېيىغان بىلەنمۇ ھاجەتمەنلەرگە نەپ بې - رىشنى خالىمايدۇ؛ قولى ئوچۇق، مەرد ئا - دەم ھەر قانچە نامرات بولسىمۇ، ھاجەتمەن - لەردىن ھېچ نەرسىنى ئايىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىل تاپسا يېپىپ يەر،

سېخى تاپسا ئېچىپ (يەر)

بۇ، ئىچى تار، پىخسىق ئادەملەر تاپقى - دىنى باشقىلاردىن قىزغىنىپ يوشۇرۇپ يەي - دۇ؛ قورسىقى كەڭ، مەرد ئادەملەر بارنى تەڭ كۆرۈپ، تاپقىنىنى بىللە يەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېخىل جېنىدىن كېچەر،

مېلىدىن كەچمەس

بۇ، دۇنياپەرەس، ئاچ كۆز، پىخسىق ئادەملەر مال - دۇنيا، بايلىق توپلاش كويى - دا مال - دۇنيا، بايلىقنى ھاياتىدىن ئەلا

قىلغان ئەلا، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېرەرمەنىنىڭ بېشىنى ئالارمەن ئوڭلاپتۇ
بۇ، كەمبەغەل، ئاجىزلارغا قىلغان
ياخشىلىقلىرىنى مىننەت قىلمايدىغان، قەر-
زىنى تۆلىيەلمىگەن بىچارىلەرنى خىجالەت -
تەڭلىكتە قويمايدىغان پەزىلەتلىك، مەرد ئا-
دەملەرنىڭ كەڭ قورساقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېرىپ يامان بولغۇچە،

بەرمەي يامان بول

بۇ، ئۆتتە ئالغان نەرسە ياكى پۇلىنى
قايتۇرۇشنى خالىمايدىغان، سورىسا رەنجىي-
دىغان ئادەملەر بىلەن ئۆتتە - يېرىم مۇنا-
سۋىتى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېرىشتە سانقى توققۇز،

ئېلىشتا سانقى ئوتتۇز

بۇ، بىراۋغا بەرگەن ئازراق
پايدا - مەنپەئەت، ئەجىر بەدىلىگە ھەسەت-
لەپ پايدا - مەنپەئەت ئۈندۈرۈۋالدىغان بىر-
خىل، جازانىخور ئادەملەرنىڭ ھىيلە - مە-
كىرلىك ئىش - ئەمىلىنى بىلدۈرىدۇ.

بېرىمەن دېگەن قولغا،

چىقىرىپ قويار بولغا

بۇ، ئېلىشنى بىلىپ، بېرىشنى بىلمەي-
دىغان، ئېلىم - بېرىمدە مەنئىيەتسىزلىك
قىلغانلار كىشىلەرنىڭ ئىتەنچىسىدىن مە-
رۇم بولۇپ، ئۆزىنى - ئۆزى مات قىلىدۇ.
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشەم خوتۇن بەش كۈنلۈك،
بىزەڭ يولداش بىر كۈنلۈك

بۇ، ئېرىنى ھۆرمەتلىمەيدىغان، كۆز-
گە ئىلمايدىغان، ئۇرۇشقاق، ھازازۇل ئايال
ئېرى بىلەن ئىناق ئۆتەلمەي، تۇل قالىدۇ؛
ئېرىنچەك، مەككار يولۇچى ھەمراھىغا يول-
داش بولالماي، يالغۇز قالىدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

بېشى بارنىڭ بۆكى بار

بۇ، ئاتا - ئانىسى، ئىگە - چاقىسى
بار كىشىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى، قەدىر
- قىممىتى، ئابروۋى، ئىناۋىتى بولىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشى باش بولسۇن، ئايىغى تاش

بۇ، نىكاھلانغان ئەر - ئاياللارغا نىس-
بەتەن تۇرمۇشى كۆڭۈللۈك ۋە ئۆمۈرلۈك
بولسۇن؛ مال - چارۋا، بايلىق، سېتىۋې-
لىنىغان نەرسىلەرگە نىسبەتەن ئىگىسىگە
مەڭگۈ قۇتاتسۇن، ئەسقاتسۇن، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

بېشىدا بارنىڭ قېشىدا بار

بۇ، ئىززەت - ھۆرمىتى بار، مەرتىۋە-
لىك، ئابروۋىلۇق ئادەمدە باشقىلارغا ئېھتى-
ياجلىق بولغان ھەممە نەرسە تېپىلىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىغا كەلگەن باسماقچى

بۇ، بېشىدىن بىرەر ئىش ئۆتكەن ئادەم
ھەر قانداق ئىشتا تەجرىبىلىك بولىدۇ، بىر-
قېتىم ئۇچرىغان زىيانغا ئىككىنچى قېتىم

يارى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: «باي بالىسىغا تېگىپ مۇشۇنداق ئازابلارنى تارتقۇچە، دەپ ئويلىدى نازۇكئاي ئىچ - ئىچىدىن يېنىپ، قەدرىمگە يېتىدىغان گاداي بالىسىغا تېگىپ، خاتىرجەم ئۆتكىنىم ئەۋ-زەل ئەمەسمىدى... كۈنلەر (بېشىڭنى كىم سىلسا ماشايىقىڭ شۇ، يېنىڭدا كىم ئول-تۇرسا چىرايلىقىڭ شۇ، دەپ بىكار ئېيتماپ-تىكەن».

بېشىڭ ئىككى بولمىغۇچە،
قاچاڭ ئىككى بولماس

بۇ، يالغۇز، تەنھا ياشاشنىڭ مەنىسىز ئىكەنلىكىنى، بويتاقلىق تۇرمۇش روناق تاپ-مايدىغانلىقى، بەرىكەتلىك تۇرمۇش ئىناق ئائىلە قۇرۇش بىلەن بولىدىغانلىقىنى بىلدۈ-رىدۇ.

بېشى يوقنىڭ ئېشى يوق

بۇ، ئاتا - ئانىسى، يۆلەنچۈكى يوق، ئىگە - چاقىسىز كىشىنىڭ يەيدىغان - ئى-چىدىغىنى يوق، تۇرمۇشى موھتاجلىقتا ئۆ-تىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: بىز مۇنداق جىد-دىي ئىشتا يۇرتنى ئويلىشىمىز كېرەك! كو-نلار «بېشى يوقنىڭ ئېشى يوق» دەيدۇ، ئە-گەر يۇرت كۈنلەرنىڭ بىرىدە نائىنساپ ئا-دەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئۇ چاغدا ئەل يەيدىغان نېنىنى تاپالماي قالىدۇ، بىز-نىڭ مۇبارەك يۇرتىمىزنىڭ نامى ئالەمدىن ئۆچۈپ كېتىدۇ، دەپتۇ ۋەزىر پادىشاھقا.

بېشى بارنىڭ تېغى بار

بۇ، ① باغ كىشىلەرگە بايلىق ۋە را-

ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن چارە - تەدبىر قوللى-نىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىڭغا قىلىچ كەلسىمۇ توغرا سۆزلە
بۇ، ھەر بىر ۋىجدان ئىگىسى دۇچ كەلگەن ھەر قانداق خەۋپ - خەتەر، ئۆلۈم ئالدىدىمۇ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ھەقىقەت ئۈچۈن ئادىل، ھەق، راست گەپ قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىڭغا ھەر بالا كەلسە،

خۇي - پەيلىڭدىن كۆر

بۇ، ھەركىم بىرەر كەلگۈلۈك، بالا - قازا، ھادىسىلەرگە دۇچ كەلگەندە باشقىلار-نىڭ زىيانكەشلىكى دەپ قارىماي، بەلىكى ئۆزىنىڭ ناچار ئەخلاق، خاتا سۆز - ھە-رىكىتىنىڭ كاساپىتىدىن بولغانلىقىنى بى-لىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېشىڭ نەدىن كېتەر - تىلىڭدىن

بۇ، ھەركىم كۆپ ھاللاردا ئويلىماي دەپ تاشلىغان گەپ - سۆزدىن خاتالىشىدۇ-غانلىقىنى، تىل خاتالىقى ئادەمنى تۈرلۈك يامان ئاقىۋەتلەرگە گىرىپتار قىلىدىغانلىقى-نى بىلدۈرىدۇ.

بېشىڭنى كىم سىلسا ماشايىقىڭ شۇ،
يېنىڭدا كىم ئولتۇرسا چىرايلىقىڭ شۇ
بۇ، بىراۋغا ياخشىلىق قىلىپ، يار - يۆلەك بولغان ئادەم شۇ كىشىنىڭ نىجاتكا-رى، شەپقەتچىسى بولىدۇ؛ چىن دىلىدىن مۇھەببەت بېغىشلىغان، كۆڭلىدىن مۇ-ئەبەدىگەن، ياخشى كۆرگەن كىشى ئەڭ گۈزەل

چىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىم ئۈچۈن خىزمەت،
ئۆزۈم ئۈچۈن ئوقەت

بۇ، ھۆكۈمەت نامى بىلەن ۋەزىپە ئىجرا
قىلىشنى سۈيىئىستېمال قىلىپ، نەپساندە
يەتچىلىككە بېرىلگەن، قاقتى - سوقتىلىق
بىلەن ئۆز نەپسىگە چوغ تارتقانلارنىڭ چىد-
رىك ئىستىلىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلى ئاغرىمىغاننىڭ نان يېيىشىگە باق
بۇ، ئىشلىمەي، ئەجر قىلماي، تەي-
يارغا ھەييار بولۇپ، ھالاۋەت كۆرۈشنى،
باشقىلاردىن ئارتۇق بەھرىمەن بولۇشنى ئىز-
دەيدىغانلارنىڭ تەييارتاپلىق خۇسۇس-
سىيەتلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلى بوشنىڭ گېپى بوش
بۇ، ئىش خۇش ياقمايدىغان، بوشاڭ،
ئىرادىسىز ئادەملەر جۈرئەتلىك سۆزلىيەل-
مەيدۇ، پىكىردە بىر قارارغا كىلەلمەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلىق بېشىدىن سېسىيدۇ
بۇ، باشلىقلار چىرىكلەشسە تۆۋەندىكى-
لەرنىمۇ بۇزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلىق دەريادا سۇغا تەشنا
بۇ، مول - مەمۇرچىلىق شارائىتىنىمۇ
يوقسۇزلۇق، نامراتلىق دەردىدە ئاچلىقتىن
قىيىنلىدىغان، توق تۇرمۇشقا موھتاج بول-
دىغان كەمبەغەللەرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈر-
دۇ.

ھەت - ھالاۋەت ئاتا قىلىدىغان تۈگىمەس
خەزىنە ئىكەنلىكىنى؛ ② كۆچمە: ئانا گويا
بىر باغنىڭ سىمۋولى، ئۇ پەرزەنتىگە چەك-
سىز ئىللىق مېھىر - شەپقىتى بىلەن غەم-
خورلۇق قىلغۇچى يۆلەنچۈك، مۇقەددەس
بىر پاناھ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىڭگە يەتكۈچە بېلىڭ ئۇشتۇلار
بۇ، ئەمەلدار، كاتتىباشلارنىڭ ھەر
ئىشتا تىلى بىر ئىكەنلىكىنى، ئۆزئارا بىر
- بىرىنى قوللايدىغانلىقىنى، ئۇلار بىلەن
قارشىلىشىپ پايدا ئالغىلى بولمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

بېگىم ئالۋاغغا زورلايدۇ، موللام دۇئاغا
بۇ، بەزىلەر كەمبەغەل، ئاچىزلارنى
ئەمىلىگە تايىنىپ، بەزىلەر تۈرلۈك ھىيلە -
نەيرەڭ ۋاستىلەرگە تايىنىپ قاقتى - سوق-
تى، بوزەك قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىم چىقتى يامۇلدىن،
قورقۇپ كەتتىم دورغىسىدىن
بۇ، ئابىرۇپپەرەس، ھەشەمەتكە ئام-
راق، داۋراخنى ياخشى كۆرىدىغان ئەمەلدار-
نىڭ قول ئاستىدىكى چاپارمەنلىرى ھەيۋەت-
چى، پوپۇزچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بېگىمدىن گۇمان بولدى،
ماخا ئۇۋال (بولدى)
بۇ، پايدا - مەنپەئەت كويىدا پارا يەپ،
ئادالەتسىز، ناھەق ئىش قىلىپ، پۇقرانى
قاقشىتىپ زورلۇق قىلىدىغان ئائىنىپ ئە-
مەلدارلارنىڭ چىرىكلىكىنى، نەپسانىيەت-

بىلدۈرىدۇ.

بىر ئارزۇ ئون ئارزۇنى تۇغىدۇ
بۇ، مەلۇم بىر جەھەتتە ئارزۇسىغا يەت-
كەن كىشى داۋاملىق يېڭى ئارزۇلاردا بولىدۇ.
ئومۇمەن ئادەم ئارزۇدىن خالىي بولال-
مايدۇ، لېكىن توغرا بولمىغان ئارزۇ
ھەرگىز ئەمەلگە ئاشمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئانىدىن ئارغامچا -
توقۇناقتىن باشقىسى چۈشەر
بۇ، بىر قورساقتىن تۇغۇلغان بالىلار-
نىڭ خۇي - پەيلى، مەجەز - خاراكتېرى
ھەر خىل بولىدىغانلىقىنى، بىر - بىرىگە
زادىلا ئوخشاشمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر بىكار ئوننى بىكار قىلىپتۇ
بۇ، ئىش خۇش ياقمايدىغان، ئېرىد-
چەك، بوشاڭ ئادەم ئۆزىنىڭ ھۈرۈنلۈك ئا-
دەتلىرىنى باشقىلارغا سىڭدۈرۈپ، ئىشتىن
يالتايتتۇرۇپ، بىكار تەلەپ، ئاقناچى قى-
لىپ قويدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر پاتمان ئالتۇنۇڭ بولغۇچە،
بىر تاپان يېرىڭ بولسۇن
بۇ، تىرىكچىلىكتە يەر - زېمىن ئالتۇن
- كۈمۈش، بايلىقتىن ئەۋزەل ئىكەنلىكى-
نى، پۇل، مال - دۇنيانى خەجلىسە تۈگەي-
دىغانلىقىنى، لېكىن يەر - زېمىن تۈگى-
مەس خەزىنە بولۇپ، ئىشلەتكەنگە تۈگىمەي-
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بېلىق سۇغا تارتىدۇ،
توشقان سايغا (تارتىدۇ)

بۇ، پىكىر - مەزھەپتە بىرلىككە كې-
لمەي، ھەركىم ئۆز ئالدىغا ئۆز بېشىمچە-
لىق بىلەن ئىش كۆرىدىغانلارنىڭ شوھرەت-
پەرەسلىك، شەخسىي قەھرىمانلىق خۇ-
سۇسىيەتلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

بىتەلەي تالقان يېسە،

قارنىدىن بوران چىقىپتۇ

بۇ، يوقسۇل - نامراتلار تەلەپسىز بو-
لىدۇ. تەلەپسىزلەرنىڭ قىلغان ئىشى كەم-
بەغەللىك تۈپەيلىدىن ئىلگىرى باسمايدۇ،
قىلغان ئەجرى، ئەمگىكى بىكار كېتىدۇ،
ئۈمىدى يوققا چىقىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

بىتەلەيگە سۇ كەلسە

ئاللاكۈدىن يار كېتىپتۇ

بۇ، تەتۈر پېشانە، تەلەپسىز ئادەم بى-
رەر تاپاۋەت، ياخشىلىققا ئېرىشسە، كۈتۈل-
مىگەن بالا - قازا، ھادىسىگە يولۇقىدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئاتا ئون بالىنى باقار،

ئون بالا بىر ئاتنى باقالماس

بۇ، ئاتا - ئانا قانچىلىك كۆپ بالىنى
بولسىمۇ ھەممىسىنى بېقىپ، قاتارغا قو-
شۇشقا تىرىشىدۇ، لېكىن پەرزەنتلەر چوڭ
بولۇپ، پۇل تېپىشقا باشلىغاندىن كېيىن
بىر - بىرىگە سېلىق سېلىشىپ ئاتا - ئاند-
سىغا ئوبدان قارىماي، ئۇلارنى قىيىن ئەھ-
ۋالغا چۈشۈرۈپ قويدۇ، دېگەن مەنىنى

بىرلىكتە تەڭ بەھرىمەن بولۇپ، ئورتاق يا-
شاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر چوڭنىڭ سۆزىگە كىر، بىر كىچىكنىڭ
«بىر چوڭنىڭ گېپىنى ئاڭلا، بىر كى-
چىكنىڭ (گېپىنى ئاڭلا)» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ.

بىر چوڭنىڭ گېپىنى ئاڭلا،
بىر كىچىكنىڭ (گېپىنى ئاڭلا)

بۇ، ئەقىل ياشقا باغلىق ئەمەس، ھەر
باشتا بىر ئەقىل بولىدىغانلىقىنى، ياشانغان-
لارنىڭلا گېپىگە ئېسىلىۋالماي، ياشلارنىڭمۇ
پىكىرىگە قۇلاق سېلىش لازىملىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

بىر خار بولغان،

بىر ئەزىز بولماي قالماس

بۇ، ئادەم ئۆز ھاياتىدا ھەمىشە بىر
خىل ئۆتۈۋەرەلمەيدۇ، مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى
قەدىر - قىممەتكە ئېرىشەلمەي رىيازەت
چەككەن كىشى ھامان بىر كۈنى بەخت، ئا-
مەتكە مۇيەسسەر بولۇپ، ئىززەت - ھۆرمەت-
كە ئېرىشىدۇ، خارلىنىپ قالغان نەرسە
ئەزىزلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

بىر خوتۇننىڭ ھىيلىسى

قىرىق ئەرنىڭ ھىيلىسىدىن ئارتۇق

بۇ، ئادەمگەرچىلىكىنى بىلمەيدىغان،
ساختىپەز، ئالدامچى ئاياللارنىڭ قاقتى -
سوقتى قىلىشقا ماھىرلىقىنى، ھىيىلە - نەي-
رىڭىنىڭ كۆپلۈكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر پۇل بېرىپ ئۇسسۇلغا سالسا،
ئون پۇل بېرىپ توختاتقىلى بولماس
بۇ، غەرز ئوقمايدىغان، قائىدە بىلمەي-
دىغان، ئەخمەق ئادەمگە بىرەر ئىشنى تاپ-
شۇرسا كۆڭۈلدىكىدەك قىلالمىغاننىڭ ئۈس-
تىگە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىپ توسقىلى بول-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر پىلەكتە مىڭ خەمەك

بۇ، بىر ئاتا - ئانىدىن مېجەز - خۇل-
قى، ئەخلاقى بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدى-
غان، ياخشى ئەۋلادمۇ، يامان ئەۋلادمۇ دۈن-
ياغا كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر تاغار ياخاقنى ياخاقچىلىك تاش چاقار

بۇ، ئەقىل - پاراسەتكە تولغان، بىر-
لىملىك بىر دانا ئادەم بىر مەھەللە ياكى بىر
يۇرتنىڭ خەلقىنى باشقۇرالايدۇ؛ پەم - پارا-
سەت، چارە - تەدبىر ئىشلىتىپ دۇچ كەل-
گەن خەۋپ - خەتەر، مۈشكۈللۈكنىڭ ئالدى-
نى ئالالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر تال باش - بىر قوشۇق ئاش

بۇ، ئاشلىق ھاياتنىڭ ئاساسى ئىكەنلى-
كى، ئاشلىق بولمىسا، ياشاشقا بولمايدىغان-
لىقى، شۇڭا ھەممەيلەننىڭ ئاشلىقنى قەدىر-
لىشى، ھەرگىز زايە قىلماسلىقى
لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر تال ئۈزۈم قىرىق كىشىگە يېتەر

بۇ، ھەر ئىشتا كۆڭۈلنى كەڭ تۇتۇپ،
شەخسىيەتچىلىك، ئىچى تارلىق قىلماي،
كەڭ قورساقلىق بىلەن بار ئىمكانىيەتتىن

بۇ، ھەركىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە
ئامما بىلەن چىقىشىپ، دېگىلى بولمايدىغان
ئىشلارنىڭ مەخپىيەتلىكىگە، سىر ساقلاشقا
ماھىر بولۇش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

بىر شاتراق موزاي پادىنى بۇلغار
بۇ، قائىدە - يوسۇننى بىلمەيدىغان،
تاپتىن چىققان يامان ئادەم ئۆزىنىڭ ئەسكى-
لىكى بىلەن ئەل - يۇرتنىڭ نامىغا داغ
كەلتۈرۈپ ئامانلىقىنى بۇزىدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

بىر قارلىغاچ كەلمەك بىلەن باھار بولماس
بۇ، بىر پۈتۈنلۈكنىڭ تولۇق ئەكس
ئېتىشى ئۈچۈن قىسمەن بېشارەتنىڭ ياكى
چىرايلىق بىر بەلگىنىڭ مەلۇم بولۇشى كۈ-
پايە قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر قىزى بار بەگزادە،
ئىككى قىزى بار خانزادە
بۇ، قىزلىق ئائىلە سىرلىق، كىبىر-
لىك، مەنمەنچى، ھەشەمەتچى، ئابىرۇپەرەس
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ «بىر قىزى بار
بەگزادە، ئىككى قىزى بار خانزادە» دېگەن
ماقالنى يادىغا ئېلىپ كۈلۈمسىرىدى، سەك-
كىز قىزى بارغا قانداق ماقال تۈزۈش كې-
رەككىن؟ سۈت ھەققىدىن تارتىپ بىر -
بىرلەپ يۈلۈپ ئېلىش كېرەك، دېدى ئاندىن
ئۆز - ئۆزىگە.

بىر كۆرگەن تونۇش،
ئىككى كۆرگەن تۇغقان

بىر خۇشاللىقنىڭ بىر يىغىسى بار
بۇ، ۋەزىيەت ھەمىشە بىر خىل بولۇ-
ۋەرمەيدۇ، خاتىرجەملىك كەينىدىن بىئارام-
لىق، كۆڭۈللۈك ئىش كەينىدىن كۆڭۈل-
سىزلىك، بەخت كەينىدىن بەختسىزلىك
يۈز بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر خىل تۇرساڭ،
يۈز يىل ئۆمۈر كۆرسەن
بۇ، ئادەم ياشلىقىدىن باشلاپ ھەر خىل
كەيپ - ساپاغا بېرىلمەي، سالامەتلىكىنى
ئاسراپ، بەدەن چېنىقتۇرۇشقا ئادەتلىنىپ
ئۇزاق ئۆمۈر كۆرۈشكە ئاساس يارىتىش كې-
رەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر سەر ئالتۇنۇڭ بولغۇچە،
بىر مىسقال ئەقلىڭ بولسۇن
بۇ، مال - دۇنيا، بايلىق قانچىلىك
كۆپ بولغان بىلەن خەجلىسە تۈگەيدۇ. ئە-
قىل ئىنساننىڭ تۈگىمەس زېھىن بايلىقى.
ئىنسان ھايات پائالىيىتىدە ئەقىلگە تايىنىپ
نى - نى ئىشلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر سۆز بىلەن ئەر ئۆلمەس
بۇ، تۇرمۇشتا كەمچىلىك، سەۋەنلىك-
سىز ئادەم بولمايدۇ. كەڭ قورساق، مەرد
ئادەم گەپ - سۆز، تەنقىد ئاڭلىسىمۇ ئۆز-
نى يوقاتمايدۇ، چۈشكۈنلىشىپ كەتمەيدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر سىرلىق بول،
سەككىز قىرلىق بول

لىق كۈنلەردە ئەسقاتقان دوست -
 ھەمراھنى ئەستىن چىقارماي، ئۇنىڭغا دائىم
 ھۆرمەت بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش
 كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر كىشى ياققان ئوت
 يۈز كىشىنى ئىسستار

«بىر تال ئۈزۈم قىرىق كىشىگە يېتەر»
 نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: كۈنلار «بىر كىشى
 ياققان ئوت يۈز كىشىنى ئىسستار» دەيدۇ،
 شۇ كىچىك بالىلارنىڭ چېپى بىلەن بىر ما-
 شىنا ئادەم گېلىمىزنى ھۆللىدۇق. بۇ نېمە.
 دېگەن ياخشى بالىلار، دېدى يېنىمدا ئول-
 تۇرغان ئايال.

بىرگە تەگكەن ياخشى،
 ئىككىگە تەگكەن پاختى

بۇ، ئەردىن قەستەن ئاجرىشىپ كەينى
 - كەينىدىن ياتلىق بولۇشنى ئۆزىگە ئادەت
 قىلىپ، ئار - نومۇسىنى يوقانغان سەمىمە-
 يەتسىز ئاياللارنىڭ ۋاپاسىزلىق خۇسۇسى-
 يەتلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر گۆرگە سۇ كىرسە،

مىڭ گۆردە ئەنسىزچىلىك

بۇ، بىر ئائىلە ياكى بىر مەھەللىدە
 كۈتۈلمىگەن بىر ھادىسە، ئاپەت يۈز بەرسە
 ئۆز دائىرىسى بىلەنلا تۈگىمەي، بەل-
 كى ئەل - يۈرت پاراكەندىچىلىك ئىچىدە
 قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كۈنلار
 «بىر گۆرگە سۇ كىرسە، مىڭ گۆردە ئەن-
 سىزچىلىك» دېگەندەك، مەريەم ئېرىنىڭ
 دەردىدە نېمە قىلارنى بىلمەيتتى.

بۇ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا كىشىلەر
 ئۆزئارا بىر - بىرىگە كۆيۈنۈپ، رەھىم -
 شەپقەت قىلىپ، ئادەمگەرچىلىك، ئىناق،
 ئىتتىپاقلىق بىلەن ياشاش كېرەكلىكىنى
 بىلدۈرىدۇ.

بىر كۆرگەن تونۇش،

ئىككى كۆرگەن دوست

«بىر كۆرگەن تونۇش، ئىككى كۆر-
 گەن تۇغقان» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر كۈن ئالدىرىغاندىن

قىرىق كۈن ئەقىل سورىما

بۇ، بىر ئىشنى ھەل قىلالماي باش
 قېتىنچىلىقى بىلەن گاڭگىراپ قالغان ئادەم-
 نىڭ ئۇزاققىچە ئەس - ھوشى ئەسلىگە كې-
 لەلمەيدۇ ۋە باشقىلارغىمۇ ئەقىل - مەسلى-
 ھەت بېرەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد-
 ۇ.

بىر كۈن بۇرۇن تېرىساڭ،

ئون كۈن بۇرۇن يىغىسەن

بۇ، ھاياتلىقتا ۋاقىت ئىنسان ئۈچۈن
 ھەممىدىن مۇھىم، قىممەتلىك ئىكەنلىكى-
 نى، ھەر قانداق ئىشتا ۋاقىتنى چىڭ تۇ-
 تۇپ، پەيتنى قولدىن بەرمەسلىك كېرەكلى-
 كىنى؛ ۋاقىتنى چىڭ تۇتماي، پەيتنى كەت-
 كۈزۈپ قويغاندا كېلىپ چىققان زىياننىڭ
 ئورنىنى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى
 بىلدۈرىدۇ.

بىر كۈنلۈك يولداشقا قىرىق كۈن سالام

بۇ، باشقا كۈن چۈشكەندە، ئېھتىياج-

تەمە قىلىش ياخشى خىسلەت ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرنى كەسسەڭ، ئوننى تىك
بۇ، ئورمان ئەھيا قىلىش، ئورماننى
ئاسراش، مۇھاپىزەت قىلىش ھەممە كىشى-
نىڭ مەجبۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى، دەل -
دەرەخلەرنى قالايمىقان كەسمەي، بەلكى بوش
ئورۇنلارغا كۆپلەپ دەرەخ تىكىپ مۇھىتىنى
كۆكەرتىشكە تەشەببۇسكار بولۇش كېرەكلىك-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرنىڭ كاساپىتى مىڭغا
بۇ، بىر ئەسكى ئادەمنىڭ بولمىغۇر
ئىش - ھەرىكىتى ئائىلىسىنىڭ، ئەھلى مە-
ھەللىسىنىڭ، جامائەتنىڭ شەنىگە داغ كەل-
تۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ھاپ، بىر ھۈم
بۇ، ئوزۇقلانغاندا تاماقنىڭ ئاشقازاندا
ئوبدان ھەزىم بولۇپ بەدەنگە ياخشى سىڭىشى
ئۈچۈن، ھەر بىر چىشلەم نان ياكى تاماقنى
ئالدىرىماي ياخشى چايناپ يۈتۈش كېرەكلىك-
نى بىلدۈرىدۇ.

بىر ھارغاندىن سورىما،
بىر ئاچقاندىن (سورىما)
«بىر ھارغانغا گەپ قىلما، بىر ئاچقان-
غا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر ھارغانغا گەپ قىلما،
بىر ئاچقانغا (گەپ قىلما)
بۇ، سەپەردە ياكى ئىشلەپ چارچىغان

بىر گۈل ئېچىلماق بىلەن باھار بولماس
«بىر قارلىغاچ كەلمەك بىلەن باھار
بولماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىرلىك بولماي، تىرىكلىك بولماس
بۇ، ئىناق، ئىتتىپاق ئۆتۈشنىڭ ياخ-
شى ئىش ئىكەنلىكى، ئىتتىپاقلىق بولغان-
دىلا ۋەزىيەت مۇقىم، ئىشلەپچىقىرىش رو-
ناق تاپىدىغانلىقى، تۇرمۇش شاد - خۇرام،
باياشاتلىقتا ئۆتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر مەستتىن قورق،
بىر مۆرىمەستىن (قورق)
بۇ، مەست ئادەم كەيپلىكتە ئەس -
ھوشىنى يوقىتىپ ئىزا، نومۇسنى بىلمەي،
رەسۋا، پەسكەش ئىشلارنى قىلىدۇ؛ زۇۋان
سۈرمەيدىغان جىمغۇر ئادەم ئويلىغىنىنى قىل-
مىدۇ. بۇ خىل ئادەملەردىن ھەر ۋاقىت
ھەزەر ئەيلەش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

بىر مۇدۈرگەن ئون مۇدۈرەر
بۇ، تۇرمۇشتا ئەقلىنى ئىشلەتمەي،
ئۆزىنى تۇتۇۋالماي يېڭىلىشقان ئادەم ئۆ-
مۈر بويى يېڭىلىشتىن خالىي بولالمايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرنى بىر كىم بېرەر،
كۆپىنى ئەمگەك (بېرەر)
بۇ، ھەر كىم باشقىلاردىن ياردەم كۈت-
مەي، تەمگەرلىكتىن خالىي ھالدا، ئۆز
كۈچىگە تايىنىپ، ئۆز ئەمگىكى بىلەن ياشى-
شى كېرەكلىكىنى، باشقىلاردىن بىر نەرسە

زىرىدە قەدىرلىك، ئېتىبارلىق بولۇپ ئالاھىدە ئەتمۇۋارىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرى ئۆلمىگۈچە، بىرى كۈن كۆرمەس بۇ، بۇزۇق، قارانىيەت، ئەسكىلەر يوق قالمىغۇچە، ئاق كۆڭۈل، رەھىمدىل، ياخشى ئادەملەرگە خاتىرجەملىك بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئىت قاۋىسا،
ھەممە ئىت تەڭ قاۋاپتۇ
بۇ، بىراۋ بىر ئىش توغرىلىق سۆزلىدە
سە ئۇنىڭ توغرا ياكى خاتالىقى، ھەق ياكى ناھەقلىقىنى سۈرۈشتۈرمەي قارىغۇلارچە قۇۋۋەتلىپ ئەگىشىدىغان، مەۋقەسى يوق، تۇراقسىز ئادەملەرنىڭ خۇسۇسىيىتىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئىت كۆرۈپ قاۋىسا،
مىڭ ئىت كۆرمەي قاۋايدۇ
«بىر ئىت قاۋىسا، ھەممە ئىت تەڭ قاۋاپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر ياخشىلىق مىڭ بالادىن قۇتقۇزار
بۇ، بىراۋغا قىلىنغان ھەر قانداق بىر ياخشىلىق ھەرگىز ئۇنتۇلمايدۇ ۋە بىكار كەتمەيدۇ. ئۇ ۋاقتى كەلگەندە تۈرلۈك قىممەتچىلىق، پالاكەتتىن ساقلاپ قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس،
بىر يامانلىق (ئۇنتۇلماس)
بۇ، بىراۋغا قىلىنغان ھەر قانداق بىر

چاغدا كىشىگە ھارغىنلىق ۋە ئېچىرقاش تۈپەيلىدىن ھېچنەرسە خۇش ياقمايدۇ، بۇ خىل كىشىلەرنىڭ ئەس - يادى ئارام ئېلىش، غىزالىنىشتا بولغاچقا، رايىغا بېقىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ئېغىزدىن چىققان سۆز
مىڭ ئېغىزغا يېيىلار
«ئوتتۇز چىشتىن چىققان سۆز ئوتتۇز ئەلگە تارقايدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىرى پۇل يىغسا، بىرى خالتا تىكەر
بۇ، ئىشچان ئائىلىنىڭ كىشىلىرى خاتىرجەم، باياشات ياشاش ئۈچۈن ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، بىرى بايلىق توپلىسا، بىرى ئاش - ئوزۇق ئېلىشنىڭ غەيىمىنى قىلىپ تۇرمۇشىغا ماددىي شارائىت ھازىرلاش كويىدا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرى تويۇپ سەكرەيدۇ،
بىرى توغۇپ (سەكرەيدۇ)
بۇ، بېيىغان، پۇلدار ئادەم توقلۇقتىن كۆرەڭلىپ شادلانسا، كەمبەغەل، نامرات يوقسۇزلۇق ئاچ - يالىڭاچلىق دەردىدە خارلىقتىن زارلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىرى چالما دەپ تاشلىۋەتسە،
بىرى ئالما دەپ ئالار
بۇ، بەزىلەر تەرىپىدىن ئەرزىمەس، ئېتىبارسىز دەپ قارىلىپ خارلانغان، تاشلىۋېتىلگەن ئادەم ياكى نەرسە باشقىلارنىڭ نە-

ياخشلىق ياكى يامانلىق ھەرگىز بىكار كەت-
مەيدۇ ۋە ئۇتۇلمايدۇ، ئۇ ھامان قايتىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىزنىڭكىگە كەلسەڭ يەپلا،
سېنىڭكىگە بارسام گەپلا

بۇ، بىراۋنىڭكىدە مېھمان بولۇشقا،
زىياپىتىنى يېيىشكە ئامراق، ئۆزىنىڭكىگە
كەلگەنلەرنى قۇرۇق گەپ بىلەن تەكەللۇپ
قىلىپ ئۆزىتىدىغان، زىياپەت بېرىشى،
مېھمان قىلىشىنى خالىمايدىغان پىخسىق ئا-
دەملەرنىڭ ئۇستاتلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر ياشقىمۇ بىر ئۆلۈم،

مىڭ ياشقىمۇ بىر (ئۆلۈم)

بۇ، تۇغۇلۇش، ئۆلۈش مۇقەررەر ھا-
دىسە بولۇپ، ئەھمىيەتلىك، شەرەپ بىلەن
ئۆلۈش ھەركىم ئۈچۈن يۈكسەك، ئۇلۇغ پە-
زىلەت ئىكەنلىكىنى، ئۆلۈمگە پىسەنت قىل-
ماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىر شاختا گۈلمۇ بولىدۇ،

تىكەنمۇ بولىدۇ

«بىر ئانىدىن ئارغامچا - توقۇناتتىن
باشقىسى چۈشىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىر ياغاچتىن ئوقلۇقمۇ چىقىدۇ،
پوقلۇقمۇ چىقىدۇ

«بىر ئانىدىن ئارغامچا - توقۇناتتىن
باشقىسى چۈشىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

بىسىناق پادىشاھتىن،

سىنالغان گاداى ياخشى

بۇ، مەقسەت - مۇددەئاسىنى، نىيەت -

نى چۈشەنگىلى، بىلگىلى بولمايدىغان، كى-
بىرلىك قىلىپ ئەلنىڭ دەردىگە يەتمەيدى-
غان، تەكەببۇر ئەمەلداردىن كۆرە، دائىم
ئەلنىڭ غېمىنى يەيدىغان، ئەلگە سادىق نام-
رات ئادەم ياخشى دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:
نازاكەت خېنىم قېشىنى ئۇچۇرۇپ مېيىقىدا
كۈلدى - دە، مەن «بىسىناق پادىشاھتىن،
سىنالغان گاداى ياخشى» دېگەن گەپنى ئاڭ-
لىغان، باتۇق سىلىنىڭ نەزەرلىرىدە قاچقۇن
بولۇشى مۇمكىن. لېكىن مېنىڭ نەزىرىمدە
ئۇ بويى ئالتۇن، قوۋۇرغىسى كۈمۈش يى-
گىت! دېدى...

بىغەرەز پادىشاھتىن چوڭ

بۇ، غەرەز ئوقمايدىغان، قائىدە - يو-
سۇن بىلمەيدىغان، يولسىز، ئۇششۇق ئادەم
مويىسىپت، مۆتىۋەر، يۇرت كاتتىلىرىغا
ھەر ۋاقىت بىھۆرمەتلىك قىلىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىغەرەزدىن دوزاخ قېچىپتۇ

بۇ، غەرەز ئوقمايدىغان، قائىدە - يو-
سۇن بىلمەيدىغان، يولسىز، ئۇششۇق ئادەم-
گە لەنەت، نەپرەت، قارغىشمۇ ئۆتمەيدۇ.
ھەتتا جازامۇ كار قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

بىكار بولساڭ كېپەك تاسقاپ يە

بۇ، بىكار يۈرۈش ئادەمنى ئىشتىن
چىقىرىپ، ھۇرۇنلاشتۇرۇپ، خەقنىڭ نەزى-
رىدىن چۈشۈرۈپ قويدۇ؛ ئىش ئادەمنى
چېنىقتۇرىدۇ، بەلگىلىك ھەققە ئىگە قىلىدۇ
ۋە تەييارناپلىقتىن ساقلايدۇ، دېگەن مەنىنى

بىلدۈرىدۇ.

بىكار تۇرغۇچە، بىكار ئىشلە
«بىكار بولساڭ كېپەك تاسقاپ يە» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

بىكارچىنىڭ چولمى يوق،
قىلغىلى ئىشى (يوق)

بۇ، ئىش خۇش ياقمايدىغان، بىكار تە-
لەپ ئادەملەر ئىش تېپىلسىمۇ ئىشلەشنى خا-
لىمايدۇ، كۈن بويى لاغايلاپ، بىكار يۈرۈش-
نى ياخشى كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىگىز تاغاردى تۇختىماس

«بىگىز قايتا ياتماس، ئۆلۈك تاغاردى
(ياتماس)» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ:

خىيانەت ھەر زامان چۈنكى خىيانەت،
بىگىز تەشمەي تاغارنى تۇرماس
سالامەت.

ماقالمۇ بار تېخى مەنىسى ئايدىن:

«ئىشتانغا چىقارغان كۆڭۈلگە تايىن».

بىگىز قايتا ياتماس،

ئۆلۈك تاغاردى (ياتماس)

بۇنىڭ «بىگىز تاغاردى تۇختىماس»،
«بىگىز قايتا تۇرمايدۇ»، «بىگىز قايتا يات-
ماس»، دېگەندەك ۋارىيانتلىرى بار بولۇپ،
ھەر قانداق بىر ۋاستە، چارە - تەدبىر
بىلەن ھەقىقەتنى يوشۇرۇپ قىلغىلى،
ھەق - ناھەتنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلغىلى
بولمايدىغانلىقىنى، يوشۇرۇلغان سىر ھامان
ئاشكارا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: نۇرۇل

بوۋاي ئامانقۇلنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپ مۇز-
داق دېدى: بىگىز قايتا ياتماس، ئۆلۈك
تاغاردى (ياتماس) دەپ، بۇ ئىشنىڭ سىرىمۇ
ئېچىلىپ قالار.

بىلگەن بىلگىنىنى ئىشلەر،

بىلمىگەن بارمىقىنى چىشلەر

بۇ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان، كە-
سىپ ئۆگەنگەن ياراملىق كىشى ھۈنەرگە
تايىنىپ جان باقىدۇ؛ قولىدىن ئىش كە-
لمەيدىغان، كەسىپ ئۆگەنمىگەن ھۈنەرسىز
كىشى تۇرمۇشتا قىيىنلىپ، پۇشايمان يەپ
ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلگەن بىلمىگە ئىشىنەر،

بىلمىگەن نېمىسىگە (ئىشىنەر)

بۇ، ئوقۇغان، كۆپىنى كۆرگەن، بى-
لىملىك ئادەم سەۋىيىسىگە، قابىلىيىتىگە
ئىشىنىدىغانلىقىنى؛ ئوقۇمىغان، ئىش
كۆرمىگەن، بىلمىسىز، قارىتۇرۇك ئادەم-
نىڭ ئىشەنگۈدەك ھېچ نەرسىسى يوقلۇقىنى
بىلدۈرىدۇ.

بىلگەن يولۇقنى ئاناخغا بەرمە

بۇ، ھەركىم ئۆزى توغرا، پايدىلىق
دەپ بىلگەن ئىشىدىن يانماسلىق، پىلاننى
بۇزماسلىق، ئۇنى سىر تۇتۇپ، باشقىلارغا
ئېيتماسلىق، كىشىنىڭ سالاسىغا كەتمەس-
لىك لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:

بۈگۈن ئوقساق تېخى بىزنى جەھەتتە

سارى باشلارمىش،

ئېچىپ كەڭرى قويۇننى بىز يىلان

ئاسراپتىمىز يارەب.

سۆزلىمەسلىك، نەسبەت قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمگەن يەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرى تولا بۇ، يات كىشىگە نىسبەتەن كۆرمىگەن، ئەلمى - تەلىمنى بىلىمگەن يەر سىرلىق، مۇرەككەپ بولىدىغانلىقى، شۇڭا بارغان يەر - نىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەپ ۋەزىيىتىنى ياخشى بىلىش، تەدرىجىي ماسلىشىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىكى چوڭ بىرنى يېڭەر،
بىلىمى چوڭ مىڭنى (يېڭەر)

بۇ، ئوقۇغان، بىلىملىك ئادەم ئەقلىي قابىلىيىتى بىلەن ھەر قانداق مۇشكۈلاتقا، رەقەبىگە تاقابىل تۇرۇپ غەلبىگە ئېرىشەلەيدۇ؛ ئوقۇمىغان، بىلىمسىز، نادان ئادەم جىسمانىي كۈچىگە تايىنىپ، ۋاقىتلىق جان ساقلىيالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىم ئەقلىنىڭ چىرىغى

بۇ، بىلىم كىشىنىڭ زېھنى - تەپەككۈر قابىلىيىتىنىڭ ئېشىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىدىغان، ئەل ئىچىدە ھۆرمەتكە ئىگە قىلىدىغان تۈگىمەس مەنبەئىي بايلىق بوپتۇ، كىشىنىڭ قەلب دۇنياسىنى يورۇتتۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمسىزگە ھال ئېيتقۇچە،

ئىچىدە سىڭىپ كەتسۇن

بۇ، ئوقۇمىغان، نادان ئادەمگە ھال ئېيتىپ زارلانماسلىقىنى، ئىچكى ئەھۋال - نىڭ باشقىلارغا ئاشۇلىنىپ سۆز - چۆ-

ئۇنىڭ باتىل خىيالچە بويارمىش قانغا دۇنيانى،

بۇنىڭدىن زور گۇناھ بولماس، خاتا چاغلاپتىمىز يارەب.

«ئاناڭغا بەرمىگەن بىلىگەن يولۇڭنى»
دەر ئىدى دانا،

نادامەت ئوتىدا، ئەپسۇس، جىگەر

داغلاپتىمىز يارەب.

بىلىگىنىڭنى ئەلدىن ئايما

بۇ، ھەر كىم ئەقلىنى، پەمىنى ئىشقا سېلىپ، قولىدىن كەلگىنىنى، بىلىگىنىنى خەلققە بېغىشلاپ، بارلىقىنى خەلقنىڭ مەن - پەئىتىگە سەرپ قىلىش كىپرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمەسلىك ئەيب ئەمەس،

سورىماسلىق ئەيب

بۇ، ھەر قانداق كىشى ھەممىلا نەرسىنى بىلىپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى، بىلىم - گەننى سوراپ بىلىش كەمچىلىك بولمايدۇ. خانلىقىنى، لېكىن بىلىمگەننى سوراپ ئۆگەنمەستىن بىلەرمەنلىك قىلىش توغرا ئەمەسلىكىنى، تىرىشمايدىغان، ئۆگەنمەيدىغان كىشى ھامان زىيان تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمگەنگە ياخشىلىق قىلما،

تىڭشىمىغانغا سۆز (قىلما)

بۇ، قىلغان ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان، ئادەمگەرچىلىكى يوق، ۋاپاسىز ئادەمگە ياخشىلىق قىلىش ھاجەتسىز ئىكەنلىكىنى، توغرا پىكىر، مەسلىھەتنى ئاڭلىمىغانغا

سىز ئادەم تىرىكچىلىك قىلالمايدىغانلىقنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمسىزلىك نامراتلىقتىن يامان

بۇ، ئادەم تۇرمۇشتا جاپاغا چىداپ ئىشلىش ئارقىلىق نامراتلىقتىن قۇتۇلۇشقا بولىدىغانلىقىنى، لېكىن ئوقۇماي، بىلىم ئالماي، نادانلىقتا ئۆتۈش ئەڭ قورقۇنچلۇق، قۇتۇلغۇسىز نامراتلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چەك، مەسخىرە ئويىپىكتى بولۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن سەۋرچانلىق بىلەن سىز ساقلىنىشى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بىلىمسىزگە ئىش يوق،

ئىشىسىزغا ئاش (يوق)

بۇ، دەۋرنىڭ تەرەققىيات تەلپىگە ئاساسەن ئوقۇش، بىلىم ئېلىش زۆرۈر ئىكەنلىكىنى، ئوقۇمىغان، نادان ئادەم ھېچ ئىشقا يارىماي، ئىشىسىز قالىدىغانلىقىنى، ئىش-

پاچىقىغا پىت چۈشۈپتۇ،
ئېشىغا چىۋىن (چۈشۈپتۇ)

بۇنىڭ «پۇچقىغا پىت چۈشۈپتۇ، ئې-
شىغا چىۋىن» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ،
بىرەر سەۋەب بىلەن ئارىسالدىلىقتا خىيالى
ئۆزگەرگەن، نىيىتى بۇزۇلغاننىڭ ئىشى بۇ-
زۇلىدىغانلىقىنى، تاپاۋىتى، پايدا - مەنپە-
ئىتى زىيانغا ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پاختەكتە بار كۆڭۈل تورغايدا يوقمۇ
«پاختەكتە بار كۆڭۈل، تۇرۇلغىدا
يوقمۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پاختەكتە بار كۆڭۈل تۇرۇلغىدا يوقمۇ
بۇ، كۆڭۈلنىڭ ناھايىتى نازۇك، ئىن-
چىكە بولىدىغانلىقى، ئەرزىمەس ئىشلار ئۇ-
چۇن باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتماسلىق،
كۆڭۈل قالىدىغان ئىشلارنى قىلماسلىق
لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادا باققاندا دوست ئىمدۇق،
ياخاق چاققاندا ئايرىلىدۇق

بۇ، جەبىر - جاپادا بىللە بولۇپ، ھالا-
ۋەت كۆرىدىغان چاغدا قارشى تەرەپنىڭ ۋاپا-
سىزلىق قىلىپ ئۆز قەدىناسىدىن يۈز ئۆرۈ-
گەنلىكى ۋە ئۇنى تاشلىۋەتكەنلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

پادىچى ئىككى بولسا،
ئارىدا توقلا ئۆلەر

بۇ، ئىش ئۈستىدە خوجايىن كۆپ
بولسا، «ئادەم جىق يەردە ئېشەك ھارام»
دېگەندەك ئۆزئارا بىر - بىرىگە سېلىق سې-
لىشىپ، ئىشنى كېچىكتۈرۈپ، بۇزۇپ قو-
يىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىدىن ئايرىلغانى بۆرە يەر

«ئايرىلغانى قار باسار، بۆلۈنگەننى
بوران» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پادىشاھ ئادىل بولسا،

پۇقرا مايىل بولار

بۇ، باشلىققا نىسبەتەن خىزمەتتە توغرا
يول تۇتۇش بىلەن رەھبەرلىك سەنئىتىگە
ماھىر بولۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، قول ئاس-
تىدىكىلەر شۇنىڭغا ئاساسەن ئىناق، ئىت-
ئەتچان بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھ بىلەن تاز چىقىشالماس،
ئۆردەك بىلەن غاز (چىقىشالماس)

بۇ، يۇقىرىدىكىلەرنىڭ تۆۋەندىكىلەرنى
كۆزگە ئىلمايدىغانلىقىنى، گۈزەل، چىراي-
لىقلارنىڭ كۆرۈمىسىزلىرىنى ياراتماسلىقتەك
ئىچى تارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھ قەرزدارنىڭ بولسا،
ئەرزىغىنى خۇدا ئاڭلىسۇن

بۇ، ھوقۇقىغا تايىنىپ پۇقرالاردىن ئالغان پۇل، نەرسىلەرنى قايتۇرمايدىغان، تەلەپ قىلسا بەرمەيدىغان چىرىك ئەمەلدارلارنىڭ زورلۇق، ئۆكتەملىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھلىق ئەل بىلەن،

تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن

بۇ، ھەر قانداق باشلىق، رەھبەر ئاممىغا تايىنىش، ئاممىغا كۆيۈنۈش بىلەن قۇدرەت تاپىدۇ، ھۈنەرۋەن - كاسىپ ھۈنەرگە تايىنىپ، ھۈنەرى ئارقىلىق داڭ چىقىرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھ مەست بولسا،

دۆلىتى غەرق بولىدۇ

بۇ، بىرەر باشلىق - ئەمەلدار ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىگە خىلاپ ھالدا ئەقلىدىن ئېزىپ، چىرىكلەشسە ئۇنىڭ خەلقى، دۆلىتى، يۇرتى تۈرلۈك مۈشكۈلات، ئاپەتلەرگە ئۇچراپ نامراتلىقتا ۋەيران بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. شاۋاز ھەسەن ۋەزىرىنى يول ئۈستىدە قەستلەپ ئۆلتۈردى. ئات باقار داۋۇتتى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى، داۋۇت قېچىپ كەتسە ئورنىغا دادىسىنى ئۆلتۈرۈپ، ماخا بۆھتان چاپلاپ، زىندانغا سالغۇزدى، «پادىشاھ مەست بولسا، دۆلىتى غەرق بولىدۇ» دەيدىغان گەپ بار، شاھىم، بۇ ئىشلارنى تەخلىمىدىڭىز، غاپىللىق پالاكتە تارتىدۇ، دېدى جالالىدىن.

پادىشاھنىڭ ئەمرى ۋاجىپ

بۇ، دۆلەتنىڭ قانۇنىغا، ھۆكۈمىتىگە

پەرمان، بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلىش، بويسۇنۇش ھەممە كىشىگە ئورتاق بولغان پۇقرالىق مەجبۇرىيەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ئى مۇسۇلمانلار، ھەدىسلەردە قەيت قىلىنىدۇ. كى پادىشاھنىڭ ئەمرىنى تۇتۇش ۋاجىپ، دېدى روزى غوجا.

پادىشاھنىڭ قۇيرۇقى ئۇزۇن،

قولتۇقى كەڭ

بۇ، ئەمەلدار - باشلىقنىڭ كۆز ئالدىدا، ئەتراپىدا ئىش بېجىرىش، مەسىلىنى ھەل قىلىش قۇلايلىق ئىكەنلىكىنى، رەھبەردىن يىراق، ئاساسىي قاتلامدا ئىش بېجىرىش، مەسىلىنى ھەل قىلىش قۇلايسىز، قاتمۇقات رەسمىيەت ئۆتكەللىرىدىن ئۆتۈشكە مەجبۇر بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھنىڭ كۆزىدە بولغۇچە،

كۆڭلىدە بول

بۇ، ئادەتتىكى كىشىلەرگە نىسبەتەن ھەر قايسى قاتلام رەھبەرلىرى بىلەن ياخشى چىقىشىپ، ئىناق بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىشنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پادىشاھنىڭ كۆڭلى پاقىغا چۈشۈپتۇ

بۇ، مەنسەپدار، مەرتىۋىلىك كىشىلەر ئىچىدە سالاھىيىتىگە نا مۇناسىپ ھالدا ئەرزىمەس، ئېتىبارسىز نەرسىلەرگە كۆڭلى چۈشۈپ، ياخشى كۆرۈپ قالىدىغان غايەسىز، غۇرۇرسىز چاكنى كىشىلەرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چۇقلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

پاقا ئۆكۈز بىلەن تەڭ بولمەن دەپ،
يېرىلىپ كېتىپتۇ

«كەكلىك قاغىنىڭ مېڭىشىنى دوراي-
مەن دەپ چاترىقى يىرىلىپ كېتىپتۇ» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

پاقىنىڭ بەختىدىن

شۇڭقارنىڭ شورلۇقى ياخشى

بۇ، قورقۇنچاق، نامەرد ئادەمنىڭ ئا-
مەتلىك كۈنىدىن، مەرد، باتۇرنىڭ كۆڭۈل-
سىز، پىتەلەي ئۆتكىنى ئەۋزەل، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

پاقىنىمۇ دەسسەسە «ۋاق» دەيدۇ

«بوغۇزلايمەن دېسەڭ، قويمۇ تېپىرلاي-
دۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پاكار تاغ يايلاققا يارماس،

قىسقا يىپ كىلمەككە (يارماس)

بۇ، كىچىك ۋە ئاز نەرسە تەلەپ، ئېھ-
تىياجىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پاكار ئېشەككە ھەرىكىم مىنەر

بۇ، ياۋاش، ئاجىزلارنى ھەممە ئادەم-
نىڭ بوزەك قىلغۇسى كېلىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

پاك بىلەن ئورتاق بولدۇم،

گەپ ئاڭلىتالماي پورداق بولدۇم

بۇ، غەرەز ئوقمايدىغان، جاھىل - ئۆ-
زۈمچىل ئادەملەر بىلەن ئەسلىدىنلا

پاراسەتسىز پالاكەتكە يولۇقار

بۇ، ئاق - قارىنى، ھەق - ناھەقنى
پەرق ئېتەلمەيدىغان، دىتسىز ئادەم كۈتۈل-
مىگەن خېيىمخەتەرگە، بەختسىزلىككە ئۈچ-
رايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پارچە بۇلۇتتىن يامغۇر كۈتمە

بۇ، تارقىلىپ كەتكەن پارچە بۇلۇتتىن
يامغۇر ياغمايدىكەن، بېخىل ۋە نامراتتىن
مەدەت، ياردەم تىلەش ئەمەلگە ئاشمايدىغان-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پارقىرىغاننىڭ ھەممىسى ئالتۇن ئەمەس

بۇ، ئادەم چىرايلىق كىيىنىپ، سالا-
پەتلىك يۈرسىلا ئۇنى ئېسىل، ئۇلۇغ، پەزى-
لەتلىك دېگىلى بولمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭ ياخ-
شى ئادەملىكى پاك - دىيانەتلىك، ئاق كۆ-
ڭۈل، ۋىجدانلىق بولۇشى بىلەن ئىپادىلىنىد-
ىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پاقا بىر سەكرەر، ئىككى سەكرەر،

ئۈچىنچىسىدە ئورنىغا چۈشەر

بۇ، خاتالىق ئۆتكۈزگەن، ئەيىبلىك ئا-
دەم قىلمىشىنى يوشۇرۇپ، مەلۇم ۋاقىت
جاۋابكارلىقتىن قېچىپ قۇتۇلۇپ كەتكىنى
بىلەن، ھامان بىر كۈنى قانۇن تورىغا چۈ-
شۈپ تېگىشلىك جازاسىنى تارتىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

پاقا سوزۇلۇپ يىلان بولالماس،

موماي ياسىنىپ جۇۋان (بولالماس)

بۇ، ئۆزىنىڭ يارىلىشىغا، ھالىغا باق-
ماي باشقىلاردىن قامەت، ھۆسن تالىشىپ،
دورامچىلىق قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ياسان-

ئارام ئاپتۇ» دەپ، بىزگىمۇ بىر ئاز ئارام كېرەك. لى دارىنىڭ نىيىتىنىمۇ چۈشەنپ تۇرۇپتىمەن، دېگەنگە ئوخشاش گەپلەر بىلەن سالى دورغىلارنى قايىل قىلدى.

پالتاڭنى ئېلىپ تاغقا يۈر،
سېۋىتىڭنى ئېلىپ باغقا يۈر
بۇ، ھەرقانداق كەسىپ، ھەر قانداق
ئىشنى قىلىشتا ئۇنىڭغا كېرەكلىك، ئېھتىد-
ياجلىق بولغان ئەسۋاب - ئۈسكۈنىلەر تەل
بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتىنىڭ سېپىغا
موزاي تېزەكلەپ قويۇپتۇ
بۇ، بىراۋغا ياردەم قىلىشنى خالىمايدى-
غان بېخىل، ئىچى تار ئادەم باشقىلارغا بار
نەرسىسىنى ئاياپ ھەر خىل باھانە - سەۋەب
بىلەن بەرگۈسى كەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

پالتىدىن زۇۋان كەپتۇ،
قاتىلىدىن ئىمان (كەپتۇ)
بۇ، بىراۋغا زىيان يەتكۈزگەن ئەيىب-
لىك ئادەم پاكىت ئالدىدا ھامان ئۆزىنىڭ
جىنايى قىلمىشىنى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر
بولدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتىنىڭ چۆلدەسىدا ئوتۇن يېرىپتۇ
بۇ، بىرەر ئىشقا ئەقلىنى ئىشلىتەلمەي-
دىغان، پەم - پاراستى يوق، ئەخمىقانە
ئىش قىلىدىغانلارنىڭ ھاماقەتلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

لارنى ئەدەپلىك، قائىدە - يوسۇنلۇق بولۇشقا
ھەر قانچە تىرىشىپ دەۋەت، نەسىھەت قىل-
غان بىلەنمۇ كار قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرد-
دۇ.

پالتا بار يەردە كەكە تور يېمەس
بۇ، تەسىرى چوڭ، كۈچلۈك نەرسە
تۇرغان يەردە تەسىرى كىچىك، كۈچسىز
نەرسىنىڭ ۋەزنى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرد-
دۇ.

پالتا تەگمىگەن ياغاچ بولماس
بۇ، ھەر قانداق كىشى ھاياتلىقىدا زد-
يان - زەخمەتكە ئۇچرايدۇ، بېشىغا تۈرلۈك
ھادىسە، كەلگۈلۈك، يامان كۈنلەر كېلىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پالتا چۈشكۈچە كۆتەك دەم ئاپتۇ
بۇ، بىرەر ئىش، ۋەزىپىنى ئەمەلگە ئا-
شۇرۇش ئۈچۈن يېتەرلىك شەرت - شار-
ئىت، ئىمكانىيەتنىڭ تەل بولۇشىدىن باشقا
پەيت ۋە ۋاقىتنى كۈتۈش كېرەكلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ: مادامكى «پالتا چۈشكۈچە كۆتەك
دەم ئاپتۇ» دېگەندەك، بۇ «مەخپىي توي»
پۇرسىتىدە «ئالتۇنچىلار» قوراللىق پىتىلىق-
لارنىڭ «پاناھىدا» خېلى ئوبدان ئارام ئېلى-
ۋېلىشتى.

پالتا كەلگۈچە كۆتەك ئارام ئاپتۇ
«پالتا چۈشكۈچە كۆتەك دەم
ئاپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قارالغۇ: ھاجى، ئەل -
يۇرت بەك تاسقىلىپ كەتتى، يىگىتلەرنىڭمۇ
جېنى تۆمۈر ئەمەس، «پالتا كەلگۈچە كۆتەك

پالچىدا داڭگال تولا،

شائىردا خىيال (تولا)

بۇ، پالچى ماھارەتلىك بولۇش ئۈچۈن پال تېشىنى كۆپ يىغىدۇ، شائىر ئىجادىيەتتە تەبىئەتتە تاللاش ئۈچۈن تەپەككۈرنى كۆپ قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ۋاي - ۋاي، يىگىت، يەنە نېمە يېزىۋاتىسىز؟ «پالچىدا داڭگال تولا، شائىردا خىيال» دېيىلگەن سۆز راست ئىكەن - دە! دېدى ئۇ لۈتپۇللاغا.

پالغا ئىشەنمە، پالسىزمۇ يۈرمە

بۇ، بولمىغان ئىشنى ئالدىن مۆلچەرلەيدىغان، ھۆكۈم قىلىدىغان تەخمىنىي پەرەز بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىشىنىش توغرا ئەمەس. لېكىن، لېكىن بەزى ھاللاردا ھەر ئىپتىدائىي مالىغا قارشى پالدىن پايدىلىنىشقىمۇ بولىدۇ. غەلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پالۋان دەرد يەيدۇ،

پاللىرى گۆش (يەيدۇ)

بۇ، خەلقپەرۋەر ئەزىمەتلەر ھەر قانچە دەرد - ئىلەم، ئازاب - ئوقۇبەت تارتسىمۇ، جاپاغا، قىيىنچىلىققا چىداپ، باشقىلارنى بەخت - سائادەتلىك باياشات تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پايدا بىلەن زىيان بىر تۇغقان

بۇ، ئادەم بەزىدە ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن نەپ - ھايانغا ئېرىشىدۇ، بەزىدە زىيان - چىقىمغا ئۇچرايدۇ. بۇ تىرىكچىلىكتە يۈز بېرىپ تۇرىدىغان نورمال ھادىسە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ياش بالا زىيانغا چىدىماي تولىغاندا، دادىسى: ئاھ ئورما،

بالام، «پايدا بىلەن زىيان بىر تۇغقان» دېيىلگەندەك، تۇغقانچىلىقتا ھەر ئىككىلىسى بولۇپ تۇرىدۇ، يامنى ئاھ ئۇرۇش، ئىبراھىم ھاجىم زىيانغا چىدىماي، ئاھ ئۇرۇپ بىر ھەپتە ئىچىدىلا ئۆلۈپ كەتتى، دېدى.

پايدىسىز ئوغرىنىڭ

گۈندىدا تۇرغىنى زىيان

بۇنىڭ «پايدىسى يوق ئوغرىدىن، گۈندىدىن بىكار تۇرغىنى ياخشى» دېگەن ۋاردىيانتىمۇ بار بولۇپ، بىراۋغا ياخشىلىق قىلمايدىغان، پايدىسى تەگمەيدىغان ئادەمنىڭ بارىدىن يوقى ياخشى، تۇرغىنىدىن كەتكىنى تۈزۈك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: بۇ خىيالىي ساراڭ ئىكەن، بۇنى زىنداندىن چىقىرىۋېتىڭلار، پايدىسىز ئوغرىنىڭ گۈندىدا تۇرغىنى زىيان، دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ پادىشاھ.

پايدىسى يوق بايدىن،

سۈيى يوق ساي ياخشى

«ئەل سۆيىمگەن - مېۋىسىز قاقشال دەرخ» نىڭ ئىزاھىغا قارالغۇ.

پايدىنى كۆرسە بۈرگىدەك چاققان،

زىياننى كۆرسە كىرىپدەك ياتقان

بۇ، پايدا - مەنپەئەت، ھۈزۈر - ھالاۋەتكە ھەممىدىن چەبەدەس، تەييار تۇرىدىغان؛ ئىش - ئەمگەك، جاپا - مۇشەققەتنى كۆرسە باش تارتىپ، قاچىدىغان تەييار تاپلارنىڭ ئۇستاتلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەرىشتىنىڭ ئېشىدىن

شەيتان قىزغىنىپتۇ

بۇ، بەزى كەسىپ ئەھلىلىرى پايدا -

مەنپەئەتتە ئۈستۈنلۈك تاللىشىپ، ئۆزئارا بىر - بىرىنى كۆرەلمەي ھەسەتخورلۇق، ئىدى-چى تارلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەس ئۇچقان ئېگىز قونار،
ئېگىز ئۇچقان پەس (قونار)
بۇ، كەمتەر، كىچىك پېئىل ئادەم ئام-
مىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇپ، ئۆز-
لۈكىسىز ئالغا باسىدىغانلىقىنى؛ ئۆزىنى
چوڭ تۇتىدىغان كىبىرلىك ئادەم تەكەببۇر-
لۇقى، چوڭچىلىق خۇبى بىلەن ئاممىنىڭ
نەزىرىدىن چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

پەس يەردە ياتما سەلگە كېتەرسەن،
دۆڭ يەردە ياتما يەلگە (كېتەرسەن)
بۇ، ھەر يەرنىڭ شەرت - شارائىتى،
ۋەزىيىتى بويىچە ئىش تۇتۇش، باشقىلارنىڭ
ئالدىغا ئۆتۈۋالماي، كەينىدىمۇ قالماي،
توغرا، نورمال ئىش كۆرۈش كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

پەس يەرنىڭ توپىسى تاغ كۆرۈنەر
«ئادىمى يوق ئۆيدە ئۆچكىنىڭ ئېتى
ئابدۇراخمان» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پەشنى كېسىپ يەڭنى ياماپتۇ
بۇ، ھەر ئىشنى ئەقىل ھەم پەم بىلەن
ئويلىنىپ قىلىش، مۇھىم نەرسىنى زۆرۈ-
رىيەتسىز ئىشقا زايە قىلماسلىق، ئەھمى-
يەتسىز، كىچىك ئىشنى دەپ ئورۇنسىز
بەدەل تۆلىمەسلىك لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەلەككە ئالدىنىپ،
خەمەكسىز قايتۇ

بۇ، ئىشلىمەي، ئەجىر قىلماي باشقى-
لاردىن شەپقەت، ياردەم كۈتۈپ، تەييار
نەپ، مەنپەئەت تەمەسى بىلەن ھېچنېمىگە
ئېرىشەلمەي، قۇرۇق قول قېلىپ، ئۈمىد-
نىڭ يوققا چىققانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەمىسىز باتۇرلۇق،
قورۇلى يوق مىللىتىق
بۇ، ھەر قانداق ئىشتا ئەقىل ئىشلەت-
مەي، تەۋەككۈلچىلىك بىلەن قاراملىق قى-
لىش خۇددى نىشانسىز ئېتىلغان ئوققا ئوخ-
شاش ھېچقانداق نەتىجە بەرمەيدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

پەمىسىز پەلەمپەيدىن يىقىلار
بۇ، بىرەر ئىشقا ئەقىل، پەم ئىشلەت-
مەيدىغان، دىتىسىز ئادەم خاتا ماڭغان قەد-
مىنىڭ تۈپەيلىدىن پېشكەللىككە دۇچار بو-
لىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پەمىسىزنىڭ پاراستى يوق،
غەمىسىزنىڭ پاراغىتى (يوق)
بۇ، بىرەر ئىشقا ئەقىل، پەم ئىشلەت-
مەيدىغان دىتىسىز ئادەم پاراسەتسىز بولىدۇ؛
ھېچنېمىگە كۆڭۈل بولمەيدىغان، غەم يې-
مەس، بىغەم ئادەم خاتىرجەم تۇرمۇش شارا-
ئىتىغا، راھەتكە ئېرىشەلمەيدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

پەمى يوق كىشىنىڭ
مەززىسى يوق ئىشىنىڭ
بۇ، بىرەر ئىشقا ئەقىلنى ئىشلەتمەيدى-

پولۇ قورۇشتىن، شورپا سورۇشتىن
بۇ، تاماق ئېتىشتە دىققەت قىلىشقا،
بىلىشكە تېگىشلىك بىر يۈرۈش قائىدە بار.
لىقىنى، تۆشۈك ماھارىتىدە ھەركىم بۇنىڭغا
ئەستايىدىل كۆڭۈل قويۇپ، تاماقنى مەززە-
لىك پىشۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتالمىغان ياغاچ پۇتاقلىق

بۇنىڭ «پۇتالمىغان ياغاچ تىكەنلىك»
دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ① دەرەخنى
پۇتاپ تۇرۇش ناھايىتى مۇھىم ئىكەنلىكى،
پۇتالغان دەرەخ تۈز، پۇتاقسىز ئۆسۈپ ماتى-
رىيال بولىدىغانلىقى، پۇتالمىغاندا ھەر تە-
رەپكە شاخلاپ ماتېرىيالغا يارىمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ. ② كۆچمە: ئادەمنى تەربىيە-
لەش ئىنتايىن زۆرۈر ئىكەنلىكى، تەربىيە-
لەنگەن ئادەم نۇقسانسىز، ياراملىق، تەربى-
يىلەنمىگەن ئادەم نۇقسانلىق، يارامسىز بو-
لىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇت پۇتقا ھەمراھ،

قول قولغا (ھەمراھ)

بۇ، تىرىكلىكتە كىشىلەر ئۆزئارا ئا-
دەمگەرچىلىك بىلەن بىر - بىرىگە كۆيۈ-
نۈپ، رەھىم - شەپقەت قىلىشنى،
مۈشكۈل ئىشلاردا، ئېغىر كۈنلەردە
ھەمدەم بولۇشنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتتىن يىقىلغان تۇرار،

تىلىدىن يىقىلغان تۇرالماس

بۇ، پۇتى زەخمىلەنگەن ئادەم ساقىيىپ
ئەسلىگە كېلەلەيدۇ، خاتا گەپ قىلىپ يېڭى-
لىشقان ئادەم تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز يامان
ئىناقىۋەتكە قېلىپ مەڭگۈ باش كۆتۈرەلمەي-

غان، پەمىسىز ئادەمنىڭ بېجىرگەن ھەر قان-
داق ئىشى سۈپەتلىك، پۇختا، كۆڭۈلدىكى-
دەك بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پوققا ياقا ياراشماس

بۇ، جىسمانىي جەھەتتىن تەندۈرۈس
بولمىغان، نۇقسانلىق كىشى ھەر قانچە يا-
سانسىمۇ ئەيىبىنى يوشۇرالمىدۇ، ياراشقۇ-
دەك كىيىم كىيەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

پوققىنىڭ ئۈستىگە سۆگەل چىقىپتۇ

بۇ، بىر ئوڭۇشسىزلىق ياكى قىيىنچى-
لىق ئۈستىگە يەنە بىر قىيىنچىلىق، كەلگۈ-
لۈكنىڭ قوشۇلۇپ كەلگەنلىكىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

پوققا چالما ئاتساڭ،

ئۆزۈڭگە چاچار

بۇنىڭ «پوققا چالما ئاتساڭ يۈزگە
چاچار» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، قا-
ئىدە - يوسۇن بىلمەيدىغان، ئەدەپسىز،
پەس ئادەملەردىن ھەزەر ئەيلىمەي، ئۇ-
لارغا تېگىپ قويغاندا بىھۆدە ھاقارەتكە ئۇچ-
رايدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ بىشەملىك قىل-
شىغا يول ئېچىپ بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

پوقنى ئوسۇرۇق بىلەن ياپقىلى بولماس

بۇ، بىرەر خاتالىق ياكى جىنايەتنى ھەر
قانداق يول بىلەن يوشۇرۇپ قالغىلى، ھىيلە
- مىكىر ئىشلىتىپ باستۇرۇۋەتكىلى بول-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتقا تاپسا باشقا يوق؛
باشقا تاپسا پۇتقا (يوق)

بۇ، تاپقىنى كۈندىلىك تۇرمۇشقا يەت-
مەيدىغان، ئېھتىياجىغا ئۈلگۈرمەيدىغان،
بىرگە تاپسا، بىرگە يوق ئۆتىدىغان ئادەم-
لەرنىڭ يوقسۇزلۇق، نامراتلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتۇڭنىڭ توغرىلىقىغا قارىما،
يولۇڭنىڭ توغرىلىقىغا قارا

بۇ، ھەركىم يۈرۈش - تۇرۇشقا ئەھ-
مىيەت بەرگەندىن باشقا، ئىش - ھەرىكەت،
ئېلىم - بېرىم مۇناسىۋەتلىرىدە پاك - دىيا-
نەتلىك بولۇش ئۈچۈن نىيەتنى توغرىلاشنىڭ
لازمىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتى كىچىك چاققاننى كىيەر،
پۇتى يوغان تاپقاننى (كىيەر)

بۇ، تەن قۇرۇلۇشىنى نورمال يېتىلدۈ-
رۈشكە ئەھمىيەت بەرگەن كىشى خالىغان
ئاياغىنى تاللاپ كىيەلەيدۇ، ئەھمىيەت بەرمە-
گەنلەرنىڭ پۇتى يوغىناپ، ئاياغ كىيىمىدىن
قىيىنلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇتى ئۆيگە كىرگۈچە،
كەشى تۆرگە چىقىپتۇ

بۇ، بىرەر مەنەپ، مەرتىۋىگە ئېرى-
شىپلا ئۆزىنى باسالماي، كۆرەڭلەپ، باشقى-
لارنى كۆزگە ئىلمايدىغان، قائىدە - يوسۇن-
نى بىلمەيدىغان كىشىلەرنىڭ نومۇسىسىز-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ؛ ئەپسۇسكى، پۇتى ئۆيگە
كىرگۈچە، كەشى تۆرگە چىقىپتۇ، دېگەن

دەك، روزى موللا شۆتتاڭغا كىرىش بىلەنلا،
كەلگۈسىدە قولغا كېلىدىغان تۇڭچىلىق ياكى
قانداقتۇر باشقىچە ھۈزۈر - ھالاۋەتلىرىنى
ئەسلەپ، ئويۇن - تاماشا ۋە كەيپ - ساپاغا
بېرىلگەندى.

پۇت يۈگۈرۈكى ئاشقا،
ئېغىز يۈگۈرۈكى باشقا

«ئاياغ يۈگۈرۈكى ئاشقا، ئېغىز يۈگۈ-
رۈكى باشقا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مۇندىن
كېيىن كىمگە بولمىسۇن ئۇنداق بولمىغۇر
گەپلەرنى قىلمىسىڭىزلا بولدى، - دېدى
خەلىپە خېنىم، ئاندىن، - كونىلاردا «پۇت
يۈگۈرۈكى ئاشقا، ئېغىز يۈگۈرۈكى باشقا»
دېگەن گەپ بار، - دەپ مۇلايىم كۈلۈپ
قويدى.

پۇختا ئىشتىن كاۋاك چىقماس،
يەككە قولدىن چاۋاك (چىقماس)

بۇ، ھەر ۋاقىت ئورتاق ھەمكارلى-
شىپ، ئېھتىياتچان بولۇپ، مەسلىھەت بى-
لەن قىلىنغان ئىش مۇكەممەل، مۇستەھكەم
بولۇپ، ھەرگىز چاتاق، نۇقسان كۆرۈلمەي-
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇرۇچتىن پوستەك پۈتەر

بۇ، ئاز نەرسىنىڭ جۇغلنىشىدىن
كۆپ نەرسە ھاسىل بولىدىغانلىقىنى، كى-
چىك ئىشلار ئىارقىلىق نى - نى چوڭ ئىش-
نى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

پۇشايمان پايدا بەرمەس

بۇ، ھەركىم ئىشتىن بۇرۇن ئەقلىنى

ئىشقا سېلىپ، ئوبدان پىكىر يۈرگۈزۈش كېرەكلىكىنى، ناتوغرا قىلمىشى ئۈچۈن ئا- زابلىنىپ، ھەسرەت چېكىش پايدىسىز ئى- كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل ئالدىدا ئېزىقما،
مەنسەپ دەپسە قىزىقما

بۇ، ھەرىكەت پۇلنى دەپ نىيىتىنى بۇز- ماسلىقى، يولدىن ئازماسلىقى، ئايىنىپ چىرىكلەشمەسلىكى؛ مەنسەپ، مەرتىۋىگە بېرىلمەسلىكى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل ئەجەلگە داۋا بولماس

بۇ، پۇل بىلەن ئۆلۈمگە تاقابىل تۇرغى- لى، ئۆلۈمنى كېچىكتۈرگىلى، ئۆلمەسلىك- نىڭ ئامالىنى قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل ئەقىل ئۆگىتەر،

تون مېخىشىنى تۈزىتەر

بۇ، پۇل - بايلىق ئادەمنىڭ ھەر بىر ئىشقا قۇلايلىق ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ، پاراسەت ئاتا قىلىدۇ. ياخشى كىيىم ئادەمنى باشقىلار ئالدىدا ھۆرمەت، ئابروۋىغا ئېرىش- تۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل بار چاغدا مىڭى دوست،

پۇل تۈگىگەندە قېنى دوست

بۇ، پۇلى، مال - دۇنياسى بار چاغدا دوست، ئاغىنە بولىدىغان، تۈگىگەندە ئۆز- لىرىنى چەتكە تارتىدىغان، باشقا كۈن چۈش- كەندە ئەسقاتمايدىغان ۋاپاسىز، ئالدامچىلار- نىڭ ماختىپىزلىك قىلمىشىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل بايغا ئاقىدۇ،
سۇ سايغا (ئاقىدۇ)

بۇ، ھەر تەرەپتىن سرغىغان سۇ ئا- ۋۇپ سايغا ئاقىدىغانلىقىنى؛ ھەر كەسىپ، ھەر ساھەدىكى ئىش - ئوقەتتە دەسمايىسى كۆپ ئادەمنىڭ پايدا، تاپاۋىتى ھەسسەلەپ كۆپىيىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا

بۇ، پۇل - ئىقتىساد ھەممىنى ھەل قىلىدۇ، پۇل بولسا يوقنىمۇ بار قىلغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل بېرىپ يۇرت تالاش،

ئاش بېرىپ تۇر (تالاش)

بۇ، پۇرسەت، شارائىت يار بەرگەندە ئادەم يۇرت كۆرۈپ نەزەر دائىرىسىنى، تۈر- مۇش بىلىمىنى بېيىتىش كېرەكلىكىنى، يوقسۇل، نامراتلارغا خەيرىغا، يار - يۆ- لەك بولۇپ، خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىش- نىڭ يۈكسەك پەزىلەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈ- رىدۇ.

پۇل - پۇلى جىقلارغا تاتلىق

بۇ، دائىم پۇلنىڭ غېمىدە بولىدىغان، پۇلپەرەس - پۇلدارلارغا پۇل - مالنىڭ مېھرى شېرىن بىلىنىپ، بېيىغانچە پۇلدىن ئۈمىد ئۈزەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل تاپارغا سەن تۇرساڭ،

يەپ ياتارغا مەن تۇراي

بۇ، ئىش - ئوقەت قىلماي بىكار يۈ- رۈپ، باشقىلارنىڭ ئەمگىكى بىلەن ياشاشقا، تەيياردىن ئەپ ئېلىشقا ئادەتلەنگەن بىكار تە-

لەپلەرنىڭ ھۇرۇنلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل تاپتىم ياخشى بىلەن يېيىشكىلى،
يامان بىلەن دېيىشكىلى
بۇ، تاپقىنىنى ئەل - يۇرتتىن ئايد-
ماي، بارىدىن يوقسۇل، نامراتلار بىلەن
ئورتاق بەھرىمەن بولۇپ، بېخىللارنىڭ پىخ-
سىقلىقىنى مەسخىرە قىلىدىغان مەردلەرنىڭ
سېخىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل تاپقان ئەقىل تاپىدۇ

بۇ، بىر تەڭگىسى بار ئادەمنىڭ بىر
تەڭگىچىلىك ئەقلى بولىدۇ، مىڭ تەڭگىسى
بار ئادەمنىڭ شۇنىڭغا لايىق ئەقلى بولىدۇ،
پۇلى قانچە كۆپەيسە ئەقلىمۇ شۇنچە ئاشىدۇ
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ئوغلىدىكى
ئوقەتچانلىق، پەم - پاراسەتنى بايقاپ، سو-
دىدا يېڭى يول تېپىپ ئۆزلەۋاتقانلىقىنى كۆ-
رۈپ، «پۇل تاپقان ئەقىل تاپىدۇ» دېگەن-
دەك، ئون ئوغۇلغا بەرگۈسىز بىر ئوغۇل-
نىڭ يېتىشىۋاتقانلىقىدىن سۆيۈنۈپ، پۇل
تاپقانسېرى ئەقلىمۇ تېپىۋاتىدۇ، ئەقىلگە را-
سا تولۇۋاتىدۇ، دەپ ھاياجانلاندى.

پۇل تاپقۇچە ئەقىل تاپ

بۇنىڭ «پۇل تاپقۇچە يول تاپ» ۋە «پۇل
تاپقۇچە، ھېساب تاپ» دېگەن ۋارىيانتلىرىمۇ
بار بولۇپ، پۇل تېپىش، بېيىش ئۈچۈن
ئاۋۋال كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى
كۈچەيتىپ، بېيىشنىڭ ئاساسىنى، شەرت
- شارائىتى، ئىمكانىيەتلىرىنى ھەل قىلىش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل تېپىۋالساڭ سانىۋال

بۇ، ئېرىشكەن تاپاۋەت ۋە بىكاردىن
كەلگەن غەنىيمەتنىڭمۇ ئېدىتىنى، ھېسابنى
بىلىش كېرەكلىكىنى، ھېساب - ئېدىتسىز
ئىش تۇتۇشنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل دۈشمەننى دوست قىلار،

دوستنى دۈشمەن قىلار

بۇ، مال - دۇنيا، پۇلنىڭ مېھرى
ھەممىدىن كۈچلۈك ئىكەنلىكى، پايدا - مەن-
پەئەت توقۇنۇشىدا ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىن-
لار بىر - بىرى بىلەن زىتلىشىپ، ئادا -
جۇدا بولىدىغانلىقى؛ بىر - بىرىگە پايدا -
مەنپەئەتنى يەتكەن يات - غەيرىيلەر ئۆزئارا
يېقىنلىشىپ تۇغقاندىك بولۇپ كېتىدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل دېگەن پىششىق تاماق

بۇ، پۇل تۇرمۇشتا بەلگىلىك قىممەتكە
ئىگە نەق بايلىق بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن نۇر-
غۇن ئىشلارنى ھەل قىلغىلى، ئاچنى توق
قىلغىلى، يوقنى تاپقىلى، نېمىگە خەجلىسە
بولدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇل دېگەن قولىنىڭ كىرى

بۇ، مەرد - سېخىيلار ئۈچۈن پۇل
ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىنى، ئىش-
لىسە، ئەمگەك قىلسىلا پۇل تاپقىلى، بېيىد-
غىلى بولىدىغانلىقىنى، ئۇ تىرىكچىلىكتە
قولدىن قولغا ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

پۇلسىز ئەر خوتۇنغا جىن كۆرۈنەر
بۇ، پۇلى يوق، كەمبەغەل ئادەمنى
ھېچكىم ياخشى كۆرمەيدىغانلىقىنى، كۆزگە
ئىلمايدىغانلىقىنى، ئەتىۋارى، ھۆرمىتى
بولمايدىغانلىقىنى، شۇڭا تىرىشىپ ئىشلەپ
پېشىش ئارقىلىق قەد كۆتۈرۈپ، ئىناۋەت
تىكلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلسىزنى بازار تونۇماس

بۇ، پۇلى يوق ئادەم كۈن بويى بازار
ئارىلىغان بىلەن ھېچكىم بىكارغا بىر نەرسە
بەرمەيدىغانلىقىنى، شۇڭا تىرىشىپ ئىشلەپ
تۇرمۇشىنى ياخشىلاش كېرەكلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

پۇل كەتسە كەتسۇن، يۈز كەتمسۇن

بۇ، ئادەم ئۈچۈن يۈز - ئابروى، ئىنا-
ۋەت مال - دۇنيا، بايلىقتىن قىممەتلىك،
مۇھىم بولۇپ، پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدى-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: نەمتۇلىنىڭ ئاتا - ئا-
نىسى نومۇسچان، ياۋاش ئادەملەر بولغاچقا،
«پۇل كەتسە كەتسۇن، يۈز كەتمسۇن» دې-
يىشىپ، قەرز ئېلىپ ھەشەمەتلىك داستى-
خان تەييارلىدى - دە، كېلىنىنى ئالغىلى
يەنە بىر قېتىم كەلدى.

پۇل - مال كېتەر بوشلۇقتىن،

پۇرسەت كېتەر خۇشلۇقتىن

بۇ، ھەر قانداق بىر ئىشتا بوشاڭلىق،
بېپىرۋالىق، كۆرەڭلىك، بەتخەجلىك، ئىس-
راپخورلۇق قىلماسلىقىنى، ھەر ۋاقىت
ھوشيار، ئېھتىياتچان، ئىقتىسادچىل بو-
لۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلنى پۇل تاپىدۇ

بۇ، ھەر قانداق تىجارەت، كەسپكە
يېتەرلىك دەسمى بولمىسا بولمايدىغانلى-
قىنى، ھالال كەسپ بىلەن شۇغۇللىنىش
جەريانىدا پۇلدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلنى پۇل ئۆزى تاپىدۇ

«پۇلنى پۇل تاپىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قا-
رالغۇ.

پۇلنىڭ بىر ئۇچى بىلەكتە،

بىر ئۇچى يۈرەكتە

بۇ، ئىقتىساد - پۇل ھەممىنى ھەل
قىلغاچقا، تىرىكچىلىكتە ھەممىگە پۇل بول-
مىسا بولمايدىغانلىقىنى، پۇلنىڭ مېھرى،
رىشتى ھەممىدىن كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى،
پۇلنى پەقەت ھۈنەر - كەسپ، ئەمگەك
قىلىش ئارقىلىق تېپىشقا بولىدىغانلىقى-
نى بىلدۈرىدۇ.

پۇلنىڭ تىلى يوق

بۇ، پۇل يۈزسىز - رەھىمسىز بو-
لۇپ، كىمىنىڭ تىجارەت پەمى، كەسپ يو-
لى، ئىشلەش غەيرىتى بولسىلا، پۇل شۇنىڭ-
غا باقىدۇ، پۇلنى شۇ تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

پۇلۇڭ بار بېرىپ ئۆت،

پۇلۇڭ يوق كۆرۈپ ئۆت

بۇ، ھەركىم ھاياتلىقتا ئادەمگەرچىلىك-
نى ئۇنتۇماسلىقىنى، كەمبەغەل، نامراتلارغا
ھەمدەم بولۇپ، ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتە
مېھىر - شەپقەت، غەمخورلۇق قىلىش كې-

رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلۇغغا ئىشەنگۈچە ئەقىلگە ئىشەن
بۇ، پۇل ئادەمنىڭ قولىدىكى ماددىي
نەرسە، ئۇنى خەجلىگەنسېرى كېمىيدىغانلىق.
قىنى، شۇڭا پۇل ۋە بايلىققا ئىشىنىشتىن
كۆرە ئەقىلگە ئىشىنىشنىڭ توغرا ئىكەنلىق.
كىنى، چۈنكى ئادەم ئەقىلگە تايىنىپ ياشىد.
غاچقا، ئۇ تۈگىمەس، خورمىس مەنئۇ باي.
لىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلۇغنىڭ كەتكىنىگە قارىما،

ئىشىڭنىڭ پۈتكىنىگە قارا

بۇ، بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش
ئۈچۈن پۇلنىڭ كۆزىگە قارىماسلىق كېپ.
رەكلىكىنى، تېگىشلىك بولغان چىقىمىنى
قىلىشتىن قورقماي، ئىشنى كۆڭۈلدىكى.
دەك پۈتتۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلۇڭ يوق بازارغا بارما،

مەشۇقۇڭ يوق مەشرەپكە (بارما)

بۇ، ھەركىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت
قائىدىسىگە ھەر ۋاقىت رىئايە قىلىپ، قائىدە.
دە - يوسۇن بويىچە ئىش قىلىش لازىملىقىدە.
نى، مادارى بولمىغان ئەھۋالدا ئېلىم -
بېرىم قىلماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى ئازنىڭ غېمى ئاز

بۇ، كەمبەغەل، نامراتلار تۇرمۇش ئۆت.
كۈزۈش، قورساق، كىيىم - كېچەكتىن
باشقىنى ئويلىمايدىغانلىقىنى، پۇلدارلار
بولسا دائىم بايلىقىنى تېخىمۇ كۆپەيتىش
ھەم ئۇنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش ھەققىدە
باش قاتۇرۇپ ئىارامخۇدا تۇرالمىدىغان.

لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بار ئادەمدىن تاغمۇ قورقىدۇ
بۇ، پۇلنىڭ قۇدرىتى زور ئىكەنلىكى.
نى، ئىقتىسادى بار، پۇلدار ئادەم ھامىيلىق
بولىدۇ، ھېچنېمىدىن قورقمايدۇ، سۆزى
ئۆتكۈر، غالب كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بارغا بازار، پۇلى يوققا مازار
بۇ، ئىقتىسادى يېتەرلىك پۇلدار ئا.
دەمنىڭ تۇرمۇشى بازاردەك قاينام - تاش.
قىن، كۆڭۈللۈك بولىدۇ، يوقسۇل - نام.
راتلارنىڭ تۇرمۇشى مازاردەك غەمكىن، مە.
يۈسلۈك بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بار كاۋاپ يەيدۇ،

پۇلى يوق كاۋاپ تۈتۈنى (يەيدۇ)

بۇ، ھالال ئەجرى بىلەن بېيىغان پۇل.
دار ئادەم ئەجرىنىڭ ھالاۋىتىنى كۆرىدۇ.
كۈچىنى ئاياپ، ئەمگەك قىلىشتىن قاچقان
ئادەم باشقىلارغا تەلمۈرۈپ، موھتاج بو.
لۇپ، ھەسرەتتە ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل.
دۈرىدۇ.

پۇلى بارنىڭ گېپى ئوڭ،

پۇلى يوقنىڭ گېپى توڭ

بۇ، كەمبەغەل - نامراتلارنىڭ دەۋا.
سى، ئىشى توغرا بولسىمۇ گېپى ئاقمايدىغان.
لىقىنى، بايلارنىڭ، ھوقۇقدارلارنىڭ خاتا
بولسىمۇ گېپى ئۆتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.
پۇلى بارنىڭ گېپى ئوڭ بولدى ھەر
چاغ،

پۇلى يوقنىڭ بېشىغا كەلدى دوزاخ.

تېرىمچى بىر چولاق كەتمەندە قالدى،
ماتاچى مىڭ ياماق چەكمەندە قالدى.

پۇلى بارنىڭ يولى بار
بۇ، پۇلدار ئادەمنىڭ جەمئىيەتتە مۇنا-
سۋەت دائىرىسى كەڭ، ئالاقىسى كۆپ بو-
لۇپ، ھەر قانداق ئىشى راۋان، ئوڭۇشلۇق،
مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

پۇلى بولسا قوللايدۇ،
بولمىسا قوغلايدۇ
بۇ، نەپ بەرگەن، پايدا يەتكۈزگەن كى-
شىگە يېقىنچىلىق قىلىپ ياخشى كۆرىدۇ-
غان؛ نەپ بەرمىگەن، پايدا يەتكۈزمىگەن
كىشىدىن يۈز ئۆرۈپ ئالاقىنى ئۈزىدىغان نا-
ئىمىپلارنىڭ شەخسىيەتچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى نۈگىگەندە پوققىنى سىلاپتۇ
بۇ، ھەر ئىشنى ۋاقتىدا، شەرت - شا-
رائىتى، ئىمكانىيىتى بار چېغىدا قىلىش
لازىملىقىنى، پەيتى ئۆتۈپ، دەسمايىسى قال-
مىغاندا تەدبىر كۆرۈشنىڭ پايدىسىز ئىكەن-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۇلى كۆپنىڭ يولى كۆپ
«پۇلى بارنىڭ يولى بار» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ:
بىرلۇ ئېيتتى: «ئەمەل - مەنەپ،

پۇلى كۆپنىڭ نېمە قىلسا يولى كۆپ»
بىرلۇ ئېيتتى: «يېشى ئاتمىشتىن ئاشتى،
بىلىمى خۇدىنى كۆپ ھەددىدىن ئاشتى».

پۇل يىغقان باي ئەمەس،
نەپسىنى يىغقان باي

بۇ، باي بولۇش ئۈچۈن نەپسىگە بى-
لىپ تاپتىن چىقماسلىق، قاقتى - سوقتى-
لىق قىلماسلىق؛ قولدىكىگە، بارىغا قانا-
ئەت قىلىپ، ھالال ئەجىر بىلەن بېيىش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۈتكەن ئىشقا ئىگە تولا،
ئۇرۇشتىن كېيىن باتۇر (تولا)
بۇ، ئىشنىڭ ھالقىلىق، جاپالىق پەي-
تىدە بىللە بولماي، باشقىلارنىڭ ئەمگەك
نەتىجىسىگە، مۇۋەپپەقىيىتىگە ئىگە بولۇۋا-
لىدىغان، تۆھپىسىنى، نام - شۆھرىتىنى
تارتىۋالىدىغان قارانىيەت ئادەملەرنىڭ شەخ-
سىيەتچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پۈتمەس ئىشنىڭ بېشىغا،
باتۇر كېلەر قېشىغا
بۇ، جاپا - مۇشەققەتتىن قاچمايدىغان،
ئىشچان كەسىپ ئەھلىنىڭ قولىدىن ھېچقان-
داق ئىش قېچىپ قۇتۇلمايدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

پۈتمىگەن قەرزگە پوق ئال
بۇ، سودا - سېتىق، ئېلىم - بېرىمدا
ھېسابنى نەق قىلىش لازىملىقىنى، ھېسابنى
ئۈزۈمەي نېسى قىلغاندا، قەرز سۆرۈلۈپ يى-
غىۋاللاي، يوققا چىقىدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

پېشكەل سۆزلەپ كەلمەس،
كۆزلەپ كېلەر

«بالا - قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس، پۈت
- قولنى ساڭگىلىتىپ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پېقىرلىق تىلەمچىلىككە تارتىدۇ
بۇ، نامراتلىق، يوقسۇزلۇق دەردى
كىشىنى ھەر كويغا سالىدۇ، جان ساقلاش
ئۈچۈن باشقىلاردىن سەدىقە ئېلىشقا مەجبۇر
قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىتىنخور تىرناقتىن تۈك ئۈندۈرەر
بۇ، بىراۋنى يوقىلاڭ ئىش توغرىلىق
غەزەزلىك ھالدا قۇسۇر، كەمچىلىك تېپىپ،
ناھەق ئەيىبلەپ، ئۇۋال قىلىدىغان
تۆھمەتخورلارنىڭ يولسىزلىق قىلمىشلىرىنى
بىلدۈرىدۇ.

پىتىننىڭ ئاچچىقىدا چاپانى ئوتقا ساپتۇ
بۇ، ئېتىبارغا ئېلىنمايدىغان، ئەرزى-
مەس ئىشلار ئۈچۈن چوڭ نەرسىلەرنى زى-
يانغا ئۇچراتقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىتىننىڭ ئۈچىيىگە ھېسىپ قۇيۇپتۇ
بۇ، بىراۋغا كىچىككىنە مەنپەئەتتىنمۇ
بىكارغا ئۆتكۈزۈۋەتمەيدىغان، ئۆزىدىن باش-
قىغا قىلچىلىك پايدىسى تەگمەيدىغان پىخ-
سىقلارنىڭ بېخىللىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق تاشتا بىلىنىدۇ،
ئادەم ئىشتا سىنىلىدۇ

بۇ، تىغنىڭ كېسىدىغان، كەسمەيدى-
غانلىقى بىلىگەندە مەلۇم بولغىنىدەك؛ ئا-
دەمنىڭ كۈچلۈك - ئاجىزلىقى، ئىشچان -
ھۈرۈنلۈكى ئىش - ئەمگەكتە مەلۇم بولىدۇ.

غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق دەستىسىنى كەسمەيدۇ
بۇ، ھەركىم ئۆزىنى ۋە ئۇرۇق -
تۇغقان، يېقىنلىرىنى زىيانغا ئۇچرىتىشى،
مەنپەئەتتىگە نۇقسان يەتكۈزۈشنى خالىماي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق گۆشكە ماڭار،
سۆڭەككە ماڭماس

بۇ، ① تىغ يۇمشاق نەرسىگە ئۆتىدىغان-
لىقىنى، قاتتىق نەرسىگە ئۆتمەيدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ياۋاش، ئاجىزنى
ھەركىمنىڭ بوزەك قىلغۇسى كېلىدىغانلىقى-
نى، يامان، بىشەم، ئەسكىگە ھېچكىم تې-
گەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق ئۆتكۈر بولسا،
ياغاچنىڭ قاتتىقى يوق

بۇ، ھەر قانداق ئىشتا ئەسۋاب - ساي-
مان ياخشى بولسا ئىشلىگۈچىگە كۈچ كەل-
مەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال،
ئاغرىمىسا كىشىگە (سال)

بۇنىڭ «پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال، ئاغ-
رىمىسا ئۆزىڭگە» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بو-
لۇپ، ھەر قانداق ئىشتا ئاۋۋال ئەتراپلىق
ئويلىنىپ، تەلەپچان بولۇش، ئاندىن باشقى-
لارغا تەلەپ قويۇش، ئۆزى توغرا تاپمىغان
ئىشنى باشقىلارغا زورلىماسلىق كېرەك،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىچاق يارىسى ئۈنتۇلار،

مۇ شۇنداق تەربىيىلىنىدۇ؛ باشلىق قانداق بولسا، قول ئاستىدىكىلىرىمۇ شۇنداق بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىرىڭ بولغان ئېرىڭ بولار بۇ، ئەزەلدىن چىقىشالمايدىغان ئادەم بىلەن قانداقتۇر كېيىنكى كۈنلەردە بىرگە بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىشماس ئاشنىڭ ئوتى كۆيمەس «بەرمەسنىڭ ئېشى پىشماس، ئوچاق بېشىدىن چۈشمەس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پىشمىغان ئاشتىن خام كاۋا ياخشى بۇ، پىشمىغان تاماقنى يېيىش سالامەتلىكىگە زىيانلىق بولۇپلا قالماستىن، پىشمىغان تاماقنىڭ خۇددى خام كاۋىدىنمۇ بەتتەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پىشمىغان تويغا قازان ئاسقىلى بولماس بۇ، تېخى پۈتمىگەن، تايىنى يوق ئىشقا ھەرگىز ئالدىراخچۇلۇق قىلماسلىقىنى، ھېچنېمىدىن - ھېچنېمە يوق جابدۇنۇپ كەتمەسلىكىنى، ئىشنىڭ پەيتىنى ئېغىر - بېسىقلىق، سەۋرچانلىق بىلەن كۈتۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىلانسىز ئىش، قېلىپسىز خىش بۇ، پىلانغا ئاساسلانماي قىلىنغان ئىشنىڭ نەتىجىسى كۆڭۈلدىكىدەك بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىل بىلەن دوست بولساڭ، پىلخاننى راسلا

تىل يارىسى ئۇنتۇلماس بۇ، جىسمانىي پارا ساقىيىپ كېتىدۇ، لىكىن تىل - ھاقارەت، يامان مۇئامىلىلەر پەيدا قىلغان كۆڭۈل يارىسى ئاساسلىقچە ساقايمايدۇ ھەم ھېچقاچان ئۇنتۇلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پېچىقنى بىلەپ يۈر، خۇدايىمىدىن تىلەپ (يۈر) بۇ، ھەر قانداق ئىشقا ئالدىنلا تەييارلىق كۆرۈش بىلەن ئوڭۇشسۇزلىق، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشكە جۈرئەت قىلىپ، كەلگۈسىگە ۋە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقا ئۈمىد-ۋار بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىخسىقنىڭ پوقىنى چوقۇغان قاغىنىڭ قورسقى ئاغرىيدۇ بۇ، پىخىل بىلەن باردى - كەلدى قىلغان كىشى ھېچقانداق مەنپەئەت، نەپكە ئېرىشەلمەي قۇرۇق قول قالغانلىقىدىن ناۋۇسىد بولۇپ، قاقشايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىرىسىز ئۇستا بولماس، قىرىسىز تاختا بۇ، ھەر قانداق ئىش، ھۈنەر - كەسپنىڭ بېشى، يېتەكچىسى، ئۇستازى بولىدۇ، يېتەكچىسى يوق ئىش، ئۇستازسىز كاسىپ - ھۈنەرۋەن بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىرىگە بېقىپ مۇرىت بولار، ساقالغان بېقىپ بۇرۇت (بولار) بۇ، ئۇستازى قانداق بولسا، شاگىرتىم.

بۇ، بىراۋ بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتقاندا
ئۇنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى بىلەن پىششىق تو-
نۇشۇش، ھەر ئېھتىمالغا قارشى كۈتۈۋېلىش
سورۇنى تەييارلاپ قويۇش لازىملىق-
سىنى بىلدۈرىدۇ.

پىل تۆشۈكتىن قورقىدۇ،
چاشقان مۈشۈكتىن

بۇ، ھەركىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق رەقە-
بى، رىقابەتچىسى بولىدۇ. ئۇلار رەقىبىنىڭ
زىيانكەشلىك قىلىشىدىن، قەستلىشىدىن
ھەر ۋاقىت ئۆزىنى قوغدايدۇ، مۇداپىئە كۆ-
رىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىلنىڭ ئۆمرىگە چىشىنىڭ قىممەتلىكلىكى
سەۋەبكار

بۇ، ھەر قانداق نەرسىنىڭ ئېسىللى-
قى، ئەتىۋارلىقلىقى، گۈزەل - چىرايلىقلى-
قى كۆزگە يېقىن، رەقىبلىك بولۇپ، ئۇ-
نىڭ ئۇزاقراق ئۆمۈر كۆرۈشىگە زىيانلىق
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پىلنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس،

ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر

«يولۋاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچ-

چىقنى يەڭگەن باتۇر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

پىيادىنىڭ ئېتى چورۇق،

كۈچى ئوزۇق

بۇنىڭ «پىيادىنىڭ ئېتى چورۇق، ماغ-

دۇرى ئوزۇق» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بو-

لۇپ، سەپەرنى ئوڭۇشلۇق، مۇۋەپپەقىيەت-

لىك داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن كىيىم - كې-

چەك، ئوزۇق - تۈلۈك تەييارلىقنى پۇختا

قىلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

پىيازنىڭ پوستى تولا،

ئەخمەقنىڭ دوستى (تولا)

بۇ، ياخشى - ياماننى پەرق ئەتمەي،

ئۇچرىغانلا ئادەم بىلەن ئارىلىشىپ، دوست-

لىشىدىغان ئەقىلسىز، نادانلارنىڭ ھاماقەت-

لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نى بىلدۈرىدۇ.

تاتلىق تىل يىلاننى ئىنىدىن چىقىرىدۇ
بۇ، پاساھەتلىك، ياخشى گەپ ھەرقان
داق ئەسكى، جاھىل ئادەملەرنى تەسىرلەن
دۈرۈپ، قايىل قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل
دۈرىدۇ.

تادان تۈلكە تۇمشۇقىدىن ئىلىنار
بۇ، ھىلىگەر ئادەملەر ھەرقانچە قۇۋ
لۇق ئىشلەتسىمۇ بەربىر قۇتۇلۇپ كېتەل
مەيدۇ، ھامان بىر كۈنى ئۆزىنىڭ گەپ
سۆزى بىلەن تۇتۇلۇپ قالىدۇ، دېگەن مەنى
نى بىلدۈرىدۇ:

ئەپچىلەم ئاڭلاپ بۇنى بولدى بىئەپ
ئۆمرىگە يەتكۈدەكلا ئالدى ئەدەپ.
ئىلىنار تۇمشۇقىدىن تادان تۈلكە،
دېگەن شۇ، دەپ دۇكاندا بولدى
كۈلكە.

تارتىنساڭ سۆزۈڭنى كىم قىلۇر،
ئېرىنسەڭ ئىشىڭنى كىم قىلۇر
بۇ، ھەركىم ئۆز ھالىنى ئۆزى سۆز
لەش، ئىش - غېمىنى ئۆزى قىلىش كېرەك
لىكىنى، تارتىنىش، ئېرىنىشىنىڭ پايدى
سىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاپالساڭ ھالال يە،

تاپالمساڭ شامال (يە)

بۇ، ھەركىم قىيىنچىلىققا باش ئەگ-
مەي، بار - يوققا سەۋر - قانائەت قىلىپ،
پاك - دىيانەتلىك بىلەن ھالال تەر تۆكۈپ
ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاپقىنى قوي ئۆلتۈرەر،

تاپمىغىنى چۈجە خوراز

بۇنىڭ «تاپقىنى گۈل كەلتۈرەر، تاپال-
مىغىنى بىر باش پىياز» دېگەن ۋارىياتىمۇ
بار بولۇپ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئىقتىسادى
ئەھۋالىغا يارىشا ئىش كۆرۈشنى، شارائىتى
يار بەرمىگەن ئەھۋالدا ھەشەمەتچىلىك قىل-
ماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاپقىنىم پاك، قۇلىقىم ساق

بۇ، ئەمگەك قىلىپ، ھالاللىق بىلەن
ئىشلەپ تاپقان بايلىق كىشىگە دەرد - ئە-
لەم، خاپىلىق كەلتۈرمەي، ئۆزىگە نېسىپ
بولۇپ، ھالاۋىتىنى كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

تاپقىنى ناماقۇللۇقتىن ئاشماپتۇ

بۇ، ئويلىماي، بىپەرۋالىق قىلىپ خا-
تالىق ئۆتكۈزگەن كىشىنىڭ تاپاۋىتى، بايلى-
قى كۆڭۈل ئېلىش، ھەق تۆلەش، خاتا-
لىقىنى ئوڭلاشقا سەرىپ بولىدۇ، دېگەن مەنى.

— دېدى ئۇ .

تاز بولسىمۇ قىز ياخشى

بۇ، سەت بولسىمۇ ھەممە ئادەم قىز-
لارغا نەزەر سالدىغانلىقىنى، قىزلاردا
ئەرلەرنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلالايدىغان بىر
خىل سېھرىي خۇسۇسىيەتنىڭ بارلىقىنى
بىلدۈرىدۇ: ئۇ ھېلىقى قۇتتىنى يانچۇقىغا
سېلىۋېتىپ، — يېڭىدىن بىر قىز تاپقان-
دىم، چىرايىغۇ زىننەتتەك چىرايلىق ئە-
مەس، بىراق «تاز بولسىمۇ قىز ياخشى»
دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، ئادەمنىڭ ئىچىنى
پىژژىدە كۆيدۈرەلىگۈدەك بىر نېمىدى، —
دېدى بوساقۇپقا قاراپ.

تاز بولسىمۇ مېنىڭ ئاتام

بۇ، ھەرقانداق ئەيىب — قۇسۇرى بول-
سىمۇ پەرزەنتلەر ئۈچۈن يەنىلا ئۆزىنىڭ ئاتا
— ئانىسى ئوبدان ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز بىلەن تاز تارغاق تالىشىپتۇ

بۇ، ئۆزىگە ھېچبىر ئالاقىسى بولمى-
غان، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن بىر — بىرى
بىلەن بىھۈدە جېدەللىشىدىغان، ئۇرۇشقاق
ئادەملەرنىڭ ئەخمەقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز تارانغۇچە توي تارقاپتۇ

بۇ، ھەرقانداق ئىشقا تۇتۇنغاندا ئەزمە-
لىك قىلماي، پەيتىنى چىڭ تۇتۇپ، تېز ھە-
رىكەتلىنىش لازىملىقىنى، سۇسلۇق قىلسا
پۇرسەت قولدىن كېتىپ، پىلان ئورۇندال-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز يەردە ئاش يېگۈچە،

كەڭ يەردە مۇشت يە
بۇ، ھەرقانداق ئىش — پائالىيەت ئۇ-
چۇن ئۆزىگە يارىشا مۇۋاپىق شارائىت، ئۇ-
رۇن — ماكان بولۇش لازىملىقىنى، كۈشادد-
سىزلىك ئىش — ھەرىكەتكە قۇلايسىزلىق
كەلتۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز بازارغا بارسا،

شۇم خەۋەر تاپار

بۇ، يامانلىقنى تىلەيدىغان، شۇم ئېغىز
ئادەم بارغان يېرىدە قۇلاققا ياقمايدىغان،
ئەنسىز، ۋەھىملىك گەپلەرنى سۆزلەپ،
كىشىلەرنىڭ خاتىرجەملىكىنى بۇزۇپ، كۆ-
ڭۈلسىزلىك، پاراكەندىلىك تۇغدۇرىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز باشقا يېشىل تەككىيە

بۇ، ياش قۇرامى بىلەن ھېسابلاشماي،
دائىم غەلبەت كىيىنىشىنى، ياراشمىسىمۇ يا-
سنىپ يۈرۈشنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەم-
لەرنىڭ تېتىقسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز بولساڭمۇ مەرتىۋەك بولسۇن

بۇ، كىمىنىڭ ئەمىلى، مەرتىۋىسى بول-
سا، شۇنىڭ ھەممە ئىشلىرى يۈرۈشۈپ،
توققۇزى تەل، گېپى گەپ بولۇپ، خالىغى-
نىنى قىلالايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:

— چۈشەنكەپسەن، بايقۇش، سوۋغا —
سالماغا كەلگەن گىلەم بىلەن گۈلدار كى-
گىزلەرنىڭ ئۆزىلا بىر ئۆيىنىڭ تورۇسىغا
تاقاشتى، كۈنلارنىڭ: «تاز بولساڭمۇ مە-
رتىۋەك بولسۇن» دېگىنى راست ئىكەن — دە،

100
راڭغۇ ئادەملەر بىرەر ئەمەل - مەرتىۋىگە
ئېرىشسە كاللىسى قىزىپ، خۇددى بىلەل-
مەي ھەر مۇقامدا ئىش قىلىپ، ئالەمنى
مالەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز قىزغا ئەر تاپماق -
قىدام كەكىگە ساپ تاپماق

بۇ، ئەيىب - قۇسۇرى، خۇيى بار قىز-
لارغا لايىق چىقمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭغا
لايىق تېپىش خۇددى چۆلىدىسى يوق كەكىگە
ساپ ئىزدىگەنگە ئوخشاش مۈشكۈل ئىش ئىد-
كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز كارامەتچى كېلەر،
پوقاق دارامەتچى (كېلەر)

بۇ، ئىشقا خۇشى يوق، ئاقنانچى ئادەم
ئۇستاتلىقىدىن ھىيلىگەر بولىدۇ؛ جاپادىن
قاچمايدىغان، ئىشچان ئادەم ئىش - ئوقەتكە
ماھىرلىقىدىن تاپاۋىتى كۆپىيىپ باي بولىد-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز گۈل تاپسا، قىسقىلى جاي تاپالماس
بۇ، كەمبەغەل - يوقسۇللار بىرەر پايدا-
مەنپەئەت، ياخشىلىققا ئېرىشكەندە تۈرلۈك
توسالغۇ، كاشىلىلارغا دۇچ كېلىپ، ئۇنىڭ-
دىن بەھرىمەن بولالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىد-
دۇ: شۆھرەتپەرەس خوتۇنلارنىڭ كىبىرانە
سۆزلىرى، مەنمەنلىكلىرى، غەيۋەتلىرى،
ئىچى تارلىقلىرى مېنى بىزار قىلىدۇ. كەم-
جەغەللىرىنى «تاز گۈل تاپسا، قىسقىلى يەر
تاپالماپتۇ» دېگەندەك، مەسخىرە قىلىدۇ.

تاز تازنى كۆرسە بېشى قىچىشار
بۇ، بىرەر ئىش تۈپەيلىدىن كۆڭلىدە
ئەندىشى بار ئەيىبلىك ئادەم ئۆزئارا ئۇچ-
راشقاندا گۇمان بىلەن بىر - بىرىدىن خۇ-
دۇكىسەرەپ، غەمدىن بېشى قاتىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاز چىۋىنى قوندۇرماس،
چىۋىن تازنى تىندۇرماس
بۇ، ھەرقانداق كىشى بىرەر ئىشتا
جىنايى خاتالىق ئۆتكۈزۈپ، خاتالىقىنى بويد-
نىغا ئالماي ئۆزىنى قاچۇرغان بىلەن قىلمى-
شى ھامان سۈرۈشتۈرۈلۈپ، جاۋابكارلىقى
ئارام تاپتۇرمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد-
دۇ.

تاز دېمەي تېگىۋال،
ماز دېمەي كىيىۋال
بۇ، ئەر تاللاپ، چىققان لايىقىنى يارات-
مايدىغان ئاياللارنىڭ ھاكاۋۇرلۇقىنى، كە-
يىم ياراتماي، كاتتا كىيىنىشنى ھەۋەس قى-
لىدىغان ياسانچۇقلارنىڭ ھەشەمەتچى-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تازغا تارغاق بەرسەك،
يېلىم تىلەيدۇ
بۇ، ئۆزىنى سورىمايدىغان، بىغەرەز،
ئائىنىپ ئادەم بىلەن ئالاقە قىلغاندا چىراي
ئېچىپ قۇتۇلغىلى، بىر نەرسە بېرىپ رازى
قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تازغا مەنسىپ تەگسە،
چىللىدە ئات چاپار
بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئالدىد-

تازنىڭ كۆزى چاچتا،

قىزنىڭ كۆزى قاشتا

بۇ، ھەركىم ئۆزىگە كېرەكلىك،
ئېھتىياجلىق بولغان كەم نەرسىنى تولۇق-
لاشقا كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭغا
مۇۋەپپەقىيەت بولۇشقا تىرىشىدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

تازنىڭ نېمىسى بار - تۆمۈر تارغىقى

بۇ، باشقىلارنىڭ نەرسىسىدىن پايدىلى-
نىشىنى ياخشى كۆرىدىغان، ئۆزىنىڭكىنى
ھېچكىمگە تۇتقۇزمايدىغان، ئېلىشىنى بى-
لىپ، بېرىشىنى بىلمەيدىغان، ئۆزىنىڭكىنى
ھەممىدىن ئېسىل چاغلايدىغان ئىچى تار ئا-
دەملەرنىڭ پىخسىقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاسما يېگەن ئىت ئۆلگۈچە خۇيىنى تاشلى-
ماس

بۇ، ھاياتلىقتا خۇي - مېجەز، ئادەت
ئادەمنىڭ مۇھىم بىر بەلگىسى ئىكەنلىكى-
نى، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر بى-
لەن بىللە ياشاپ، بىللە تۈگەيدىغانلىقىنى،
ئۇنى ئۆزگەرتىشنىڭ تەس ئىكەنلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

تاش ئاتقانغا ئاش ئات

بۇ، بىراۋغا يامانلىق، زىيانكەشلىك
قىلغان كىشىگە يامانلىق بىلەن جاۋاب قا-
تۇرماي، يەنىلا ياخشىلىق، خەيرىخاھلىق
قىلىش بىلەن تەسىرلەندۈرۈش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تازنى ئەر بولمايدۇ دېمە،

سازنى يەر بولمايدۇ (دېمە)

بۇ، پارامسىز، ئېتىبارسىز دەپ قارال-
غان ئادەملەرمۇ پەيتى كەلگەندە بىرەر ئىشتا
نەتىجە، مۆجىزە يارىتىپ، نام، شەرەپكە
مۇۋەپپەقىيەت بولالايدۇ؛ ئۈنۈم بەرمەيدىغان تاش-
لاندۇق، چىملىق يەرنى تەر تۆكۈپ ئىشلەپ
ئۆزلەشتۈرسە، مۇنبەت، ھوسۇللۇق يەر بو-
لالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تازنى تاز دېسە ئۆلگۈسى كېلەر،

ساقنى تاز دېسە كۈلگۈسى (كېلەر)

بۇ، ئەيىبى بار نۇقسانلىق ئادەم ئۆز-
نىڭ ئاجىزلىقىدىن خۇدۇكسىرەيدۇ، ئەيىبى
تىلغا ئېلىنسا ھار ئالىدۇ؛ ئەيىب - نۇقسان-
سىز، پاك ئادەم مەسخىرىگە، بەتنامغا پى-
سەنت قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛
ئۇلار قەيەرگىلا بىارسام ئوغرى خوتۇن،
لۈكچەك خوتۇن دەپ قارغايدۇ. تازنى تاز
دېسە ئۆلگۈسى كېلەر، ساقنى تاز دېسە كۈل-
گۈسى كېلەر، دېگەندەك، مېنىمۇ ئوغرى،
لۈكچەك دېسە، ئاچچىقىم كېلىپ بىئارام
بولمەن.

تازنىڭ بېشى تارىشا،

كۈررەك تۇماق يارىشا

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ ئورنى، سالاھى-
يىتىگە باب كېلىدىغان لايىق تاللىشى؛ قى-
لىدىغان ئىش - ھەرىكىتى، گەپ - سۆزى
ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كېلىشى كېرەك-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاش بىلەن ياخاق تەڭ بولالماس
بۇ، كۈچلۈكلەر ھامان ئاجىزلاردىن
غالب تۇرىدۇ، ئاجىزلار كۈچلۈكلەرگە
ھەرگىز تاقابىل تۇرالمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

تاش چۈشكەن يېرىدە ئەزىز
بۇ، ھەركىمنىڭ قەدىر - قىممىتى،
ئىززەت - ئابرويى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرىدە،
ئۆز يۇرتىدا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدە،
دۇ.

ناشقا چاچ، بەختىڭدىن كۆر
بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشتا ئىككىلەندە،
مەي، كۆڭۈل توختىتىپ جۈرئەت بىلەن
ئىشلىگەندە ئۇنىڭ ھالاۋىتىنى، راھىتىنى
ئاستىدىن، قىلغان ئەجرىنىڭ نەتىجىسىدىن
كۆرگىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ناشلاپ قاچىدىغان قىز بار،
ئېلىپ قاچىدىغان جۇۋان (بار)
بۇ، تەربىيە كۆرمىگەن، ئەخلاقسىز،
بىشەم، ساياق قىزدىن كۆرە، تەربىيە كۆر-
گەن، ئار - نومۇس، ھايالىق، ۋاپادار،
كۆيۈمچان جۇۋان ياخشى دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

ناشنى تاياققا تاغغىلى بولماس
بۇ، كۆڭلى چۈشمىگەن، مايىللىقى،
ئىختىيارلىقى بولمىغان نەرسىنى باشقىلارغا
زورلاپ تاغغىلى، بىرلەشتۈرگىلى بولمايدە-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: مەن راستىمنى ئېي-
تاي، ئەڭ مۇھىمى كۆڭۈل مەيلى، سىزگە

مەيلىم بولمىسا، قانداقمۇ كۆڭلۈمنى بېرە-
لەيمەن، تاشنى تاياققا تاغغىلى بولامدۇ؟ دې-
دى گۈلچېھرە خېنىم زاكىر بايۋەچچىگە قا-
راپ.

تاغارنى تۈۋىدە ئايغۇچە ئاغزىدا ئايا
بۇ، باياشاتلىققا ئېرىشىش ئۈچۈن تې-
پىش بىلەن تېجەپ ئىشلىتىشنى بىرلەشتۈ-
رۇش زۆرۈرلۈكىنى، ھەرقانداق نەرسىنى
باشتا ئايماي، ئاخىرىدا چىڭ تۇتۇشنىڭ پايدى-
دىسىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغامدىن تاغار ياخشى،
ھامامدىن بارداك (ياخشى)
بۇ، ھەر كىم ئۆزىنىڭ ئىمكانىيىتىگە،
ماددىي شارائىتىغا تايىنىپ ياشىشى، باشقىدە-
لارنىڭ شەپقىتىنى، ياردىمىنى كۈتمەسلىدە-
كى، تەمە قىلماسلىقى كېرەكلىكىنى، كە-
شىنىڭ بەرگىنى دائىملىق بولالمايدىغانلىدە-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغدەك ئىشىنىڭمۇ تېرىقتەك تۈگۈنى بولىدۇ
بۇ، ھەرقانداق زور، داغدۇغىلىق ئىش
- پائالىيەت ياكى نەرسىنىڭ بەلگىلىك نىشا-
نى، مەقسىتى، سەۋەبى، نېگىزى بولىدە-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغقا چىقسا كېيىك، سۇغا كىرسە بېلىق
بۇ، قايىسى ساھە، قايىسى كەسىپتە بول-
سا شۇنىڭغا ماسلىشىپ، شۇنىڭ ئەھلى بولال-
لايدىغان ئادەملەرنىڭ ئۈنۈپرساللىق قابىلىدە-
يىتىنى بىلدۈرىدۇ.

دېغانلىقىنى، سەھەردىكى ئۇيقۇ شېرىن چۈشلەرگە تولغان، ھۈزۈرلۈك، ئىنتايىن راھەت بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تالالىقى بار، ئۆي ئىچىلىكى يوق بۇ، تۇرمۇش باشقۇرۇشنى، ئۆي تۈ- تۈشنى بىلمەيدىغان، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئاياللارنىڭ ياسىنىشقا، ھەشەمەتكە ئامراقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تالا مۈشۈكى ئۆي مۈشۈكىنى قوغلاپتۇ بۇ، بىر ئائىلە ياكى كوللېكتىپ ئۆزىنىڭ ئۆي - جاي، يەر - زېمىنىنى قوغدىما، باشقىلار ھەر خىل يوللار بىلەن قا- نۇنسىز ئىگىلىۋېلىپ، ئۇلارنى خوجايىنىلىقىدىن مەھرۇم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: ھاجى قاتتىق چېچىلغان ھالدا مەھمۇت مۇھىتىغا ھومىيىپ: «ئۆزلە نېمانداق قىلىدىلا، تالا مۈشۈكى ئۆي مۈشۈكىنى قوغلاپتۇ، دەپ، بۇ بىر نېمىنىڭ ھېلىتىنىلا بىزنىڭ شىللىمىزغا مىنمەكچى بولۇۋاتقىنىنى كۆرمەيۋاتامدىلا» دەپ كايىپ كەتتى.

تاللاپ - تاللاپ تازغا ئۇچراپتۇ بۇ، كۆڭلىگە ھېچنەمە ياقمايدىغان، بىر نەرسىنى كۆپ تاللاپ، ئاسانلىقچە ياراتمايدىغان ئادەملەر ئاخىر ئەرزىمەس، يى- رامسىز نەرسىلەرگە ئۇچراپ، زىيان تارتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: كۈيئوغۇل دېگەننى ئويىدىن ئويلاپ، تاللىمىسا بولمايدۇ، نى - نى يەرلەرگە بەرمىدىم، ئەمدى ئۆتۈپ - تې- شىپ بىر قارا ئىشچىغا بېرەمتىم؟ تاللاپ - تاللاپ تازغا ئۇچراپتۇ دېگەندەك، خەلقىغا.

تاغنىڭ زىنىنى قورام تاش، ئادەمنىڭ زىنىنى ئۈستىباش بۇ، ھەرقانداق نەرسىنىڭ ئۆزىگە لايىق ھۆسنى، گۈزەللىكى بولغىنىدەك، ئادەم- نىڭ گۈزەللىكى، چىرايلىقلىقى كىيىم - كېچەك، ياسىنىشقا باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاغ يۆتكەلسە يۆتكىلەر، خۇي يۆتكەلمەس بۇ، ھەرقانداق زور نەرسىنىمۇ ئورنىدىن يۆتكەشكە، پارچىلاپ ئۆزگەرتىشكە بولىدىغانلىقىنى، بىراق كىشىنىڭ كىچىك- كىچىك ئادەتلەنگەن تۇغما خۇي - پەيلىنى ئۆزگەرتىش مۈشكۈل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاك سۆزلىمە تاغدا كېلۈر، ئالدىرىمىغىن ئاستا (كېلۈر) بۇ، بىراۋنىڭ ئەيىبىگە، خاتالىقىغا، بېشىغا كەلگەن كەلگۈلۈك - مالاھەتكە ھەي- ران قېلىپ كۈلمەسلىك، كۆرەڭلىمەس- لىك، بۇنداق ئىشلار ئۆزىنىڭ بېشىغىمۇ كېلىپ قېلىشىنى ئۈنۈمسىزلىك كېلىك- نى بىلدۈرىدۇ: مەنىمۇ بىر ئايال بولغىنىم ئۈچۈنلا ئۇلارنىڭ تەقدىرىگە ئېچىنساممۇ، قىلچە مەنىستەيتتىم، مانا «تاك سۆزلىمە تاغدا كېلۈر، ئالدىرىمىغىن ئاستا كېلۈر» دەپ، بىر يىل بولدى، مەنىمۇ بۇ قاينامغا كىرىپ كەتتىم، دەپى گۈلبەھرىم.

تاك ئۇيقۇسى - خان ئۇيقۇسى بۇ، كېچىنىڭ دەسلەپىدىكى ئۇيقۇ كى- شىلەرگە ئانچە ھۈزۈر - لەززەت بىلىنمەي-

لەم ئالدىدا قايسى يۈزۈم بىلەن باش كۆتۈرۈپ يۈرۈمەن؟ دەپدى ئانىسى ئەختەرگە.

تاللاپتۇ - تاللاپتۇ، ئاخىر قالماپتۇ بۇ، ھەر جەھەتتە كېرەكسىز، يارامسىز دەپ شاللىنىپ ئېتىبارغا ئېلىنماي كەلگەن ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ ئاخىر بىر كۈنى تېگىشلىك ئورنى چىقىپ ئېتىبارغا ئېلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تامما - تامما كۆل بولار بۇ، ھەرقانداق كۆپ نەرسىنىڭ خۇددى كاتتا بىنلار دانە - دانە خىشتىن پۈتكەندەك ئازدىن جۇغلىنىپ ھاسىل بولىدىغانلىقىنى، شۇڭا بىر نەرسىنى ئاز دەپ كۆزگە ئىلماسلىق خاتا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تامماق بېرىپ تامغىقىدىن ئىلىپتۇ بۇ، ئۆزىنىڭ ھازىرقى ۋە كەلگۈسى ئىشلىرىنىڭ ئوڭۇشلۇق، راۋان بولۇشى ئۈچۈن باشقىلارغا ئاز - تولا پايدا - نەپ بېرىپ ئۇلارنى چىرىتىش يولى بىلەن ئۆزىگە قارىتىۋالدىغان شەخسىيەتچى ئادەملەرنىڭ ھىلىگەر، ئۇستاتلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تام تۇۋىدىن، دەرەخ ئۇچىدىن، ئادەم ئىچىدىن قېرىيدۇ بۇ، ئۇلى بوش تام تېز كېرەكتىن چىقىدۇ؛ يىلتىزى چىرىگەن دەرەخ شېخىدىن قېرىيدۇ؛ ئادەم غورىگىل، ناچار ئوزۇقلانمىش، روھى ئازابلىنىش تۈپەيلىدىن بالادۇر ھالىدىن كېتىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تام تېشىپ تېرىق ئاپتۇ، مۇز تېشىپ بېلىق (ئاپتۇ) بۇ، ئەرزىمەس ئىشلارنى قىلىپ كىشىلەر ئالدىدا سۆز - چۆچەك، مەسخىرىگە قېلىپ، ئىناۋىتىنى بۇلغايدىغان ئادەملەرنىڭ ئەخمىقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تامچە سۇ بەتگىگە دەريا كۆرۈنەر بۇنىڭ «بەتگىگە ئېشەك سۈيدۈكى دەريا كۆرۈنەر» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، كەيپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئادەم قورقۇنۇپ چاق، يۈرەكسىز كېلىدىغانلىقىنى، كۆزىگە كىچىك نەرسىلەر گويا تاغدەك، بىر نەرسە ئىككى - ئۈچ بولۇپ كۆرۈنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تامچە سۇدا تال كۆكرەر بۇ، پۈتكۈل ھاياتلىق سۇغا ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىنى، سۇ بىلەن ھەممە ياشىمايدىغانلىقىنى، ئاز سۈنۈشمۇ رولى بولىدىغانلىقىنى، ئۇنى ئىسراپ قىلماي، تېجەپ ئىشلىتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تامغىلىق مال يوقالماس بۇ، ئادەم ھەر ۋاقىت ئۆزىگە پۇختا بولۇشنى، باشقىلاردىن ئورۇنسىز گۇمانلىنىپ، پۇشايمان، ھەسرەت چەكمەسلىكىنى، ئەنلىك، بەلگىلىك مەنقۇلات ئىشەنچلىك بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تام ياقىلىساڭ تام باسار بۇ، خەۋپ - خەتىرى بار، جېدەل - ماجىرا، غەلۋە - غوۋغا بولغان يەرگە بارغان

تاياق تەگكۈچە بېشىڭنى تارت
بۇ، ھەركىم كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىز-
لىك، زىيان - زەخمەت، ھادىسىگە يولۇق-
ماسلىق ئۈچۈن ھەر ۋاقىت ھوشيار تۇرۇپ،
ئېھتىياتچانلىق بىلەن قوغدىنىش ئارقىلىق
ئۆزىنى ئاسراش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تاياق گۆشتىن ئۆتەر،

تىل سۆڭەكتىن (ئۆتەر)

بۇ، تاياق - توقماقنىڭ زەربىسى بەدەن-
گە تەسىر قىلىدىغانلىقىنى؛ تىل، ئاھانەت،
ھاقارەتنىڭ زەربىسى ئادەمنىڭ قەلبىگە، يۈ-
رىكىگە، روھىي دۇنياسىغا تەسىر قىلى-
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاياق ئېيىقىنىمۇ موللا قىلار

بۇ، يامان ئادەملەرنى ئۇرۇش، جازا-
لاش، دىكتاتورى ئارقىلىق ئىدارە قىلغاندىلا
خۇي - پەيلىنى ئۆزگەرتىپ، باشقۇرۇشقا
بويسۇنىدىغان، قائىدە - يوسۇنلۇق ئادەم
قىلغىلى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تەپسە تەۋرىمەس

بۇ، زۆرۈر ئىشقا ئالدىرىمايدىغان، ئى-
چى قاينىمايدىغان، غەم يېمەيدىغان، بىپەر-
ۋا، ئىش خۇش ياقماس ئادەملەرنىڭ ئېرىن-
چەك، ھۇرۇنلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەخەپلىك ئېشەك پايخانغا يارىماس

بۇ، بالىلىق ئايال ئېغىر ئىشقا يارىماي-
دىغانلىقىنى، ئىش - ئەمگەكنىڭ ھۆددىسى-
دىن چىقالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئادەم كۈتۈلمىگەن بالا - قازاغا، پېشكەللىك-
كە يولۇقىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تاۋار - دۈردۈن ئاشار، لاي ئاشماس

بۇ، كىيىم - كېچەك ئۈچۈن ئىشلى-
تىلگەن رەختنىڭ پۇرۇچلىرى قالدۇ؛ ئۆي
- ئىمارەتلەرنى رېمونت قىلىشقا ئېتىلگەن
لاي ھەرقانچە كۆپ بولسىمۇ، ئىشلەتكەندىن
كېيىن قالدۇق قالمايدۇ دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

تاۋاقنىڭ سىرى كەتسىمۇ سىنى كەتمەس

بۇ، ياخشى جابدۇق ھەرقانچە ئىشلىتىد-
لىپ كونىرىسىمۇ، ئىسكەتى، كۆركەملىكى
يوقالمىغاندەك، چىرايلىق، پەزىلەتلىك ياخ-
شى ئادەملەر قېرىپ ياشانسىمۇ، ھۆسنى -
گۈزەللىكى، ئېسىللىقى يوقالمايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تاي ئات بولغۇچە، ئەر مات بولار

بۇ، بالىلار تەربىيىلىنىپ قاتارغا قو-
شۇلغۇچە، ئاتا - ئانا قېرىپ، مۈكچىيىپ
ھالىدىن كېتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تايىنى باقسا ئات بولۇر،

بۆرىنى باقسا يات (بولۇر)

بۇ، ياخشىنى تەربىيىلىسە قائىدە - يو-
سۇنلۇق ئادەم بولۇپ، جانغا ئەسقاتىدۇ؛ يا-
ماننى ھەرقانچە تەربىيىلىسىمۇ ئەسكىلىك-
نى تاشلىماي، ياخشىلىققا يامانلىق بىلەن
جاۋاب قايتۇرۇپ، ۋاپا قىلمايدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

كۆيۈمچان بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەشنا ئادەم چۈشىدە سۇ كۆرەر
بۇ، ئادەم ھەر ۋاقىت ئۆزىنىڭ بىردى-
بىر ھاجىتى، ئېھتىياجى ھەققىدە غەم يەي-
دىغانلىقىنى، پۈتۈن دىققىتى شۇنىڭغا مە-
كەزلىشىپ، كۆڭلىدە دائىم شۇنى ئويلايدۇ-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەقدىرگە تايىنىپ ياشىماي،

تەدبىرگە تايىنىپ ياشا

بۇ، ئادەم ھەر خىل غەيرىي ۋاسىتىگە
تايىنىپ ياشاشتىن كۆرە، ئۆزىنىڭ ئەقلىي
قابىلىيىتى ۋە ئەمگەك نەتىجىلىرىگە تايىنىپ
ياشاش ئارقىلىق تەقدىرىنى بەلگىلەش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەقدىرىنى تەڭبىر بۇزار

بۇ، پىشىپ يېتىلمىگەن، تەسەۋۋۇردى-
كى ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرغاندەك ئالدىنئالا
ماختىنىپ داۋراڭ سېلىش ئۆزىنىڭ كېلە-
چەك ئىستىقبالىنى بۇزغانلىق، بەختىگە زا-
مىن بولغانلىق بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەقۋادا ھالال يوق،

پەتۋادا ھارام (يوق)

بۇ، نەپسانىيەتچىلىككە بېرىلگەن مە-
تئۈبلىك، ئابىرۇيلۇق، ئىخلاسمەن ئادەملەر-
دە پاكلىق، سەمىمىلىك، ئادىللىق بولمايدۇ-
غانلىقىنى؛ ئەمەلىيەتتىن چىقىرىلغان قا-
رار، ھۆكۈمدە شەك - شۈبھە، ساختىلىق
يوقلۇقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەدبىرنىڭ قانداق بولسا،

تەقدىرنىڭ شۇنداق (بولار)

بۇ، ھەركىمنىڭ روناق تېپىش -
تاپىپاسلىقى، تىرىكچىلىكىنىڭ ياخشى - يا-
مان بولۇشى ئەقلىنى ئىشلىتىش - ئىشلى-
تەلمەسلىكى، پەم - پاراسەت، ئامالنىڭ
بار - يوقلۇقىغا باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

نەرى بىلەن كەلگەن تەشئالىققا داۋا

بۇ، ھالال ئەجىر - ئەمگەك قىلىپ
ئېرىشكەن پايدا - تاپاۋەت تەنگە سىڭدۇ،
ئېھتىياجى قاندۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

نەرىنى سەن تاپىمىساڭ،

نەرىنى سېنى تاپىدۇ

بۇ، ئەدەپ - ئەخلاق، قائىدە - يو-
سۇن، ئىنتىزامنى ئۆگەنمەي، ئۇنىڭغا ئە-
مەل قىلماي ئۆزۈمچىلىك قىلغان كىشى
قانۇن - تۈزۈم، ئىنتىزام تەرىپىدىن باشقۇ-
رۇلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

نەرى - قىلغان - ئەتكەننى ھالاللايدۇ

بۇ، ئەجىر - ئەمگەك سىڭدۈرۈلگەن
ھەرقانداق ئىشنىڭ مېۋىسى، پاك بولىدىغان-
لىقىنى، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش، بەھرىمەن
بولۇش ھەققى، قانۇنلۇق ئىكەنلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

نەرى ياماننىڭ مېھرى يامان

بۇ، مەجەزى ئەسكى، ئاچچىقى يامان،
سەن ئادەم كۆڭلى بۇمشاق، شەپقەتلىك،

تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر
«تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر، يالغۇز يې-
گەن يەرگە» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تەڭ يېگەن تەنگە سىڭەر،
يالغۇز يېگەن يەرگە (سىڭەر)
بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە شەخس-
يەتچىلىك، ئىچى تارلىق قىلماي، كەڭ
قورساقلىق بىلەن بار ئىمكانىيەتتىن بىر-
لىكتە بەھرىمەن بولۇپ، ئورتاق ياشاش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەپ قىل، سەۋەب قىل
بۇ، ئويلىغان ياكى پىلانلىغان بىرەر
ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئارزۇ - ئۈمىد
ئۈچۈن چارە تېپىش، ئامال قىلىش، تەدبىر
كۆرۈش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەپسىزنىڭ ئامبىرىغا بۇغداي قۇيسا،
ئارپا چىقار
بۇ، بىتەلەي - بەختسىز ئادەمنىڭ
قىلغان ئىشلىرى ئالغا باسماي، ئوڭۇشسىز-
لىق، پېشكەللىككە ئۇچرايدىغانلىقىنى، تاپا-
ۋىتى، دارامىتى زىيانغا ئايلىنىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

تەلەي كىمدە - دوقا ماڭلايدا
بۇ، بەخت - ئامەت ھۆسن - جامال،
قەددى - قامەت تاللىمايدىغانلىقىنى، سەت،
كۆرۈمىسىز، نۇقسانلىق ئادەملەرگىمۇ مەن-
خۇپ بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەڭسىڭ تېرىق بولار،
تەڭمىسىڭ ئېرىق (بولار)
بۇ، بىرەر مەسىلىگە نىسبەتەن ئېغىر
- يېشىق، سوغۇق قان، كەڭ قورساق بول-
غاندىلا زىددىيەت پەسىيىپ، مەسىلە تىنچ-
لىق بىلەن ئاسان ھەل بولىدۇ، دېگەن مەنە.
نى بىلدۈرىدۇ: ئۆپكەڭنى بېسىۋال! ئۇنچە-
ۋالا چالۋا قاپ كەتمە، قوشنىلار بىلەن چى-
رايلىق ئۆتكەن ياخشى، ئۆزئارا ئانچە تە-
گەشمەيلى، «تەڭسىڭ تېرىق بولار، تەگە-
مىسىڭ ئېرىق (بولار)» دېگەن گەپ بار،
سەن بۇنى بىلمەسەن؟ دەپدى رازۇۋېدچىك ئايا-
لىغا چۈشەندۈرۈپ.

تەڭ تېڭى بىلەن، تېزەك قېپى بىلەن
بۇ، ھەركىم - ھەرنەرسە ئۆز خىلى،
ئۆز تۈرى بىلەن ماسلىشىش، پار كېلىش،
جۈپ بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدادىن نالىما، بەندىدىن رەنجىمە
بۇ، بىرەر ئىشتا كۆڭۈلسىزلىك، مەغ-
لۇبىيەتكە ئۇچرىغاندا بىراۋغا دادلىماسلىق،
بىراۋدىن يامانلىماسلىقىنى، پەقەت ئۆزىنىڭ
كەم ئەقىل، يارامسىزلىقىدىن كۆرۈش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەڭشەلمىگەن ئالەم
بۇنىڭ «تەڭشەلمىگەن جاھان» دېگەن
ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئىنسانىيەت تۇرمۇ-
شىدا ناھەقچىلىق، ئادالەتسىزلىك، تەڭ-
سىزلىك، ئېگىز - پەسلىك ھامان مەۋجۇت
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەپلىكنىڭ خوتۇنى ئۆلەر،
تەلەپسىزنىڭ ئۆيى كۆيەر
بۇ، بەختى بار، ئامەتلىك ئادەم يامان
خوتۇندىن قۇتۇلۇپ، مەجەزى ياخشى، ئەخ-
لاقلىق، ئىنساپلىق، ئېغىر - بېسىق، مۇ-
لايم خوتۇنغا ئېرىشىدىغانلىقىنى؛ بىتەلەي،
بەختسىز، تەتۈر پېشانە ئادەمنىڭ ئائىلىسى
ئىتتىپاقسىزلىق، سوغۇقچىلىق تۈپەيلىدىن
كۆڭۈلسىزلىك بىلەن بەرىكەت تاپالماي سو-
رۇلۇپ تۈزۈيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلەپلىك يىگىتنىڭ يەڭگىسى ئالدىدا
بۇ، ئامىتى كەلگەن كىشىنىڭ ھەرقان-
داق ئىشى ئوغغا تارتىپ مۈشكۈلى ئاسان،
قىلغان - ئەتكىنى ئەپلىشىپ، ئويلىغاندىن
ئارتۇق راۋان يۈرۈشىدىغانلىقىنى بىلدۈرد-
دۇ: ئۇزاق ئۆتمەي باشلىقنىڭ ئوشۇقى ئال-
چۇ قۇپتى، كۈنلار «تەلەپلىك يىگىتنىڭ
يەڭگىسى ئالدىدا» دېگەندەك، مەسپىنى
كۆزدىن يوقىتالماي تۇرغان باشلىققا نەقلا
پۇرسەت كەلدى.

تەلەپنى نەگە بارىسەن دەپسە،
دوقا ماڭلايغا، دەپتۇ

«تەلەي كىمدە - دوقا ماڭلايدا» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ: كۈنلار «تەلەپنى نەگە با-
رىسەن؟» دەپسە «دوقا ماڭلايغا، دەپتۇ» دې-
گەندەك، شۇنچە كۆپ چىرايلىق قىزلار تۇ-
رۇپمۇ گۈلخانغا لايىق چىقتى. ئەسلىدە ئۇ-
لار ئىككىسى بۇنىڭدىن سەل ئاۋۋال جاڭگالدا
پادا باققان، تېزەك تېرىپ يۈرۈشكەن يېرىدە
تۈنۈشۈپ، ئىچ - پەش تارتىشىپ قالغاند-
ى.

تەلۋە ئات مىنسى خۇدانى تونۇماس
بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان گىرى،
ئەقىلسىز ئادەم بىرەر ئامەت، مەرتىۋە،
ياخشىلىققا ئېرىشكەندە ئۆتمۈشىنى ئۇنتۇپ،
ئەل - يۇرتتىن يۈز ئۆرۈپ، نامەردلىك،
ۋاپاسىزلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلۋە تەپسە زەنجىر ئۈزەر
بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ئەقىل-
سىز، گىرى ئادەم بىرەر ئىش قىلغاندا
ھېچنېمىدىن يانماي، قاراملىق، جاھىللىق
بىلەن قائىدە - يوسۇننى بۇزۇپ بالا تېرىي-
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلۋە تۆرنى بەرمەس
بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ئەقىل-
سىز، گىرى ئادەم ئۆزىنىڭ ھالىغا باقمىي
قاراملىق بىلەن چوڭلۇق تالىشىپ، باشقىد-
لارنىڭ پايدا - مەنپەئەت، ئورۇن، مەرتىۋە-
گە ئېرىشىشىنى خالىمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

تەلۋىگە چوماق تۇتقۇزما
بۇ، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان ئەقىل-
سىز، گىرى ئادەم ھوقۇق، مەرتىۋىگە
ئېرىشىشە ھەرقانداق ئىشنى چېكىدىن ئاش-
ۇرۇۋېتىپ، باشقىلارغا كۈن بەرمەي، ئۇ-
ۋال قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلۋىنى قورقۇتماق -
ئۆلۈكنى تىرىلدۈرمەك
بۇ، ئۆلگەن كىشىنى تىرىلدۈرگىلى

تەن ساقلىقى - پادشاھلىق
بۇ، ھاياتلىقتا ئىنسان ئۈچۈن سالامەت-
لىك ئەڭ قىممەتلىك ۋە تەڭداشسىز زور
بايلىق ئىكەنلىكىنى، ساغلاملىق پادشاھلىق-
تىنىمۇ ئارتۇق تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەن ساقلىقى - جاننىڭ راھىتى
بۇ، ھاياتلىقتا ئىنسان ئۈچۈن سالا-
مەتلىك، ساغلاملىق راھەتتە بەختلىك، كۆ-
ڭۈللۈك ياشاشنىڭ كاپالىتى، جاننىڭ ھۆ-
زۈرى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەۋەككۈلچىنىڭ بىر ناخشىسى ئوشۇق
بۇ، بىرەر ئىشقا كۆپ ئويلاپ ئولتۇر-
ماي، ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولۇشى بىلەن
ھېسابلاشماي، ئىككىلىنىپ ئارىسالدى بول-
ماي، يۈرەكلىك تۇتۇش قىلىدىغان ئادەم-
نىڭ بىر چارىسى غەنىمەت، زاپاس ئىكەن-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ: بۇ چوكانمۇ خېلى قام-
لاشقان بالا ئىكەن. خۇدا بەرسە پەيغەمبەر
غىڭ قىلماپتۇ دېگەن مۇشۇ بولسا كېرەك.
تەۋەككۈلچىنىڭ بىر ناخشىسى ئوشۇق دېگەن
گەپمۇ بارغۇ! ئالسام ئالاي، دەۋەتتىم.

تەۋەككۈل دەرياسىغا سال كېمە،
خاھى ئاقسۇن، خاھى چۆكسۇن غەم يېمە
بۇ، بىرەر ئىشقا كۆپ ئويلاپ ئولتۇر-
ماي، ئىككىلىنىپ دېلىغۇل، ئارىسالدى
بولماي، يۈرەكلىك تۇتۇش قىلىش كېرەك-
لىكىنى، ئۇ ئىش مەيلى ئوڭۇشلۇق بولسۇن
ياكى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىسۇن ئاقىۋىتىد-
ىن ئەنسىرمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بولمىغاندەك، گەپ يېمەيدىغان، ئەقلى -
ھوشى جايىدا ئەمەس، بىغەرەز، كاج ئادەم-
نى ھەرقانچە كۈچەپ ئەيىبلىگەن بىلەنمۇ
ئەيۋەشكە كەلتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

تەلۋىنىڭ تېرىسى قېلىن
بۇ، كاللىسى ئىشلىمەس، غەرەز ئۇق-
ماس، كاج، جاھىل ئادەم بىنومۇس، يۈز
قېلىن بولۇپ، ھېچنېمىدىن ئىزا تارتمايدى-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تەلىم بېرىش ئۈچۈن تەلىم ئال
بۇ، بىراۋغا تەربىيە بەرمەكچى، پەندى
- نەسەت قىلماقچى بولغان ئادەم ئالدى
بىلەن شۇ شەرتنى ئۆزى ھازىرلاپ ئۈلگە
يارىتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەمەگەرنىڭ تامغىقى قۇرۇق
بۇ، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ياشاشقا ئا-
دەتلەنمەي، بىراۋدىن نەپ، رىزىق كۈتۈپ
ياشاشقا ئۆگىنىپ قالغان ئادەم يوقسۇزلۇق،
نامراتلىقتا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

تەمىنى بىلەي دېسەڭ تېتىپ كۆر،
ئېيىنى بىلەي دېسەڭ ئېتىپ (كۆر)
بۇ، بىرەر نەرسىنى بىلىش، چۈش-
ىنىش ئۈچۈن تەكشۈرۈپ، تەتقىق قىلىش،
ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش كېرەك، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خان، بۆلۈنگەن يېگانىلەر زاۋال تېپىپ يو-
قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توپقا قاراپ تاش ئاتما
بۇ، ھەرقانداق كىشى ئاممىغا، خەلققە
زىيانلىق، بولمىغۇر ئىشلارنى قىلماسلىق
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ بۈركۈت بولالماست
بۇ، بىرەر ئىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ.
خان، پەم - پاراسەتسىز، قورقۇنچاق، نا-
مەرد ئادەم ھەرگىز پالۋان بولالمايدۇ، دەپ-
گەن مەننى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ بىلگىنىنى چىلايدۇ
بۇ، ئادەم ھەرقانداق ئىشتا ئۆزىنىڭ
بىلگىنىنى، خالىغىنىنى قىلىش، ئويلىغى-
نىنى سۆزلەش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ: يۈ-
سۈپ تەيچى تەمكىنلىك بىلەن، خاپا بولماڭ
ئۇچىپكى، «توخۇمۇ ئۆزى بىلگىنىنى چىلا-
لايدۇ»، «ئىتمۇ ئۆز كوچىسىدا ئۆزىنى
خوجا سانايدۇ» دېگەن گەپ بار. ئۇ ئۆزىنى
مەن سېلىڭ دېسە، دەپ تۇرمامدۇ، بىز ئى-
شىمىزنى قىلىۋېرەيلى. ئۇنىڭغا بىر نېمە
دېسەك ھازىرلا چۈجە خورازدەك ھۈرپىيىپ
قوپىدۇ، دېدى.

توخۇ بىلگىنىنى قىچقىرار
«توخۇ بىلگىنىنى چىلايدۇ» نىڭ ئىزا-
ھىغا قاراڭ.

توخۇ تويماس، كۆرگەننى قويماست
بۇ، ئاچ كۆز ئادەم ھەرقانچە يەپ -

تەييار تاپ تەييارغا ئاشق
بۇ، ئۆزى ئىشلىمەي، باشقىلارنىڭ
كۈچىگە تايىنىپ ياشايدىغان ھۈرۈن ئادەم
دائىم باشقىلار تەرىپىدىن تەخلەپ قويۇلغان،
ھازىرلانغان ماددىي نەرسىلەرگە ئىگە بولۇش-
قا خۇشتار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تەييار ئىشنىڭ بېشىغا،
ئاسان كېلەر قېشىغا
بۇ، باشقىلار تەرىپىدىن تەخ قىلىنغان
ئىشنىڭ نەتىجە - مېۋىسىگە ھەركىمنىڭ
كۈچ چىقارمايلا ئىگە بولغۇسى كېلىدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

توپا ئالساڭ دۆڭدىن ئال
بۇ، ئېسىل پەزىلەتلىك، ئالىيجاناب
ئادەملەر بىلەن ئېلىم - بېرىم، مۇناسىۋەت
قىلغاندا ئىشەنچلىك، پايدىلىق بولىدىغانلى-
قىنى، ئۇنىڭدىن زىيان، خاپىلىق كەلمەيدۇ.
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توپ بولدۇق - توق بولدۇق
بۇ، بىرلىك - ئىتتىپاقلىق بولغاندىلا
ھەممە ئىش ئوڭۇشلۇق، نەتىجىلىك، تۈر-
مۇش پاراۋان، باياشات بولىدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

توپ توپقا يىقىلار،
يالغۇز ئازگالغا (يىقىلار)
بۇ، ئۇيۇشقان - ئىتتىپاقلاشقانلار بى-
رەر كېلىشمەسلىك، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچ-
رىغاندا ئاممىنىڭ ھىمايىسى، ياردىمى بىلەن
توغىلىدىغانلىقىنى؛ ئايرىمچىلىق قىل-

نىڭ ھاماقەتلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ كۆرگەننى چوقۇيدۇ،

موللا كۆرگەننى ئوقۇيدۇ

بۇ، توخۇ ئەتىدىن كەچكىچە ئۇچراتقىد.

نىنى چوقۇپ دانلىغاندەك، ئۇقۇمۇشلۇق

بىلىم ئەھلى داۋاملىق ئىلىم ئىگىلەش ئىس.

تىكىدە ئۇچرىغانلىكى ساۋاتتىن خەۋەردار

بولۇشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد.

دۇ.

توخۇنى تاخ دېمە،

مۇشۇكىنى پەش (دېمە)

بۇ، بىرەر ئىشتا باشقۇرۇشقا، قائىدە

- يوسۇنغا خىلاپ كېلىدىغان نامۇۋاپىق سۆز

- ھەرىكەتتىن ساقلىنىپ، ئىتائەتمەنلىك

بىلەن بويسۇنۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇنى كۆلچەككە ھەيدەپتۇ،

ئۆردەكنى قونداققا (ھەيدەپتۇ)

بۇ، ھەرقانداق ئىش - ۋەزىپىنى كە-

شىلەرنىڭ كەسىپ ئالاھىدىلىكى، قاپىلىيە-

تى بويىچە ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ ئۆ-

رۇنلاشتۇرۇش لازىملىقىنى، ماس كەلمەيدە-

غان ۋەزىپىنى تېڭىشقا بولمايدىغانلىقىنى

بىلدۈرىدۇ.

توخۇنى ئوغرىلىغانمۇ ئوغرى،

توخۇمنى يېگەنمۇ (ئوغرى)

بۇ، چوڭ نەرسىنى ئوغرىلىغان بىلەن

كىچىك نەرسىنى ئوغرىلىغانمۇ، ئوغرىلىغان-

نى ساقلاپ بەرگەنمۇ ئوخشاشلا ئوغرىلىققا

ياتىدىغان جىنايەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىچسىمۇ تويغىنىنى ھېس قىلالماي، داۋام-

لىق يېگۈسى كېلىپ تۇرىدۇ؛ ئىش - ئو-

قەتتە تاپاۋىتى كۆپەيسىمۇ قانائەت ھاسىل

قىلماي، داۋاملىق پايدا - مەنپەئەت، نەپ

يىغىشتىن يانمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد-

دۇ.

توخۇ چىللىمىسىمۇ تاڭ ئاتىدۇ

بۇ، ھەرقانداق ئىشنىڭ ۋاقتى - سائىد-

تى كېلىپ شەرت - شارائىتى پىشىپ يې-

تىلگەندە، بىرەر ئىزنا ياكى بىشارەتنىڭ بو-

لۇشى كۈتۈلمەستىن ئۆز يولىدا ئەمەلگە ئې-

شىۋېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ داڭگال چۈشەر،

ئۆچكە جاڭگال (چۈشەر)

بۇ، ھەركىم ئۆزىنىڭ بىردىنبىر ھا-

جەت - ئېھتىياجى ھەققىدە غەم يەيدىغانلىقىد-

نى، پۈتۈن دىققىتى شۇنىڭغا مەركەزلى-

شىپ، كۆڭلىدە دائىم شۇنى ئويلايدىغانلىد-

قىنى بىلدۈرىدۇ: «توخۇ داڭگال چۈشەيدۇ،

ئۆچكە جاڭگال» دېگەندەك، سېنىڭ خىيا-

لىڭ ھەمىشە قىمار ئويناشتىمۇ؟ دېدى ئۇ.

توخۇ داڭگال چۈشەيدۇ،

ئوتۇنچى جاڭگال (چۈشەيدۇ)

«توخۇ داڭگال چۈشەر، ئۆچكە جاڭ-

گال» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

توخۇ قونداققا چىققاندا ھەممىنى ئۇنتار

بۇ، بىرەر ھوقۇق - مەرتىۋىگە ئېرىش-

كەندە ئۆتمۈشىنى ئۇنتۇپ، ئاممىدىن يۈز

ئۆرۈيدىغان ۋاپاسىز، قارا كۆڭۈل ئادەملەر-

توخۇنى ئۆلتۈرمىگۈچە
بولۇشنى قورقۇتقىلى بولماس
بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئاز - تولا قۇربان
بەرمەي، بەدەل تۆلىمەي تۇرۇپ مەقسەتكە
يەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توخۇ ئۇچسا تامغا قونار،
لاچىن ئۇچسا تاغقا (قونار)
بۇ، بىر ئىشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان،
پاراسەتسىز، قورقۇنچاق ئادەمنىڭ تىرىكچى-
لىك دائىرىسى چەكلىك بولۇپ، شان -
شەرەپ قازىنالمىدۇ؛ ھېچنېمىدىن قورقماي-
دىغان، جۈرئەتلىك، قەيسەر ئادەمنىڭ تى-
رىكچىلىك دائىرىسى چەكسىز بولۇپ، ئۆز-
لۈكسىز شان - شەرەپ قازىنالايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

نورپىقىنى كىچىك دېسەڭ،
يوغان تاغار ئارتىپ كۆر
بۇ، ھەرقانداق ئىشتا بىراۋنىڭ ئىقتى-
دارىغا سەل قارىماي ئەمەلىي سىناپ كۆ-
رۈش كېرەكلىكىنى، كىچىك ئادەمنىڭ قو-
لىدىنمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ئىش كېلىشىگە ئى-
شىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈز بالغان ئىت قوپارغۇ ئاستىدا ئۆلەر
بۇ، تۇرمۇش ئىستىلىدا ئۆزىگە ئەخلاق-
سىزلىقىنى يوقتۇرۇۋېلىپ، باشقىلارنىڭ
ھالال نېسىۋىسىگە چاڭ سېلىشىنى ئادىتىگە
ئايلىندۇرۇۋالغان كۈرسۈك مەجەز كىشىنىڭ
بايان ئاقشۈبەتكە قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توشقان تېرىسى ئۈچ كۈن چىدار
بۇ، بىرەر جىددىي ۋە مۈشكۈل ئەھۋال-
غا دۈچ كەلگەن كىشى سەۋرچان بولۇپ،
چىدام، غەيرەت بىلەن بەرداشلىق بېرىش
لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توشقانداك يۈز يىل ياشىغۇچە،
يولۋاستەك بىر يىل ياشىغان ئەلا
بۇ، ھەركىم ھاياتلىقىدا ئادىل، توغرا
يول تۇتۇپ غۇرۇرى بىلەن ياشاش، قورقۇن-
چاقلىق، خۇشامەتچىلىك، يالاقچىلىق قى-
لىشىنى نومۇس بىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

توشقان ئۆلسە، تۈلكە ھازا تۇتۇپتۇ
بۇ، دائىملىق بەھرىمەن بولۇۋاتقان
مەنپەئەتنىڭ تاسادىپىي قولىدىن كېتىشى،
رىزىقىدىن مەھرۇم بولۇش ھەممىنىڭ كۆڭ-
لىنى يېرىم قىلىپ، يىغلىتىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا ئادەم سايىسىنىڭ ئەگرىلىكىدىن
قورقماس

بۇ، پاك - دىيانەتلىك، سەمىمىي ئادەم
ئەيىب، نۇقسان، خاتالىقلىرىنى تۈزىتىش-
تىن باش تارتماي، مەردانلىق بىلەن مۇئا-
مىلە قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا سۆز تاشنى يارار،
تۆھمەت باشنى (يارار)

بۇ، چىن ۋە ھەق سۆزنىڭ قۇدرىتى
چەكسىز بولۇپ، ھەممىنى يېڭەلەيدۇ، قا-
يىل قىلالايدۇ، خاتا سۆز (تۆھمەت) كىشى-

خانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: يائاللا، توققۇز قىز-
نىڭ تولغىقى تەڭ تۈتتى، ئۇنى قىلسام، بۇ
قالىدۇ، بۇنى قىلسام، ئۇ قالىدۇ، دېدى
ئايىسخان ئۇھ تارتىپ.

توققۇز قىزنىڭ تولغىقى بىر كۈندە تۈتۈپتۇ
«توققۇز قىزنىڭ تولغىقى تەڭ تۈتۈپ-
تۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

توق كېكرەر، ئاچ ئوسۇرار
بۇ، ھال - ئوقىتى ياخشى، تۇرمۇشى
باياشات ئادەم كۆرەڭلەپ پو ئاتىدۇ؛ ھال -
ئوقىتى ناچار، تۇرمۇشى غورىگىل، يوقسۇز
ئادەم دۇغدىيىپ پۇشۇلدايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

توقلۇقتىن شوخلۇق چىقار
بۇ، ئادەم بېيىغاندا باياشات تۇرمۇش-
تىن خۇي - پەيلى ئۆزگىرىدۇ، ئەدەپ -
ئەخلاقنى قايرىپ قويۇپ، خىلمۇ خىل ھە-
ۋەسلەرگە بېرىلىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.
دۇ:

بىراۋلار مارىشار ئانىجان تېمىدىن،
بىراۋلار «تۇق» دېدى دەرد - ئەلىمىدىن.
بىراۋ ئېيتتى «ئەگەرچە بولسا توقلۇق،
بۇ توقلۇقتىن چىقار كەن ھەممە شوخلۇق.

توقۇناتى بالا، ئىلمەك قازا
بۇ، ئۈشتۈمتۈت كەلگەن بالا - قازا،
ئاسادىيى يۈز بەرگەن ئوڭۇشىمىزلىق -
پېشكەللىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توق ئىت ئاچ ئىتنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەپتۇ

گە كۆڭۈلسىزلىك ئېلىپ كېلىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا سۆز تۆمۈرنى تېشەر،
سىلىق سۆز قىلچىنى كېسەر
بۇ، چىن ۋە ھەق سۆزنىڭ قايىل قىد-
لىش كۈچى چەكسىز بولىدۇ، سىلىق گەپ
ھەرقانداق قاتمىللىقنى يۇمشىتىپ، كىشىنى
تەسىرلەندۈرەلەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.
دۇ.

توغرا سۆزنىڭ توقمىقى بار
بۇ، چىن دىلدىن ئېيتىلغان راست
گەپ ئاڭلىماققا قاتتىق، ئېغىر تۈيۈلۈپ،
كۆڭۈلنى رەنجىتىسىمۇ، لېكىن پايدىلىق
نەتىجە بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا گەپ قۇلاققا ياقماس
بۇ، چىن دىلدىن ئېيتىلغان راست
گەپ «ئاچچىق» ۋە قوپال تۈيۈلغاچقا، ھېچ-
كىم ئاڭلاشنى خالىمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

توغرا ئېيتقان تۇغىنىغا يارىماپتۇ
بۇ، لىلا گەپ قىلىدىغان ئادەمنىڭ
پايدىلىق نەسىھەتلىرى قېرىنداش ۋە يېقىن-
لىرىنىڭ زىتىغا تېگىپ، نارازىلىقىنى قوز-
غايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توققۇز قىزنىڭ تولغىقى تەڭ تۈتۈپتۇ
بۇ، بىرمۇنچە ئىشلارنىڭ بېجىرىلىشى
ئوخشاش ۋاقىتقا توغرا كېلىپ قېلىپ، ئال-
دىراشلىق، جىددى ۋە زىيەت پەيدا بولىدۇ.

بۇ، تۇرمۇشى خاتىرجەم، باي - پۇل - دارلار نامرات، ئاجىزلارنى كۆزگە ئىلماي، ھەر جەھەتتىن بوزەك قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

توك - توك ئېتەر تۆمۈرچى،

پۇلنى ئۇسار كۆنچى

بۇ، ھەرقايسى ھۈنەر - كەسىپ تۈرلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى، جاپا - مۇشەققىتى ۋە تاپاۋىتىدە مۇئەييەن پەرق بولىدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن پىشقان ماھارەتتىن باشقا، چاققانلىق، چەبدەسلىك، ھوشيارلىق بولغاندىلا ئەجرىگە تۇشلۇق نەتىجە قازىنىش مۇمكىنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نوكۇر ئانقا تۆمۈر تاقا،

ئەسكى چاپانغا سۆسەر ياقا

بۇ، ياش قۇرامى، ئەيىب، نۇقسانغا قارىماي، تۇرمۇشتا ئەمەلىيەتتىن ھالقىپ ياسىنىشقا، كىيىنىشكە ئامراق، تېتىقسىز كىشىلەرنىڭ ھەشەمەتچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

نوكۇرنى ياردا تۇت،

ئوشقانى قاردا (تۇت)

بۇ، بىراۋنىڭ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ مۇشكۈل ئىشقا زورلىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

نوكۇر ئۇسۇلچى، كېكەچ غەزەلچى

بۇ، مۇئەييەن ئەيىب - نۇقسانى بار ئادەم ئۆزىگە ماس كەلمەيدىغان كەسىپكە خۇشخاتار كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توخگۈز دۇمبا بىلەن سەمرىدۇ
بۇ، كالىسى ئىشلىمەيدىغان، دۆت ئادەم گالۋاڭلىقىدىن دەككە - دەشەنەم، تىل - ئاھانەت ئاڭلىغانسېرى كۆڭلى ئەمىن تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توخگۈز قوي بولماس،

دۈشمەن ئۆز (بولماس)

بۇ، ئەل - يۇرتقا ئامانلىق بەرمەيدىغان، كۆپچىلىكنىڭ ئىشىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان سۇيقەستچىلەرنىڭ رەزىل تەبىئىتى ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توخگۈزنىڭ بىر تال تۈكىنى يۇلغىنىڭ يۇلغان

بۇ، نامەرد ياكى بېخىل - پىخسىق ئادەملەردىن ئاز - تولا نەپ ئۈندۈرۈۋېلىش غەنىيمەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ھېلىقى ئۈچ ھارۋا سوۋغاتنى ئېلىش - ئالماسلىق مەسلىسىدە ئىختىلاپ چىقىپ قالدى. قارا بوسۇق بىلەن توختى سەيپۈك: «توخگۈزنىڭ بىر تال تۈكىنى يۇلغىنىڭ يۇلغان»، دەپ ئېلىش تەرەپدارى بولدى.

تولا سايرىغان بۇلبۇل قەپەسكە چۈشەر

بۇ، ۋەزىيەتكە باقمىي، قالايمىقان، كۆپ سۆزلىگەن كىشى ئاقىۋەتتە نەزەربەنت ئاستىدا بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تولا گەپنىڭ مەزىسى يوق،

كەنجى كېۋەزنىڭ غوزىسى (يوق)

بۇ، كېچىكىپ تېرىلغان كېۋەز غوزا

بۇ، كاتتا كىيىنەن، سەپەننىڭ ئادەم
ھەرقانداق مەرىكىلەردە ھۆرمەتكە سازاۋەر
بولۇپ، قىزغىن قارشى ئېلىنىدىغانلىقىنى؛
ئەمەلدار، مەرتىۋىلىك ئادەم خالىغان يېرىدە
بەھۇزۇر ھېيتلايدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

توي - خۇدانىڭ خەزىنىسى
بۇ، ئىككى ياشنىڭ ئىختىيارى رازى-
لىقى، ھەقىقىي مۇھەببەتنى ئارقىلىق جۈپ
بولۇپ، ئورتاق تۇرمۇشقا قەدەم قويۇشى
كەلگۈسىدە روناق تېپىشنىڭ ئاساسى
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويىدىن يامانلىساڭ توي قىلىپ كۆر
بۇ، بىرەر ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش
ئانچە ئوڭاي ئەمەسلىكىنى، توي - مەرىكىدە
ھەممە ئادەمنى تولۇق رازى قىلىپ كەتكىلى
بولمايدىغانلىقىنى، شۇڭا، ساھىبخاندىن
رەنجىگەنلەر ئۆزى مەرىكە ئۆتكۈزۈپ بېقىشى
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويغا بارساڭ بۇرۇن بار،
بۇرۇن بارساڭ ئورۇن (بار)
بۇ، ھەركىم تەكلىپ قىلىنغان مەرىكە
سورۇنلىرىنىڭ ۋاقتىغا رىئايە قىلىش، كې-
چىكەسلىك كېرەكلىكىنى، ۋاقتىدا بارغان-
دا قىزغىن قارشى ئېلىنىپ، بەھۇزۇر مېھ-
مان بولالايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بەش بالاڭنى قويۇپ (بار)

تۇتالمىغاندەك، ھەددىدىن زىيادە، تەكرار
دېيىلگەن سۆزنىڭ ھېچقانداق قىممەت - ئە-
تىۋارى بولمايدىغانلىقىنى، بۇنىڭغا ھېچكىم
قۇلاق سالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تولا يېگەن بۆرىنىڭ قوغى كامار
بۇ، نەپسى يامان، قانائەتسىز، ئاچ
كۆز ئادەم ھەرقانچە يېگەن بىلەنمۇ چىرايىغا
چىقمايدىغانلىقىنى مال - دۇنياسى كۆپ-
يىپ، بېيىسىمۇ ئاخىر خانىۋەيران بولۇپ
توزۇيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تونۇشمىغاننىڭ ئېتى يوق،
ئادەملەرنىڭ يېتى (يوق)
بۇ، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە ئادەملەر
ئۆزئارا تونۇشۇپ، ئارىلىشىپ، نورمال ھا-
لەتتە باردى - كەلدى قىلىشىپ ئۆتۈش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توۋا قىلغانغا تۆگە بەر
بۇ، بىرەر يامانلىق، گۇناھ ئىشلاردىن
قول ئۈزۈپ، توغرا يولدا مېڭىشقا نىيەت
قىلغان كىشىگە كەڭچىلىك قىلىپ، تىرىك-
چىلىك يولى بېرىش كېرەك، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

توي باھانىسى بىلەن تون پۈتتى
بۇ، مەلۇم ئىشنىڭ بېجىرىلىشى، ئە-
مەلگە ئېشىشى ئارقىلىق يەنە بىر ئېھتىياج-
لىق نەرسىنىڭ بىرلىكتە ھەل بولغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

توي تونلۇقنىڭ، ھېيت ئاتلىقنىڭ

كۈنىگە قانائەت قىلماي، مال - دۇنياغا بېرىلگەن، نەپسانىيەتچى، ئاچ كۆزلەر ئاخىر قەبرىگە كىرگەندە قانائەت تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تويمىساڭ تويۇڭدا تويارسەن
بۇ، ئۆتۈۋاتقان كۈنىگە شۈكۈر قىل.
ماي، ئاچ كۆزلۈك بىلەن مال - دۇنيا،
بايلىققا بېرىلگەن ئادەم مۇسبەتتە ئەمىن
تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

توينىڭ ئەلچىسى بولغۇچە،
باينىڭ غالجىسى بول
بۇ، ئىككى تەرەپنىڭ ئىشى ئۈچۈن
ئوتتۇرىدا خىزمەت قىلىشنىڭ قىيىنلىقى.
نى، بۇنىڭدىن كۆرە، جاپالىق بولسىمۇ بىر
ئادەمنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ياخشى ئىكەن.
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

توينىڭ بولغىنىدىن «بولىدۇ» سى قىزىق
بۇ، ھەرقانداق مەرىكە، ھېيت - بايرام
ياكى تەنتەنلىك ئىشنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشتىن
ئاۋۋالقى دەبدەبە - داۋرىڭى ئەتراپقا يېمە-
لىپ، كىشىنى قىزىقتۇرىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

تويۇڭنى چوڭ قىلغۇچە، غېمىڭنى چوڭ قىل
بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىشتىن ئىلگى-
رى شۇنىڭغا ئائىت زۆرۈر شەرت - شارائىت،
ئىمكانىيەتلەرنى تولۇق ھازىرلاش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇتسا بېغى بار، كۆيگەن دېغى بار

بۇ، ھەرىكەت تەكلىپ قىلىنغان مەرىكە
سورۇنلىرىغا غىزالىنىپ، بالا ئەگەشتۈرمەي
بېرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بۇز خالتاڭنى قويۇپ (بار)
بۇ، ھەرىكەت تەكلىپ قىلىنغان مەرىكە
سورۇنلىرىغا غىزالىنىپ بېرىش، داستىخان-
دا ئۆز سۈپىتىنى ساقلاپ (ئالدىغا تىزغان
نەرسىلەرنى يانچۇقىغا سالماي) ئولتۇرۇش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
ناۋار - توقا كىيىپ (بار)
بۇ، ھەرىكەت تەكلىپ قىلىنغان مەرىكە
سورۇنلىرىغا تويۇنۇپ بېرىشتىن باشقا ئىم-
كانىيەتنىڭ بارىچە چىرايلىق جابدۇنۇپ بې-
رىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويغان يەرگە توققۇز كۈن تەزىم
بۇ، ھەرىكەت تىرىكچىلىك ئىشلىرى
ئىلگىرى بېسىپ، روناق تاپقان يەرنى ئۆتتۈ-
ماسلىق، ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق قەل-
بىنى ئىپادىلەش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تويغۇچە يە، تەرلىگۈچە ئىشلە
بۇ، ھەرىكەت باياشات تۇرمۇشقا ئېرىد-
شش، خاتىرجەم ياشاش ئۈچۈن يېگىنىگە
يارشا بېرىلىپ ئەمگەك قىلىش كېرەكلىكى-
نى بىلدۈرىدۇ.

تويىمىس كۆزنى گۆرنىڭ توپىسى تويدۇرار
بۇ، ئۆتۈۋاتقان ھال - ئوقىتى، ياخشى

لارغا يار - يۆلەك، پاناھ بولۇشنى، ئۇلارنى يېتەكلەپ، ئىشلىرىغا ئوڭايلىق تۇغدۇ. رۇپ، مەدەت بېرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈردى.

تۇرقى ئىنسان، خۇلقى ھايۋان بۇ، قىياپەت - تۇرقى ئادەم ھېسابلان. سىمۇ، خۇي - پەيلى، قىلىقى ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ئادەملەرنىڭ ئەخلاقسىزلىق قىلمىشلىرىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرمىغان مېھماننىڭ كەتكىنى ياخشى، ساقايمىغان ئاغرىقنىڭ ئۆلگىنى (ياخشى) بۇ، ئۆز لايىقىدا، ھەددىدە بولغان ئىش قەدىرلىك، ئەتىۋارلىق بولىدۇ؛ كېچىككەن، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىش ھەممىنى ئارام تاپتۇرماي بىزار قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرۇپ تۇرغاننى توختاپ يە، كېتىپ بارغاننى قوغلاپ (يە) بۇ، ھەركىم قولىدىكىگە، تەييارغا تاينىپ ياشماي، ئىشلەپ، ئەجىر قىلىپ، يوقنى تېپىپ ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇزاقتىن قورققان قۇش ئاچا ياغاچقا قونماس بۇ، باتۇر - مەرد ئادەم ھىيلە - مەكرگە ئالدىنمايدۇ، خەۋپ - خەتەرنى مەنسىتمەيدۇ، ئۆلۈمدىن قورقمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ، قىلىنغان مەلۇم ئىشنىڭ قولغا چىققۇدەك پاكىتى، ئېغىزغا ئالغۇدەك ئاساسى، قەلبىنى بېغىشلىغان مۇھەببەت نىشانى، كۆڭۈل خاتىرىسى بارلىقىنى بىلدۈردى. ئەجەبمۇ ئەزۋەيلەپ كەتتىڭ، راست-تىنلا «تۇتسا بېغى بار، كۆيگەن دېغى بار» دېگەندەك ئىش ئىكەن، يازغان خەت ۋە سوۋغا - سالاملىرىنى مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن تۇرسام، دەيدى ئۇ.

تۇتسا سېپى يوق، قىچقارسا ئېتى (يوق) بۇ، تېگى - تەكتى، نەسبى ناچار، جەمئىيەتتىكى ئىجتىمائىي ئورنى تۆۋەن، نام - ئابروۋى يوق، ئېتىبارسىز كىشىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

«تۇر - تۇر» كۆپ بولسا، ئۇيقۇدا مەرزە يوق بۇ، ھەرقانداق ئىشتا داۋراڭ، ھەيدەك-چىلىك، بۇيرۇقۇزلىق ھەددىدىن ئېشىپ كەتسە ئادەمنى بىئارام قىلىپ، خاتىرجەملىك بۇزۇلدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرغان تامغا ئۈسسەك، بېشىڭ يېرىلار بۇ، كىمكى بىراۋغا قەستەن بىشەملىك قىلىپ، يولسىزلىق بىلەن چېقىلىدەكەن، ئاقمۇەتتە ئۆز جازاسىنى تارتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇرغانلارغا تۇۋرۇك بول، ماڭغانلارغا كۆۋرۈك (بول) بۇ، يوقسۇل، يېتىم - يېسىر، ئاجىز-

رۈنگەندەك بولدى. ھېلىمىنىڭ قىزىنىڭ بە-
دىنىگە توك ئۆتكۈزۈپ قىيىنماقچى بولۇۋات-
قانلىقىنى ئۇلار مەدەنىيەتنىڭ مۇجەسسەم-
لىك ئىپادىلىنىشى دەپ قاراۋاتقانلىقى ئې-
نىق ئىدى.

تۈزىنى يەپ، تۈزلۈقىغا تۈكۈرۈپتۇ
بۇ، بىراۋنىڭ ياخشىلىقى، شەپقىتى،
غەمخورلۇقىغا ئېرىشىۋېلىپ، كەينىدىن يۈز
ئۆرۈپ، ۋاپاغا جاپا قىلىدىغان يۈزسىزلىكنى
بىلدۈرىدۇ:

— ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋىتىنى
ئۈزۈمەي، يەنە غېرىب - سەنەم بولۇشىدىغان
بولسا، تۈزىمىزنى يەپ، تۈزلۈقىمىزغا تۈ-
كۈرگەن ئۇ شۈمىنىمۇ، ئانىسىنىمۇ قوغلاپ
چىقىرىمەن، ئاچچىقىم كەلسە، ئۇنى سول-
تىۋېتىمەن! — دەپ ئۇ گۈلچېھرە خېنىم-
غا.

تۇغقاندىن يامانلىغان ئەقىلنىڭ يوقلۇقى،
تامماقتىن يامانلىغان قورساقنىڭ توقلۇقى
بۇ ئەسلىي «ئاتا - ئانىغا قېيىدىغان
ئەقىلنىڭ يوقى، تاماققا قېيىدىغان قورساق-
نىڭ توقى» دېگەن ماقالىنىڭ ۋارىيانتى بو-
لۇپ، تۇغقان - قېرىندىشىدىن يۈز ئۆرۈش
ھاماقەتلىك، ئەخمىقانلىق ئىكەنلىكىنى،
غىزا - تاماقنى تاللاپ، باتناپ يېمەسلىك
بىمەنلىك، كۈپۈرلۈق بولىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

تۇغقاننى تاشلىساڭ يات بولار،
تۆمۈرنى تاشلىساڭ دات (بولار)
بۇ، ئۇرۇق - تۇغقان، قېرىنداشلار

تۈزلۈق قاپاقتىن تۈز،
ياغلىق قاپاقتىن ياغ تەپچىيدۇ
بۇ، قارا نىيەت، ئىچى تار ئادەملەرنىڭ
ئىش - ھەرىكىتىدىن يامانلىق، شۈملۈق
ئەكس ئېتىدۇ؛ ئاق كۆڭۈل، رەھىمدىل
ئادەملەرنىڭ ئىش - ھەرىكىتىدىن ياخشى-
لىق، خەيرىخاھلىق ئەكس ئېتىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئەنە، ئۇنىڭ تومۇرلى-
رىدا تەلۋىچۈك دەرياسىنىڭ سۈيىدەك قاپقارا
تەلۋە قان ئويىناپ يۈرمەكتە. تۈزلۈق قاپاق-
تىن تۈز، ياغلىق قاپاقتىن ياغ تېپىدۇ،
دېگەندەك، ئۇنىڭ تومۇرلىرىدىكى قارا قان
ھە دەپسلا تېشىغا تېپىپ چىقىپ، ئۇنى قور-
قۇنچلۇق قاپقارا دېۋىدەك كۆرسىتىۋاتمامدۇ!
؟

تۈز ھەقىقى - خۇدا ھەقىقى
بۇ، ئاتا - ئانا ياكى بىراۋنىڭ ئاش -
تاماق بېرىپ، تەربىيىلەپ باققانلىقىنى
قايتۇرۇشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيەت، خۇدا
ئالدىدا ئادا قىلىش زۆرۈر بولغان قەرز دەپ
تونۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈزۈۋىنى يەپ، تۈزلۈقۇڭنى چاقاي
بۇنىڭ «تۈز بەرگەننىڭ تۈزلۈقىنى چې-
تىپتۇ» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، بى-
راۋنىڭ باققان، تەربىيىلىگەن ئەجرىنى يەر-
دە قويغانلىقىنى، ياخشىلىققا يامانلىق، ۋاپاغا
جاپا قىلغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: زاكىر ئۆسەك-
چى، جاكىر خورەكچى، باكىر ئورەكچى،
ناكىر ئېتەكچى ۋە تۈز بەرگەننىڭ تۈزلۈق-
نى چاقىدىغان خاكىر تېزەكچى قاتارلىق
ئىسىملىرىنىڭ ماقۇللاۋاتقان چىرايلىرى كۆ-

غىپ، تېرىشتۇرۇپ يۈرىدىغان كىشىلەرنىڭ
مىجەز - خۇلقى، ئىش - ھەرىكىتىگە قارى-
تىلغان.

تۇغۇلغان يەردىن توپان يەر ياخشى
بۇ، بىر يەرگە بېكىنىپ، ئۆمۈر بويى
يوقسۇزچىلىق، نامراتلىقتا ياشىغاندىن كۆ-
رە، يۆتكىلىپ روناق تېپىپ، توق - باياشات
ياشىغان ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغۇلمىغان تاينىڭ دۇبىسى يېغىر
بۇ، ۋۇجۇدقا چىقىمىغان خىيالى ئىش
ياكى نەرسە ھەققىدە بىھۇدە غەم يەپ، باش
قاتۇرۇپ ئاۋارە بولغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغۇلۇپ ئەيىناق بولماس،
تۇرۇپ ئەيىناق بولار
بۇ، ئاتا - ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ
ساغلام، تەندۇرۇس ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۇ-
چۈن ئەخلاق جەھەتتىن يېتەرلىك تەربىيە
بېرىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، بۇنىڭغا كۆڭۈل
بۆلمەي بىپەرۋالىق قىلىنسا، بالىلار كەپ-
سىزلىك تۈپەيلىدىن جىسمانىي جەھەتتە زە-
خىملىنىپ، ناكار بولۇپ قالىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

تۇغۇلۇپ ئۆلمىگىنىڭنى كۆرەي،
قەرز بولۇپ تۆلمىگىنىڭنى (كۆرەي)
بۇ، ھايات چەكلىك، ئۆلۈم مۇقەررەر
ئىكەنلىكىنى، ئادەم تۇغۇلۇپ ھامان بىر
كۈنى ئۆلىدىغانلىقىنى؛ قەرزدار بولغان ئا-
دەم قەرزنى ھامان بىر كۈنى تۆلەشكە مەج-
بۇر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئۆزئارا بىر - بىرىگە كۆيۈنۈپ، يار - يۆ-
لەك، يېقىن ئۆتۈش لازىملىقىنى؛ تۆمۈر
ئەسۋابىنى دائىم ئاسراپ، پاكىز سۈرتۈپ
ئىشلىتىشنىڭ مۇھىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغقاننىڭ بارى ياخشى،
بۈگۈن قىچقارسا ئەتە «ھە» دېسىمۇ ياخشى
بۇ، ئۇرۇق - تۇغقان، قېرىنداشلار
گەرچە ئۆزئارا بىر - بىرىگە كۆيۈمسىز بول-
سىمۇ، يەنىلا بار بولغىنى ياخشى ئىكەنلى-
كىنى، باشقا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتىدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغقاننىڭ بېغى چىڭ يەردە
بۇ، بىر نەسەب، بىر ئائىلىگە تەۋە
كىشىلەر ھەرگىز بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ
كېتەلمەيدىغانلىقىنى، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى
قېرىنداشلىق رىشتىسى بىر - بىرىگە مەھ-
كەم باغلاپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغقان يىراق بولسا كىشىنىشىدۇ،
يېقىن بولسا چىشىلىشىدۇ
بۇ، قېرىنداشلار يىراق ئولتۇراقلاش-
قاندا بىر - بىرىنى سېغىنىپ قەدىرلىشىدۇ-
غانلىقىنى، ئۆزئارا ئىزدەشىپ ئىناق ئۆت-
ىدىغانلىقىنى؛ يېقىن، بىر يەردە ئولتۇراقلا-
شقاندا شەخسىيەتچىلىك، ھەسەتخورلۇق قى-
لىشىپ، بىر - بىرى بىلەن چىقىشالماي
زىتلىشىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇغماس خوتۇن شۈمەك يىغىنۇ
بۇ، ئۆزىگە ھېچقانداق ئالاقىسى ۋە
لازىمى يوق، ئەھمىيەتسىز نەرسىلەرنى يى-

زەنت ۋە كېلىنلىرىگە ئامراق، كۆيۈمچان بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇمشۇقىغا يېمەي، بۇرنىغا سۇ كىرمەس بۇ، ئادەم بىرەر ئىش - ھەرىكەت ئۇس- تىدە پېشكەللىككە ئۇچراپ، زىيان تارتقاندا ئەقىل - پاراسەت، تەجرىبە - ساۋاققا ئىگە بولۇپ ئىبىرەت ئالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۇمشۇقىنى ئال دېسە، بېشىنى كېسىپتۇ «بۆك ئال دېسە باش كېسىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تۆردىكى بىلەن چىقىشقۇچە، بوسۇغىدىكى بىلەن چىقىش

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ھوقۇقدار، مەر- تىۋىلىكلەر بىلەن يېقىنلىشىپ، باردى - كەلدى قىلىشتىن كۆرە، پېقىر - پۇقرا، ئامما بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ ئۆتۈش ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆردىكى بىلەن چىقىشقۇچە، پەگاھتىكى بىلەن چىقىش

«تۆردىكى بىلەن چىقىشقۇچە، بوسۇغى- دىكى بىلەن چىقىش» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تۆرنى ئالغان ھېساب ئەمەس، زەللە ئالغان ھېساب

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا قۇرۇق ئابىرۇي، مەرتىۋە تالىشىپ غادايدىغاندىن كۆرە، ئەمەلىي ئىشلەپ نەتىجە قازانغان ئەلا، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈل بولساڭمۇ، قۇل بولما بۇ، ئايال كىشى ھەر ۋاقىت ئۆز قەدىر قىممىتىنى ساقلاپ، غۇرۇرلۇق ياشاش لازىملىقىنى، تەنھالىقتا قالغاندىمۇ باشقىلار- غا ئاياغ ئاستى بولماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈل خوتۇن تۈل خوتۇننىڭ قياشى بۇ «كەمبەغەل كەمبەغەلنىڭ قياشى» دېگەن ماقالىنىڭ ۋارىيانتى بولۇپ، كەمبە- غەل، تۈل خوتۇن، مەرتىۋىسىز ئادەملەر ھەرقانداق ئىشتا ئۆز خىلى، ئۆز تەڭدىشى بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشىدۇ، ئۆز ئارا بىر - بىرىنىڭ ھال - مۇڭىغا يېتىپ، بىر - بىرىنى قوللىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈل خوتۇننىڭ چۈشىگە ئەر كىرىدۇ، باينىڭ چۈشىگە يەر (كىرىدۇ)

بۇ، ئادەملەر ھەر ۋاقىت ئۆزىنىڭ ھا- جىتى، ئېھتىياجى ھەققىدە غەم يەيدىغانلىقى- نى، پۈتۈن دىققىتى كېلەچىكىگە، شېرىن ئارزۇلىرىغا مەركەزلىشىپ، كۆڭلىدە دائىم شۇنى ئويلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: قاچان، قانداق ئۇخلاپ قالغىنىم يادىمدا يوق، ئاجا- يىپ چۈش كۆرۈپتىمەن. «تۈل خوتۇننىڭ چۈشىگە ئەر كىرىدۇ، باينىڭ چۈشىگە يەر» دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ، مەن چۈشۈمدە كازىنى كۆرۈپتىمەن.

تۈل خوتۇننىڭ ئۆيىدە نان يېمەك تەس بۇ، ئىرىسىز ياشاۋاتقان ئايال تىرىكچە- لىكىنىڭ تەسلىكىدىن ئۇششاق سۆز، قىتە- غۇر، پىخسىق بولۇپ قالىدىغانلىقىنى، پەر-

تۆشۈك مونچاق يەردە قالماس،

يەردە قالسىمۇ توپا قونماس

بۇ، مۇئەييەن قىممىتى بار ھەرقانداق
ئېسىل نەرسىنىڭ خارلانمايدىغانلىقىنى، ھا-
مان تېگىشلىك ئېتىبارغا ئېرىشىپ ئەزىزلى-
نىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:

ۋە لېكىن پايدىسىز بولماس بۇ ھەرگىز،

تۆشۈك مونچاقمۇ قالماس يەردە يىپىسىز.

كىشىكىم ئۇنتۇماس ئۆتمۈش ئەلەمنى،

قويار كەلگۈسىگە توغرا قەدەمنى.

تۆشۈك ئېغىز تۆشۈك ئېغىزدىن قالماپتۇ

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر

ئارىسىدىكى يەڭگىللىك، قىزىققانلىق، ئىت-

تىپاقسىزلىق تۈپەيلىدىن كېلىپ چىقىدىغان

مەنەئىلىك، چوڭچىلىقنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە بىلەن يانتاققا چۆككىلى بولماس

بۇ، جاۋابكار بولغۇچى ھەرقانداق يول

بىلەن جىنايى پاكىتىنى، ھەقىقەتنى يوشۇ-

رۇپ قالالمايدىغانلىقىنى، غەربىزى ئەمەلگە

ئاشمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە تالغا تويماس،

سودىگەر مالغا (تويماس)

بۇ، ھايۋان ئوت - چۆپ، يەم - خە-

شەكنى ئۈزۈلدىۋرەي يېسىمۇ ھەرگىز تويۇن-

مايدۇ؛ تىجارەت كەسپىگە بېرىلگەن ئادەم

تىجارىتىنى ھەرقانچە تەرەققىي قىلدۇرمىسۇ

يەنىلا تەلىپى قانماي، مال مەنبەسىنى كۆپەي-

تىشكە تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇ.

تۆگە سىلكىنىسە ئون ئېشەككە يۈك چىقار

بۇ، پۇلدار، سېخىي ئادەمنىڭ بىر قې-

تىملىق قىلغان خەير - ساخاۋىتى، ھىممى-

تى كۆپلىگەن نامرات، يوقسۇللار ئۈچۈن

مەلۇم تىرىكچىلىك ئاساسى بولىدىغانلىقىنى

بىلدۈرىدۇ.

تۆگە قانچە بولسا، يېغىرى شۇنچە بولىدۇ

بۇ، ھاللىق ئادەمنىڭ تاپاۋىتى، كىر-

مى قانچە كۆپ بولغان بىلەن ئۇنىڭ ئېھتىيا-

جى، غېمى، تۇرمۇش سەرپىياتى ئۆزىگە

تۇشلۇق بولىدىغانلىقىنى، ھاجىتىگە لايىق

خىراجەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە قانچە - يېغىرى شۇنچە

«تۆگە قانچە بولسا، يېغىرى شۇنچە بو-

لىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تۆگە كۆردۈڭمۇ؟ ياق

بۇ، ھەرىكىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە

بىلمىگەن، ئۇقمىغان مۇرەككەپ ئىشلارغا،

گەپ - سۆزگە ئارتۇقچە ئارىلاشماستىقىنى،

بىھۆدە ئاۋازچىلىك، باش ئاغرىقىغا قېلىش-

تىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ:

سوپى كۆپچىلىككە قاراپ، قەدىمكىلەردە

«سۆز قوغلىغان دەردكە يولۇقار، يول قوغ-

لىغان خەزىنىگە» دەيدىغان گەپ بار. بايقى

خەۋەردە چوقۇم بىر شۇملۇق بار، «تۆگە

كۆردۈڭمۇ؟ ياق» دېگەندەك، «غىرت» قى-

سىپ ئاستا يولسىزغا راۋان بولغىنىمىز

ياخشى، دېدى.

رۇنلىرىدا نەپسىنى يىغىپ، يەپ - ئىچىشتە ئەدەپلىك بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىدەك بويۇڭ بولغۇچە،
تۆگىمدەك ئەقىلىڭ بولسۇن

بۇ، ئادەمنىڭ بويى ئېگىز، يېشى چوڭ بولغان بىلەن ئەقىللىق، پاراسەتلىك بولۇشى ناتايىن ئىكەنلىكىنى، ئەقىل - بوي بىلەن ياشقا باغلىق ئەمەسلىكىنى، ئەقىل - پاراسەت ھەممە كىشىگە ئىنتايىن زۆرۈر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىمۇ تۆگە، مايىقىمۇ تۆگە

بۇ، ① مالنىڭ چوڭمۇ مال، كىچىككىمۇ مال دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ئەمەلدارمۇ ئادەم، پۇقرامۇ ئادەم، ھەممە ئادەم ئوخشاش - باراۋەر دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىنى شامال ئۇچۇرسا،
ئۆچكىنى ئاسماندا كۆر

بۇ، چوڭ زىياننىڭ ئالدىدا كىچىك زىيان ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىنى، يۇرت ئاپەتكە، بالا - قازاغا ئۇچرسا ئۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ ئامان قالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىنىڭ مازار بىلەن ئىشى يوق

بۇ، بىرەر ئىشتا باشقىلارنى نەزەردە تۇتمايدىغان، ئۆزىنىلا ئويلايدىغان، ھېچنېمىگە پەرۋا قىلمايدىغان، غەم يېمەس ئادەملەرنىڭ بىپەرۋالىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ، دائىم بىرەر ئىشتا ئەس - ھوشىنى يىغالمى، زېھنىنى ئىشلىتەلمەي، قويغان - تۇتقىنىنى بىلەلمەي، كۈن بويى ئالدى - راپ، چالۋاقاپ يۈرىدىغان كىشىلەرنىڭ ئۇند - تۇغاقلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگەڭ نار بولسا، يۈكۈڭ يولدا قالماس
بۇ، ① ئۇلاغ ياراملىق بولسا، سەپەر جاپا بىلىنمەي، مەنزىلگە ئوڭۇشلۇق يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: رەھبەر قابىل بولسا، ھەرقانداق ئىش راۋان يۈرۈشۈپ، ئىش ئاقسىمايدۇ، كاشلا كۆرۈلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە ئۇسسۇلغا چۈشسە،

بەنە تاختا زەدەكنى بۇزار
بۇ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان پەم - سىز، كالانىپاي ئادەملەر يارامسىزلىقىدىن بۇيرۇغان ئىشنى ئەپلەشتۈرەلمەي، بۇزۇپ قويىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگە ئېتىز بۇزسا ھېچ گەپ يوق،

نوخۇ پالاقلىسا ۋاراڭ - چۈرۈڭ
بۇ، ئەمەلدار - باشلىقلار ھەرقانداق بۇزۇقچىلىق، نەپسانىيەتچىلىك قىلىشىمۇ سۈرۈشتۈرگىلى ئادەم چىقمايدىغانلىقىنى، پۇقرالارنىڭ ئۇششاق - چۈششەك سەۋەنلىك - لىرى شۇئان سۈرۈشتۈرۈلۈپ، چەكلىنىدە - خالىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگۈرۈپ يېگەن مېھماندىن قورق

بۇ، مېھمان بولغان كىشى مەرىكە سە

تۆگىنىڭ مەيلى بولسا،

يانتاققا بويۇن ئۇزىتار

بۇ، بىرەر ئىش - نەرسىگە ھاجىتى

چۈشكەن ئادەم ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئېھتىد -

ياجىنى قاندۇرغۇچىنىڭ ئالدىغا بارىدۇ -

دۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆگىنى ئۇسسۇلغا سالسا

يەتتە چۆنەك قوغۇنى بۇزار

«تۆگە ئۇسسۇلغا چۈشسە يەتتە تاختا

زەدەكنى بۇزار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تۆمۈرچى كۆمۈرچى بىلەن دوست

بۇ، ھەركىم ئۆز ساھەسى، ئۆز كەس -

پىگە دائىر كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىدۇ،

باردى - كەلدى، ئىلىم - بېرىم قىلىدۇ

دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن،

پادىشاھلىق ئەل بىلەن

بۇ، ھەرقانداق ھۈنەر - كەسپ ئۆزىگە

خاس سايمان، تەدبىر بىلەن يۈرۈشىدىغانلىق -

قىنى؛ ھاكىمىيەت، ھۆكۈمەت ئىشى ئاممى -

غا تايىنىش، خەلقپەرۋەرلىك بىلەن بولىدۇ -

غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: كىچىككىنە قۇمۇل -

دىن بىر نەچچە يۈز مەرگەن، نۇرغۇن ئال -

تۇن - كۈمۈشنى قانداق يىغىلى بولسۇن!

كونىلار «تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن، پادىشاھ -

لىق ئەل بىلەن» دەپتىكەن، چىڭ گالڭ غو -

جامنىڭ شانۇشەۋكىتى يۇرتنىڭ تىنچ - ئا -

مانلىقى ۋە ئابدانلىقى بىلەن بولمايىزە، ئەل -

- يۇرتقا ئېغىرچىلىق سېلىش بىلەن بولغۇ -

دەكمۇ! دېدى نۇشرۋان تەيجى.

تۆمۈرچىنىڭ پالتىسى يوق،

ياغاچچىنىڭ تۇۋىقى (يوق)

بۇ، ھەرقانداق ھۈنەرۋەن، كاسپ تى -

رىكچىلىك تۈپەيلىدىن ئۆزىگە چىقىنالمىي،

تۇرمۇشىدىكى كەمچىل تەرەپلەرنى تولۇقلاش -

قا يېتىشىپ بولالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆمۈرچىنىڭ قولىدا

تۆمۈر ئىمان ئېيتىدۇ

بۇ، ماھىر كاسپىنىڭ قولىغا چۈشكەن

ھەرقانداق چىڭ، قاتتىق نەرسە مۇقەررەر

ھالدا ئۇنىڭ رايىغا باقىدۇ، دېگەن مەنىنى

بىلدۈرىدۇ.

تۆمۈرنى دات يەيدۇ،

يۈرەكنى دەرد (يەيدۇ)

بۇ، ئادەم كۆڭۈل ئازادلىكتىن مەھ -

رۇم بولغاندا دەرد - ئەلەم تۈپەيلىدىن ئاچ -

چىق يۈتۈپ، ئازابلىنىپ، سالامەتلىكىدىن

ئايرىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق

بۇ، شەرت - شارائىتى پىشىپ يېتىل -

گەن، ۋاقتى - سائىتى كەلگەن ھەرقانداق

ئىشنى پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، كېچىك -

تۈرمەي بېجىرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ -

دۇ:

ئوبۇلمۇ ئويلىغاچ شۇ ھالى دەرھال،

سوراپ قايتا كېرىمدىن ھالۇئەھۋال.

دېدى: «يولغا كېچىكمەي چىققىنىڭ

خوپ،

تۆمۈرنى قىزىقىدا سوققىنىڭ خوپ» -

ئۇققان، بىلىملىك، ئوقۇمۇشلۇق ئادەم يې-
ئىلىشىشە ئاسانلىقىچە كەچۈرۈشكە بولمايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈز يەردىن لاتقا چىقىرىپتۇ،
سىلىق يەردىن چوماق (چىقىرىپتۇ)
بۇ، بىراۋدىن قەستەن قۇسۇر، كەم-
چىلىك ئىزدەپ، يوق يەردىن پۇتاق چىقىرىد-
ىدىغان ئادەملەرنىڭ چاتاقچىلىقىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

تۈكۈرۈكنى ئېغىزغا ئالغىلى بولماس
بۇ، ھەركىم قىلغان سۆزىگە، بەرگەن
ۋەدە - لەۋزىگە ئەمەل قىلىش كېرەكلىكىد-
ى، گەپ ئېغىزدىن چىققان ئىكەن، يېنىد-
ۋېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈگمەن بىر ئايلانغۇچە،
ئىگىسى يۈز ئايلىنار
بۇ، تىرىكچىلىكتە بىرەر ئائىلىنىڭ
ھەر كۈنلۈك تۇرمۇشىنىڭ ئوڭۇشلۇق، خا-
تىرجەم ئۆتۈشى ئۈچۈن ئائىلە باشلىقى بول-
غان كىشى كۆپ باش قاتۇرىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

تۈگمەن تېشى مەن بولسام،
چېقىلدۇرۇقى سەن بولدۇڭ
بۇ، ھەرقانداق ئىش ۋە نەرسىنىڭ تې-
گى - تەكتىنى بىلگەن كىشى تىلغا ئېلىند-
ماي، بىر چەتتە قېلىپ، باشقىلارنىڭ ئوت-
تۇرىغا چىقىپ شاپاشلاپ، بىلەرمەنلىك قى-
لىشى ئەجەپلىنەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

تۆمۈرنى قىسقا كەس،
ياغاچنى ئۇزۇن (كەس)
«ياغاچ كەسسەڭ ئۇزۇن كەس، تۆ-
مۈر كەسسەڭ قىسقا (كەس)» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ.

تۆمۈرنى كۈيە يېمەس
بۇ، كۈيە مېتالنى ھەرگىز يېيەلمىگەن-
دەك؛ نام مەنپەئەتنى كۆزلىمەيدىغان، ئاق
كۆڭۈل، پاك دىيانەتلىك ئادەمنى ھەرقانداق
زىيانداش ئامىل چىرتەلمەيدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈنۈنسز ئوت بولماس،
نۇقسانسز يىگىت (بولماس)
بۇ، قالانغان ھەرقانداق ئوتنىڭ تۈتۈنى
بولغاندەك، ھايات ياشاۋاتقان ھەرقانداق ئا-
دەمنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئەيىب، قۇسۇرى بو-
لىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈنۈننىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلەر
بۇ، ھەرقانداق زىيان ياكى دەرد -
ئەلەمنى دەل ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن كىشى
بىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈنۈننى بۆلۈت كۆرمەس،
يۈندىسىنى ئىت (كۆرمەس)
«يۈندىسىنى ئىت كۆرمەيدىغان، تۈتۈ-
ننى بۆلۈت» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تۈرۈككە بىر تاياق،
موللىغا ئون تاياق
بۇ، بىلىمسىز، نادان ئادەم يېڭىلىشىشە
كۆپ ئەيىبلىنىشكە ئەرزىمەيدۇ، ئوقۇغان -

لۇق، شۇملۇق بىلەن جان ساقلىسىمۇ، ھا-
مان بىر كۈنى قىلمىشى، مەككارلىقى ئاش-
كارلىنىپ تۇتۇلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

تۈلكىنى كۆرەنمەن تەكەن
يولۋاسنىڭ ھەيۋىسى

بۇ، ئاددىي، ئېتىبارسىز ئادەملەرنىڭ
ئامما ئىچىدە چوڭچىلىق، مەنمەنلىك قىل-
شى مەلۇم ھىماتىغا، ھىمايىچىسىگە مۇنا-
سەۋەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈلكىنىڭ تېرىسى ئۆزىگە دۈشمەن

بۇ، چىرايلىق، گۈزەل نەرسە كىشى-
لەرنىڭ قىزىقىش، قولغا چۈشۈرۈش
ئۈمىدىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈلكىنىڭ سوتالىغا

خورازنىڭ جاۋابى بار

بۇ، ھىيلىگەر، ئالدامچىلارنىڭ قۇۋ-
لۇق - شۇملۇق قىلمىشلىرىغا ھەر ۋاقىت
ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرىدىغان ھوش-
يار، سەزگۈر ئادەملەر تاقابىل تۇرالايدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈلكىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام

بۇ، ھىيلىگەر، ئالدامچىلارنىڭ قۇۋ-
لۇق، شۇملۇق، ئۇستاتلىقى ئۇزاققا بار-
ماي، ھامان ئاشكارىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

تۈگمەندە تۇغۇلغان چاشقان

گۈلدۈرمەمدىن قورماپتۇ

بۇ، جاپا - مۇشەققەت، غۇربەتچىلىكتە
ئۆسۈپ يېتىلگەن ئادەم ھەرقانداق ۋەزىيەتكە
بەرداشلىق بېرەلەيدۇ، خەۋپ - خەتەرگە تا-
قابىل تۇرالايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:
ئۇلار شۇ تاپتا، خۇددى «تۈگمەندە تۇغۇلغان
چاشقان گۈلدۈرمەمدىن قورماپتۇ» دېگەن-
دەك، قورقۇشتىن، يۈرەكزادىلىكتىن تامام
خالى ئىدى.

تۈگمىنى دەپ تۈگمىدىن قۇرۇق قاپتۇ

بۇ، ئاز نەرسىنى دەپ كۆپ نەرسىدىن،
ۋاقىتلىق مەنپەئەتنى كۆزلەپ، كەلگۈسىدىن-
كى چوڭ پايدىدىن قۇرۇق قېلىشنى بىلدۈ-
رىدۇ.

تۈگمىنى كۆرۈپ، تۈگمىنى كۆرمەپتۇ

بۇ، ئازغىنا مەنپەئەتكە بېرىلىپ، كۆپ
پايدىنى كۆرمەيدىغان، ۋاقىتلىق پايدىنى
قوغلىشىپ، كەلگۈسىدىكى زور مەنپەئەت
بىلەن ھېسابلاشمايدىغان ھاماقەتلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

تۇغۇلۇشىدىن شامال كىرمەس،

ئىشىكىدىن ئادەم (كىرمەس)

بۇ، ھېچكىم بىلەن ئارىلاشمايدىغان،
باردى - كەلدى قىلمايدىغان، بىراۋغا پايدى-
سى تەگمەيدىغان ئادەملەرنىڭ پىخسىق، پې-
خىللىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تۈلكە تۈمشۈقىدىن ئىلىن

قى، ئادىتى ئۆز ئارا بىر - بىرىگە ماس كەلگەن ئادەملەرنىڭ ئوخشاشلىق ھالىتىنى بىلدۈرىدۇ.

تېجىمەل كېپەن تاپسا ئۆلۈۋالار
بۇ، ھالال - ھارامنى، ئاق - قارىنى
ئىلغىمايدىغان، تەييارغا ھەييار، پايدا - نەپ
ئۈچۈن ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرىدىغان مەنپەئەتپە -
رەس ئادەم بىرەر نەپكە ئېرىشىش يولىدا
ئۆلۈمدىنمۇ يانمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرە بولمىسا، تۈك نەدىن چىقسۇن
بۇ، بىرەر ئىش ۋە نەرسىنىڭ ۋۇجۇدقا
كېلىشىگە مەلۇم ئاساس، مەنبە بولمىسا،
ئۇنىڭ نەتىجىسى، مەھسۇلى بولمايدۇ، دې -
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرە ئىدە داپ ئېتىمەن،

سۆڭىكىڭدە ساپ (ئېتىمەن)

بۇ، ھەددىدىن زىيادە ھىيلە - مىكىر
ئىشلىتىپ بىراۋنى ياۋۇزلۇق بىلەن خار -
لاپ، قىيناپ، بوزەك قىلغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىساڭ ئالسىن،

ئىزلىسەڭ تاپسىن

بۇ، بىراۋغا ياخشىلىق قىلغان كىشى
ياخشىلىقنىڭ، يامانلىق قىلغان كىشى يامان -
لىقىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدۇ؛ تىرىشقان،
ئىجتىھات قىلغان كىشى مەقسىتىگە يېتىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىغان خامان قىلار،

تېرىمىغان ئارمان (قىلار)
بۇ، ئىشلىگەن، ئەجىر قىلغان كىشى
ئەجىرىنىڭ ھۇزۇر - ھالاۋىتىنى كۆرىدۇ،
تېگىشلىك دارامەتكە ئېرىشىدۇ؛ ئىشلىمىدە -
گەن، ئەجىر قىلمىغان كىشى يوقسۇللۇق -
تىن مەڭگۈ پۇشايمان قىلىپ ھەسرەتتە ئۆ -
تىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىغانغا يەر قېرىماس،

ئىشلىگەنگە ئەر (قېرىماس)

بۇ، يەرگە ئىشلىگەنسىرى كۈچىيىپ،
مۇنبەتلىشىدۇ، ئادەم ئىشلىگەنسىرى پى -
شىپ چىنىقىدۇ، تۇرمۇش باياشات ئۆتىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىغان ئوراپ يەر،

تېرىمىغان سوراپ (يەر)

بۇ، جاپادىن قاچماي تەر تۆكۈپ ئىشلىدە -
گەن كىشىنىڭ ئوزۇقى مول بولۇپ، خا -
تىر جەم، باياشات ياشايدىغانلىقىنى، ئىش -
لىمىگەن، ھالال تەر ئاققۇزمىغان ئا -
دەم يوقسۇزلۇقتىن موھتاجلىق ئىچىدە ئۆ -
تىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىق قۇلىقىدىن، ئادەم كىچىكىدىن

بۇنىڭ «تېرىق قۇلىقىدىن بەلگىلىك،

بالا كىچىكىدىن» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بو -

لۇپ، زىرائەتنىڭ بولىدىغان - بولمايدىغان -

نى، ھوسۇلنىڭ ئوخشايدىغان - ئوخشىماي -

دىغىنى مائىسىدىن مەلۇم بولغىنىدەك،

ئادەمنىڭ ئەخلاق - پەزىلەتلىك، قاپىلىيەت -

لىك بولۇش - بولماسلىقى ئۆسمۈرلۈك چې -

غىدىن مەلۇم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىدالماي يىرتىۋەتتى سايلامدىلا.
تېزىنى باسسا، مېزى چىقىپ،
ھەر كۈنى ھەر يەردە، ھەر چامدامدىلا.

تېزىنى باسسا مېزى،
مېزىنى باسسا تېزى چىقار
«تېزىنى باسساڭ مېزى چىقار» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

تېشى پال - پال، ئىچى غال - غال
بۇ، سىرتىدىن ھەيۋەت، چىرايلىق كۆ-
رۈنگىنى بىلەن ئىچى قۇرۇق؛ كۆركەم،
سۆلەتلىك بولغىنى بىلەن تەلەپكە لايىق ئە-
مەس، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ «تېشى
پال - پال، ئىچى غال - غال» دەپ بىكارغا
ئېيتىمىغانكەن - دە، كۈنلار! دېدى ئىچى-
دە مەيۈس ھالدا ئۆيىگە قاراپ كېتىۋېتىپ،
ھەممە نەرسە ئىچى - تېشى ئوخشاش، ئىس-
مى - جىسمىغا لايىق بولسا بولمامدىغاندۇ؟

تېكە بولسىمۇ سۈت بەرسۇن
بۇ، ھەرقانداق ئادەم ياكى نەرسە بولۇ-
شىدىن قەتئىينەزەر پەقەت پايدا - مەنپەئەت،
نەپ بەرسىلا بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

تەكنى سۈرىغۈچە ئۈزۈمىنى يە
بۇ، ئېرىشكەن نەرسىنىڭ تېگى - تەك-
تىمى، كېلىش مەنبەسىنى سۈرۈشتۈرمەي،
تەقنى غەنىمەت بىلىپ پايدىلىنىش، بەھرى-
مەن بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىقمۇ تېرىمايمەن،
قۇشقاچمۇ قورۇمايمەن
بۇ، كۆڭۈلچەكلىك بىلەن مۇناسىۋەت-
سىز ئىشلارغا ئارىلىشىپ، بىھۋدە ئاۋارىچى-
لىككە، قورساق كۆپۈكىگە قالماسلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

تېرىمىغاننىڭ چارىكى چوڭ
بۇ، ئىشلىمىگەن - ئەجىر قىلمىغان
ئادەمنىڭ ھەقىقىي تەر ئاققۇزغانلاردىن ئار-
تۇق ھەق، دارامەتكە ئىگە بولۇشنى شەرت
قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تېرىدىغان يېرىڭ نەم بولسۇن،
كىرىدىغان يېرىڭ كەڭ (بولسۇن)
بۇ، دېھقانچىلىقتا سۇ ۋە نەملىكنىڭ
مۇھىملىقىنى، ھاياتلىقتا ئادەم ئۈچۈن ئازا-
دە تۇرالغۇ ھەم مۇناسىۋەتنىڭ كەڭ بولۇشى
زۆرۈر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تېزەكنى قوزغىساڭ سېسىقى چىقار
بۇ، يولسىز - بىشەم ئادەملەرگە چې-
قىلغاندا ئۇنىڭ قالايمىقان بىلجىرلاش ۋە ئە-
دەپسىز گەپلەرنى قىلىشىغا يول ئېچىلىپ،
باشقىلارغا ئاھانەت، ئەسكىلىك قىلىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېزىنى باسساڭ، مېزى چىقار
بۇ، ئەسكىنىڭ بىر ئەيىبىنى يوشۇر-
سا، يەنە باشقا بىر ئەيىبىنىڭ ئاشكارا
بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:
گومىنداڭ «سەۋرىچانلىق» نىقابىنى،

بۇ، ئۆزئارا مۇناسىۋەتلىك بولغان نەر-
سەلەرنىڭ بىر - بىرىگە ئىنتايىن يېقىن
ئىكەنلىكىنى، ئۇنى ھەرگىزمۇ ئايرىشقا بول-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تىرىشچانغا قىرىق ھۈنەر ئاز

بۇ، ئادەم ياخشى ياشاش ئۈچۈن تىرى-
ششنىڭ مۇھىملىقىنى، قانچىلىك كۆپ
ھۈنەر ئىگىلىسە شۇنچە پايدىلىق ئىكەنلىكى-
نى، ھۈنەرنى كۆپ بىلگەن كىشى كۆپ جاپا
تارتماي، باياشات كۈن كەچۈرىدىغان-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تىرىشقان كامال تاپار،

ھورۇن زاۋال (تاپار)

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا قاتتىق ئىرادە بى-
لەن كۆڭۈل قويۇپ، بېرىلىپ ئىشلىگەن
ئادەم مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىپ نەتىجە قازى-
نالايدۇ، ئېرىنگەن، بوشاخلىق - تەييارتا-
پلىق قىلغان ئادەم ئاخىر خاراب كۈنگە قال-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تىرىشچانغا ۋاقىت يەتمەس،

ھورۇننىڭ ئەتىسى تۈگىمەس

بۇ، تىرىشچان، ئىجتىھادلىق ئادەمگە
ۋاقىت ئازلىق قىلىدۇ، ئىش خۇش ياقمايدى-
غان، ئېرىنچەك ئادەمنىڭ باھانە - سەۋەبلى-
رى تۈگىمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تىرىك بولۇپ ساندا يوق،

ئۆلۈك بولۇپ گۆردە (يوق)

بۇ، ھاياتلىقىدا ئەل ئۈچۈن پايدىلىق
ئىشلارنى قىلمىغان، خەلقنىڭ ياخشى باھا-

تېكىنىڭ بويىغا قاراپ

بۆرە ئاچ قاپتۇ

بۇ، بىرەر قۇلايسىزلىق، ئوڭۇشسىز-
لىق تۈپەيلىدىن كۈتۈلگەن ئۈمىد، تەمە،
شېرىن ئارزۇنىڭ يوققا چىققانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

تېگى پەسنىڭ كۆڭلى پەس

بۇ، ئەسلىي (نەسەبى)، ئاتا - بوۋىسى
ناچار ئادەم نىيىتى يامان، دىيانەتسىز، يا-
مان غەرەزلىك بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:
چولاق سەكرەپ دەيدىكىم «ئەمدى گەپ بەس،
سېنىڭدەك تېگى پەسنىڭ كۆڭلىمۇ پەس.
شۇ گەپ بىرلە يەنە ئۇلغايدى جانجال،
گۈلئايىم بوغۇچىسىنى تۈگدى دەرھال.

تېگى دۈشمەن دوست ئەمەس

بۇ، بۇرۇندىن دۈشمەنلىك بىلەن قار-
شلىشىپ، يامان نىيەت بىلەن ئىزچىل ئۆ-
چەكشىپ كەلگەن ئادەمنى دوست دېگىلى
بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تېۋىپ يوق شەھەردە تۇرما

بۇ، سالامەتلىك، ساغلاملىقنى كاپالەت-
كە ئىگە قىلىشتا تېبابەتچىلىكنىڭ مۇھىملى-
قىنى، ئىنسان ھاياتىدا تېۋىپ بولمىسا بول-
مايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:

بۈيۈك بىر دانىشمەن قىلىپ نەسىھەت،

«تېۋىپ يوق شەھەردە تۇرما» دەپتىكەن.

بۇ ئاددىي بىر ساۋات، بۇ بىر ھەقىقەت،

دوختۇرنىڭ قەدرىگە كىمۇ يەتمىگەن؟!

تىرىنەك ئەتىسى ئايرىلماس

سىغا ئېرىشەلمىگەن ئادەمنىڭ ئىككىلا دۇد-
يادا قەدىر - قىممىتى، ئىززەت - ھۆرمىتى
بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تىرىككە ئۆي تېپىلار،
ئۆلۈككە گۆر (تېپىلار)
بۇ ھايات ياشاۋاتقان ھەرقانداق ئادەم
ئۆي - ماكانسىز قالمايدۇ، ئۆلگەن ئادەم
مۇقەررەر گۆرسىز قالمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

تىرىك ئىززەتكە تويماس،
ئۆلۈك دۇئاغا (تويماس)
بۇ، ئۆلگەن ئادەم دۇئاغا موھتاج بول-
غاندەك، ھايات ياشاۋاتقان ھەرقانداق ئادەم
ئۆزىگە يارىشا ئىززەت - ئابروۋى ۋە قەدىر
- قىممىتىنىڭ ئۈزلۈكسىز ئېشىشىنى ئار-
زۇ قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تىرىكى بىرنى ئۆلتۈرەر،
ئۆلۈكى مىڭنى (ئۆلتۈرەر)
بۇ، ھاياتلىقىدا ئەل - يۇرتقا جەبىر -
زۇلۇم سېلىپ، خەلقنى قاقشاتقان ئادەم
ئۆلگەندىمۇ خەلققە ئارام بەرمەيدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تىز بۈكۈپ ياشىغۇچە،
تىك تۇرۇپ ئۆلگەن ياخشى
بۇ، بىراۋغا باش ئېگىپ لالما ئىتتەك
خورلۇقتا ياشىغاندىن كۆرە، مەردانىلىق بى-
لەن ئۆلگەن ياخشى، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

تىكەن بولۇپ پۇتقا كىرگۈچە،
چىمەن بولۇپ باشقا قادال
بۇ، خەلققە زىيانلىق ئىش قىلىپ،
نەپرەت - قارغىشقا ئۇچرىغاندىن كۆرە،
خەلققە پايدىلىق ئىش قىلىپ، ئالقىش -
ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇش ئەۋزەل ئىكەنلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلەپ ئالغان تىزغا يەتمەس
بۇ، ھەركىم ئۆز كۈچىگە تايىنىپ يا-
شاش كېرەكلىكىنى، كىشىنىڭ بەرگىنى
ھېچنېمىگە دال بولمايدىغانلىقىنى، موھتاج-
لىق ئىلكىدە، تەمەگەرلىك بىلەن ياشاشنىڭ
ئىنسانىي خىسەت ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلەمچىنىڭ خالىتىسى تولسىمۇ، كۆزى تول-
ماس
بۇ، ئاچ كۆز، تەمەخورلارنىڭ پۇل -
مال، پايدا - مەنپەئەتكە تويمىدايدىغان قانائەت-
سىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلدىن كەلگەن قولدىن كەلسە،
ھەركىم پادىشاھ بولار
بۇ، ئويلىغان، ئارزۇ قىلغان تەسەۋ-
ۋۇرنى ئېيتماققا ئاسان بولغان بىلەن ئۇنى
ئەمەلگە ئاشۇرماق ئۈنچىلىك ئاسان ئەمەس-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلغا ئىختىيار بەرسەك،
ئەلگە ئېتىبارسىز بولسەن
«ئاغزىمغا كەلدى» دەپ سۆزلىسەك،
ئەلدە ئابروۋىۋىك بولماس» نىڭ ئىزاھىغا قا-
راڭ.

ئىچىڭ كۆيسە مۇز (يالا)

بۇ، بىرەر رەنجىش، خاپىلىق، بەخت-
سىزلىككە ياكى ئىشقى - مۇھەببەت سەۋدا-
سىغا گىرىپتار بولغان كىشى ھەرگىز يې-
نىكلىك قىلماي، ئېغىر - بېسىق، سەۋر
- تاقەتلىك بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش كې-
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلىڭنى تارت، چىشىڭ سۇنمىسۇن
بۇ، كىشى ھەر ۋاقىت ئېھتىياتچان،
كەم سۆز بولۇپ، ئورۇنلۇق سۆزلەش كې-
رەكلىكىنى، بىپەرۋالىق بىلەن كەلسە -
كەلمەس، قالايمىقان سۆزلىگەندە كۆتۈلم-
گەن كۆڭۈلسىزلىك، يامان ئاقىۋەتكە قالد-
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلىنىڭ تېگىدە تىلى بار
بۇ، ھەرقانداق ئىشتا كۆڭلىدە سىر
ساقلايدىغان، راست گېپىنى بىلگىلى بول-
مايدىغان، ئىككى يۈزلىمىچى ئادەملەرنىڭ
سەمىمىيەتسىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ: ئىككى
يۈزلىمىلىكىڭىز ۋە تىل تېگىدە تىل ساقلى-
غىنىڭىزمۇ يەتمەمدۇ؟ دېدى ئاپتاپ ئايىم.

تىلى يۇمشاق ئاش يەر،
تىلى قاتتىق مۇشت (يەر)
«ئاغزى يۇمشاق گۆش يەر، ئاغزى قات-
تىق مۇشت» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

تىلى باشقىنىڭ دىلى باشقا
بۇ، لەۋزىدە تۇرمايدىغان، گەپ - سۆ-
زى ئىشەنچسىز ئادەم ئالدامچى، سەمىمىيەت-
سىز بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلىسەڭ تاپارسەن
بۇ، تىرىشچان ئادەم ھاياتىدا نېمىنى
ئارزۇ قىلسا، ياخشى كۆرسە، نېمىگە ئىش-
تىياق باغلىسا، ھامان تىلىكىگە ئېرىشىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلىگەننى تىلىمە، مۇتەھەمىنى يۆلىمە
بۇ، ئۆتتە بەرگەن نەرسىنى قايتۇرمى-
غۇچە سورىماسلىق، تەڭلىك قىلماسلىق
كېرەك! ئالغۇ - بەرگۈدە سەمىمىيەتسىز،
قارا كۆڭۈل، ئۇششۇق ئادەملەرگە ياردەم
قىلماسلىق كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

تىلىڭ قاتتىق بولسا ياغلىۋەت،
يۇمشاق بولسا داغلىۋەت
بۇ، ھەركىم گەپ - سۆزدە پاساھەت-
لىك، مۇددىئانى ئىپادىلەشكە ماھىر بولۇش-
غى، سۆزلىگەندە زېرەكلىك بىلەن ئۇسۇلغا
دېققەت قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تىلىڭ كۆيسە تۇز يالا،

جاغدا قېرىماس، ئوغرى بېيىماس
بۇ، كۈچ - قۇۋۋىتى، ماغدۇرىدىن
قالمىغان ئادەم ئۇزاق ياشايدۇ، ئىقتىسادىي
جەھەتتىن باشقىلارنى زىيانغا ئۇچراتقان،
مال - مۈلكىگە خىيانەت قىلغان ئادەم ئىل -
ىگرى باسمايدۇ، راۋاج تاپمايدۇ، دېگەن مە -
نىنى بىلدۈرىدۇ.

جاڭگال ئارقىسىدىكى كۆرۈنەر،
بۇرۇن ئاستىدىكى كۆرۈنمەس
بۇ، يىراق، چەت - ياقىدىكى ئىش -
ھەرىكەتلەرگە دىققەت قىلىنىپ، نەزەردىن
ساقىت بولمايدىغانلىقىنى، كۆز ئالدىدىكى
ئىش - ھەرىكەتلەرگە سەل قارىلىپ، دىق -
قەتنىڭ سىرتىدا قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىد -
دۇ.

جاڭگالدا ھاڭزىغان ئېشەك
شەھەردە ھاڭزىيالماس
بۇ، ئۆز مەھەللىسىدە سۆزمەن، ئاتقە -
لىق قىلىپ خەقنى ئاغزىغا قاراتقان ئادەم،
يات يەرگە بارسا يېتىرقاپ سۆزلىيەلمەيدۇ،
دەۋر سۈرەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىد -
دۇ.

جاڭگالدا يوقالغان ئېشەكنى
ئۆيىدىكى مومايدىن سورايتۇ
بۇ، باشقا يەردە كۆڭۈلسىزلىك - زە -

جاپا تارتىمىغۇچە ھالاۋەت يوق
بۇنىڭ «جاپا چەكمەي ھالاۋەت يوق» ۋە
«جاپا تارتماي ھالاۋەت يوق» دېگەن ۋارىيانت -
لىرىمۇ بار بولۇپ، جاپالىق ئەمگەك قىل -
غان، تەر تۆكۈپ ئىشلىگەن كىشى بەخت -
سائادەتكە، راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇشقا
ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جاپا چەكمىگەن ۋاپانىڭ قەدرىنى بىلمەس
بۇ، تەر تۆكۈپ ئىشلىگەن، شۇنداقلا،
بىراۋنىڭ خالىسا نە ياردىمى ۋە ئىلھامى بىلەن
قەد كۆتۈرگەن ئادەملا قولغا كەلگەن نە -
تىجىنىڭ قەدەر - قىممىتىگە يېتىدۇ، دې -
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جاپانىڭ تېگى راھەت
بۇ، ھالال تەر ئاققۇزۇش، جاپا - مۇ -
شەققەتلىك ئەمگەك ئارقىلىق راھەت - پارا -
غەتلىك باياشات تۇرمۇشقا ئېرىشكىلى بول -
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جاغدا قوغۇن جېنىڭمىدى
بۇ، ھەرقانداق نەرسە ئادەمدىن ئەزىز
ئەمەسلىكىنى، ئادەم بولغاندىلا ھەممە نەرسە
تېپىلىدىغانلىقىنى، بار نەرسىنى بىراۋدىن
ئايمىماي، كەڭ قوللۇق بىلەن ئورتاق پايدى -
لىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جانغا ئۇچراپ، ئۇنىڭ ھېساب - سورتىنى مۇناسىۋەتسىز ئادەمدىن ئالدىغان كىشىلەر - نىڭ ھاماقەتلىكىنى، يولسىزلىقىنى بىلدۈردى.

جان بار يەردە قازا بار

بۇ، ھاياتلىقتا ئاغرىق - سىلاق، تۈر - لۈك ھادىسە، خېيىم - خەتەر ۋە ئۆلۈمدىن خالىي بولغىلى بولمايدىغانلىقىنى، تۇغۇلۇش بىلەن ئۆلۈش مۇتلەق بولۇپ، ئۆزئارا باغلىق - ئىشلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: بالام، «جان بار يەردە قازا بار» دېگەندەك، ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ، بالىلارنىڭ قولىغا قالماس، نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىدۇ، كىم بىلىدۇ، باي مەيدىسىگە ئۇرۇپ تۇرغان چاغ - دا، ئۆمۈرلۈك ئىشىڭنى تۈگىتىۋالساڭمۇ - كىم دەيمىنا، دەپى يۇلتۇزخان ئوغلغا.

جان باققان بانۇر

بۇ، ئۆزىنى خار قىلماي، توغرا يول بىلەن ئەجر قىلىپ، ھاياتلىقتا نورمال كۈن كەچۈرگەن كىشى نوچى، دېگەن مەنىدە - نى بىلدۈرىدۇ.

جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان
بۇ، ئادەم ھەر ۋاقىت تىرىكلىكنىڭ قەدر - قىممىتىگە يېتىشى كېرەكلىكىنى، ھايات بولغاندىلا ماددىي شارائىتقا ئېرىشكەنلىكى، ھەممە ئىشنى قىلغىلى، ئارزۇ - ئار - مانغا يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جان توشۇققا كەلگۈچە جان بەرمە
بۇ، بىرەر ئىش تۈپەيلىدىن خەۋپ -

خەتەر، پاجىئە، ئۆلۈم - يېتىم ھادىسىسى يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغاندىمۇ ئاخىرقى تىنىققىچە ئۈمىدۋار بولۇپ، ھەرگىز بو - شاشماسلىق، تەقدىرگە ئالدىراپ تەن بەر - مەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جان چىققاندا ياسىنىڭ نېمە كېرىكى

«ئۆلگەندىن كېيىن ياسىن» نىڭ نېمە پايدىسى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: جان چىققاندا ياسىنىڭ نېمە كېرىكى؟ دەپى دورغا ئاچ - چىق بىلەن، ئۆزۈم قارىتۇرۇك بولساممۇ ئەقىل - ھوشۇم جايدا.

جان چىقىمغۇچە خۇي چىقماس

«ئۆلگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە قالماستىن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

جان دوستۇڭ جېنىدىن كېچەر،

مال دوستۇڭ مېلىدىن كەچمەستىن

بۇ، چىن دوست بارلىقىنى دوستىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن بېغىشلايدۇ، ھالقىلىق پەيت - تە ھاياتىنى قۇربان قىلىشقىمۇ رازى بولىدۇ، ساختا دوست ھەر ۋاقىت پايدا - مەنپە - ئەت كويىدا دوستىغا ھىيلە - مىكىر ئىشلىدەتتىپ، شۇلۇۋۇش كويىدا بولىدۇ، زۆرۈر تېپىلغاندا ئەسقاتمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا بەتمەستىن

بۇنىڭ «جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا بەتكىلى بولماس» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بو - لۇپ، ھەركىم بەخت - مائادەتكە ئېرى - شىش، سۆيگۈ - مۇھەببەتتە مۇرادقا يېتىش

ھىغا قاراڭ.

جان كۈندە چېچەكلىمەس
بۇ، ئادەم مەڭگۈ ئۆمۈر كۆرمەيدۇ،
ھامان بىر كۈنى ئۆلىدۇ، شۇڭا ھەركىم
ئۆزىنى ئوبدان ئاسراش لازىملىقىنى بىلدۈر-
رىدۇ: ئەمدى تاش كولاشنى قوي، مەن ساڭا
سودا - سېتىقنى ئۆگىتەي. كۈنلەر «جان
كۈندە چېچەكلىمەس» دېگەندەك، جاننى
ئۇپراتماي ياشايدىغاننىڭ يولىنى قىلساڭ
قانداق؟ دېدى ئۇ ئابدۇللاغا.

جانمۇ جان - ئۆزىنىڭ جېنى،
كىشىنىڭ جېنى - ئىتنىڭ جېنى
بۇ، ھەركىمگە ئۆزىنىڭ جېنى باشقىدە-
لارنىڭ جېنىدىن تاتلىق ئىكەنلىكىنى، باش-
قىلارنىڭ بېشىغا كەلگەن جان قايغۇسىنى
ھېچكىم ئۆز بېشىغا كەلمىگۈچە بىلمەيدىغان.
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جاننى ئاسرىساڭ، ۋاقتىنى تۇت
بۇ، ھەركىم ھاياتىنى قەدىرلەش -
ئاسراش ئۈچۈن كىچىكىدىن باشلاپ ۋاقتىنى
قەدىرلەش ئېغىنى يېتىلدۈرۈش لازىملىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

جاھاندا بولساڭ، يار بول
بۇ، ھەركىم تىرىكچىلىك جەريانىدا
ئەل بىلەن جاپا - مۇشەققەت، راھەت -
ھالاۋەتتە بىللە بولۇپ، باشقىلارنىڭ پايدا -
مەنپەئىتىگە كۆيۈنۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈر-
رىدۇ.

ئۈچۈن جاپا - مۇشەققەت، ئېغىرچىلىققا
چىداش كېرەكلىكىنى، تېگىشلىك پەيتتە
بەدەل تۆلەشكە توغرا كېلىدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ: ھازىر خەلق «جاندىن كەچمىگىچە
جانانغا يەتكىلى بولماس» دېيىشىۋاتىدۇ.
ھەممىلا يەردە خەلق بېشىغا چۈشكەن ئېغىر-
چىلىق، قاتمۇ قات زۇلۇم خەلقنى شۇنداق
تونۇشقا كەلتۈردى، دېدى ئابدۇخالق ئۆي-
غۇر.

جان راھىتى تەن بىلەن،
تەن راھىتى پەم بىلەن
بۇ، ھاياتنىڭ ھۇزۇرى تەن ساغلاملىق
بىلەن كۆڭۈللۈك ئۆتكەن ئائىلە تۇرمۇشى
ئىكەنلىكىنى، ساغلاملىقنىڭ ھۇزۇرى ئە-
قىل - پاراسەت بىلەن تەدبىرلىك ياشاش
ئارقىلىق بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جان راھىتى تەن بىلەن،
تەن ساغلاملىقى پەم بىلەن
بۇ، ھاياتنىڭ ھۇزۇرى ساغلاملىق بىل-
ەن كۆڭۈللۈك ئۆتكەن ئائىلە تۇرمۇشى ئىد-
كەنلىكىنى، ئۆزىنى ئاسراش، كۆيۈنۈش،
سالامەتلىككە ئەھمىيەت بېرىش ئەقىل - پا-
راسەت بىلەن بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جانغا جان كەلگەندە باتۇر
«باشقا كەلگەندە باتۇر» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ.

جان كۈندە چېچەكلىمەدۇ،
قوغۇن كۈندە خەمەكلىمەدۇ
«جان كۈندە چېچەكلىمەس» نىڭ ئىزاھىغا

قارىشىدا چىڭ تۇرۇۋالدىغان ئادەم كاجلىقى تۈپەيلىدىن ئاممىنىڭ ھىمايىسىدىن ئايرىد. لىپ، دىشۋارچىلىققا قالدۇ، دېگەن مەنىدى نى بىلدۈرىدۇ.

جاھىل ئۆز بېشىنى يەر بۇ، ھەمىشە دېگىنىنى قىلىدىغان، خاتا يولدىن يانمايدىغان كاج ئادەم ھامان ئېغىر ئاقىۋەتكە قېلىپ، ھالاكەتكە يۈز تۇتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ئېرىنى تىللىد- ۋېتىپ، تازا بىر سەكرىگە ئىكەن، كۆۋرۈك قاپ ئوتتۇرىسىدىن سۈنۈپتۇ، كاج خوتۇنمۇ سۇغا غەرق بولۇپ، بېشىنى يەپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن، «جاھىل ئۆز بېشىنى يەر» دېگەن سۆز كىشىلەر ئارىسىغا تارالغان ئىد- كەن.

جاي بەرگەنگە جان بەر بۇ، بىراۋغا ياشاش ئىمكانىيىتى يېرىپ، باشپاناھ بولغان كىشىگە ياخشىلىق قىلىش بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ، گېزى كەل- سە جېنىنىمۇ ئايىماسلىق كىبەرەك، دې- گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جايى يوقنىڭ جېنى يوق بۇ، ئۆي - ئىمارەت، تۇرالغۇنىڭ ئا- دەم ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى، ئۆي - زېمىنىمىز كىشىنىڭ ھېچقانداق ئې- تىبارى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جەڭدە ئۆلسە بىر كىشى، ئىز باسىدۇ مىڭ كىشى بۇ، ۋەتەن - مىللەت ئازادلىقى ئۈچۈن

جاھاندا مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە بىر كىشى بۇ، دۇنيادا ئادەم قانچە كۆپ بولغان بىلەن ھەركىمنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن ئىسمى بولىدۇ؛ گۈزەللەر قانچە كۆپ بولغان بىلەن چىن دىلىدىن ياخشى كۆرۈپ سۆيگىنى بىرلا بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل- دۈرىدۇ: مەن ئۇنداق قارىمايمەن، «جاھاندا مىڭ كىشى، كۆڭۈلدە بىر كىشى» دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇسىز. ھەر بىر كىشى- نىڭ كۆڭلىدە ئۆزىنىڭ بىر ئارزۇ - ھەۋد- ى بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى گۈلشات.

جاھان ساڭا باقمىسا، سەن جاھانغا باق «زامان ساڭا باقمىسا، سەن زامانغا باق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئۇ، مەندىن كۆ- پۈرلۈك ئۆتكەن بولسا توۋا قىلسام، ياراتقان ئىگىسى گۇناھىمىدىن ساقىت قىلار! كونىلا- ردا «جاھان ساڭا باقمىسا، سەن جاھانغا باق» دېگەن گەپ بار. خۇدا ئۆزى ئەزىزلەپ بەرگەن جاننى بەندىلىرىنىڭ دىشۋارچىلىقتا قوبۇشنى راۋا كۆرمەيدۇ، دەپ ئايالىغا.

جاھان ئۇششۇقنىڭ بۇ، ھەربىر ئىشتا ئىزا - نومۇسنى بىلىدىغان، ھەممىگە مۇتەھەملىك، قې- لىنلىق قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ يولىسىزلى- قىنى بىلدۈرىدۇ.

جاھىللىق - جان ئازابى بۇ، بىراۋنىڭ مەسلىھەت - نەسىھەتىنى قوبۇل قىلمايدىغان، ئۆزۈمچىلىك بىلەن ئۆز

- قوشنا، ئەل - ئاغىنە، قېرىنداش، بۇرا -
دەرلىرىگە زىيان يەتكۈزمەسلىك، ئازار بەر -
مەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جۇۋاز كالا بىلەن ياخشى،
تۈگمەن سۇ بىلەن (ياخشى)

بۇ، ھەرقانداق ئىش ئۆز ئېھتىياجى،
ئۆز يۈرۈشى، پارى بويىچە ماسلاشقاندا نەتە -
جىلىك، مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جېدەل بار يەرگە بەش نان كۆتۈرۈپ بېرىپتۇ
بۇ، كۆڭۈلسىز ئىشلارنىڭ بولۇشىنى
كۈتىدىغان، ئۇرۇش - تالاش يۈز بەرسە تا -
ماشا كۆرۈشكە ئالدىرايدىغان، جېدەل - ما -
جىرا، غەلۋىگە ئامراق ئادەملەرنىڭ خۇسۇ -
سىيىتىگە قارىتىلغان.

جېدەلخورغا گۇۋاھچى بولما

بۇ، ھە دەپسە باشقىلار بىلەن جېدەل -
شىدىغان، ئۇرۇشقان ئادەمنىڭ ئىشىغا ئارە -
لاشماسلىقىنى، مۇناسىۋەتسىز ئىشقا شاھىت
بولماسلىقىنى، ھەركىم ئۆزىنى ئاياش كې -
رەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جېدەل نەدىن كېلەر - تالاشتىن،

بالا نەدىن كېلەر - قاياشتىن

بۇ، بىھۋدە، ئورۇنسىز تەڭشىش،
كۆڭۈل ئاغرىقى تۈپەيلىدىن ئۇرۇش - جې -
دەل يۈز بېرىدۇ؛ ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىن -
لارنىڭ ھەسەتخورلۇقى تىنچ ئائىلىنىڭ ئارا -
مىنى بۇزىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پىداكارلىق بىلەن ئۆلگەنلەرنىڭ ئورنىغا
سانسىزلىغان ئەۋلادلار ۋارىسلىق قىلىپ،
ئىزىنى باسدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

جەڭگە ئالدىرما ئاتقانى كۆرسەن،

سۇغا ئالدىرما ئاققانى كۆرسەن

بۇ، ھەرقانداق ئىشقا ئالدىراقسانلىق
قىلماي، ئۇنىڭ قانۇنىيەتلىرىنى پۇختا ئى -
گىلەپ، يېتەرلىك تەجرىبىگە ئىگە بولغان -
دىن كېيىن كىرىشىش كېرەكلىكىنى بىل -
دۈرىدۇ؛ باقىنىڭ قىزىلمۇچ دېگەن لەقىمى
بىكار قويۇلمىغان. بۇ ئۇنىڭ تەنتەك، بىغە -
رەزلىكىگە قاراپ سىڭگەن لەقەم ئىدى. مانا
قاراڭلار، بوۋىلارنىڭ «جەڭگە ئالدىرما ئات -
قانى كۆرسەن، سۇغا ئالدىرما ئاققانى
كۆرسەن» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزلىرى بۇ -
گۈن تازىمۇ ئىسپاتلاندى.

جەڭنىڭ بىرى جەڭ،

توققۇزى رەڭ

«جەڭنىڭ بىرىلا جەڭ، قالغان توققۇ -
زى رەڭ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

جەڭنىڭ بىرىلا جەڭ،

قالغان توققۇزى رەڭ

بۇ، بىرەر ئىشنى قىلىش ئۈچۈن ۋا -
ستىگە تايىنىشتىن باشقا ئەقىل - پارا -
سەت، چارە - ئامال، پەم بولۇشنىڭ مۇھىم
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جەينەك يېقىن بولسىمۇ،

چىشلىگىلى بولماس

بۇ، ھەر بىر كىشى ئۆز قاياشى، قولۇم

جىرتاق خوتۇنغا چاپاق ئەر
«قارىغۇنىڭ چاپاق ئادىشى بار» نىڭ ئىدى.
زاھىغا قارالغۇ.

جىق بولسا كېتەر،
ئاز بولسا يېتەر.

بۇ، ھەركىم تۇرمۇشىنى پىلانلىق، تېز-
جەشلىك باشقۇرۇپ، ئىنچىكە ھېساب بىلەن
ئىش كۆرۈش، ئىسراپچىلىق، بەتخەجلىك-
تىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جىق گەپ ئېشەككە يۈك
بۇنىڭ «ئۇششاق گەپ ئېشەككە يۈك»
دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، گەپنى ئاز،
مەزمۇنلۇق قىلىش، قولاققا ياقمايدىغان،
تېتىقسىز گەپتىن ھەزەر ئەيلەش كېرەكلىك-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

جىقنى دەپ ئازدىن قۇرۇق قاپتۇ
بۇ، ئاز نەرسىنىڭ جۇغلىنىشىدىن
جىق نەرسىنىڭ ھاسىل بولىدىغانلىقىنى،
بىراقلا كۆپ نەپكە ئېرىشىش تەمەسىدە ئاز
نەپتىنمۇ مەھرۇم بولماسلىق كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

جىقنىڭ گۆشى - جىقنىڭ گۆشى
بۇ، ئۈدۈللۈك، پارچە - پۇرات سېتىد-
ۋېلىنغان نەرسىنىڭ بەرىكىتى بولمايدىغان-
لىقىنى، كۆزگە كۆرۈنمەيلا تۈگەيدىغانلىقى-
نى بىلدۈرىدۇ.

جېدەلنى باشلىغان لايچى،
ئۈسسۈلنى باشلىغان داپچى
بۇ، ھەدەپسە پو ئاتىدىغان، يالغان سۆز-
لەيدىغان ئادەم غوۋغا، ماجىرانىڭ سەۋەبكا-
رى بولىدۇ؛ ھەرقانداق ئىشنىڭ مۇئەييەن
باشلىنىش نۇقتىسى بولىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

جېنى ئاغرىمىغاننىڭ يېنى ئاغرىماس
بۇ، ئادەم تەر ئاققۇزماي، چاپا چەك-
مەي، تاسادىپىي ئېرىشىپ قالغان نەرسە-
نىڭ قەدرىگە يەتمەيدۇ، تۇرمۇشتا ئىنچىكە
ھېساب بىلەن ئىش قىلمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

جېنى بارنىڭ گېلى بار
بۇ، ھەركىم ھاياتلىقتا ئوزۇقلۇققا تا-
يىنىپ ياشايدىغانلىقىنى، ئاش - ئوزۇق-
سىز بىر كۈنمۇ ياشىيالمايدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

جېنىدىن تويغان جاھانغا سىغماس
بۇ، بىرەر سەۋەب تۈپەيلى ھاياتىدىن
زېرىككەن ئادەم خەۋپ - خەتەردىن باش
تارتماي قاراملىق قىلىپ باشقىلارغا جەبىر -
زۇلۇم سالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جېنىنى ئويلىسام ئۇيقۇم قاچىدۇ
بۇ، تىنچلىق جاننى ھېچنېمىگە تەڭ
قىلمايدىغان ئادەم ئۇزاق ئۆمۈر كۆرۈش غې-
مىدە ھەر ۋاقىت سەگەك، ئېھتىياتچان بو-
لىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جىلە قىلساڭ، مۇشۇكىمۇ چىشلەيدۇ
بۇ، بىراۋنى ئورۇنسىز خاپا قىلىپ تې-
رىكتۇرسە، ھەرقانداق ياۋاش بولغان تەق-
دىردىمۇ جان - جەھلى بىلەن قارشىلىشىدۇ.
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جىم تۇرغان تامغا ئۈسمە
بۇ، بىراۋغا ئورۇنسىز چېقىلماسلىق-
نى، قەستەن يولسىزلىق قىلماسلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

جىم ئولتۇرساڭ مۆڭ دەيدۇ،
ئېگىز ئولتۇرساڭ دۆڭ (دەيدۇ)
بۇ، بىراۋنى ياۋاش، ئاجىز كۆرۈپ،
قەستەن بوزەك قىلىدىغان، سۆز - ھەرى-
كەت، ئىشلىرىدىن قۇسۇر تېپىپ ياراتمايدۇ.
غان چوڭچىلىق، كۆرەڭلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

جىم ياتقان يىلاننى قوزغىما
بۇ، بىراۋغا ھېچبىر خىيالغا كەلمى-
گەن ئىشنى داۋراڭكەشلىك بىلەن ئۇقتۇ-
رۇپ، دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغاپ، ئىش
تېرىماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ. كو-
نلار «جىم ياتقان يىلاننى قوزغىما» دەپتە-
كەن، مۇبادا ئۇنى قوزغاپ قويساق، چاققە-
لى نەشتىرىنى تەڭلەپ كەلسە، زادى نېمە
بىلەن ئۆزىمىزنى مۇھاپىزەت قىلىمىز! دې-
دى ئۇ.

جىمغۇرنىڭ چىشى قولىقىدا
بۇ، بىراۋنىڭ تۇرقىغا قاراپ باھا بەر-

مەي، مەجەز - خۇلقى، ئەمەلىي ئىش -
ھەرىكىتىگە ئاساسلىنىش كېرەك، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ: ماۋۇ خەتتىكى گەپلەر كە-
شىنى ئەندىشىگە سالىدۇ. بىر ۋاقىتلاردا
«جاھاندا قورقادۇرمەن پەنجى كەستىن، بىر-
رى مەستتىن، بىرى خەستىن، بىرى پەس-
تىن، بىرى بىلمەس، بىرى مۇرمەستىن»
دېگەن گەپنى ئاڭلىۋىدىم، «جىمغۇرنىڭ
چىشى قولىقىدا» دەپ، بۇ توختاخۇن مۇ-
رىمەس كالىدەك بېشىنى قولىقىغا تىقىۋې-
لىپ، شۇنچىۋالا ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈپتۇ.
ئەمەسمۇ؟ دېدى سەپەر قۇل.

جىمغۇرنىڭ ھۈنرى ئىچىدە
«ياۋاشنىڭ مۈڭگۈزى ئىچىدە» نىڭ ئى-
زاھىغا قاراڭ.

جىندىن قېچىپ ئالۋاستىغا ئۇچراپتۇ
بۇ، كىشىلىك تۇرمۇشتا بىر بەختسىز-
لىكتىن ئامان قېلىپ، يەنە ئۇنىڭدىنمۇ بەت-
تەر پالاكەتكە يولۇققانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا
بۇ، ئېغىزدا دېيىلگەن گەپ بىلەن ئا-
ساسى مەقسەت - مۇددىئە تۈپتىن باشقا -
باشقا، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كىمدۇر
بىرى بۇ شەيتان يۈچۈنلا گەپلەرنى قىپتۇغۇ،
ئۇ «جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا» دېگەندەك،
بىزنى يەنە داغدا قويماقچىمۇ؟ دېدى.

چاپاق خوتۇننىڭ جىرتاق ئېرى بار،
ياغاق ئاتنىڭ مايماق ئېگىرى (بار)
بۇ، ھەركىم، ھەر نېمىنىڭ ئۆزىگە
يارشا خىلى، بىر - بىرىگە ماس كەلگەن
جۈپتى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپان كۆيسىمۇ كۆيسۇن،

قازان قاينىسۇن

بۇ، زىيان - چىقىم بولسىمۇ مەيلى،
قورساق تۇيغۇزۇش، جان ساقلاش ھەممە-
دىن ئەۋزەل، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپاننىڭ يېڭىسى ياخشى،

دوستنىڭ كونسى

بۇ، كىيىمنى يېڭىلاپ كىيسە كىشىگە
يارشىپ، سالاپەت بېغىشلايدۇ، دوستلاش-
قانلار ئۇزاق ۋاقىت سىرداشقاندا ئۆزئارا
چۈشىنىش ھاسىل قىلىپ، بىر - بىرىگە
سادىق، مېھرىبان بولىدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

چاپسان بول دېسە،

زاغرامنى يەۋالاي دەپتۇ

بۇ، ھېچنېمىدىن غەم - ئەندىشە قىل-
مايدىغان، جاھاننى سۇ بېسىپ كەتسە ئو-
شۇقىغا ئالمايدىغان، ھەددىدىن ئارتۇق بى-
غەسلىك - بېپەرۋالىقنى بىلدۈرىدۇ.

چاپسانغا بار، لايپۇسقا يوق

بۇ، ئىش - ھەرىكەتتە چاققان، چەب-
دەس ئادەم تۈرلۈك نەپتىن قۇرۇق قالماي-
دۇ؛ ئېزىلەڭگۈ، ماس - ماس، سۆرەل-
مىپالاسلار تېگىشلىك نەپتىنمۇ بەھرىمەن
بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپىقنى ئالمەن دەپ

قارىغۇ قىپتۇ

بۇ، بىلمەيدىغان ئىش ياكى نەرسىنى
تۈزەيمەن دەپ بۇزۇپ قويدىغان مەنمەنچ-
لەرنىڭ پوچىلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چاپىنى بارغا مۇشت ئاتاي،

جۇۋىسى بارغا تور كەتسۇن

«قىزىم ساڭ ئېيتاي، كېلىنىم سەن
ئاڭلا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چاپىنى تىزدىن ئاشماس،

ئالدىنى ياپسا كەينىگە يەتمەس

بۇ، نامرات ئادەم كەمبەغەللىك تۈپەي-
لىدىن قىلغان ئىشى ئىلگىرى باسمايدۇ،
ئوقىتى راۋاج تاپمايدۇ، تاپقىنى ئېھتىياجىغا
يەتمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ؛ ئېرى
ھۈنەرگە تىرىشچان، خوتۇنى ئۆيدە ئىشچان،
شۇنداق بىلە ياشايدىكەن، لېكىن بۇلارنىڭ
ئوقىتى زادى ئىلگىرى باسماپتۇ، قانچە قى-
لىپ باقسىمۇ چاپىنى تىزدىن ئاشماپتۇ،

ئالدىنى ياپسا، كەينىگە يەتمەپتۇ.

چاپنىغا قارىما، ئادىمىگە قارا

بۇ، بىراۋغا باھا بېرىشتە ھەرگىز سالا-
پىتى، سىرتقى كۆرۈنۈشىنى ئاساس قىل-
ماي، بىلىمى، پەزىلىتى، ئىش - ھەرىكە-
تى، ئەخلاقىغا قاراش كېرەكلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

چاپنىمدا تۆت يانچۇق،

خەجلىي دېسەم بىر پۇل يوق

بۇ، تاپاۋەت - كىرىمىگە قارىماي، كى-
يىنىشكە، ياسىنىشقا بېرىلىپ، تۇرمۇشىنى
ئورۇنلاشتۇرالمىدىغان ئادەملەرنىڭ سۆلەت-
پەرەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاچنىڭ ئۇزۇنى ئۇلاق،

سۇنىڭ سۈزۈكى بۇلاق

بۇ، كۆرۈنۈشى چىرايلىق - كۆركەم
نەرسىنىڭ ياسالما، ساختا بولىدىغانلىقىنى،
ھەقىقىي ئېسىللىق ھەرقاچان ساپلىق ۋە
چىنلىقتا ئىپادىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چارىسىز ئىش بولماس،

چارىسىز ئاش (بولماس)

بۇ ھەرقانداق مۇددىئانى ئەمەلگە ئاشۇ-
رۇشنىڭ ئۆزىگە يارىشا بەلگىلىك ئامال،
تەدبىرى بولىدىغانلىقىنى، شۇنداقلا دۇنيادا
يۈزدە - يۈز ساپ نەرسە مەۋجۇت ئەمەسلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

چاسا ئۆلچۈك يۇمىلاق مۇجۇققا چۈشمەس

بۇ، ھەرقانداق ئىش - ھەرىكەت ئۆز

قانۇنىيىتى بويىچە بىر - بىرىگە باب كېلىد-
شى، ئۆزئارا ماسلىشىشى، ئەمەلىيەتكە ئۈي-
خۇن بولۇشى كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاشقان ئەرزىنى مۈشۈك تەستىقلىماپتۇ

«چاشقاننىڭ ئەرزى مۈشۈككە» نىڭ ئىد.

زىھىغا قاراڭ.

چاشقان تۆشۈكى ساراي بوپتۇ

بۇ، بىرەر ئىش تۈپەيلىدىن ھەددىدىن
زىيادە قورقۇپ، ئۆزىنى يوشۇرغىدەك يىر
تاپالمى قىيىن ئەھۋالدا قالغان كىشىلەرنىڭ
ئەنسىزلىك ھالىتىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ئەھ-
ۋالنىڭ بارغانسېرى كەسكىنلىشىپ خەۋپ-
لىك دەرىجىگە يەتكەنلىكىنى، كاتتىباشلارغا
چاشقان تۆشۈكى ساراي بولۇپ كۆرۈنۈشكە
باشلىغانلىقىنى ئېيتىپ كېلىپ، ئاخىرىدا
ئۆزىنىڭمۇ بىرەر ئەھۋالغا دۇچ كەلگىنىدە
ئاغىنىسى ئابدۇراخماندىن «پاناھ» كۈتىدە-
غانلىقىنى بىلدۈردى.

چاشقانغا كېپەك ئالدىرماس،

قوتخۇغۇزغا تېزەك (ئالدىرماس)

«يۈندىسىنى ئىت كۆرمەيدىغان، تۈت-
سۈنىنى بۇلۇت» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چاشقاننىڭ ئەرزى مۈشۈككە

بۇ، رەھىمسىز، تاش يۈرەك ئادەملەر-
گە ھال - ئەھۋال ئېيتىش ياخشى نەتىجە
بەرمەيدۇ، ئۇ بەربىر ئوچ ئالماي قويمايدۇ
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ئەرز - شىكە-
يەتلەر يەنە شۇلارنىڭ قولىغا قايتىپ كې-
لىپ، «چاشقاننىڭ ئەرزى مۈشۈككە» دې-

زاھىغا قاراڭ.

چاقماققا ئاتنى تېگىشكەن ئەخمەق
بۇ، بىرەر ئىشتا پايدا - زىياننى پەرق
ئېتەلمەيدىغان، ئەرزىمەس كىچىككەن مەن.
پەئەت ئۈچۈن چوڭ بەدەل تۆلەشتىن يانماي.
دىغان دىتسىز ئادەملەرنىڭ كەم ئەقىللىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چاقىدا گۇناھ يوق، تانىسى بۇزۇق،
قىزىدا گۇناھ يوق، ئانىسى بۇزۇق
«خامنى بۇزغان شانسى، قىزنى بۇز-
غان ئانىسى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئەخمەق
قىزىم! گۈلدەك ياشلىقىڭنى غازاڭ قىلىپ-
سەن. دە، ئەقلىنى قاغا چوقۇۋالغان قىز-
زىم! «چاقىدا گۇناھ يوق، تانىسى بۇزۇق،
قىزىدا گۇناھ يوق ئانىسى بۇزۇق» دېگەن
ماقال مەندەك بېشىغا كەلگەننىڭ ئاغزىدىن
چىققان ئىكەن - دە! ۋاي قانداق قىلاي.

چاقىرسا ئېتى بار، تۇتسا سېپى (بار)
بۇ، ئەل - يۇرت ئىچىدە ئىززەت -
ئابروي، ھۆرمەتكە ئىگە، نام - شۆھرىتى
بار مەرتىۋىلىك كىشىلەرنىڭ نوپۇزىنى بىل-
دۈرىدۇ.

چاقىرمىغان - تەلۋىدىن يامان
بۇ، ئىززەت - ئابرويىنى ساقلىماي،
بىراۋنى چىقىمدار قىلىپ، بىمەھەل مېھمان
بولۇش ئىنتايىن ئەقىلسىزلىق، چېكىدىن
ئاشقان ھاماقەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

گەندەك بولۇپ قالمىسۇن دەپ قورقتۇم،
راھىلە، ئۇنىۋېرسىتېتتىكى ۋاقىتلىرىمدا
مۇشۇنداق بولارنى ئويلىغانىدىم، دەپى.

چاشقاننىڭ ئۆلگۈسى كەلسە،
مۈشۈكنىڭ قۇيرۇقىغا ئېسىلار
بۇنىڭ «چاشقاننىڭ ئۆلگۈسى
كەلسە، مۈشۈكنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەر»
دېگەن ۋارىيانتىمۇ بولۇپ، خەتەرلىك ئىشلا-
رغا تەۋەككۈل قىلىپ، ئۆز - ئۆزىنى ھالا-
كەتكە تۇتۇپ بېرىدىغان كىشىلەرنىڭ ھام-
قەتلىك ھەرىكىتىنى بىلدۈرىدۇ: چاشقاننىڭ
ئۆلگۈسى كەلسە مۈشۈكنىڭ قۇيرۇقىنى
چىشلەپتۇ، دېگەندەك ئىش بولدى، ئۇ سىڭ-
گەن نېتىنى يەپ يۈرگەن بولسا بۇنداق بول-
مايتتى.

چاشقان بىغار، پاقا يەر
بۇ، باشقىلار تەر تۆكۈپ تاپقانغا ھېچ-
قانداق ئەجىر قىلماي شېرىك بولۇپ ياشاشقا
ئادەتلەنگەن كىشىلەرنىڭ تەييار تاپلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چاققان جۇۋانى بۆشۈك ئاستىدا كۆرۈك
بۇ، ئادەتتە ھېچكىمنى ئۆزىگە تەڭ
قىلىمايدىغان، باشقىلارنىڭ قىلغان ئىشىنى
پارتىمايدىغان، لېكىن ئۆز بېشىغا كەلگەندە
مېچ ئىشنى ئەپلەشتۈرەلمەيدىغان چوڭچى،
ھاككۆۋر ئاياللارنىڭ بولۇمىسىز - ئەلەڭسىز-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چاققانغا بار، لايپۇسقا يوق
«چاپىسقا بار، لايپاسقا يوق» نىڭ ئىد.

چاقىرىلمىغان مېھمان
سۈپۈرۈلمىگەن يەردە ئولتۇرار
بۇ، چىلىمىغان سورۇنغا بارغان كى-
شى قارشى ئېلىنمايدۇ، ئىززەت - ھۆرمەت-
تى بولمايدۇ، تېگىشلىك ئورۇنغا ئېرىشە-
مەي سوغۇق مۇئامىلىگە ئۇچرايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چاك باسمىغان ئىشنى چېچەك باسار
بۇ، ئەسلىدىنلا ئەپلەشمىگەن، ئوڭۇش-
لۇق يۈرۈشمىگەن ئىش تۈرلۈك توسالغۇ،
كاشىلىلارغا ئۇچرايدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

چاقىغىغا سۇ بەر،
مۈزلىغانغا ئوت (بەر)
بۇ، نامرات - يوقسۇللارغا قولىدىن
كېلىشىچە غەمخورلۇق قىلىش، ئازار يەت-
كەن، خاپىلىق تارتقان دەردمەنلەرگە خەير-
خاھ - باشپاناھ بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

چالا تىلماچ ئادەم ئولتۇرەر
بۇ، بىرەر نەرسىنى بىلمەي تۇرۇپ يا-
كى يېرىم - ياتا بىلىمىگە ئىشىنىپ ئاغزىغا
كەلگىنىچە سۆزلىگەن ئادەمنىڭ يامان ئاق-
ۋەت پەيدا قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چالا موللا دىن بۇزار
«چالا تىلماچ ئادەم ئولتۇرەر» نىڭ ئى-
زاھىغا قاراڭ.

چالا موللا ۋارقلايدۇ،
ئەگرى نوغۇچ تارقلايدۇ
بۇ، يېتەرلىك بىلىمى يوق، يېرىم چې-
لەك سۈدەك شالاقشىيدىغان كىشىلەر ھەر-
قانچە بىلەر مەنلىك قىلىسىمۇ، ئەمەلىي ئىشتا
قىيىنلىدۇ؛ يارامسىز نەرسىلەر ھەرگىز ما-
تېرىيال بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگرى نوغۇچ تاختىدا، تەكشى باسماي
تاراقلار،
چالا موللا كىتاب ئاچسا، ئوقۇيالمى
ۋارقلا.

چاۋاك ئىككى قولىدىن چىقىدۇ
بۇ، ھەرقانداق ئىشنىڭ ۋۇجۇدقا چى-
قىشى ئۈچۈن ئىچكى - تاشقى ئامىل زىچ
ماسلىشىشى، ئىككى تەرەپ بىردەك كۈچ
چىقىرىشى لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چاينىماي يۇتقان تاماقنىڭ تەمى يوق
بۇ، غىزالىنىشقا ئەھمىيەت بېرىپ،
تاماقنى ئالدىرىماي چايناپ يېيىش كېرەكلى-
كىنى، چاينىماي ياكى چالا - پۇچۇق چايناپ
يۇتقان تاماقنىڭ سالامەتلىككە زىيىنى بولۇپ-
لا قالماي، تەم - لەززىتى بولمايدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چاينىماي يېگەن كۆشمەي ئۆلەر
بۇ، ھەركىم سالامەتلىكىنى ئاسراش
ئۈچۈن غىزالىنىشقا دىققەت قىلىپ، نەپس-
نى يىغىش، تاماقنى قالايمىقان يېمەسلىك
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭ بولساڭ، كىچىك بول
بۇ، ئادەم يۈز - ئابروۋى، مەرتىۋىسى
ئاشقانسىرى كەمتەر، كىچىك پېئىل بو-
لۇش، كىبىرلىك قىلماسلىق لازىملىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چوڭ بېشىنى ئاچسا،
كىچىك كۆتىنى ئېچىپتۇ

«چوڭ باشنى ئاچسا، كىچىك كۆتىنى
ئاچار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چوڭ بېلىق كىچىك بېلىقنى يەر
بۇ، كۈچلۈكلەر ئاجىز - بىچارىلەرنى
بوزەك قىلىدۇ، ئۆزىگە بويسۇندۇرۇپ يەم
قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:
چوڭ بېلىقلار يېدى كىچىك بېلىقنى،
قىلدى ئۇلار مۇتتەھەملىك ۋە زور-
لۇق.

بىزمۇ نۇرغۇن كۈلپەت تارتقان
ئۇلاردىن،
تارىخىمىز بولغان بوران - جۇدۇنلۇق.

چوڭ بېلىق يېنىدا كىچىك بېلىققا كۈن يوق
«چوڭ بېلىق كىچىك بېلىقنى يەر»
نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چوڭ توقاچ پىشقۇچە،
كىچىك توقاچ كۆيۈپتۇ
«چوڭ نان پىشقۇچە، كىچىك توقاچ
كۆيۈپ كېتىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چەرچەندە ئېشەك ئۆلۈپتۇ دېسە،
ئۆپكەسىنى مەن قۇيغان دەپتۇ
بۇ، بىرەر ئىش - ۋەقە ھەققىدە باشلان-
غان گەپ - سۆزگە ئارىلىشىۋالدىغان، قە-
يەردىن سۆزلىسە شۇ يەردىن ئېغىز غېرىچ-
لاپ لوقما سالىدىغان، بىلمىسىمۇ بىلەرمەن-
لىك قىلىدىغان قولاق موللىسى ئادەملەرنىڭ
خۇسۇسىيىتىنى بىلدۈرىدۇ.

چەككىنىم جەبىر - جاپا،
ئاڭلىغىنىم تەنە - تاپا

بۇ، تۇرمۇشتا بىر ئۆمۈر جاپا - مۇ-
شەققەت تارتقىنىغا يارىشا ھالاۋەت كۆرەل-
مەي، تىل - ھاقارەت، خارلىقتىن قۇتۇلال-
مايدىغان بەختسىز كىشىلەرنىڭ بىچارىلىق
ئەقىدىنى بىلدۈرىدۇ.

جەۋەندازلىق ئاتقا يۈگەن سېلىشتىن مەلۇم
بۇ، ھەرقانداق كەسىپ ئەھلىنىڭ ما-
ھىرلىقى، شۇ ساھەدە كامالەتكە يەتكەنلىكى
ئىشنى باشلىشىدىن، ھەرىكەتتىكى چاققانلى-
قىدىن مەلۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

چوڭ باشنى ئاچسا،
كىچىك كۆتىنى ئاچار

بۇ، ئادەم ھەر ۋاقىت ئۆزىنى ئاياش،
ئېھتىياتچان بولۇش، چوڭلار ئەخلاق - پە-
زىلەتتە كىچىكلەرگە ھەممە جەھەتتە ئۈلگە
بولۇپ، يامان تەسىر بەرمەسلىك كېرەك،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

رىتى، مېھىر - شەپقىتى چەكسىز، ئەھدىسى
سىز دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭغا چوڭچە، كىچىككە ئوڭچە
بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەركىم-
نىڭ مەجىز - خۇلقى، ھەر خىل خۇسۇسىيەت-
يەتلىرىنى نەزەرگە ئېلىپ، ئەھۋالغا يارىشا
مۇئامىلە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭ نان پىشقۇچە،
كىچىك توقاچ كۆيۈپ كېتىپتۇ
بۇ، بىرەر ئىشتا شەرت - شارائىت
پىشىپ يېتىلمەي، ئازراقمۇ شەپپە، ئۇچ-
سۇرغا ئېرىشمەي تۇرۇپ، ھېچنېمىدىن
ھېچنېمە يوق ئالدىراپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

چوڭنىڭ ئەقلىمۇ چوڭ
بۇ، ھەرقانداق ئىشقا نىسبەتەن ياشان-
غان، كۆپىنى كۆرگەن، تەجرىبىلىك ئادەم-
لەرنىڭ بىلىدىغىنى، چارە - تەدبىرى مول
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭنىڭ بەرگىنى خۇدانىڭ بەرگىنى
بۇنىڭ جانلىق تىلدا كۆپرەك دېيىلىدۇ-
غان «باينىڭ بەرگىنى خۇدانىڭ بەرگىنى»
دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئاتا - ئانى-
نىڭ باغرى كەڭ، ھىممىتى چەكسىز ئىكەن-
لىكىنى، بارلىقىنى پەرزەنتىدىن ئايىمايدۇ-
غانلىقىنى، بۇ ماھىيەتتە خۇدانىڭ رەھىمىتى،
شەپقەت - ئىلتىپاتى ھېسابلىنىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

كىچىك ئۆيىنىڭ قورداق

بۇ، تۇرمۇشتا ئاتا - ئانىلىرىغا يۆلىنىدۇ-
ۋېلىپ، تاپقىنىنى كۆرسەتمەيدىغان، باققان
ئەجرىگە يارىشا مەنپەئەت يەتكۈزمەيدىغان،
تاش يۈرەك، ئالاکوڭۇل پەرزەنتلەرنىڭ ۋاپا-
سىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چوڭ ئىززەت قىلسا،
كىچىك خىزمەت قىلار

بۇ، چوڭلار كىچىكلەرگە كۆيۈنۈپ،
غەمخورلۇق قىلسا، كىچىكلەر چوڭلارنى
ھۆرمەتلەپ گېپىنى ئاڭلايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

چۆپىدىمۇ يوق،
سۈيىدىمۇ يوق

بۇ، يۈز بەرگەن ھەرقانداق ئىشقا قىل-
چە ئارىلاشمىغان، ھېچقانداق مۇناسىۋەت،
ئالاقىسى بولمىغان كىشىلەرنىڭ بىتەرەپلى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆچۈرە چۆرۈلگۈچە، ئۈگرە ئۆرۈلگۈچە
بۇ، ھەرقايسى غىزا تۈرلىرىنى ئۆزى-
نىڭ قائىدىسى، تەرتىپى بويىچە پىشۇرۇش
كېرەكلىكىنى، پىشقاندا ئوتنى دەرھال توخ-
تىتىپ، ئېزىلدۈرۈۋەتمەسلىك كېرەكلىكى-
نى بىلدۈرىدۇ.

چۆچۈرە كۆلدە پىشار،
مانتا چۆلدە (پىشار)

بۇ، ھەرقانداق تاماقنىڭ پىشۇرۇلۇش
تەرتىپى، ئۇسۇلى ئۆزگىچە بولۇپ، بىرى
سۇدا قايناپ پىشما، بىرى قاسقان ياكى

جىمبىلەدە دۈملىنىپ، ھور بىلەن پىسىدە
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆچۈرە يېمەكتىن مەقسەت گۆش يېمەك
بۇ، ئاتاقتا بىر ئىشنى ئوتتۇرىغا چىقىد-
رىپ قويۇپ، ئەمەلىيەتتە شۇ ئارقىلىق ئا-
ساسلىق مۇددەتتاغا يېتىشنى بىلدۈرىدۇ.

چۆگۈن قاينىسا ئۆز بويىغا تاشار
بۇ، ھەركىم ۋەزىيەت، شارائىتقا باق-
ماي، ئەرزىمەس ئىشلارغا باش قاتتۇرۇپ،
قالايمىقان سۆزلىسە ئۆز بېشىغا بالا تاپىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ھاپىز جۇيچاڭ
سپايە، لېكىن زەھەر خەندىلىك بىلەن، كو-
نلاردا «چۆگۈن قاينىسا ئۆز بويىغا تاشار»
دېگەن تەمسىل بار. سىز ساۋاتلىق بولغاچ-
قا، بۇنىڭ مەنىسىنى بىلىشىڭىز كېرەك!
ھەر ھالدا ئۆزىڭىز قايناپ، ئۆزىڭىزنى كۆي-
دۈرۈپ يۈرمەڭ! دەپ قۇتلۇق ئەپەندىگە.

چۆلدە تەشەلىق يامان،
بولدا يالغۇزلۇق (يامان)

بۇ، سەپەردە يۈز بېرىش ئېھتىمالى
بولغان ھەرقانداق خەۋپ - خەتەر، ئوڭۇش-
سىزلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن تولۇق
تەييارلىق بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆلدە ئېتىڭ ھارمىسۇن،
قېرىغاندا خوتۇنۇڭ ئۆلمىسۇن
بۇ، تىرىكچىلىكتە ھەركىم ئۆزىگە
ئەستىناتقان تايانچىسىنى كاردىن چىقىرىپ
قويماستىن، قېرىغاندا قەدىناس ھەمراھىدىن
ئايرىلىپ قالماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇ.

چۆلگە يامغۇر ياخشى،
يوبدانغا چامغۇر (ياخشى)
بۇ، ھەرقانداق نەرسە، ئۆزى ئېھتىد-
ياجلىق نەرسە بىلەن گۈلى گۈلىگە كېلىپ
ماسلىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چۆلىنىڭ باغرى يامغۇرغا تەشنا
بۇ، تۇرمۇشتا ھېچنېمىگە باغرى قان-
مىغان، بىقوۋۇل ئادەم جىددىي قۇتقۇ-
زۇش، ياردەمگە موھتاج بولىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چۈجە باققان توخۇنىڭ
مەيدىسىدە تۈكى يوق
بۇ، بالىجانلىق ئادەم قېرىلىق يەتمەي
تۇرۇپ كۈچ - ماغدۇرىدىن كېتىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈجە خوراز بىلگىنىنى قىچقىرار
«توخۇ بىلگىنىنى چىلايدۇ» نىڭ ئىزا.
ھىغا قاراڭ: يائۇللا، مېنىڭ گېپىم بىلەنلا
قالدىڭلىغۇ، ئۆزۈڭ دە دەيدىكەنسە، دەپسە
شاڭخو قىلىدىكەنسە، «چۈجە خوراز بىل-
گىنىنى قىچقىرار» دېگەن گەپ بار، بىل-
شىمچە دېمەمدىمەن، دەپى ئايشەمگۈل سە-
يىتتۇخۇغا.

چۈجىسى بار توخۇ ئۇچالماس
بۇ، بالىلىق ئايال بالىسىدىن كېچەل-
مەيدۇ، ھېچ يەرگە بارالمايدۇ، ياتلىق بو-
لۇشىنىمۇ خالىمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

رىدۇ.

چۈجىسى كۆپ توخۇغا دان تەگمەس
بۇ، بالىسى كۆپ ئاتا - ئانىلار بالىلىق -
رىنى تويۇندۇرۇش غېمى بىلەن بولۇپ،
ئۆزلىرى ئاچ - توق قالىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

چۈجىنى سانايىمەن دەپ،

توخۇنى كۆرمەكچى

«چۆچۈرە يېمەكتىن مەقسەت گۆش
يېمەك» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چۈجىنى كۈزدە ساناي

«چۈجىنى كۈزدە ساناي، چۆچۈرىنى
پىشقاندا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ئۆز زامانىدا -
سىدا، قوراللىق ئىسيان كۆتۈرگەن تۆمۈر
خەلىپىدەك خوخەنزىلەر مېنىڭ بۇ ھۈنرىمگە
بەرداشلىق بېرەلمىگەن يەردە، ئەمدى بۇ تا -
لىپ مېجەز پەن ياۋنەن ئەپەندى نېمە قىلا -
لايتتى؟ چۈجىنى كۈزدە سانايىمىز تېخى، مانا
بۇنى ئاقىلانلىق دەپمە بولىدۇ.

چۈجىنى كۈزدە ساناي،

چۆچۈرىنى پىشقاندا (ساناي)

بۇ، ھەر ئىشنى ۋاقتى كەلگەندە كۆ -
رۈش، ئۇنىڭ نەتىجىسىگە قارىتا ئاخىرىدا
يەكۈن چىقىرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈجىنىڭ شۇملۇقىدىن

توخۇنىڭ ئەمچىكى يوق

بۇ، يامانلىق ئىشلاردىن يانمايدىغان،
ئىچى تار، ھەسەتخور ئادەملەر قارا نىيەتلىق -

كىدىن بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك مەنىدە -
ئەتلەرگە ئېرىشەلمەي ئارماندا ئۆتىدۇ، دې -
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كۈنلەر «چۈجى -
نىڭ شۇملۇقىدىن توخۇنىڭ ئەمچىكى يوق»
دەپ راست ئېيتىپتىكەن. ئەمدىزە، تۇرپان -
لىق، قۇمۇللۇق دېگەن گەپلەرنى چىقاردىڭ.
لارمۇ؟ شىڭ زىخۇي دېگەن بىرنېمە قۇمۇل -
لۇقنىڭ قېنى بىلەن بويالغان قىلىچىنى
تۇرپانلىقلارنىڭ بېشىدا ئوينىتىۋاتسا، بۇ -
نىڭغا قانداق چىداپ تۇرغىلى بولىدۇ، دېدى
ھاجى كۆپچىلىككە.

چۈشكە نېمە كىرمەيدۇ،

دۈشمەن نېمە دېمەيدۇ

بۇ، ئۇخلىغان كىشى جاھاندا بار -
يوقنىڭ ھەممىنى چۈشەيدۇ، سۈيىقەست قى -
لىدىغان، يامان نىيەتلىك ئادەم ئاغزىغا كەل -
گەننىڭ ھەممىسىنى دەيدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

چۈشلۈك ئۆمرۈك بولسا،

كەچلىك ئوزۇق تاپ

بۇ، ئادەم ھاياتلىقتا ئۆزىنىڭ بۈگۈنىنى
كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشتىن باشقا كېيىنكى
تۇرمۇشنىڭ خاتىرجەملىكى ئۈچۈن بەلگە -
لىك ماددىي ئاساس، مۇئەييەن شەرت -
شارائىت تەييارلىشى كېرەك، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

چۈشمەك ئاسان، چىقماق تەس

بۇ، يامان ئىشلارنى قىلىپ، خەلقنىڭ
قارغىش - نەپرىتىگە ئۇچرىماق، ئابىرۇي -

ئىناۋىتىدىن ئايرىلماق ئاسان؛ خاسىيەتلىك
ئىشلارنى قىلىپ، شان - شەرەپكە سازاۋەر
بولماق، ياخشى نام ئالماق، مەرتىۋىگە ئې-
رىشمەك قىيىن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چۈش ئۇيقۇسى پادىشاھلىقتىن ياخشى
بۇ، شېرىن چۈش ئىلكىدىكى ئۇيقۇ
ھەممىدىن ئەلا ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭدىن
ھېچكىم ۋاز كېچەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرد-
دۇ.

چۈشىدە كۆيگەن گۈل بولار،
ئاققان يېشى كۆل (بولار)

بۇ، سۆيگۈ - مۇھەببەت مېھرىنىڭ
چوڭقۇرلۇقىنى، ئىككى قەلبىنى چاتقان رىش-
تىنىڭ چىڭلىقىنى، يار ئىشقىدا كۆيگەن
كىشى ھەرقانداق خەۋپ - خەتەرگە پىسەنت
قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چېچەكتە چېكىلمىگەن قىزىلدا قىزىلار

بۇ، ھەركىم سەھىيە بىلىملىرىگە كۆ-
ڭۈل بۆلۈپ، بالىلارنى كىچىكىدە ئەملىتىش-
نىڭ كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا زۆرۈر-
لۈكىنى تونۇشى لازىملىقىنى، بۇنىڭغا سەل
قارالسا ئۇلارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ - يېتىدە-
غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چېچەكنىڭ ئېتى يامان،
قىزىلنىڭ يېلى (يامان)

بۇ، يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ خەتەر-
لىكلىكىنى، ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىشنىڭ زۆ-
رۈرلۈكىنى، بۇنىڭغا سەل قارالسا يامان ئا-
قىۋەت كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چېچەن جۇۋانى ئوچاق بېشىدا سىنا
«چاققان جۇۋانى بۆشۈك ئاستىدا كۆ-
رۈڭ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

چېچەننىڭ تىلى،
چەبدەسنىڭ قولى

بۇ، چېچەن كىشىنىڭ زېرەك، ئۆت-
كۈرلۈكى قىلغان گەپ - سۆزى بىلەن؛
چەبدەس كىشىنىڭ چاققانلىقى ئەمەلىي ئىش-
تىكى چېۋەرلىكى بىلەن ئايرىلىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چېچەن يېڭىلىسە مىڭ يىللىق

بۇ، بىر ئىشنى تېز پەملىيەلەيدىغان،
زېھنى ئۆتكۈر، ھوشيار ئادەم ئازمايدۇ، يې-
ڭىلمەيدۇ، ئەگەر ئازسا ھەرگىز ئۇنتۇماي-
دۇ، ئېسىدىن مەڭگۈ چىقمايدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

چېچەن يېڭىلىسە ھوشىدىن كېتەر

«چېچەن يېڭىلىسە مىڭ يىللىق» نىڭ
ئىزاھىغا قاراڭ.

چېچەن يىگىت يىلان كۆشىگەننى تۇيار

بۇ، بىرەر ئىشنى تېز، ئالدىن پەملى-
يەلەيدىغان زېرەك، ھوشيار ئادەم باشقىلار-
نىڭ بەتتىيەتلىك، ھىيلە - مېكر، نەيرەڭ-
لىرىنى شەكسىز سېزىۋالالايدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

چېچەن يىگىت يىلاننىڭ كۆشىگەننى بىلىدۇ

«چېچەن يىگىت يىلان كۆشىگەننى تۇ-
يار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

رۇپ، ئۆزىنىڭكىنى كۆرمەيدىغان، يىراقتىكى ئىشلارغا نەزەر سېلىپ، كۆز ئالدىدىكى ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلمەيدىغان ھالەتنى بىلدۈرىدۇ.

چىراي تاللىماي مەجەز تاللا

بۇ، ھەقىقىي مۇھەببەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن قارشى تەرەپنىڭ ھۆسن - جامالى، تەقى - تۇرقىنى كۆزلىمەي، گۈزەل خۇلقى، ئەخلاقىنى ئاساس قىلىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايغا چاي قويۇپ ئىچكىلى بولماس

بۇ، ھەقىقىي مۇھەببەت - سۆيگۈ ھۆسن - جامالغا باغلىق ئەمەسلىكىنى، ساختا گۈزەللىك ۋاپا قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايغا قاراپ ھال سوراپتۇ

بۇ، بەزىلەر بىراۋنىڭ ئەمەل - ئاپىرىشىغا، ھوقۇقىغا، مەرتىۋىسىگە، پۇلىغا، بايلىقىغا قاراپ مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ئوغلۇم، ئىشلىگەننىڭ يۈزى يورۇق، ئىشلىمىگەننىڭ يۈزى چورۇق ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇما، ھازىر «چىرايغا قاراپ ھال سوراپتۇ» دەيدىغان زامان ئەمەس، ئادەم ئۆز قەدىرى - قىممىتىنى ھالال ئەمگەك بىلەن يارىتىشى لازىم، دەدى ئىبراھىم ئاكا.

چىراي كۆرۈپ ھال سوراپ

بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئادەمنىڭ مەجەز - كەپىياتىغا، ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ مۇ-

چىچىدا ئۇلىقى يوق،

يۈزىدە يامىقى (يوق)

بۇ، ئەدەپ - ئەخلاق، پاك - دىئانەت بىلەن ئۆسۈپ يېتىلگەنلەر ئەيىب - نۇقسان - سىز ھەقىقىي گۈزەل ھېسابلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىدىماسنىڭ نالىسى تولا،

خۇش ياقماسنىڭ باھانىسى (تولا)

بۇ، مۇنقا خۇشتار، ھۇرۇن ئادەم ھەمىشە ئىش دەپسە بېشى ئاغرىپ، دۇنياغا تۆرىلىپ قالغىنىدىنمۇ ئاغرىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىدىماسنىڭ ئۆيى پايلىماسنىڭ قېشىدا

بۇ، بىرەر ئىشقا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان، ئىرادە - غەيرەتسىز ئادەم ھۇرۇننىڭ ھەمراھى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراغدا چاي ئىچكەن

«چىچىن» نى كۆرۈڭ

بۇ، ھەر نەرسىنى ئۆز لايىقىدا ئىشلىتەلمەيدىغان، پەم - پاراسەتسىز، ھاماقەت ئادەملەرنىڭ ئەقىلسىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراغ پەرىلىگەن خىزمەت ئەمەس،

ئۆچۈرمىگۈچە ھېساب ئەمەس

بۇ، بىرەر ئىشنى ئېپىدە، قاملاشتۇرۇپ قىلالمايدىغان، ھە دېگەندەلا بۇزۇپ قويىدىغان كىشىلەرنىڭ كالانىپايلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراغ نۇۋى قاراغۇ

بۇ، باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنى كۆ-

ئامىلە قىلىش، سەردىشىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىراي كۆيدۈرەر،

خۇلق سۆيىدۈرەر

بۇ، گۈزەل ھۆسن - جامال كىشىنى ئىختىيارسىز مەپتۇن قىلىپ ئۆزىگە تارتىدۇ، ياخشى مەجەز - قىلىق ھەركىمگە ھەقىقىي ياقىدۇ، چىن دىلىدىن سۆيىدۈرىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىقتا ۋاپا يوق

بۇ، ھۆسن - جامالى كېلىشكەن ساھىبجامالار گۈزەللىكىگە تەمەننا قويۇپ ئۈجمە كۆڭۈل كېلىدىغانلىقى، شۇڭا مۇھەببەت يەت قويۇشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىق چىرايلىق ئەمەس،

سۆيگەن چىرايلىق

بۇ، ھەقىقىي سۆيگۈ - مۇھەببەت چىرايلىقىغا ئەمەس، بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈپ ۋاپادارلىق كۆرسىتىشكە باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىقنى تاشلىساڭمۇ،

فەدىئاسىنى تاشلىما

بۇ، تاسادىپىي ئۇچرىتىپ قالغان گۈزەل - ساھىبجامالدىن كېچىشكە بولىدۇ. كى، ئۇزاق يىللىق ھەقىقىي ۋاپادار ھەمراھىدىن ھەرگىز ئايرىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىقنىڭ چىقىمى تولا

بۇ، ھەركىمنىڭ كۆزى چۈشىدىغان گۈزەل، كۆركەم نەرسىنىڭ خېرىدارى كۆپ، باھاسى يۇقىرى بولىدۇ؛ ھۆسن - جامالى كېلىشكەن ئاياللارنىڭ شەرتى جىق، تويۇلۇقى ئېغىر بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىقنىڭ دەردى يامان،

سەتنىڭ ھالى (يامان)

بۇ، كۆڭۈلگە ياقىدىغان گۈزەل مەھبۇبىنىڭ سۆيگۈ ئوتى كۈچلۈك، مېھرى چوڭقۇر بولىدۇ؛ چىرايى كۆرۈنمىسىز، قىممىتى يېقىمسىزنىڭ مەجەزى يامان، خۇبى ئەسكى كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايلىق يۈزدە ئەمەس، سۆزدە

بۇ، كۆڭۈلگە ياقىدىغان ھەقىقىي گۈزەللىك چىرايغا ئەمەس، بەلكى قەلبىگە، ئەقىدىسىگە، يۈرىكىدىن چىققان لەۋزىگە باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايىنىڭ ئاقلىقىدىن

كۆڭۈلنىڭ ئاقلىقى ئەلا

بۇ، ئادەمگە نىسبەتەن ھۆسن گۈزەللىكىدىن كۆرە، نىيەتنىڭ توغرىلىقى، قەلبىنىڭ پاكلىقى ھەممىدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىرايىنىڭ سەتلىكىگە

ئەينىدەك گۇناھكار ئەمەس

بۇنىڭ «چىرايىنىڭ سەتلىكىگە ئەينىدەك ئەيىبلىك ئەمەس» دېگەن ۋارىيانتىمۇ

بولۇپ، ھەركىم ئۆزىنىڭ تۈرلۈك ئەيىب -
ئۇقسانلىرىنى باشقىلاردىن كۆرمەسلىكى،
باشقىلارغا دۆڭگىمەسلىكى كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

چىرىغىڭ قانچە بولسا،
سايەڭ شۇنچە (بولار)

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە بىراۋنىڭ
ئىززەت - ھۆرمىتىنىڭ قانچىلىكلىكى خەلق
ئاممىسىغا قىلىپ بەرگەن ياخشى ئىشلىرى
بىلەن ئۆلچىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشلەيدىغان ئىت چىشىنى كۆرسەتمەيدۇ
بۇ، دۈشمەنلىك قىلىدىغان ئادەم ئال-
دىنئالا بېشارەت بەرمەيدىغانلىقىنى، بەلكى
يامان نىيىتىنى تۈيدۈرماستىن ئىشقا ئاشۇ-
رىدىغانلىقىنى، شۇڭا ھەر ۋاقىت ھوشيار،
سەگەك بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

چىش باشقىچە ئاغرىيدۇ،
كۆز باشقىچە (ئاغرىيدۇ)

بۇ، ھەرقانداق بىر دەرد - رەنجىنىڭ
ئۆزىگە يارىشا ئازابى، خاپىلىقى بارلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

چىش تۆكۈلۈپ تىل قالىدۇ

بۇ، يۈز بەرگەن ھەرقانداق ئىش -
ھەرىكەت ئۆز نۆۋىتىدە ئۆتۈپ كېتىدۇ، بو-
لۇنغان گەپ سۆز تۈگىمەيدۇ ۋە ئۆتۈلمەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشنىڭ دورىسى ئامبۇر،
ئۆپكىنىڭ دورىسى چامغۇر

بۇ، ھەرقانداق ئاغرىقنىڭ ئۆزىگە يار-

شا شىپاسى بارلىقىنى، كېسەلنىڭ ئەھۋال-
غا قاراپ داۋالاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشى چىققان بالغا

چايناپ بەرگەن ئاش بولماس

بۇ، ياش قۇرامىغا يەتكەن كىشىگە
ھەممە جەھەتتىن ئەقىل ئۆگىتىش، يوقىنى
تەل قىلىپ بېرىش مۇۋاپىق ئەمەسلىكىنى،
ئۆز ئەقلى ۋە كۈچىگە تايىنىپ ياشاشقا ئادەت-
لەندۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە

بۇ، ھەركىم ئۆمرىنى قەدىرلەش، مە-
نلىك ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن پۇرسەتنى چىڭ
تۇتۇپ، قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قىل-
ۋېلىش لازىملىقىنى، پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋې-
تىپ پۇشايمان قىلىش پايدىسىز ئىكەنلىكى-
نى بىلدۈرىدۇ.

چىشىمغا قارىما، ئىشىمغا قارا

بۇ، ئادەمنىڭ ئادەملىكىنى ئۆلچەشتە
ياش قۇرامى، بوي - تۇرقىدىن كۆرە، ئەمە-
لىي ئىش - ھەرىكىتى، ياراتقان نەتىجە -
تۆھپىسىگە ئاساسلىنىش كېرەكلىكى-
كىنى بىلدۈرىدۇ.

چىغرىقچى چىگىت دەيدۇ،

چوكانلار يىگىت

بۇ، ھەركىم - ھەر كەسىپتىكىلەر ئۆز
ئېھتىياجىنى چىقىش قىلىپ سۆزلەيدۇ،
شۇنىڭ غېمىنى بەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

يات قىلغانسېرى قوغلىشىپ كېلىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كونىلار «چىۋىن
قورۇغان يەرگە قونىدۇ» دېگەندەك، ئۆلۈم-
مۇ قورققانغا يېپىشىدۇ، دېدى ئۇ.

چىۋىن قونسا غىغشىيسەن،
كالتەك تەگسە جىم تۇرسەن
بۇ، ئەرزىمەس كىچىك ئىشلارغا چۇقان
كۆتۈرۈپ، جەبىر - زۇلۇم، زورلۇق، بو-
زەك قىلىنىشقا رازى بولىدىغان كىشىلەر-
نىڭ جۈرئەتسىزلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىۋىن كىچىك بولسىمۇ،
كۆڭۈل ئاينىتىدۇ
بۇ، ئاجىز - كىچىك دەپ كۆزگە ئىل-
مىغان زىيانداش، دۈشمەن ئويلىمىغان يەر-
دىن ھاياتقا زىيان كەلتۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

چىۋىننىڭ كۆڭلى گەندىدە
بۇ، يامان ئادەملەرنىڭ غەرىزى نەس-
لىك، پەسلىك، ئەسكىلىكىنى تىلەش ئىكەن-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىققان كۆز ئورنىغا چۈشمەيدۇ.
بۇ، يۈز بەرگەن ئورۇنسىز چىقىم -
زىيان، بۇزغۇنچىلىقنىڭ ئورنىنى تولدۇ-
رۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى، ھەرقانچە تى-
رىشچانلىق كۆرسەتكەن تەقدىردىمۇ بۇرۇنقى
ھالىتىدەك بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:
مۇزاكىرە ئۈستىدە ھەممەيلەن بىردەك ئۇ-
نىڭ يېرىم كۈچنى باشلاپ ئۆز بېشىمچىلىق
بىلەن چېكىنگەنلىكىنى ئەيىبلىدى. ئارقى-
دىن كونىلارنىڭ «چىققان كۆز ئورنىغا كەل-
مەيدۇ» دېگەن تەمسىلىنى ئەسلەشتى.

چىلانغا چۆل ياخشى،
ياغاققا كۆل (ياخشى)
بۇنىڭ «چىلاننى چۆلگە تىك، ئەنجۈر-
نى كۆلگە» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ،
باغۋەنچىلىكتە مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ئۆ-
سۈش، ئاينىش خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن
مۇۋاپىق يەر تاللاپ تىكىش، ئۆستۈرۈش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

چىۋىن قورۇغان يەرگە قونىدۇ
بۇ، خەۋپ - خەتەر، بالا - قازا ئېھتىد-

خام بىلەن پىششىق تەڭ بولماس
بۇ، كىچىك بالا بىلەن چوڭ ئادەم،
گۆدەك بىلەن ياشانغان كىشى، نادان بىلەن
ئالىم ھەر جەھەتتىن پەرقلىنىدۇ، ھەرگىز
باراۋەر بولالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خامنى بۇزغان شانسى،
قىزنى بۇزغان ئانىسى

بۇنىڭ «چاقنى بۇزغان تانىسى، قىزنى
بۇزغان ئانىسى» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بولۇپ،
دەستىگاھ ناچار، يارامسىز بولسا، رەخت
ياخشى توقۇلماي ماتېرىيال زايە بولىدۇ؛ ئانا
تەربىيىسى كۈچلۈك، ساغلام بولمىسا، قىز
بالا بۇزۇلۇپ، يولدىن چىقىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

خان ئاغزى مايماق

بۇ، ئەمەلدارلار ھوقۇقىغا تايىنىپ بە-
زى گەپلەرنى ئويلاپ - ئويلماي دەپ تاشلاپ-
دىغانلىقىنى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن
چىققىنى قانۇنلىشىپ قالدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ؛ ئۇ بۇ مەۋجۇت رېئاللىققا كۆز يۈ-
مۈپ، يۇقىرى - تۆۋەن پالاقلايدىغان بولسا،
كىم بىلىدۇ تېخى، «خان ئاغزى مايماق»
ئەمەسمۇ، ئۇنىڭدىن تېخىمۇ يوغان ئەيىب -
قۇسۇرلارنى تېپىشقا! دېدى ئۇلار.

خالىسىڭىز شاپتۇل يەڭ،
خالىسىڭىز شاپىلاق (يەڭ)
بۇ، ھۆرمىتىنى ساقلىغان، قائىدە -
يوسۇنلۇق ئادەم ئىززىتى بىلەن نېمەتكە نا-
ئىل بولىدۇ، ئۆزىنى بىلەلمەي يولسىزلىق
قىلغان ئادەم دەككە - دەشنام ئىشتىدۇ دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خامان ئالماق - شەھەر ئالماق

بۇ، تېرىلغان زىرائەتنى خامانغا يى-
غىپ، تېپىپ، تازىلاش دېھقانچىلىقتا ئەڭ
مۇرەككەپ ۋە مۇشكۈل ھالقىنىڭ بىرى بو-
لۇپ، خۇددى بىر مەيدان جەڭ قىلىپ شە-
ھەر ئالغانغا باراۋەر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.
دۇ: كونسىلار «خامان ئالماق - شەھەر ئال-
ماق» دەيدىكەن، ئۇ بۈگۈن «شەھەر ئالدى»
، چۈنكى ئۇ ئىمتىھاندىن ئۆتتى. ئۆتكەندىمۇ
ئادەتتىكى نەتىجە بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆز
قاتارىدىكىلەرنى تاڭ قالدۇرغان ئەلا نەتىجە
بىلەن ئۆتتى.

خامانغا سېلىنغان ئۆي بەرىكەت تاپالماس
بۇ، جامائەت مال - مۈلكىنى، مەنپە-
ئىتىنى قاقتى - سوقتى قىلىدىغان، زىيانغا
ئۇچرىتىدىغانلارنىڭ ھەر قاندىقى راۋاج تاپال-
مايدۇ، بەرىبىر خانىۋەيران بولىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ، ئىشنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان، ئەركىنلىق، ئاقناچى كىشىلەرنىڭ ئىشقا بوشلۇقىنى، چىدىماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خاننىڭ ھاجىتى پۇقراغا چۈشەر، بۇ، ئەمەلدار - باشلىقلارنىڭمۇ ئويلىمىغاندا ئاددىي كىشىلەرگە موھتاج بولۇپ يېلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خاننىڭ ھۆرمىتى پۇقرا بىلەن بۇ، ئەمەلدارلار قول ئاستىدىكىلەرگە كۆيۈنۈپ ھىمايىسىگە ئېرىشسە، ئامما ھەر قاچان ئۇلارنى ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىنى، ئابروى - ئىناۋىتى كۈندىن - كۈنگە ئاشىدۇ. خانلىقنى بىلدۈرىدۇ: پۇقرا بولمىسا، خان كىمگە خان بولىدۇ؟ كۈنلەردە «خاننىڭ ھۆرمىتى پۇقرا بىلەن» دېگەن گەپ بار. ئۆزلىرى بىزنىڭ ھۆرمىتىمىزنى قىلىپ بو. سۇغىمىزغا كېلىپلا، ئۆزلىرىنى ھۆرمەت قىلىپ تۆرگە باشلىمىساق سەت تۇرار!... دېدى لەيلىخان.

خانئۆيەيران قىلسا قىلسۇن، داغى پەرزەنت قىلمىسۇن

بۇ، ھەركىم ئۆي - ماكانى، مال - دۇنياسىدىن ئايرىلىپ، قۇرۇق قول قېلىشقا رازى بولسىمۇ، پەرزەنتىدىن ئايرىلىپ، جۇدالىقنىڭ دەرد - ئەلىمىنى چېكىشى خالىمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خەلىپەم كۈلمەيدۇ، كۈلسە تېلىقىپ كېتىدۇ

خان بىلەن ئېلىشساڭ بېشىڭ كېتەر، باي بىلەن ئېلىشساڭ مېلىڭ (كېتەر) بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئەمەلدارلار بىلەن قارشىلاشقان، پۈت تېپىشكەن ئادەم كۈن ئېلىشى تەسلىشىپ تۈگمەس كۆڭۈلسىز. لىك، زەربىگە ئۇچرايدىغانلىقىنى؛ پۇلدارلار بىلەن ئۆچلەشكەن ئادەم تەئەللۇقاتىدىن ئايرىلىپ، خانئۆيەيران بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خانغا يارىغان ئېشىم، تازغا يارىماپتۇ «خانغا يارىغان ئېشىم تازغا يارىماپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خانغا يارىغان ئېشىم تازغا يارىماپتۇ بۇ، كۆپچىلىككە، ئەل - يۇرتقا يارىغان ئىش كەسپ ئەھلى بولمىغان، ھەسەت - خور ئادەملەرگە يارىماي، قەستەن قۇسۇر تاپىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خان قوزۇق، پۇقرا ئوزۇق بۇ، ئەمەلدارنىڭ غېمى ئۆز ھۆكۈمرانلىقىنى مۇستەھكەملەشتە ئىكەنلىكىنى، پۇقرالارنىڭ غېمى تىنچ، خاتىرجەم تىرىكچىلىك قىلىپ، توق تۇرمۇشقا ئېرىشىش ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خاننىڭ ئاغزى مايىمۇن «خان ئاغزى مايماق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خاننىڭ قىزى چۆمۈچ تۇتسا، ئولى قاپىرىپتۇ

لىك قىلماي، ئاممىغا سەمىمىي، سادىق بو-
لۇش، ئالغۇ - بەرگۈدە ئادىل، گەپ -
سۆزدە راستچىل بولۇش كېرەكلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

خەلق ئېيتماس، ئېيتسا خاتا بولماس
بۇ، توغرا ئىش ياكى سۆز - ھەرىكەتكە
ئامما قارشى چىقمايدۇ، ناتوغرا ئىشلارغا
قارشى تۇرۇپ، نارازىلىقنى ئىپادىلەپ خاتا
بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خەلق ياندۇرغان چىراغنى
پۈۋىلىگەننىڭ ساقلى كۆيەر
بۇ، خەلق رايغا قارشى ئىش تۇتقانلار
ئاخىر ھالاكەتكە يۈز تۇتۇپ ئۆز بېشىنى يەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

«خوپ» دېسەڭ ئۈتسەن،
«ھوپ» دېسەڭ يۈتسەن
بۇ، ھەركىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە
رايىش بولۇپ، چوڭلار بىلەن قارشىلاشمى-
سا، ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق، تۇرمۇشى خا-
تىر جەم، مەئىشىتى مول بولىدۇ، دېگەن مە-
نىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن ئالدىڭ - ئۇچاخقا ئوتۇن ئالدىڭ
بۇ، ئۆيلىنىپ يېڭىدىن ئائىلە تۇرمۇ-
شىنى باشلىغان يىگىتنىڭ زىمىنىگە ئائىلە
يۈكى، ئەزەللىك مەجبۇرىيىتى ئارتىلىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن ئالساڭ بازاردىن ئال،
يىغۇبلىشىڭ ئوزۇڭدىن

بۇ، بىر ئىشقا نىسبەتەن كۆپ ھاللاردا
قېتىپ تۇرۇۋالدىغان، ئەمما خۇشى كېلىپ
ئارىلىشىپ قالسا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ-
غان تۇراقسىز ئادەملەرنىڭ پىسخىك ئالاھى-
دىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خەقنىڭ يۇرتىدا پادىشاھ بولغۇچە،
ئۆز يۇرتۇڭدا دىۋانە بول
«كىشىنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغۇچە،
ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتاڭ بول» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ: بىز ئۇيغۇرلاردا «خەقنىڭ يۇرتىدا
پادىشاھ بولغۇچە، ئۆز يۇرتۇڭدا دىۋانە بول»
دېگەن سۆز بار. تاغىڭز بۇ ھېكمەتلىك
سۆزنىڭ توغرىلىقىنى ئۆز بېشىدىن كەچۈ-
گەچكە، شۇ خەتنى يازغان - دە، دەپى ئۇ
بالغا.

خەقنىڭ ئىشىغا تومۇزدىمۇ قول توغلايدۇ
«كىشىنىڭ ئىشىغا تومۇزدا قول تو-
گۈپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خەلق «پۇۋ» دېسە بوران چىقار
بۇ، خەلق ھەممىدىن ئۇلۇغ، قۇدرەت-
لىك بولۇپ، ھەممىگە غالىب كېلەلەيدىغان-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ: «خەلق پۇۋ» دېسە بو-
ران چىقار» دېگەن گەپ راست ئىكەن.
سەپ - سەپ بويىچە تەۋرەپ، دولقۇنلىنىپ
كېتىۋاتقان نامايىشچىلار قوشۇنىنىڭ تىنىقى
بىلەنلا شەھەر ئوتتەك قىزىپ كەتكەنىدى.

خەلقنى ئالدايمەن دېگىنىڭ

ئوزۇڭنى ئالدىڭنىڭ

بۇ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا ماختىپەز-

لىدىغان ۋاپاسىز ئايال يۈز كېلەلمەيدىغان قىلىقلارنى چىقىرىپ ئەرنىڭ يۈزىنى تۆكۈدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن تاللىغان خوتۇنسىز قالار،
ئوتۇن تاللىغان ئوتۇنسىز (قالار)
بۇ، ھەركىم تۇرمۇش ئىشىغا ئەستايىدىل، سەمىمىي پوزىتسىيە تۇتۇشنى، ئۈجمە كۆڭۈل بولماي ئائىلىنى گۈللەندۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا بۇ، بەزى كەم ئەقىل، كالتە پەم ئايال. لارنىڭ ئەقلىي جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكىگە قارىتىلغان: ئۇ ئورنىدىن دەس تۇردى - دە، تال - تال چېچىلىپ كېتىۋاتقان سېرىق ساقىلىنى سىقىملاپ «خوتۇن خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا» دېگەن راست گەپ ئىكەن، سەن نېمىنى بىلەتتىڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھېلىقى جىسا دېگەن دۆيۈزنىڭ پەيلىنى كۆرمىدىڭمۇ، ئەمدى بولار ئىش بولدى، دېدى.

خوتۇنسىز ئەر - قىرىسىز يەر
بۇ، ئۆيلەنمىگەن، ئۆي - ئوچاقلىق بولمىغان ئەر كىشى خۇددى قىرى يوق تاش. لاندۇق يەرگە ئوخشاش ئېتىبارسىز بولدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنغا ئامراق - بالغا ئوچ،
قايماققا ئامراق - كالغا ئوچ
بۇ، تۇرمۇشنىڭ ھۇزۇر - لەززەت، راھىتىنى ياخشى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كېيىنكى

بۇ، چىن مۇھەببەت جاي تاللىمايدۇ، ئۆز ئارا سىردىشىپ، چۈشىنىش ھاسىل قىلىپ ئالغان ئايال ئەرگە سادىق بولۇپ، ئېرىنىڭ دېگەن پىرىدىن چىقىدۇ، باشقۇرۇشقا بويسۇنىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: تە. لېي دېگەن شۇنداق نەرسە، «خوتۇن ئالساڭ بازاردىن ئال، يىغىۋېلىشنىڭ ئۆزۈڭدىن» دېگەن گەپ بار. ئۇ بىچارىمۇ ياشلىقنىڭ كەينىگە كىرىپ، كۆرىدىغىنىنى كۆردى، ئەمدى ئادەم بولۇپ قالار، دېدى ئۇ.

خوتۇن ئالساڭ بايدىن ئال،
مېلىڭغا مال قوشۇلار

بۇ، ئەر كىشى ئىقتىسادىي ئەھۋالى ياخشى، دىيانەتلىك ئائىلىدىن ئۆيلەنگەندە ھەر جەھەتتىن پايدىسى يۇقۇپ، ئۆيى ئاسان قويۇلىدۇ، ئىشلىرى ئىلگىرى باسىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كۈنلار «خوتۇن ئالساڭ بايدىن ئال، مېلىڭغا مال قوشۇلار» دەپتىكەن، مەن قاسىمنىڭ كېيىنكى كۈنىلىرىنى ئويلىدىم. چۈنكى كەمبەغەلنى يۆلدەپ كۈچە، بايدىن تىلىگەن ئەۋزەل، دېدى رە. جېپ ئاقساقال خوتۇنغا ئەسكەرتىپ.

خوتۇن ئالساڭ يىراقتىن ئال،
ئېشەك ئالساڭ يېقىندىن

«ئات ئالساڭ يېقىندىن ئال، خوتۇن ئالساڭ يىراقتىن (ئال)» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خوتۇن ئەرگە قارايدۇ،
ئەر بىرگە (قارايدۇ)

بۇ، ئېرىنىڭ مېجەزىگە قاراپ ئىش قىلىدۇ.

مىدىكى؟ ئۆيىدىن يوقالمىسام بۇ پۇل نەدىن كېلىدۇ؟ بېلىپ تۇرۇپ بەتنام گەپلەرنى يەنە ئېغىزغا ئالسەن - غۇ؟ دېدى ئۇ ئايالغا رەنجىپ.

خوتۇن كىشى تىلى بىلەن تۇل بولار بۇ، مەجەزى ئىتتىك، ئاغزىنىڭ دەرى. ۋازىسى يوق، بىشەم، مەنەنچى ئايال خۇي - پەيلىنىڭ ناچارلىقىدىن ئەر بىلەن ئىناق ئۆتەلمەي نىكاھتىن ئاچرىشىپ، تۇللۇق ئا. زابىنى تارتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشى لاپ بىلەن يۈرەر، ئۈستىرا كاپ بىلەن (يۈرەر) بۇ، تىخ - ئەسۋابى بىلەپ ئىشلەتسە ياخشى ئۆتكىنىدەك، ئايال كىشىنىمۇ كۆپ. رەك گەپ بىلەن ماختاپ - ئۇچۇرۇپ قويسا كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ، ئۆيىنى ئوبدان تۇتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشى مۇھەببەتنى قىرىق يىل كۆڭلىدە ساقلاپ، بۇ، ئايال كىشى قىز ۋاقتىدا كۆزى چۈشكەن، ياخشى كۆرگەن كىشىنىڭ كۆ. يۈك دېغىنى قېرىغۇچە قەلبىدە ساقلايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشىنىڭ تۇللۇقىدىن ئەر كىشىنىڭ بویتاقلىقى يامان بۇ، ئەر كىشىنىڭ ئاچ - توق قېلىپ، كىر - توغرا بېسىپ، يالغۇزلۇق دەردىنى تارتىشى ئايالنىڭ يالغۇزلۇق ئازابىدىن ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئاۋازچىلىكى ۋە دەردى - بالاسى بىلەن خۇ. شى يوق، جاپادىن قاچىدىغان ئادەملەرنىڭ چىدىماسلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنغا ئىشەنمە، قومۇشقا يۆلەنمە بۇ، بىر ئەرگە نىسبەتەن ئۆز غۇرۇرىغا مۇناسىپ سىر بولۇشنىڭ لازىملىقىنى، ئايا. لىم دەپ نورماللىقتىن ھالقىپ، مۇناسىۋەت. سىز ئىشلارنى دەپ يۈرۈشنىڭ ياخشى ئە. مەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن قالسا ئەر تاپار، ئەر قالسا مال (تاپار) بۇ، تىرىكچىلىكتە ئايال كىشى تۇل بولسا ياتلىق بولۇشقا تىرىشىدۇ، ئەر كىشى بویتاق بولسا مال - دۇنيا توپلاشقا كىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن قاننى ئەر، ئەر قاننى ئات بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا بىر ئائىلىگە نىسبەتەن ئەر كىشى ئايالنىڭ ئۆمۈرلۈك ھەمراھى، ۋاپادار يۆلەنچۈكى ئىكەنلىكىنى؛ ئات بولسا ئىنساننىڭ يىرىقىنى يېقىن قىلىدىغان ئاساسلىق قاتناش قورالى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كۈنلىسە ئۆي بۇزۇلار، ئەر كۈنلىسە ئۆي تۈزۈلەر «ئەر كۈنلىسە ئۆي تۈزۈلەر، خوتۇن كۈنلىسە ئۆي بۇزۇلار» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: «خوتۇن كۈنلىسە ئۆي بۇزۇلار، ئەر كۈنلىسە ئۆي تۈزۈلەر» دېگەننى ئاڭلىمىغان.

خوتۇنى زېرىكتۈرەي دېسەڭ،
 ھۆل ئوتۇن ئېلىپ بەر
 بۇ، ئەر كىشى ئايالنىڭ ئۇششاق -
 چۈششەك ئىشىغا چات كېرىۋالسا، قازان بې-
 شىغا ئارىلىشىۋېلىپ تۇرمۇشنى قىسسا،
 خوتۇن كىشى تەبىئىي ھالدا تۇتقان ئۆيىدىن
 زېرىكىپ، ئېرىدىن بىزار بولىدۇ، دېگەن
 مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇننىڭ ئوبىدىنى ئېرىنى باقار،
 دېھقاننىڭ ئوبىدىنى يېرىنى (باقار)
 بۇ، ۋاپادار ئايال ساداقەتمەنلىك بىلەن
 ئېرىنى كۈتىدۇ، ئىشچان دېھقان ھالال ئەم-
 گىكى بىلەن يېرىنى ئوغۇتلاپ - ئاسراپ
 مۇنبەتلەشتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنۇڭ ئەقىللىق بولسا،
 كۆڭلۈڭ يورۇق بولار
 بۇ، ئەقىللىق ئايال ئۆيىنى پەم - پارا-
 سەت، تىرىشچانلىق بىلەن رەتلىك تۇتۇپ،
 قوشنىلار ئارا ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتۈپ،
 ئۆيىگە كەلگەن مېھمانلارنى ئۆز لايىقىدا ئوب-
 دان كۈتۈپ، ئەرنىڭ يۈز - ئابروىنى كۆ-
 تۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنۇڭ بولسا قوچاقتەك،
 ئېرىڭ بولسا ئوچاقتەك
 بۇ، نىكاھلانغان ئەر - خوتۇنلار ئۆزئارا-
 را بىر - بىرىگە كۆيۈنۈپ، تىرىشچانلىق
 بىلەن ئائىلە باشقۇرغاندىلا بەختىيار، كۆ-
 گۈللۈك تۇرمۇشقا ئېرىشكىلى بولىدىغانلى-
 قىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشىنىڭ جېنى قىرىق بىر
 بۇ، ئاياللاردا چىدام - غەيرەت، سەۋر
 - قانائەتتىن باشقا، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە
 ئالاھىدە ئىپادىلىنىدىغان نومۇسچانلىقنىڭ
 مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن كىشىنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا
 «خوتۇن خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەق-
 لى قىسقا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ:
 «چېچى ئۇزۇن ئەقلى قىسقا»

دەيدىكەن،
 مىڭ ئەقىلسىز ئەردىن ئەلا بىر ئايال.
 پەم - پاراسەت بابىدا كەلسە گېزى،
 ياخشىدۇر ئەسلا ناپاك ئەر يۈزىدىن.
 پاك ئايالنىڭ كوچىدا باسقان ئىزى!

خوتۇن كىشىنىڭ ئوچىقى بىلەن چاقىغا تەگمە
 بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا ئىناق تۇر-
 مۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن ئەر كىشى ھەرگىز
 ئايالنىڭ ئۇششاق - چۈششەك ئىشىغا چات
 كىرمەسلىكى، قازان بېشىغا ئارىلىشىۋال-
 ماسلىقى لازىم، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇننى بەزىدە قۇشلا،
 بەزىدە مۇشتلا

بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا بەزىدە ئايال
 كىشىنى چىرايلىق گەپ - سۆز، ياخشى
 مۇئامىلە بىلەن ئۇچۇرۇپ - ماختاپ كۆڭلى-
 نى ئېلىشىمۇ ۋە بەزىدە تىل - دەشنام،
 قوپال مۇئامىلە بىلەن رەنجىتىپ دىلىنى چى-
 گىشىمۇ بولۇپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنۇڭ بىشەم بولسا،

سەن بىغەم بول

بۇ، ئەر - خوتۇنچىلىقتا ئەر كىشى
ئايالنىڭ ناچار خۇي - پەيلىگە قارىتا تەڭ
تۇرۇۋالماي، كۆڭۈلنى كەڭ تۇتۇپ، پەرۋا-
سىز مۇئامىلىدە بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

خوتۇنۇڭنىڭ قانداقلىقىنى بىلەي دېسەڭ،

قوشناڭ بىلەن ئۇرۇشقاندا قاراپ تۇر

بۇ، ئاياللار ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە
ئىناق - ئىتتىپاق بولۇپ، ئۆزئارا بىر -
بىرىنى كەچۈرۈش، يول قويۇش، ھۆرمەت-
لەش، سۆز - ھەرىكەتتە ئېغىر - بېسىق
بولۇش، ئار - نومۇسنى ساقلاش لازىملى-
قىنى بىلدۈرىدۇ: مەريەمخان بۈركۈتتەك
ئېتىلىپ بېرىپ ھەسەلخاننىڭ گېلىنى بو-
غۇۋالدى. ئىككى خوتۇن ھويلىدا پومداقلى-
شىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ھەر ئىك-
كىسىنىڭ ئاغزى - بۇرنى قانغا بويالدى.
قەدىمكىلەر «خوتۇنۇڭنىڭ قانداقلىقىنى بى-
لەي دېسەڭ، قوشناڭ بىلەن ئۇرۇشقاندا قا-
راپ تۇر» دېگەندەك، ئۇلار ئاغزىغا كەلگە-
نىنى دېيىشىپ، ھارغىنىنى بىلەلمەي ئېلى-
شاتتى ۋە تىللىشاتتى.

خوتۇنى غار بولسا، ئېرى خار بولار

بۇ، ئايال كىشى تۇرمۇشتا ھەشەمەتچى-
لىككە بېرىلىپ، كۆرگەنلا نەرسىگە پۇل
خەجلەپ، بەتخەجلىك، ئىسراپخورلۇق قىل-
سا، ئېرى كاردىن چىقىرىپ، ئىناۋىتىنى
تۆكىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنى ياخشى سومسەيمەس

بۇ، تۇرمۇشتا ھەشەمەتچىلىك قىلماي،
تېجەشلىك بىلەن ئائىلە باشقۇرىدىغان، مۇنا-
سىۋەتتە ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتىدىغان ئەقىل-
لىق، پەزىلەتلىك ئايالنىڭ ئېرى ھەرقاچان
تەڭلىك، خىجىللىق تارتمايدۇ، دېگەن مەنى-
نى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنى يوقنىڭ خوتۇنى جىق

بۇ، ئۆيلەنمەي بویتاق ياشاشقا ئادەتلەن-
گەن ئەر يولىدىن چىققان پاھىشە خوتۇنلارغا
تاپقىنىنى سورۇپ كۈن ئۆتكۈزىدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇنى يوقنىڭ خۇدى يوق

بۇ، ئۆيلەنمىگەن - بویتاق ئەرنىڭ
كۆڭلى چېچىلاڭغۇ، تۇرمۇشى رەتسىز بول-
دىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خوتۇن يولدا، بالا بەلدە

بۇ، ئاياللارنى كەمسىتىدىغان، نىكاھ،
تۇرمۇش، پەرزەنت مۇناسىۋىتىگە سەل قا-
راپ، كۆپ نىكاھلىق بولۇشقا ئادەتلەنگەن،
خۇراپاتلىق ئىدىيىسى كۈچلۈك ئەرلەرنىڭ
خاراكتېرىنى بىلدۈرىدۇ: مەن بەزى خارابا-
لارنىڭ «خوتۇن يولدا، بالا بەلدە» دەيدىغان
ئەخمىقەنە قاراشلىرىنى ۋە تۇرمۇشىمىزدىكى
ئەر - خوتۇن كۆپ ئىسراپچىلىقىدىن قالاق
ئادەتلەرنىمۇ مىللىتىمىزنىڭ ئىللىتى دەپ
نەپرەتلىنەتتىم، دەيدى سادىق ئەپەندى.

خوجامنىڭ خوجىسى بار،

جامغۇرنىڭ ئورسى (بار)

خورازنىڭ تاجىسى بولغۇچە،
تۆگىنىڭ قۇيرۇقى بول
بۇ، نامەرد - زوراۋانلارغا گۇپپاڭچى.
لىق قىلىپ يۈز - ئابروى، ئىناۋەت تاپقۇ.
چە، مەرد، ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنىڭ چاكدى.
رى بولۇپ ياشىغان ياخشى، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

خورىكى چوڭنىڭ تۇمشۇقى ئىلمەك
بۇ، ھەدپە تەكەببۇرلۇق، چوڭچىلىق
قىلىدىغان ئادەم ھاكاۋۇرلۇقىدىن كىشىلەر.
نى كەمسىتىپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇشنى
ياخشى كۆرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇشمۇخۇش، داڭقاندا گۆش
بۇ، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە ئۆزئارا بار.
دى - كەلدى ئىشلىرى باراۋەرلىك ئاساسىدا
ئېلىپ بېرىلسا، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ كەي.
پى ياخشى، سورۇنى قىزغىن، داستىخنى
مول بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خويمۇ سەنەم سالغۇم بار،
پۈتۈم قوپال، قولۇم گال
بۇ، كۆڭلىدە چوڭ - چوڭ ئىشلارنى
قىلىش ئارزۇسى بولسىمۇ، ئەمەلدە شەرت
- شارائىت ۋە ئىقتىسادى يار بەرمەسلىك
تۈپەيلىدىن مەقسەتكە يېتەلمەي ئارماندا قې.
لىشىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇپتەندىن قېچىپ،
تاراۋىغا تۇتۇلۇپتۇ
بۇ، بىر ئىشنى تەس كۆرۈپ ئۆزىنى
قاچۇرۇپ، قىيىنلىق دەرىجىسى ئۇنىڭدىن

بۇ، چوڭنىڭمۇ چوڭى، باشلىقنىڭمۇ
باشلىقى، نوچىنىڭمۇ نوچىسى بولغىنىدەك،
باشقا نەرسىلەرنىڭمۇ كونترول قىلىنىدە.
غان، تىزگىنلىنىدىغان ئامىلى بولىدىغانلى.
قىنى بىلدۈرىدۇ.

خوجامنىڭ قورسىقى توق،
قۇلى بىلەن ئىشى يوق
بۇ، پۇقرانىڭ غېمىنى يېمەيدىغان،
قول ئاستىدىكىلەرگە كۆيۈنمەيدىغان، ئۆز.
نىڭ توققۇزى تەل، تۇرمۇشى باياشات ئە.
مەلدارلارنىڭ تۇرىچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ:
كونىلار «خوجامنىڭ قورسىقى توق، قۇلى
بىلەن ئىشى يوق» دېگەندەك، بۇ نائەھلىنىڭ
قىلغان ئەسكىلىكىنى كۆرمەيدىغان!
خەپ، ئۆزۈڭمۇ ئاللىقاچان پەيماننىڭ
تولغان نەرسە ئىدىڭ! دادۇيىڭ شۇنداق
دەپ ئاۋازلىق غودۇڭشىغىنچە دادۇي تەرەپ.
كە كەتتى.

خوجامنىڭ قورسىقى توق،
قۇلىدىن خەۋىرى يوق
«خوجامنىڭ قورسىقى توق، قۇلى بى.
لىن ئىشى يوق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خوجامنىڭ قورسىقى توق،
قىلغىلى ئىشى يوق
بۇ، ئاممىغا پايدىلىق ئىش قىلىشقا را.
ئى بارمايدىغان، ھوقۇقىغا تايىنىپ راھەتپە.
رەسلىك بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەن.
كەن، تۇرمۇشى باياشات ئەمەلدار - باشلىق.
لارنىڭ تۇرىچىلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ، بىراۋغا بەخت - ئامەت كەلگەندە قىلغان - ئەتكىنى ئەپلىشىپ، ئوقىتى را- ۋانلىشىدۇ، ئىشلىرى ئوڭغا تارتىپ ھەرتە رەپتىن ئۈستى - ئۈستىلەپ پايدا - مەنپە - ئەتكە ئېرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: خۇدا بەرسە ئىشكىتىنمۇ، تۇڭلۇكتىنمۇ كىرىدىكەن، ئون يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ قىيى ئىككى - ئۈچ مىڭغا، ئات - كالىلىرى يەتمىش - سەكسەنگە يېتىپ، ئىككى يەردە جاڭزا، يەر - سۇغا ئىگە بولدى...

خۇدا بىلىپ پاقىغا قۇيرۇق،
ئېشەككە مۇڭگۈز بەرمىگەن
بۇ، باشقىلارغا زىيان ئۇرۇشىنىڭلا كۆرىدە بولغان قارا نىيەت ئادەملەر ھەرگىز ھوقۇق - مەرتىۋىگە ئېرىشەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ:
ئۇلار ئۆز مەخپىيەتلىرىنى باشقىلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاپ ھەيران قېلىشتى - دە:
- «خۇدا بىلىپ پاقىغا قۇيرۇق، ئېشەككە مۇڭگۈز بەرمىگەن» دېگەندەك، كەتتىكى خەۋەرچىلەرنى دۇنياغا يۈزلەندۈرمىگەن، بولمىسا، خەلقئارا مەخپىيەتلىك نىڭ ئاشكارىلىنىشى يەنە قايسى دەرىجىگە باراتتىكىن - تاڭ؟ - دېيىشتى.

خۇدا بىلىپ ئېشەككە مۇڭگۈز،
مۈشۈككە قانات بەرمىگەن
«خۇدا بىلىپ پاقىغا قۇيرۇق، ئېشەككە مۇڭگۈز بەرمىگەن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: خۇدا بىلىپ ئېشەككە مۇڭگۈز، مۈشۈككە قانات بەرمىگەن، مۇبادا ساڭا

ئېشىپ چۈشىدىغان يەنە بىر ئىشقا يولۇققان - لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا بەرسە پەيغەمبەر
«غىڭ» قىلماپتۇ

بۇ، خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن بېرىلگەن ئابروۋىنى ئايرىم شەخسلەر ئىچى تارلىق قىلىپ يوققا چىقىرىۋېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا بەرسە، خۇدا بەردىنىڭ
قورسىقى كۆپتى

«خۇدا بەرسە، شەيتاننىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خۇدا بەرسە شەيتاننىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ
بۇ، خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن بېرىلگەن ھۆرمەت - ئابروۋى، شان - شەرەپكە قىسمەن ھەسەتخور شەخسلەرنىڭ ئىچى تارلىق قىلىپ، قارشى تۇرغۇسى، تارتىۋالغۇسى كەلگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ:
- توي قىلماقچى ئىدىم، ئۈستام، سىلىدىن ئازراق پۇل قەرز ئالايىمكىن دېگەندىم.

- نېمە دەيدىغانسەن، قاسىم، «خۇدا بەرسە شەيتاننىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ» دېگەندەك، مانا بۈگۈن قولۇمغا ئازراق پۇل كىرىۋىدى، شەيتاننىڭ مۇشۇ ئويغا ساپتۇ - دە، سېنى؟! - دېدى روزىئاخۇن ئۈستام قوپال ھەم نارازى بولغان تەلەپپۇزدا.

خۇدا بەرسە ئىشكىتىنمۇ،
تۇڭلۇكتىنمۇ كىرىدۇ

خۇدا ساقلىغان يەردە بالا يوق،
 شال تېرىغان يەردە پولۇ (يوق)
 بۇ، خەلق نەزەر سالغان، كۆڭۈل بۆل-
 گەن جايدا تىنچ - ئامانلىق، خاتىرجەملىك
 بولىدىغانلىقىنى، يۇرتتا ھەر خىل زىرائەت
 تېرىلغان بىلەن بەزى سەۋەبلەر تۈپەيلى ئېھ-
 تىياجلىق نەرسە تېپىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈ-
 رىدۇ.

خۇدا قارىغۇنى كۆزدىن ئايرىسا،
 ھاسسىدىن ئايرىماس
 بۇ، ئادەم مەلۇم جىسمانىي ئاجىزلىققا
 گىرىپتار بولسىمۇ، يەنىلا جەمئىيەتنىڭ يار-
 دىمى بىلەن ياشاش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم
 بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: «خۇدايىم قا-
 رىغۇنى كۆزدىن ئايرىسا، ھاسسىدىن ئايرى-
 ماس» دېگەندەك، يەنە ئۇلارنىڭ كۈنى بىر
 نېمىلەرنى قىلىپ ئۆتۈپ كېتەتتى، قوشنا -
 قولۇملارمۇ قاراپ تۇرمايتتى.

خۇدا قېرىنداشنى بىر ياراتقان،
 خالىتىسىنى ئايرىم (ياراتقان)
 بۇ، ئىنسانلار يارىلىشتا ئوخشاش يا-
 رالسىمۇ، تۇرمۇش مەنبەسى، شارائىتى بىر
 خىل بولمايدۇ، ھەركىم ئۆز رىزقى - نې-
 سۋىتىسىنى تېپىپ يەيدۇ، دېگەن مەنىنى
 بىلدۈرىدۇ.

خۇدا كەچ قويسا قويا، ئاچ قويماس
 بۇ، ئادەم تىرىكچىلىكتە كەمبەغەل،
 نامراتلىق تۈپەيلىدىن مەلۇم ۋاقىت يوقسۇز-
 لۇقتا ئۆتسىمۇ، لېكىن ئۆز تىرىشچانلىقى
 بىلەن ھالىغا يارىشا ياشايدىغانلىقىنى بىلدۈ-

سامانلىقنىڭ ئاچقۇچى تېگىپ قالىدىغان بول-
 ما، قانچىلىك نوپۇسلىق قىلار ئىدىك، ئەخ-
 مەت؟ دېدى ئۇ.

خۇدا دېگەن قۇلغا،
 ئەكېلىپ بېرەر يولغا
 بۇ، ئەل - يۇرتنى ئويلىغان، ئەل -
 يۇرت ئۈچۈن كۆيۈنۈپ بارلىقىنى بېغىشلى-
 غانلار خەلقنىڭ ھۆرمەت ھىممىتىگە ئېرى-
 شىدۇ، مۈشكۈلى ئاسان بولۇپ، ھەممە
 ئىشلىرى يۈرۈشىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
 رىدۇ.

خۇدادىن قورققۇچە،
 فۇداندىن قورق
 بۇ، قۇدىلار ھەرقانداق ئىشتا ئۆزئارا
 قىزغىن بولۇپ، بىر - بىرىنى ھۆرمەت-
 لەش، يول قويۇش، ئورۇنسىز ئاغرىنماس-
 لىق لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ:

- كۈنلار «خۇدادىن قورققۇچە، قۇ-
 داندىن قورق» دەپتىكەن، قۇدىلىرىم ئالدى-
 دا ناھايىتى خىجىلمەن، بۇ قېتىممۇ خاپا
 بولۇشىمىلا، شاراپەتنى ئۆزلىرىگە قوشۇپ
 قويايلىدىغان ئوخشىمەن، - دېدى ئۇ.

خۇدادىن كەلسە كەلسۇن،
 خوجىلاردىن كەلمىسۇن
 بۇ، ياخشىلار ھەرقانچە قاتتىق قوللۇق
 قىلىسۇ ئېغىر كەلمەيدىغانلىقىنى، لېكىن
 ئەڭ خۇپلىك، قورقۇنچلۇق بولغىنى قارا
 نىيەت، يانلاردىن كەلگەن دەرد - ئەلەم،
 مالاىت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

رىدۇ.

خۇدا كۆزدىن ئايرىسىمۇ،

ھاسسىدىن ئايرىماس

«خۇدا قارىغۇنى كۆزدىن ئايرىسا، ھا-

سىسىدىن ئايرىماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خۇدانىڭ بەرگۈسى كەلسە قوشلاپ بېرىدۇ

بۇ، ئادەمنىڭ بەخت - تەلىيى ئوڭدىن

كەلگەندە ئىشلىرى يۈرۈشۈپ، مېلىغا مال

قوشۇلۇپ، ئۈستىلەپ پايدا كۆرىدىغانلىقىنى

بىلدۈرىدۇ: مۇشۇ ماللار مېنىڭمىكەن،

«خۇدانىڭ بەرگۈسى كەلسە قوشلاپ بېرىدۇ»

دېگەن مانا شۇدە، مانا ئەمدى راستلا باي

بولۇپتىمەن. لېكىن، باي بولساق ھەممىد-

مىز تەڭ بولايلى.

خۇدانىڭ بەزى كۈنلىرىدىن

ئۆرگىلىپ كېتەي،

بەزى كۈنلىرىدىن چۆرگىلىپ كېتەي

بۇ، ئادەم ئوڭۇشلۇق كۈنلەرگە ئېرىش-

كەندە خۇشاللىنىپ، پېشەكلىككە ئۇچرىغاند-

دا ۋايسىماي، سەۋر - تاقەتلىك بولۇش

لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا ئۇچمىغان قۇشقا پاكىنەك تال بېرەر

بۇ، جەمئىيەتتە ھەركىم ئەھۋالىغا يا-

رىشا تىرىكچىلىك يولىغا ۋە تۇرالغۇ شارائىد-

تىغا ئېرىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردى

قوشلاپ ئۇرۇپتۇ

بۇ، بىرەر ئىشتا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچ-

رىغان ئادەمنى تۆپە - تۆپىلەپ نەس باسىدۇ.

غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: «خۇدا ئۇرغاننى خۇ-

دا بەردى قوشلاپ ئۇرۇپتۇ» دېگەندەك، نو-

پۇسۇم تېخى بىر يەرگە ئورنىتىلماي تۇرۇپلا

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ شىددەتلىك

بورىنى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.

خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردىمۇ

قوشۇلۇپ ئۇرۇپتۇ

«خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردى قوشلاپ ئۇ-

رۇپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: كۈنلار «خۇ-

دا ئۇرغاننى خۇدا بەردىمۇ قوشۇلۇپ ئۇرۇپ-

تۇ» دېگەندەك، بىتەلەي شەمسىدىننىڭ قاي-

تىش سەپىرىنىڭ 4 - كۈنى كېچىدە ئۇنىڭ

پۈتۈن مال - مۈلكىنى قاراقچىلار بۇلاپ

كېتىپ، جېنىنى ئارانلا ساقلاپ قالدى.

خۇدا ئۇرغاننى يۆلگىلى بولماس

بۇ، ئانا - ئانىسىنىڭ قارغىشىنى

ئالغان، خەلقنىڭ نەزىرىدىن چۈشكەن ئا-

دەم پالاكەت - پېشەكلىككە يولۇقىدۇ،

ئىشلىرى ئىلگىرى باسمايدۇ، ھەرقانچە يۆ-

لىگەن بىلەنمۇ راۋاج تاپمايدۇ، دېگەن مەند-

خى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا ئۇرىمەن دەپسە،

ئاۋۋال ئەقلىدىن ئۇرار

بۇ، ئادەمنى پالاكەت باسقاندا ئالدى بى-

لەن ئەقلى - ھوشىدىن مەھرۇم بولىدۇ،

دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇدا بىم بار دەپ ئاچ قاپتۇ،

ئېشىكىم بار دەپ كەچ قاپتۇ

بۇ، تىرىكچىلىكتە ئۆز كۈچىگە تايان-

دەپ سەل قورقتى.

خۇشامەتچىنىڭ چىشى بولمىسىمۇ
سۆڭەك غاجار

بۇ، خۇشامەت قىلىشقا ئادەتلەنگەن ئا.
دەم مەرتىۋىسىز بولسىمۇ، ھەر خىل يوللار
بىلەن پايدا - مەنپەئەتلەردىن بەھرىمەن بولا.
لايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇش ياقماسقا ئىش بۇيرۇساڭ
ئالتىنچى ئايدا قولى توڭخۇپتۇ

بۇ، ئىش خۇشياقمايدىغان ھۈرۈن ئا.
دەمنى ئىشقا بۇيرۇسا، ھەر خىل باھانە -
سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ باش تارتىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇش ياقماسقا ئىش بۇيرۇساڭ،
ساخا ئەقىل ئوڭىتەر

«خۇش ياقماسقا ئىش بۇيرۇساڭ ئال.
تىنچى ئايدا قولى توڭخۇپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ.

خۇمداندا خىش تولا،

قىلاي دېسەم ئىش (تولا)

بۇ، ئىش بىلەن خۇشى يوق، ھۈرۈن
ئادەم گەپنى چوڭ قىلىپ، باشقىلارغا ئۆزد-
نى ئالدىراش كۆرسىتىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

خۇيلۇق قىز ئۆي تۇتالمايدۇ

بۇ، ھېچ گەپنىڭ تايىنى يوق سەۋەبسىز
يامانلاشنى ئادەت قىلىۋالغان ئاياللارنىڭ
تۇرمۇشى بەختسىزلىككە ئۇچرايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ماي، بىراۋنىڭ ياردىمىگە، تەقدىرنىڭ ئوڭ
كۆزدە قارىشىغا ئۈمىد باغلىغان ئېرىنچەك
كىشىلەر غۇربەتچىلىككە قېلىپ، روناق تا.
پالمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇشال بولغاندا كۆزگە پالاكەت كۆرۈنمەس
بۇ، بىرەر ئىشتا كۈتۈلمىگەن مۇۋەپپە-
قىيەتكە ئېرىشكەن ئادەم غەپلەتتە قېلىپ،
خەۋپ - خەتەر، پېشكەللىككە يولۇقۇشنى
ئويلىمايدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇشامەتچى بولماي دېسەڭ،

تەمدىن نېرى بول

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە ھەركىم
ئادىل، توغرا يول تۇتۇش، غەيرىي مۇددىئىا
بىلەن بىراۋغا ياخشى كۆرۈنۈشكە ئۇرۇنماس-
لىق، نەپسانىيەتچىلىك كويىدا بىراۋدىن
نەپ تەمە قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىد-
ۇ.

خۇشامەتچى بېلىدىن قېرىيدۇ،

ماختانچاق ئاغزىدىن (قېرىيدۇ)

بۇ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتە كىشىلەر
ئوتتۇرىسىدىكى نورمال بولمىغان ناتوغرا ئا-
دەتلەر ھەر ئىككى تەرەپ ئۈچۈن پايدىسىز
ئاقىۋەت كەلتۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈ-
رىدۇ: ھېلىم بىر ھازادىن كېيىن كۆرگەن-
لىرىنىڭ چۈش ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئېسىنى
يىغدى، كۆڭلى جايىغا چۈشكەندەك بولدى،
زۇرلاپ ھىجايىدى، ئۇنىڭ بېلى ئاغرىۋاتات-
تى، بىردىنلا «خۇشامەتچى بېلىدىن قېرىي-
دۇ، ماختانچاق ئاغزىدىن» دېگەن ماقالىنى
ئېسىگە ئېلىپ، قېرىلىق يەتكەنمىدۇ يا،

بۇ، ① لايىق چىقمىغان، ھېچكىم مۇ-
 ھەببەت ئىزھار قىلمىغان قىزنىڭ ھۆسنى
 ھەرقانچە چىرايلىق بولغىنى بىلەن ھېچقان-
 داق ئېتىبارى بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
 دۇرىدۇ: روزخان، مومايغا ۋاكالىتەن، ئا-
 ۋارە بولۇشۇپلا، كوناىلار «خېرىدارنىڭ بول-
 مىسا، زىبالىقنىڭ نە كېرەك» دەپتىكەن،
 ھەربىرلىرى خېرىدارسىز بولۇشقان ئىكەن-
 لا، سىلىگە كۆپ رەھمەت! كېيىنكى گې-
 پىلارنىڭ ئىختىيارىدا، بىزنىڭ ھېچقانداق
 پىكىرىمىز يوق، دېدى. ② كۆچمە:
 ئىجتىمائىيەتتە ھىمايىچىسى يوق ئادەم ھەر-
 قانچە كۈچ - قۇدرىتى بار، ياراملىق -
 قاپىلىيەتلىك ئىكەنلىكىدىن قەتئىينەزەر
 ھېچقانداق ئەتىۋارى بولمايدىغانلىقىنى بىل-
 دۇرىدۇ.

خېمىر ئۈچىدىن پېتىر
 بۇ، ئەسكى ئادەت - ئىللەتلەر يۇقىرى-
 دىكىلەردىن، چوڭلاردىن باشلىنىپ، تۆۋەن-
 دىكىلەرگە - كىچىكلەرگە تارقىلىدۇ، دې-
 گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

خېنىمنىڭ قېشىنى كۆرۈڭ،
 تاۋىقىنىڭ تېشىنى (كۆرۈڭ)
 بۇ، ياسىنىشقا بېرىلىپ، ئۆي تۇتۇش-
 نى بىلمەيدىغان، تالالىقى بار، ئۆي ئىچىلى-
 كى يوق ئاياللارنىڭ ياسانچۇقلۇقىنى بىلدۈ-
 رىدۇ.

خىزىر بىراقىتىكى چاغدا
 يېقىندىكى قاراقچىدىن پەخەس بول
 بۇ، بىرەر يار - يۆلەك بولمىغان تايان.

خۇيىنى بىلمىگەن ئانقا يېقىن بارما
 بۇ، ① خۇيى تونۇش بولمىغان ئاتقان
 يېقىن بارماسلىق، قاراملىق قىلىپ زەخمى-
 لىنىشتىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈ-
 رىدۇ؛ ② كۆچمە: سىرداشمىغان، ناتونۇش
 ئادەمگە ئارىلىشىشتىن ئېھتىيات قىلىپ،
 كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىشتىن
 ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خۇيى ياماننىڭ پەيلى يامان
 بۇ، ئەدەپ - ئەخلاقى بىلمەيدىغان،
 غەيرىي مەجىزلىك ئادەم ھەمىشە باشقىلارغا
 يامانلىق ئويلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

خېرىدارنىڭ كۆزى بولسا،
 كاسىپ ئاچلىقتىن ئۆلەر
 بۇ، ئىستېمالچىلار مال سېتىۋالغاندا
 كۆرۈنۈشىگە ئەمەس، سۈپىتىگە قاراش؛
 ھۈنەرۋەنلەر سۈپەتسىز، ساختا ماللارنى
 ئىشلەپچىقارماسلىق ۋە خېرىدارلارنى گالۋاڭ
 چاغلىماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

خېرىدارنىڭ بولمىسا، زىبالىقنىڭ نە ئەتىۋار
 «خېرىدارنىڭ بولمىسا، زىبالىقنىڭ نە
 كېرەك» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ:
 كۆنمىسەم ئەگەر سۆكتى ئۇلار،
 بار ئىكەن بەك تەرسالىقنىڭ دەپ.
 «خېرىدارنىڭ بولمىسا ئەگەر،
 نە ئەتىۋار زىبالىقنىڭ» دەپ.

خېرىدارنىڭ بولمىسا،
 زىبالىقنىڭ نە كېرەك

زارىدا بارلىق گۈللەرنىڭ ھەممىسى «خىل خىلى بىلەن، تۈر تۈرى بىلەن» بار ئىكەن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ چېچەكلىرىگە مەست بو- لۇپ، يۇمشاق شامالدا گىرەلىشىپ سۆيۈ- شۈپ تۇرىدىكەن.

خىل خىلىدا ياخشى،
پىچاق قىنىدا (ياخشى)

«خىل خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بى- لەن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خىلى - خىلىغا،
گۈلى - گۈلىگە

بۇ، بىرەر ئادەم ياكى نەرسىنىڭ ئۆزىغا- را بىر - بىرىگە ماس كەلگەنلىكىنى، ياراش- قان - ئەپلەشكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ: بىر ئايال كۈيئوغۇلنى كۆرۈپ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمىگەن ھالدا، ۋاي ئانام! قاراڭلار، ئۇ- نىڭ بويى - قەدەنىنىڭ كېلىشكەنلىكىنى!
«خىلى - خىلىغا، گۈلى - گۈلىگە» دېگەن شۇ - دە! ... دەپ تەرىپلەشكە باشلىدى.

خىيال كېچىدە ئېچىلار،
گۈل سەھەردە (ئېچىلار)

بۇ، ھەر ئىش - ھەر نەرسىنىڭ نامايان بولىدىغان مۇئەييەن ۋاقتى - سائىتى بارلى- قىنى بىلدۈرىدۇ: چولپان ھەر ئەتىگىنى ھەممىدىن بالدۇر ئويغىناتتى - دە، «خىيال كېچىدە ئېچىلار، گۈل سەھەردە» دېگەندەك، تەشتەكتىكى گۈللىرى بىلەن مەلىكە بولات- تى. دېمىسىمۇ ھازىر ئۇنىڭغا خىيال بىلەن گۈل ئەرمەك ئىدى.

چىسى يوق، ھىمايچىسىز ئادەملەر يامان ئادەملەرنىڭ زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈش- ىدىن ھەر دائىم ھوشيار بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇ ماڭغۇ چېقىلمايدۇ، لې- كىن مەن شەھەرگە قايتىپ كەتكەندىن كې- يىن ئانامنى ئاۋارە قىلمايدۇ دېگىلى بولام- دۇ؟! كۈنلار «خىزىر يىراقتىكى چاغدا يېقىندىكى قاراچىدىن پەخەس بول» دەپ بىكار ئېيتىمىغان - دە، دېدى ھاشماخۇن.

خىل قېلىپىدا ياخشى،
پىچاق غىلىپىدا (ياخشى)

«خىل خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بى- لەن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

خىل خىلى بىلەن،
پىچاق قىنى بىلەن

بۇ، ھەركىم - ھەر نەرسە ئۆزىگە مۇنا- سىپ كېلىدىغان ئورۇندا تۇرسا مۇۋاپىق بو- لىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: مەن بىر كەمبە- غەل تۇل خوتۇن، سەن بىر يېتىم بالا، نۇرپۇۋىنىڭ دادىسى بولسا باي، يۇرتنىڭ چوڭلىرىدىن بىرى، بۇ ئىشنىڭ بولمايدۇ، بالام. قوي، نۇرپۇۋى توغرىلۇق ئويلىما، «خىل خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بىلەن» دېگەن گەپ بار. مەن سېنى ئۆز خىلىڭنى تېپىپ ئۆيلەپ قوياي، دەپتۇ موماي.

خىل خىلى بىلەن،
تۈر تۈرى بىلەن

«خىل خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بى- لەن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مەخسۇس گۈل.

دادام مازارغا شەيخ،
مەن تەييارغا (شەيخ)

بۇ، ھېچبىر ئەجىر قىلماي. باشقىلار-
نىڭ ئەمگەك مېۋىسىگە ئىگە بولۇۋالدىغان،
باشقىلار ئاققۇزغان قان - تەر بەدىلىگە ياد-
شاشنى ئادەت قىلىۋالغان كىشىلەرنىڭ تەي-
يارتاپلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

داستىخان مېھمان بىلەن ئاۋات

بۇ، كۈتۈۋېلىشقا تەييارلانغان سورۇن،
نازۇ نېمەتلەر مېھماننىڭ ئىززىتى. مېھمان
كەلمىسە سېلىنغان داستىخاننىڭ قىممىتى،
سورۇننىڭ ھەشەمىتى ھېچنېمىگە ئەرزىمەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

داخىقنىڭ چىقىمىسا يايلاققا ئوت قويۇۋەت

بۇ، ئەسكى ئادەم ياخشى ئىشلارنى قىل-
ماي، ئەكسىچە دائىم ئەل - يۇرتقا پاراكەند-
ىدچىلىك سالىدىغان ھەرىكەتلەر بىلەن نام
چىقىرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دام ئۇرغىلى يات يەر ياخشى

بۇ، ھەركىم ئەمەلىيەتتىن چەتنىمەي
ھالىغا بېقىپ سۆزلەشنى، كەلسە - كەلمەس
پو ئاتماسلىقىنى، لاپ ئۇرۇپ خەلقىئالەم ئال-
دىدا ئۇياتقا قېلىشتىن ساقلىنىش لازىملىقىد-
ىنى بىلدۈرىدۇ.

داپچىنىڭ دېپى يېرىلسا،

گەردىشى مايمۇنغا ئويۇنچۇق بوپتۇ
بۇ، بىراۋغا تەخسكەشلىك قىلىپ ئا-
رىدا زىددىيەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان سۇ-
خەنچىنىڭ غەربىزى ئاشكارىلىنىپ رەسۋالدى-
شىشى داۋراخچىلارغا تاماشا بولىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

داپقا بېقىپ ئۇسسۇل

بۇ، ھەرقانداق ئىشنى ۋەزىيەتكە،
شەرت - شارائىتقا، ئېھتىياجغا ۋە ئەمەلىي
ئەھۋالغا قاراپ ئىشلەش كېرەكلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

داچەن ئوينا تاۋكادا،

پۇلنى خەجلە ھېتىگاھدا

بۇ، جاپاغا چىداپ، ھەر خىل كەسىپ
بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئېرىشكەن تاپاۋەتنىڭ
ھالاۋىتىدىن كۆڭۈللۈك بەھرىمەن بولۇش،
راھەتتە ياشاش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دادامغا يوق پۇرچاق ئانامغا نەدە

بۇ، بىرەر نەرسە ئەڭ ئېھتىياجلىق ئو-
رۇنغا يېتىشمەي تۇرۇپ، ئانچە مۇھىم بول-
مىغان ئورۇنغا تېخىمۇ يېتىشمەيدىغان-
لىقىنى، يەنى ئۆزۈمگە يوق تۇرۇپ، ساخا
نەدە تۇرۇپتۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

نى، بۇ تەرەپنىڭ خەيرىغاھلىقىغا ئېرىش-
شىپ، ئۇ تەرەپ ئۈچۈن كۈچ چىقارغانلىقىد-
نى بىلدۈرىدۇ.

دەججالىنىڭ توقۇمى پۈتمەس
بۇ، بارلىق ئىش - ھەرىكىتى ھىيلە
- مىكىرگە تولغان، ھەدپسە باشقىلار ئۈس-
تىدىن ئىللەت تاپىدىغان قارا نىيەت ئادەم-
لەرنىڭ رەزىللىكى تۈگىمەيدۇ، دې-
گەن مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرەخ غولىدىن سۇنماس،
شېخىدىن سۇنار
«دەرەخنىڭ تۇۋى سۇنمايدۇ، شېخى
سۇنىدۇ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دەرەخنىڭ تۇۋى سۇنمايدۇ،
شېخى سۇنىدۇ
بۇ، ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتكەنلەر تۈزۈ-
مايدۇ، بۆلگۈنچىلەر روناق تاپمايدۇ، ھالا-
كەتكە مەھكۇم بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

دەرد بار، دەردىن يوق
بۇ، ① ئاغرىق ئازابىغا بەرداشلىق بې-
رىدىغان چىدام - غەيرەتنىڭ يوقلۇقىنى بىل-
دۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: دۇچ كەلگەن بىرەر
دەرد - ئەلەم، خاپىلىقنى يېتىدىغان جاسا-
رەت، سەۋر - تاقەتنىڭ يوقلۇقىنى، ئىرادە-
نىڭ ئاجىزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد باشقا، ئەجەل باشقا
بۇنىڭ «كېسەللىك باشقا، ئەجەل باش-

دانا قەدرىنى ئەخمەق بىلمەس،
ئاغرىق دەردىنى ساق (بىلمەس)
بۇ، ئەقىلسىز، ھاماقەتلەر ئاقىل -
دانشمەنلەرنى چۈشەنمەيدۇ ۋە قەدىرىگە يەت-
مەيدۇ؛ تېنى ساغلام، بىرەر قېتىمىمۇ ئاغ-
رىپ باقمىغان ئادەم ئاغرىق ئازابىنى بىلمەي-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دانا كىشى ئاز سۆزلەپ، كۆپ ئاڭلار
بۇ، ئىشنىڭ يولىنى بىلىدىغان، ئە-
قىللىق ئادەم يەنە كەم سۆزلۈكنى ئۆزىگە
ئادەت قىلىپ، باشقىلارنىڭ سۆزىنى كۆپ-
رەك ئاڭلاشقا تىرىشىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

دان سۈيى - جان سۈيى
بۇ، زىرائەتلەر دان تۇتۇشقا باشلىغاندا،
داننىڭ تولۇق ۋە توق بولۇشى ئۈچۈن قويۇ-
لىدىغان سۇ بولۇپ، مەھسۇلاتقا بىۋاسىتە
تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

داننى بۇ يەردىن يەپ،
باشقا يەردە تۇخۇملاپتۇ
«داننى ئۆيىدە يەپ، تالادا تۇخۇملاپتۇ.
» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: ھىم، كۈنلارنىڭ
دېگىنىدەك، داننى بۇ يەردىن يەپ، باشقا
يەردە تۇخۇملاشقا تۇرۇپسەن - دە! دېدى
دادىسى ئوغلىغا قاراپ.

داننى ئۆيىدە يەپ،
تالادا تۇخۇملاپتۇ
بۇ، بۇ تەرەپتىن مەنپەئەت ئېلىپ، ئۇ
تەرەپنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئىشلىگەنلىك.

دەرد كەلگەندە دەرمان كېتەر
بۇ، ① ئادەم ئاغرىق - سىلاققا دۇچ
كەلگەندە كېسەللىك ئازابى ھالىدىن كەتكۈ-
زىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: پالا-
كەت - خاپىلىققا بولۇققان كىشىنىڭ سەۋر
- تاقەت قىلغۇدەك جاسارىتى قالمايدىغانلى-
قىنى بىلدۈرىدۇ.

دەردى يوق - ئالەمدە يوق
بۇ، دۇنيادا ئازاب - ئوقۇبەت، خاپى-
لىق، دەرد، ئەلەم تارتماي خاتىرجەم ياشاي-
دىغان بىر مۇ ئادەم بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

دەردى يوققا ۋاي چىشىم دېمە
بۇ، ئاغرىپ باقمىغان ئادەمگە كېسەل-
لىك ھەققىدە ھال ئېيتىماسلىقىنى؛ غېمى
يوق، تۇرمۇشى خاتىرجەم ئادەمگە دادلانما-
لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەردى يوق ئېشەك،
ئىشقى يوق كېسەك
بۇ، ھاياتلىقتا ئاز - تولا بولسىمۇ غەم
- ئەندىشە، قايغۇ - ھەسرەتسىز ھەم سۆيگۈ
- مۇھەببەتسىز ئادەم بولمايدىغانلىقىنى بىل-
دۈرىدۇ.

دەرد يامانمۇ، ئەلەممۇ؟
موللا يامانمۇ، قەلەممۇ؟
بۇ، ئاغرىق - سىلاق، جىسمانىي ئا-
زاب، كوڭكۈلسىزلىك، يوقسۇزلۇق غېمى
كىشىنىڭ ئۆمرىگە ئېغىر تەسىر كۆرسىتە-
دىغانلىقىنى؛ كۆپ سۆزلەشتىن كۆرە،

قا» دېگەن ۋارىيانتىمۇ بار بولۇپ، ئاغرىق،
دەرد - ئەلەمنىڭ قايغۇ - ئازابى ئۆزىگە
يارشا بولىدۇ، قازا بىلەن ئۆلۈمۈمۇ ئۆز يو-
لىدا بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد سۆزلىتىر، ئەلەم ئۆلتۈرەر
بۇ، ئادەم روھىي ۋە جىسمانىي ئازابقا
دۇچ كەلگەندە ھەسرەت چېكىپ زارلىنىدۇ،
كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيدۇ، ھەرنېمە
بولۇشتىن يانمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد قورۇقى كېتەر،
ئىچ قورۇقى كەتمەس
بۇ، كېسەللىك ساقايسا تەسىر تۈگەي-
دۇ، جاراھەت ساقايسا بەدەن ئەسلىگە كېلىدۇ.
دۇ، جاپالىق تۇرمۇشنىڭ جىسمانىيەتنى
خورىتىشى چىرايغا ئۆچمەس ئىز سالىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد كەلسە جۈپ، دۆلەت كەلسە تاق
بۇ، بىراۋنى نەس باسقاندا كەينى -
كەينىدىن پالاكتە يولۇقىدۇ؛ بەخت، ھالا-
ۋەت ھەركىمنىڭ قىلغان ئەجرىگە يارىشا بو-
لىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەرد كەلسە قوشلاپ كېلىدۇ،
بىر - بىرىنى باشلاپ (كېلىدۇ)
بۇ، ئادەمنى پالاكتە باسقاندا دەرد -
ئەلەم، خاپىلىقلار تۆپە - تۆپىلەپ يۈز بې-
رىپ، تۇرمۇش رىتىمىنى قالايمىقانلاشتۇ-
رۇۋېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

زىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: كۈنلاردا «دەريانى بۆلگەن تارام، قوشۇننى بۆلگەن قارام» دېگەن گەپ بار. مۇبادا، بىز مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولساق، كۈنلەرنىڭ بىرىدە پىلدىرىلغان شامدەك ئۆچۈپ كېتىدۇ. شىمىز مۇمكىن، دەپى مامۇت قۇرغۇي.

دەزى بارنىڭ دەزىگە تېگەر
بۇ، بىرەر ئىشتا باشقىلارغا يۈز كېلەر.
مەيدىغان ئادەم ئىللىتىنى يوشۇرالمىدۇ،
ئۆز - ئۆزىدىن خۇدۇكسىرەيدۇ دېگەن مەنىدە.
نى بىلدۈرىدۇ: ئۇ بەگ - خوجىلارنىڭ گا.
داي دېھقان قىزلىرىنى بوزەك قىلماقچى بول.
غان، لېكىن گاڭداي دېھقان قىزلىرىنىڭ
ساپ، پاك ۋىجداننى كۆرسەتكەن بۇ ئويۇنغا
زەھىرى قاينىدى، خۇددى «دەزى بارنىڭ
دەزىگە تېگەر» دېگەندەك، ئۆزىگىمۇ دەز
كەتتى.

دەزى يوق تۇخۇمغا چىۋىن قونماس
بۇ، ئىللىتى يوق، پاك - دىيانەتلىك،
بېجىرىم ئادەم بۇزۇلمىدۇ، چىرىمەيدۇ، دې.
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دەسلەپكى بىلەن ئۆي تۈتمەسەك،
ئۆلگۈچە پۇشايىمان
بۇ، تۇنجى قېتىم قۇرغان تۇرمۇشنىڭ
قەدرىگە يەتمەي ئاچرىشىپ كەتكەن كىشى
ئۆمۈرۋايەت ھەسرەت چېكىدۇ، دېگەن مەنىدە.
نى بىلدۈرىدۇ.

دەسمايە غالتەككە چىقتى،
توخۇ قونداققا (چىقتى)

كۆپ يېزىش ئېشىپ چۈشىدىغانلىقىنى بىل.
دۈرىدۇ.

دەريا تېشىپ كەتسە،
ئۆردەكنىڭ نېمە ئىشى
«ئاسمان بېسىۋالسا، ئاستىدا يېتىپ
مانتا يەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دەريادا بېلىق ئۇسسۇز
«بېلىق دەريادا سۇغا تەشنا» نىڭ ئىزا.
ھىغا قاراڭ: ئۇ مۇشۇ كەمگىچە خۇددى
«دەريادا بېلىق ئۇسسۇز» دېگەندەك، يالغۇز
بېشى بىلەنلا يۈرۈۋاتىدۇ، قاچانغۇچە مۇشۇند.
داق يۈرەر؟ ۋاقىت دېگەن ھەش - پەش
دېگۈچە ئۆتۈپ كېتىدىكەن، دەپى.

دەريادا غاز تولا،
قىز بالىدا ناز (تولا)
بۇ، ئادەم ۋە نەرسىلەردە بولۇشقا تې.
گىشلىك بەزى خۇسۇسىيەتلەر ئۇلارنىڭ
ھەرقايسىسىغا خاس يارىشىملىق زىننەت ئى.
كەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دەريادىكى بېلىقنىڭ باھاسى يوق
بۇ، ھەر ئادەم ياكى نەرسىنىڭ قەدىر
- قىممىتى ئۆزى ۋۇجۇدقا كەلگەن ۋە ياشىد.
غان ماكاندا ئىپادىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.
دۇ.

دەريانى بۆلگەن تارام،
قوشۇننى بۆلگەن قارام
بۇ، دەريانىڭ يۆنىلىشىنى ئېقىن بۇزىد.
دۇ: ئاسىنىڭ بىرلىكىنى تەۋەككۈلچى بۇ.

قان، يېقىنلىرى بىلەن پات - پات يۈز كۆرۈشۈپ تۇرۇش؛ شەرت - شارائىت، پۈر-سەتنىڭ بارىدا ئارام - ھاردۇق ئېلىش تولدۇمۇ زۆرۈر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دەم ئېلىپ، دەرمان توپلا - بۇ، ① چارچىغان ئادەم روھى - جىسمانىي جەھەتتىن ئارام ئېلىپ، كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ② كۆچمە: ئىقتىسادىي جەھەتتە زىيانغا ئۇچرىغانلار پەم - پاراسەت ئىشلىتىپ قايتىدىن قەدەمنى كۆتۈرۈش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دەۋا قېرىماس بۇ، بىرەر ناھەقچىلىق ئۈستىدە قىلىنغان ئەرزنىڭ ۋاقتى ئۆتسىمۇ كونىرىمايدىغانلىقىنى، يەنە قايتىدىن دەۋا قىلسا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ: مەتروزى ئەنە شۇنداق گادىرماش خىياللار بىلەن كۈننى تۈنگە ۋە تۈننى تاڭغا ئۇلايتتى. مەتۋاقى ئۇنىڭغا «دەۋا قېرىماس» دەپتىكەن، كونا ھېسابنى كېيىن قىلىشىمىز، دەپتى.

دەۋا قېرىماس، ئالتۇن چىرىمەس «دەۋا قېرىماس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دەۋا كۈچەيسە پۇلۇغنى ئالار، ئاغرىق كۈچەيسە جېنىڭنى (ئالار) بۇ، بىرەر ئىش ئۈستىدە قىلىنغان ئەرزىدە ھەقدارنىڭ تەلىپى ئورۇنلۇق بولسا قارشى تەرەپ مۇقەررەر ھالدا چىقىمدار بولىدۇ؛ كېسەللىك ئېغىرلاشسا ھاياتقا خەۋپ

بۇ، بايلىق - سەرمايسىنى كۆز - كۆز قىلىپ ماختىنىدىغان ئادەمنىڭ ھولۇقىمىلىق قىدىن پالاكتەككە ئۇچراپ تۈگەشكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دەشەنەم يېگىنىم، ئاش - نان يېگىنىم «دەشەنەم يېگىنىم بەش نان يېگىنىم» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: گۈلەندەم ئۇنىڭدىن سەسكىنىپ قاچاتتى ۋە كۆپ قېتىم ئۇنى قاتتىق سىلكىۋەتكەندى. مەمەت گويا «دەشەنەم يېگىنىم، ئاش - نان يېگىنىم» دېگەندەك، زادىلا ھار ئالماي كۈلۈپ ئۆتكۈزۈۋېتەتتى.

دەشەنەم يېگىنىم، بەش نان يېگىنىم بۇ، خەقتىن تىل - ئاھانەت ئىشىتىپ دەككە يېسىمۇ ھار ئالمايدىغان داپيۇز ئادەم - لەرنىڭ پەرۋاسزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەللىنىڭ دەسمايسى يالغانچىلىق بۇ، ئارىدا ۋاستىچىلىك قىلىدىغانلار - نىڭ ساختىپەزلىك ۋە ئالدامچىلىققا تايىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەلۋىنىڭ ئاپتىپىغا ئالدىنما، دۈشمەننىڭ كۈلكىسىگە (ئالدىنما) بۇ، ئىسسىقى يوق قىش ئاپتىپىغا گول بولماسلىقىنى؛ دۈشمەننىڭ ھىيلە - مېكىر يوشۇرۇنغان ھىجىيىشىدىن ھەزەر ئەيىلەش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دەم غەنىمەت، دىدار غەنىمەت بۇ، ھاياتلىقتا ھەركىم ئۇرۇق - تۇغ -

چۈشسە خۇدانىڭ يېرىگە چۈشىدۇ» دېگەن دەك، بېشىمدىكى دوپپام چۈشسە خۇدانىڭ زېمىنىغا چۈشىدىغان بىر بويتاق تۇرسام، يالىڭايغ سۇدىن قورقامتى! دېدى ئۇ.

دوپپىسىنى ئال دېسە بېشىنى ئاپتۇ «بۆك ئال دېسە باش كېسىپتۇ» نىڭ ئىزاھىغا قارالڭ: ئۇنىڭ ئوغلى دوپپىسىنى ئال دېسە بېشىنى ئالىدىغان، چاپىقىنى ئال. مەن دەپ قارىغۇ قىلىپ قويىدىغان ھاماقەت بىرنېمە ئىدى، شۇڭا خاتىرجەم ئىش تاپ. شۇرغىلى بولمايتتى.

دوپپىغا پاتقان بېشىم جاھانغا پاتمىدى

بۇ، بىرەر مەنسەپ - مەرتىۋىگە ئېرىشپىلا، ئۆزىنى بىلەلمەي كۆرەڭلەپ، ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنلەرنىڭ پىسخىك ھالىدىكى تىنى بىلدۈرىدۇ.

دورامچۇقنىڭ ئاغزى پۇچۇق

بۇ، باشقىلارنى كەمسىتىپ، مەسخىرە قىلىدىغانلارنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ھەر خىل ئەيىب، ئىللەتلەرنى بولىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دورغا نەدە بولسا،

غوۋغا شۇ يەردە

بۇ، بىرەر ئىشنى قاملاشتۇرالمىدىغان، ئەمما بارغان يېرىدە يوقىلاڭ باھانە - سەۋەب بىلەن قەستەن چاتاق تېپىپ، جېد دەل، ماجىرا چىقىرىدىغان چاپارمەنلەرنىڭ خۇي - پەيلىنى بىلدۈرىدۇ.

يېتىپ ئۆلۈم كېلىپ چىقىدۇ، دېگەن مەنىدىكى بىلدۈرىدۇ.

دەۋاگەر دەۋا قىلماس، دەۋا قىلسا قۇرۇق قالماس

بۇ، بىرەر ناھەق ئىش توغرىلىق قانۇنىي دەۋاغا چۈشكەن كىشى ئاخىرقى ھېسابتا تېگىشلىك مەنپەئەتكە ئېرىشمەي قالمايدۇ، دېگەننى بىلدۈرىدۇ.

دەۋاگەر سۇس كەلسە،

قازى مۇتەھەم بولار

بۇ، بىرەر ئىش توغرىلىق ئەرز قىلغان كىشى دەۋاغا جىددىي مۇئامىلە قىلماي، سۇس تۇرسا، سوراچى ئامالسىز پاسسىپ ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دوپپامنىڭ قۇندۇزىغا قارىما،

ماڭلىيىمىنىڭ يۇلتۇزىغا قارا

بۇ، بىراۋنىڭ سىرتقى سالاپىتى، نام - ئابروۋىغا قارىماي، قەلبى، پەزىلىتى، قىلغان ئىشى ۋە قازانغان نەتىجىسىگە قاراش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوپپىسى چۈشسە خۇدانىڭ يېرىگە چۈشىدۇ

بۇ، ئۆي - جايى، يەر - زېمىنى، پۇل - مېلى يوق، نامراتلىقتا كۈن كەچۈرۈۋاتقان يوقسۇللارنىڭ ئەھۋالىنى كۆرسىتىدۇ: بېشىمغا كەلگەن بۇ ئۇشتۇمتۇت كۈلپەتلەردىن ئۇنچىۋالا ئاھ - ۋاھ قىلىپ ئۆزۈمنى يوقىتىپمۇ قويمىدىم. سەۋەبى، ئاتا - ئانا - مۇ يوق، بالا - چاقامۇ يوق، «دوپپىسى

دوزاخقا ئۆگەنگەن كۆڭۈل،

بېھشكە كۆنمەپتۇ

بۇ، جاپالىق مۇھىتقا ئۆگىنىپ قالغان
ئادەم توققۇزى تەل بولغان، راھەت - پارا-
غەتلىك باياشات تۇرمۇش مۇھىتىغا كۆنەل-
مەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست ئاغرىتىپ ئېيتار،

دۈشمەن كۈلدۈرۈپ (ئېيتار)

بۇ، ياخشى نىيەتلىك ئادەم كۆڭۈل ئا-
ياپ ئولتۇرماي سەمىمىي نەسىھەت قىلىدۇ،
يامان نىيەتلىك ئادەم كۆرۈنۈشتە ياخشىچاق
بولۇپ، يالغاندىن كۆپتۈرۈپ ماختايدۇ، دې-
گەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئىرپان ئۇنىڭغا ئې-
چىنىپ، ئېغىرىڭمۇ، يېغىرىڭمۇ چۈشۈۋاتىد-
ىدىغۇ؟ قان سېتىڭ، لايغا مىلىنىپ يېتىڭ،
بۇ، يىگىت ئۈچۈن نومۇس ئەمەسمۇ؟ ئۇ-
لۇغلار «دوست ئاغرىتىپ ئېيتار، دۈشمەن
كۈلدۈرۈپ» دېگەندەك، ساڭا ياخشى گەپ
قىلسام، نېمانچە كۆكەرمىلىك قىلسەن؟
دېدى.

دوست ئايرىغان دوزاخ تۈۋىدە

بۇ، دوستتىن ئورۇنسىز رەنجىپ يۈز
ئۆرۈگەن، دوستقا ئىشەنمەي چەتكە قاققان
كىشى روھىي ئازاب ئىچىدە ياشايدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست باشقا باقار،

دۈشمەن ئاياغقا (باقار)

«دوست باشقا قارايدۇ، دۈشمەن ئاياغ-
قا» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوست باشقا قارايدۇ،

دۈشمەن ئاياغقا

بۇ، ھەركىم يۈرۈش - تۇرۇشقا ئەھ-
مىيەت بېرىپ، رەتلىك، پاكىز كىيىنىش
لازمىلىقىنى، باش ۋە ئاياغقا ئوخشاش ئەھ-
مىيەت بېرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست بول سىرىنى بىلىپ

بۇ، دوست تۇتۇشتا ئادەمنىڭ نىيىتى،
خۇي - پەيلى، خۇسۇسىيىتى، ئىچكى ئەھ-
ۋالىنى تولۇق ئىگىلەش كېرەكلىكىنى بىل-
دۈرىدۇ.

دوست چىلىسا قالما،

دۈشمەن چىلىسا بارما

بۇ، دوستقا مۇھەببەت، دۈشمەنگە نەپ-
رەت ئىپادىسىدە مۇئامىلە قىلىش بولۇپ،
دوستنىڭ سورىنى ئىززەت - ھۆرمەت مۇد-
دىئاسىدا ئۇيۇشتۇرۇلغاچقا بارماي بولمايدى-
غانلىقىنى، دۈشمەننىڭ سورىنى مەسخىرە،
كەمسىتىش، ھەسەتخورلۇق شۇم نىيىتىنى
چىقىش قىلغاچقا، بېرىش پايدىسىز ئىكەن-
لىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست سۆزىنى تاشلىما،

تاشلاپ بېشىڭنى قاشلىما

«دوستۇڭنىڭ سۆزىدىن چىقما، ئۆ-
زۈڭنىڭ بىلگىنىدەك قىلما» نىڭ ئىزاھىغا
قاراڭ.

دوستقا تاپا قىلما،

دۈشمەنگە كۈلكە (قىلما)

بۇ، ھەركىم دوستىغا بېھۋەدە، ئورۇت-
سىز تەنە ۋە دوق قىلماسلىق، يامان نىيەت.

دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست كۆپ، توغرىسى ئاز
بۇ، دوستنىڭ ئاز - كۆپلۈك چېكى
بولمايدىغانلىقىنى، لېكىن ھەقىقىي دوست
تولمۇ چەكلىك ئىكەنلىكىنى، شۇڭا دوست
تۇتقاندا چوڭقۇر سىناش، كۆپ سىردىشىش
كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست كېڭەشتە بىلىنەر

بۇ، ھەقىقىي دوست باشقا كۈن چۈ-
شۈپ، ئوڭۇشسىزلىق، مۈشكۈللۈككە دۈچ
كەلگەن دوستىغا سەمىيلىك بىلەن توغرا
يول كۆرسىتىش، مەسلىھەت بېرىشتەك
خىسلىتىدىن بىلىنىدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

دوستنىڭ ئاتقان تېشى يارماس
بۇ، سەمىي نىيەتلىك دوستنىڭ كۆ-
ڭۈل ئايىماي، ئاغرىتىپ ئېيتقان گەپ -
سۆز، نەسىھەتلىرى زىيانلىق ئەمەسلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

دوستنىڭ دوستلۇقى

باشقا كۈن چۈشكەندە بىلىنەر
بۇ، دوستلارنىڭ ئۆزئارا سادىق، ۋاپا-
دار ئىكەنلىكى مۈشكۈل ئەھۋالغا دۈچ كەل-
گەن دوستىغا رەھىم - شەپقەت، ياخشىلىق
قىلىپ، يار - يۆلەكتە بولالىشىدا كۆرۈل-
دۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ

دوستۇڭنىڭ سۆزىدىن چىقما،
ئۆزۈڭنىڭ بىلگىنىدەك قىلما

لىك كىشىلەرگە ئويۇن - تاماشا بولىدىغان
ئىشلاردىن ساقلىنىش كېرەكلىكىنى بىلدۈ-
رىدۇ: ئايسخان «دوستقا تاپا قىلما، دۈش-
مەنگە كۈلكە (قىلما)» دېگەندەك زىلەينىڭ
ئاي - كۈنى توشقاندا بىر چىرايلىق «تد-
لەپ» كەلدى، سالامەت بوشاندۇردى. بى-
راق ئەختەم ئۇنىڭ دوپپىسىغا جىگدە سې-
لىپ، قىزنى قۇرۇق پەتىۋاغا ئېلىۋالغانلىقى
ئۆپكىسىنى ئىچىدىن قېقىۋەتكەندەك ئىدى.

دوستقا دوست كېرەك،

ھېسابقا دۇرۇس (كېرەك)

بۇ، كىشىلەر ئۆزئارا سەمىي بولۇش
لازمىلىقىنى، ھېسسىيات ۋە مەنپەئەتنى دەپ
پۇل، مۇئامىلە ئىشلىرىدا قائىدە - تۈزۈمگە
خىلاپلىق قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈ-
رىدۇ.

دوستقا ئىناق بول،

دۈشمەندىن يىراق (بول)

بۇ، ھەر كىم دوستقا رەھىمدىل، شەپ-
قەتلىك، مېھرىبان بولۇپ، يېقىن ئۆتۈش
كېرەكلىكىنى؛ دۈشمەن بىلەن چەك - چېگ-
رىنى ئاجرىتىپ، مۇناسىۋەت قىلىشتىن
ھەزرە ئەيلەشنى بىلدۈرىدۇ.

دوست كەينىڭدە ماختار،

دۈشمەن ئالدىڭدا (ماختار)

بۇ، ھەقىقىي دوست ھەرگىز قالايمى-
غان، يۈز تۇرانە تەرىپلىمەيدۇ؛ ساختا
دوست ئىچكى سىرىنى ئىگىلەش ئۈچۈن كۆ-
رۈنۈشتە ياخشىچاق بولۇپ، يالغاندىن ماخ-
تاپ - كۆپنۈرۈپ، خۇشامەتچىلىك قىلىد.

رۇس» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستۇڭغا دەرد كەلسە،

دۈشمىنىڭنىڭ تويى بولار

بۇ، ئاق كۆڭۈل، ياخشى كىشىلەر بىر

رەر بەختسىزلىك - پېشكەللىككە ئۇچرسا،

قارا نىيەت، ئەسكى ئادەملەر خۇشاللىق

ھېس قىلىپ، مۇرادىغا يەتكەندەك گۈلگەقە

لىرى ئېچىلىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلدۈردۈ

دۇ.

دوستۇڭ قاغا بولسا،

يېيىشنىڭ پوق

«قاغا بىلەن دوست بولساڭ، يېيىشنىڭ

پوق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: مەن ئانامدىن

تەپ تارتىپ ئۆيگە بارالمىغان كېچىلىرىمۇ

بولدى. كونىلارنىڭ «دوستۇڭ قاغا بولسا،

يېيىشنىڭ پوق» دېگىنى راست ئىكەن. باش

قىلار مېنى مېھمان قىلسا، يەپ - ئىچىپ

يۈرۈۋەرسەم بولماس دەپ، مەنمۇ ئۇلارنى

مېھمان قىلدىم. ئەمما پۈلۈم بولمىغاچقا

چىن شەننىڭ دېگەن مەيپۇرۇشقا بىرمۇنچە

قەرزدار بولۇپ قالدىم ...

دوستۇڭنىڭ پوقى پۇرىماس

بۇ، ئاغىنە - بۇرادەر، يېقىن كىش

ىلەرنىڭ ئىسلاستى، ئەيىبى، ئۆتكۈز-

گەن سەۋەنلىكى، خاپىلىقى دوستلىرىغا ھار

كەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستۇڭنىڭ كۆڭلى قالغۇچە،

دۈشمىنىڭنىڭ بويىنى سۇنسۇن

«دوستۇڭنىڭ كۆڭلى قالغۇچە، دۈشمەن

بۇ، چىن دوستىنىڭ ياخشى نىيەت بىر-

لەن بەرگەن مەسلىھەت - كۆرسەتمىسىنى

ئەستايىدىل ئاڭلاپ، ئۆز خاھىشى بويىچە

ئىش كۆرمەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈردۈ-

دۇ.

دوستۇڭ كونىسى ياخشى،

چاپاننىڭ يېڭىسى (ياخشى)

«چاپاننىڭ يېڭىسى ياخشى، دوستۇڭنىڭ

كونىسى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستۇڭ كۆپلۈكى ئەقىل ھەم قۇدرەت

بۇ، ئاغىنە - بۇرادەرلىك كىشىلىك

تۇرمۇشتا ھەر بىر ئادەم ئۈچۈن كەم بولسا

بولمايدىغانلىقىنى، دوستى كۆپ ئادەمنىڭ

يولى كۆپ، ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىقى يې-

تەرلىك بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ:

دوست - دۈشمەندىن خالىي ئەمەسسەن پە-

قەت،

ئەزەلدىن سىنالغان - بۇ بىر ھەقىقەت.

دوستۇڭ كۆپلۈكى ئەقىل ھەم قۇدرەت،

دۈشمەن كۆپ بولسا، ئەنسىزلىك دەھشەت.

دوستۇڭ كۆڭلى قالغۇچە،

دۈشمەننىڭ بويىنى سۇنسۇن

بۇ، دوستۇڭنىڭ ئىخلاسى - ئەقىدىسىگە

ھۆرمەت قىلىش، دىلىنى رەنجىتمەسلىك،

رايىنى قايتۇرماسلىق؛ دۈشمەنگە رەھىم

قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستۇڭ دوست بولسۇن،

ھېسابىڭىز دۇرۇس (بولسۇن)

«دوستقا دوست كېرەك، ھېسابقا دۇ-

نىڭ بويىنى سۇنسۇن» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستۇڭنىڭكىنى يە، كۆڭلى قالمسۇن،
دۈشمىنىڭنىڭكىنى يە، ئۆزىگە قالمسۇن
بۇ، دوستقا مۇھەببەت، دۈشمەنگە
نەپرەت مۇئامىلىسى بولۇپ، دوستنىڭ
كۆڭلى، ئىززەت - ھۆرمىتى ئۈچۈن تائام-
لىرىغا داخىل بولۇش، دۈشمەنگە ئۆچمەن-
لىك قىلىش يۈزىسىدىن راسلىغان سورۇن-
نىڭ كەيپىنى ئۇچۇرۇپ، تائاملىرىنى قوي-
ماي يەپ تۈگىتىۋېتىش كېرەكلىكىنى
بىلدۈرىدۇ.

دوستۇڭ ئۈچۈن زەھەر يۇت
بۇ، ھەر كىم دوستىنىڭ بەختى، خۇ-
شاللىقى ئۈچۈن ھەرقانداق دەرد - ئەلەم،
خاپىلىقىنى سىڭىرىپ، ئۇنىڭغا بەرداشلىق
بېرىش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوستۇڭ ئۈچۈن قان يۇت
«دوستۇڭ ئۈچۈن زەھەر يۇت» نىڭ ئى-
زاھىغا قاراڭ.

دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ بويۇمدا قالدى
بۇ، ئاغىنە - يېقىنلىرىنىڭ چەكتىن
ھالقىغان خۇشاللىقىنى دەپ كۆڭۈلچەكلىك
قىلىپ، دوستلۇق پىرىنسىپلىرىنى بىر
چەتكە قايرىپ قويغان ئادەم كۈتۈلمىگەن كۆ-
ڭۈلسىزلىك - خاپىلىقلارغا قالىدىغانلىقىنى
بىلدۈرىدۇ.

دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ،
بەخىگەمنىڭ بويىدا قالدى

«دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ بويۇمدا
قالدى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دوستۇمنىڭ ئۆلگىنىگە يىغلىمايمەن،
قارا ئېشەكنىڭ كەتكىنىگە يىغلايمەن
بۇ، مال - دۇنيا، مەنپەئەت ئۈچۈن
دوست - يېقىنلىرىدىن كېچىدىغان شەخس-
يەتچى ئادەملەرنىڭ ۋاپاسزلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوست ياخشى يېرىڭنى كۆرەر،
دۈشمەن يامان يېرىڭنى (كۆرەر)
بۇ، ئاق كۆڭۈل، ياخشى نىيەتلىك ئا-
دەم دوستىنىڭ ئىجابىي تەرىپىنى، مۇۋەپپە-
قىيەت - نەتىجىسىنى كۆرىدۇ، قارا نىيەت،
ئەسكى ئادەم باشقىلارنىڭ ئەيىب، قۇسۇرلى-
رىغا نەزەر ئاغدۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىل-
دۈرىدۇ.

دوست يىغلىتىپ ئېيتار،
دۈشمەن كۈلدۈرۈپ (ئېيتار)
«دوست ئاغرىتىپ ئېيتار، دۈشمەن
كۈلدۈرۈپ» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: كەچۈر-
گەيلا، جانابى سۇلتان، كونىلار «دوست
يىغلىتىپ ئېيتار، دۈشمەن كۈلدۈرۈپ» دې-
گەندەك يارەنلەرنىڭ سۆزلىرىنى قەدىرلەش
كېرەك، دېدى ئۇ.

دوغچى ئاپتاپ تىلىسە،
ماناخچىنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ
بۇ، تىجارەتچىلەر سودا - سېتىقتا ئۆز-
ئارا بازار ئىزدەپ، شارائىت ۋە يول كۈتىدۇ-
غانلىقىنى، سودىسى ئاقىمغانلار خېرىدار تا-

لىشىپ، بىر - بىرىگە ئىچى تارلىق قىلىدۇ. غانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دوك گۆرگە كىرگەندە تۈزىلەر بۇ، خۇي - پەيلى ناچار، مېجەزى ئەسكى ئادەملەر ئەيىبىنى ئۆلگۈچە تۈزىتەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇتار تارىسى ساتاردا يوق، بىلىمسىز كىشى قاتاردا (يوق)

بۇ، بىر نەرسىنى ئىككىنچى بىر نەرسە ئۈچۈن ئىشلەتكىلى ياكى تەڭ ئورۇندا قويغىلى بولمىغاندەك، ئىلىم، مەدەنىيەتتىن خەۋىرى يوق، نادان ئادەمنىڭ ئەل ئىچىدە ئىناۋەت - ھۆرمىتى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇدۇق سۆزگە يارىماس،

ئوغرى كۆزەتكە (يارىماس)

بۇ، ئەخلاق - پەزىلەتسىز، سۆز - ھەرىكىتى، ئىش - ئەمىلى قاملاشمىغان بەتخۇي ئادەم ھەممە يەردە ئىشنى بۇزۇپ چاتاق چىقىرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇنيادا ئەخمەق بولمىسا،

ئەقىل ئىگىلىرى زېرىكىپ قالار

بۇ، ئەقىلسىز - نادانلار بىلەن ئەقىللىق - دانىا كىشىلەر دۇنيادا بىر - بىرىدىن ئايرىلالمايدىغانلىقىنى، ئەقىللىقلەر ئەقىلسىزلەرنىڭ ھاماقەتلىكىدىن بىزار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇنيادا ئىككى ئۆلۈم يوق،

بىرىدىن قۇتۇلغان ھېچكىم يوق

بۇ، مەخلۇقاتقا ھاياتلىق ۋە ئۆلۈم بىرلا قېتىم بولىدىغانلىقىنى، دۇنياغا كەلگەن ھەرقانداق مەخلۇقات ئاخىر بىر كۈنى ئۆلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇنيا دېگەن قولنىڭ كىرى

«پۇل دېگەن قولنىڭ كىرى» نىڭ ئىزا.

ھىغا قاراڭ.

دۇنيانى سۇ باسسا،

ئۆردەككە نېمە غەم

«ئاسمان بېسىۋالسا ئاستىدا يېتىپ

مانتا يەر» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دۇنيا ئىشىنى ئاخىرەتكە قالدۇرما

«بۈگۈنكى ئىشنى ئەتىگە قويما» نىڭ

ئىزاھىغا قاراڭ.

دۆتكە نەسەھەت كار قىلماس،

قارىغا سوپۇن (كار قىلماس)

بۇ، ئەقىلسىز - ھاماقەت ئادەمگە ھەر قانچە تەنقىد، تەربىيە بەرگەن بىلەنمۇ ئۈنۈمى بولمايدۇ، قارا نەرسىنى ھەرقانچە يۇغان بىلەنمۇ ئاقارمايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆ غېرىبىنى ئۇرار،

ئۆمۈچۈك مۇساپىرنى (ئۇرار)

بۇ، كۈچلۈكلەر، ئۆكتەملەر ھەر ۋاقىت ئاجىز، ياۋاشلارنى بوزەك قىلىدۇ، پۇرسەت تاپسا ھەر باب بىلەن ئۇلارنى ئانىي تېپىپ كۈن بەرمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۇ، يېقىنچىلىق قىلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆلەت كەتسىمۇ كەتسۇن،
سۆلەت كەتسىمۇن

بۇ، ئادەم بىرەر سەۋەب تۈپەيلىدىن مال - دۇنيا، تەئەللۇقاتىدىن ئايرىلىشىمۇ مەيلى، لېكىن ئار - نومۇس، قەدىر - قىممەت، ئىناۋىتىنى ساقلاپ قېلىشى كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆلەت كەلسە قوش كەپتۇ،
بالا كەلمىسۇن

بۇ، ئادەم تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ بېرىپ، مال - دۇنيا، تەئەللۇقات، راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇشقا ئېرىشكەندە، كۈتۈلمىگەن بەختسىزلىككە يولۇقۇشتىن ئاگاھ بولۇش لازىملىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆلەتمەن بولساڭمۇ،
سۆلەتمەن بولما

بۇ، ئادەم مال - دۇنيا، بايلىققا ئېرىشىپ، راھەت تۇرمۇش كەچۈرگەندە، ئۆزىنى باسالماي ھەشەمەتچىلىك، ياسانچۇق - لۇق، دامخورلۇق، كۆرەڭلىك قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆلەت يۈزى ئاق،

مەينەت يۈزى قارا

بۇ، مال دۇنياسى، بايلىقى، مەرتەبىسى بار كىشىنىڭ يۈزى چوڭ، ئىناۋىتى يۇقىرى بولۇپ، ئەتراپىدىكىلەر خوش - خوش قىلىدىغانلىقىنى؛ كەمبەغەل، نامرات

رىدۇ: بۇ يىل كۈز كەلسە ئۇنىڭ تويىنى قىلايلى دېيىدۇ، بىز توي قىلغۇچە بۇ چېرىكلەر بىزنىڭ بېشىمىزنى يەيدىغان ئوخشايدۇ، » دۆ غېرىبىنى ئۇرار، ئۆمۈچۈك مۇساپىرىنى» دەپ، كەلگۈلۈكنىڭ ھەممىسى بىزدەك ئاجىز پۇقرالارغا كېلىۋاتىدۇ، دېدى موماي يىغلاپ تۇرۇپ.

دۆڭگە جىرىم تىكمە،

ئويغا ئۆي سالما

بۇ، ھەرقانداق ئىشنى ئېھتىياجغا، ئەمەلىي شارائىتقا قاراپ پىلانلاش، ئورۇنلاشتۇرۇش لازىملىقىنى، قارىغۇلارچە ھەرىكەت قىلىپ زىيان تارتىدىغان ئىشلارنى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆڭنى كۆرۈپ تاغ دېمە

بۇ، بويى ئېگىز، بەستلىك ئادەمنى دانا، بىلىملىك دېگىلى بولمايدۇ؛ بىرەر كىچىك نىشان ۋە يېڭىلىق چوڭ ئۆزگىرىشتىن بېشارەت بېرەلمەيدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆڭنى كۆرۈپ تاغ دېمە،

گۈلنى كۆرۈپ باغ دېمە

«دۆڭنى كۆرۈپ تاغ دېمە» نىڭ ئىزا-ھىغا قاراڭ.

دۆلەت قۇشى قونسا چىۋىن بېشىغا،

سۈمرۈغ كېلەر كۈندە ئۇنىڭ قېشىغا.

بۇ، بىراۋغا بەخت - تەلەي، ئامەت كەلگەندە ھەممە ئىشى ئوڭۇشلۇق بولۇپ، ئۇنىڭغا پۇلدارمۇ، ھوقۇقدارمۇ ماسلىشىدۇ.

- يوقسۇللارنىڭ يۈز - ئابروۋى، ئىناۋىتى بولمىغاچ، گېپى ئۆتمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ، نىيىتى بۇزۇق كىشىلەر ھەمىشە باشقىلارنىڭ خۇپىيانە ئىشىنى، مەخپىيەتلىكىنى ئىگىلەيدۇ؛ چىن دوستلۇققا يارايدىغان ئاق كۆڭۈل كىشىلەر دائىم باشقىلارنىڭ ئەيىب - نۇقسانلىرىنى تۈزىتىۋېلىشىغا ياردەم بېرىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەن قاچقاندىن كېيىن باتۇر كۆپىيەر بۇ، جاپا - مۇشەققەت، ھالقىلىق پەيتتە تە يوق، ئۇتۇق - نەتىجە يۈز ئاچقاندا نام، شەرەپكە شېرىك بولۇۋېلىشقا ئامراق ئادەم. لىرىنىڭ پۇرسەتپەرەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ: بۇرۇنقىلار «دۈشمەن قاچقاندىن كېيىن باتۇر كۆپىيەر» دېگەندەك، مۇشۇ چاغىچە لام - جىم دېمەي ئولتۇرۇشقان شەھەر چوڭلىرىمۇ چۈشىنىپ، سۆزگە ئارىلىشىپ كېتىشتى.

دۈشمەن قەست قىلار، دوست قۇتۇلدۇرار بۇ، قارا نىيەت كىشىلەر ھەمىشە باشقىلارغا تۈرلۈك ۋاسىتىلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلىدۇ؛ ھەقىقىي ۋىجدان ئىگىلىرى دائىم پىداكارلىق كۆرسىتىپ ئاغىنىلىرىنى تۈرلۈك خەۋپ - خەتەرلەردىن ساقلاپ قالىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەنگە شەپقەت - ئۆزۈڭگە كۈلپەت بۇ، دۈشمەندىن چەك - چېگرىنى ئاجراتماي، ئىچ ئاغرىتىپ رەھىمدىلىك قىلغان ئادەم ئۆمۈرۋايەت ئازاب تارتىپ، ھەسرەت - نادامەت، پۇشايىماندا ئۆتىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۆ يېتىمنى ئۇرۇپتۇ، ئۆمۈچۈك مۇساپىرىنى (ئۇرۇپتۇ) «دۆ غېرىبىنى ئۇرار، ئۆمۈچۈك مۇساپىرىنى» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: پەزىلەتنىڭ جىنازىسى بامداق ئۆلگۈرۈپ ئۆزىتىلدى. ئايانكى «دۆ يېتىمنى ئۇرۇپتۇ، ئۆمۈچۈك مۇساپىرىنى» دېگەن قانلىق پاجىئە مۇشۇ تەرىزدە پىلانلىق بىر تەرەپ قىلىنغانىدى.

دۈشمەن تاش سانسى، خەلق قۇم سانىدۇ بۇ، نىيىتى يامان سۇيىقەستچىلەر دۈشمەنلىكتە ھەرقانچە زېرەكلىك، ئۇسۇل تاتلىق ئىشلەتسىمۇ، خەلقنىڭ پەم - پاراستى، ھوشيارلىقى، تەدبىرلىكلىكىدىن ئۈستۈن تۇرالمايدۇ، خەلق ھامان دانالىقى بىلەن ئۇلار ئۈستىدىن غالىب كېلىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەندىن ھەزەر قىلغىن، ھۇرۇندىن بىزار بولغىن بۇ، ھەركىم دۈشمەنگە نەپرەتلىنىپ، ئېھتىياتچان، ھوشيار بولۇش؛ كۈچ - مادارى تۇرۇپ ئىش خۇش ياقمايدىغان تەييارغا ئامراق ئادەمدىن ئۆزىنى تارتىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەن سىرىڭنى توغرىلايدۇ، دوست خانايىڭنى توغرىلايدۇ

دۈشمەنى سەل چاغلىساڭ، بېشىڭغا چىقىدۇ
 بۇ، باشقىلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە، مال
 - مۈلكىگە زىيان سالدىغان قارا نىيەت كى-
 شىلەرگە سەل قاراپ بىخەستەلىك قىلغاندا
 ئاپەت كەلتۈرىدۇ، ھەتتا جانغا زامىن بولىدۇ.
 دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەنى شېكەر بىلەن ئۆلتۈر
 بۇ، باشقىلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە، مال
 - مۈلكىگە زىيان سالدىغان سۈيىقەستچى-
 لەرنى پەم - پاراسەت، ئاقىلانە تەدبىر بىلەن
 يوقىتىش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.
 دۇ.

دۈشمەنى كۈندۈزى ئويلا،
 كېچىسى پايلا
 بۇ، قارا نىيەت، سۈيىقەستچىلەرنىڭ
 بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىگە ھەر ۋاقىت ھوش-
 يارلىق بىلەن كۆز - قۇلاق بولۇپ، ئاپەت-
 نىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتۇش كېرەك، دېگەن
 مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمەنى ئويۇڭگە يولاتما،
 قارىباغاجنى بېغىڭغا (يولاتما)
 بۇ، نىيىتى يامان، بۇزغۇنچىلارغا ھەر
 دائىم نەپرەتلىنىش، رەھىمدىللىك قىل-
 ماسلىق، پاناھلىق بەرمەسلىك لازىملىقىدۇ.
 نى؛ باغدا قارىباغاج ئۆستۈرۈش -
 مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ياخشى ئۆسۈشىگە،
 مول مېۋە بېرىشىگە زىيانلىق ئىكەنلىكىنى
 بىلدۈرىدۇ.

دۈشمىنىڭگە ئۆلۈم تىلىگۈچە،

ئۆزۈڭگە ئۆمۈر تىلە
 بۇ، قارا نىيەت، سۈيىقەستچىلەرنىڭ
 ھالاكىتىنى كۈتكەندىن كۆرە، ھەركىم ئۆ-
 زىنىڭ سالامەتلىكىنى ئاسراپ، ئۇزاقراق يا-
 شاش غېمىدە بولۇش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.
 دۇ.

دۈشمىنىڭنى سەرسان قىل،
 مۈشكۈلۈڭنى ئاسان (قىل)
 بۇ، قارا نىيەت، سۈيىقەستچىلەرنى يو-
 قىتىش ئارقىلىق ئاسايىشلىققا ئېرىشىپ،
 نىجاتلىق تېپىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمىنىڭنى قاتتىق ئۇر،
 كالتىكىڭنى ئايما

بۇ، دۈشمەنگە ھەر ۋاقىت غەزەپ
 - نەپرەت بىلەن قارشى تۇرۇپ، قىلچە رە-
 ھىم - شەپقەت قىلماي، ئەجەللىك زەربە
 بېرىش كېرەك، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دۈشمىنىڭنىڭ كۈلگىنى -
 سىرىڭنى بىلگىنى

بۇ، رەقىبىلەر ھەر ۋاقىت باشقىلارنىڭ
 ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ مەخپىيەتلىكىنى
 بىلىشكە تىرىشىدۇ، رەقىبىلەرنىڭ خۇشال
 بولۇپ كۆرەڭلىكىنى رەزىل مەقسەتلىرىگە
 يەتكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ، دېگەن مەنى-
 نى بىلدۈرىدۇ.

دۈمبىسى قىچىشقان ئېشەك
 تۈگىمەنگە كېلەر

بۇ، ئىشقا ئامراق، جاپاكەش ئادەم ئۆ-
 زى خالاپ ئىش بار يەرنى تاپىدۇ؛ نەس پاس-
 قان ئادەم ئۆز ئىختىيارى بىلەن جېدەل -

ماجرا، غەلۋىگە ئارىلىشىدۇ، دېگەن مەنىدە -
نى بىلدۈرىدۇ.

دېسەڭ گەپ بولىدۇ،
دېمىسەڭ دەرد (بولىدۇ)

بۇ، بىرەر ئەھۋالنىڭ ئەينەن جەرياندا -
نى باشقىلارغا سۆزلەشنىڭ قۇلايسىز، ئەپ -
سىزلىكىنى، كەلسە - كەلمەس سۆزلىگەندە
يامان ئاقىۋەت پەيدا قىلىدىغانلىقىنى، دېمىد -
سە كۆڭۈلدە ساقلىنىپ، ئادەمنىڭ ئىچىنى
پىشۇرۇپ ئەلەم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ -
دۇ.

دېسە لەت، دېمىسە دەرد

«دېسەڭ گەپ بولىدۇ، دېمىسەڭ
دەرد» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ.

دېمىگەننى دېگۈچى چىقار،

يېمىگەننى يېگۈچى (چىقار)

بۇ، گەپ - سۆزدە ئېغىر - بېسىق
بولۇپ، پەيت كۈتۈش، ئالدىراپ سۆزلە -
مەسلىك؛ غىزا - تاماقتا نېزىرقىماسلىق،
ئالدىغا كەلگەننى يېيىش لازىم دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

دېمىگەننى دېگىلى،

يېمىگەننى يېگىلى بولار

«دېمىگەننى دېگۈچى چىقار، يېمىگەننى
يېگۈچى (چىقار)» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: بۇ
ئىشتا ئۆزىمىزنى توختىتىپراق بىر نېمە
دەيلى، «دېمىگەننى دېگىلى، يېمىگەننى يې -
گىلى بولىدۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟

ھازىر ئالدىراپ - سالدېراپ «ماقۇل» دەپ
قويۇپ، كېيىن ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغان
ئىش بولمىسۇن ... دېدى ئۇ ھۆسنەرخانغا.

دېھقان بولساڭ شۇدىگەر قىل،

مولا بولساڭ تەكرار (قىل)

بۇ، ھەر ساھە - ھەر كەسىپنىڭ ئۆزى -
گە يارىشا كەلگۈسى ئۈچۈن قىلىشقا تېگىش -
لىك زۆرۈر ئىشى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ -
دۇ.

دېھقانچىلىق چىلىق - چىلىق،

بەزىدە قۇرۇق پىلىك

«دېھقانچىلىق - چىلىق - چىلىق بول -

مىسا غېرىبچىلىق» نىڭ ئىزاھىغا قاراڭ: بۇ

ئەھۋالدىن دېھقانلارمۇ يەنە ۋەسۋەسىگە چۈ -

شۈپ قالىدى، ئۇلار، ھەي! ... «دېھقانچىلىق

- چىلىق - چىلىق، بەزىدە قۇرۇق پىلىك»

دېگەن شۇ ئىكەن - دە، دېيىشەتتى.

دېھقانچىلىق - چىلىق - چىلىق،

بولمىسا غېرىبچىلىق

بۇ، ھەرقانداق كەسىپتە كۆڭۈل قو -

يۇپ، ئىخلاىس بىلەن ئىشلەشنىڭ زۆرۈرلۈ -

كىنى، قانچىلىك ئەجىر قىلسا، شۇنىڭغا

يارىشا نەپ تېگىدىغانلىقىنى، تەر تۆكۈشتىن

ئېرىنسە ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەي، قۇرۇق

قول قالىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دېھقاننىڭ بۇرنىغا يەر پۇراپتۇ

بۇ، ھەركىم ئۆز كەسپىگە مۇھەببەت

باغلايدىغانلىقىنى، داۋاملىق ئەس - يادى

شۇنىڭدىلا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

شىدۇ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىلى بىرنىڭ ئىشى بىر
بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئارزۇ - تىلىكى،
پىكىر - مەقسىتى، نىيىتى ئوخشاش بولغان
كىشىنىڭ قىلىدىغان ئىش - ھەرىكىتىمۇ
سۆزى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ، دېگەن مەنىدە
نى بىلدۈرىدۇ.

دىلى زەھەرنىڭ قولىمۇ زەھەر
بۇ، ئىچى تار، دائىم يامانلىقنى ئويلايدۇ.
دىغان، بىرەھىم ئادەمنىڭ ئىش - ھەرىكىتى.
تىمۇ باشقىلارغا زىيان سېلىش بولىدىغانلىقى.
قىنى بىلدۈرىدۇ.

دىلى ھەسەل، قولى گۈل
بۇ، ھىيە - مىكىرنى بىلمەيدىغان،
پەزىلەتلىك، رەھىمدىل ئادەم تۇرمۇشتا رەت-
لىك بولۇپ، قولىدىن ھەممە ئىش كېلىدۇ،
دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ: ئۇلار ئۆيگە ئەس-
سالامۇ ئەلەيكۇم دەپ كىرگەنلىكى كىشىدە.
لەرگە گۈلچەھرىنى «دىلى ھەسەل، قولى
گۈل»، «بەش بارمىقىدا، خۇدا ھەققى،
ساپلا بەرىكەت» دەپ ماختاپ ئېغىزىدىن چۈ-
شۈرمەيتتى.

دىلى ئوچۇقنىڭ قولى ئوچۇق،
ئەل سۆيگەننىڭ يولى (ئوچۇق)
بۇ، كۆڭلى يۇمشاق، رەھىمدىل ئادەم
باشقىلاردىن ھېچنېمىسىنى ئايىمايدىغان،
مەرد - سېخى بولىدىغانلىقىنى؛ يۇرتىنى،
خەلقىنى قەدىرلەيدىغان، ئېسىل پەزىلەتلىك
ئادەمنىڭ ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق يۈرۈشىدىغان.

دېھقاننىڭ پۇلى يەردە
بۇ، ھەر ساھە - ھەر كەسىپتىكىلەر -
نىڭ تاپاۋەت - كىرىمى شۇ كەسىپ ئۈچۈن
سىڭدۈرگەن ئەمگىكىگە باغلىق ئىكەنلىكىدە.
نى، قىلغان ئەجرىگە تۇشلۇق ھالاۋەت كۆ-
رىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دىنى يوقنىڭ سىنى يوق
بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئەقىل - ھوشى،
پەم - پاراستىنى ئىشلىتەلمىگەن ئادەم ئاق
- قارىنى پەرق ئېتەلمەيدۇ ۋە ھېچبىر ئىش-
نى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ، دېگەن مەنىنى
بىلدۈرىدۇ.

دىل ئازاردىن خۇدا بىزار
بۇ، بىراۋنى ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىتىپ
قاقشاتقان تاش يۈرەك ئادەمنى خۇدا كەچۈر-
مەيدۇ، ئۇنداق ئادەم خەلقنىڭ نەپرىتىگە
ئۇچراپ يامان ئاقىۋەتكە قالىدۇ، دېگەن
مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىلى بىرنىڭ ئىلى بىر
بۇ، ھەرقانداق ئىشتا كۆڭۈل ئارزۇ-
سى، پىكىر - تىلىكى، مەقسىتى، نىيەت -
ئىقبالى پەرقسىز ئادەمنىڭ دىلى بىلەن گەپ
- سۆزى ئوپئوخشاش بولىدۇ، دېگەن مەنىدە.
نى بىلدۈرىدۇ.

دىلى بىرنىڭ غېمى بىر
بۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئارزۇ - تىلىكى،
پىكىر - مۇددىئاسى، نىيىتى ئوخشاش بول-
غان كىشىنىڭ ئويلايدىغىنى، كۆڭۈل بۆل-
مىشى، تەشۋىشى بىر نۇقتىغا مەركەزلىدە.

ئىشەنچ - ۋىجداندىن مەھرۇم بىرەھىم ئادەم
باپلايدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىنىم ئۈچۈن ئەمەس،
كۈنۈم ئۈچۈن ئوقۇيمەن
بۇ، ھەرقانداق بىر ئىشنى قىلىشتا ئو-
مۇمىيلىق نەزەردە تۇتۇلغان مۇئەييەن نە-
شان، غايە، ئەقىدە بولۇش زۆرۈر ئىكەنلىك-
كىنى، ئۆز مەنپەئىتىنى چىقىش نۇقتىسى
قىلماسلىق كېرەكلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

لىقىنى بىلدۈرىدۇ.

دىمىغى ئۈستۈن ئازگالدا ئۆلەر
بۇ، ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپ، باشقىلارنى
كۆزگە ئىلمايدىغان، ھاكاۋۇر ئادەملەر ئۆ-
زىنىڭ تەكەببۇرلۇقىدىن نەپرەتكە ئۇچراپ،
زاۋال تاپىدۇ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

دىنىزنىڭ ئەدەبىنى ئىمانسىز بېرەر
بۇ، ھېچنەمگە ئېتىقاد قىلمايدىغان،
ئىخلاىس - دىيانىتى يوق، غايىسىز ئادەمنى